Славко Лисица

КОМАНДАНТ ПО ПОТРЕБИ

МИГП ''ВОЈВОДИНА'', Бездан

СЛАВКО ЛИСИЦА
КОМАНДАНТ ПО ПОТРЕБИ

Издавачи:
МИГП „ВОЈВОДИНА", Бездан

За издавача:
ПЕТАР ИВАНЧЕВИЋ, директор
ИНФОРМАТИВНИ ЦЕНТАР, Сомбор

За издавача:

ЂОРЂЕ ИВКОВ, директор

Рецензенти:
проф. др. ПЕРКО ВОЈИНОВИЋ
проф. др. ПЕЈИЋ РАНКО, ср.
Технички уредник и корице:
МИЈИВОЈ ТАТАЛОВИЋ
Коректура и ревизија:
ГОРДАНА МИРЈАНИЋ
Обим: 15 Ш. Т.
Формат Б-5
Тираж: 3.000 примерака
Штампа: МИГП „ВОЈВОДИНА", БЕЗДАН
CIP - Каталогизација у публикацији
Бнблиотека Матице српске, Нови Сад
886.1-94
949.715"1993"(0933)
ЛИСИЦА, Славко
Командант по потреби / (Славко Лисица, - Бездан; "Војводина" ; Сомбор : Информативни цектар, 1995 (Бездан: "Војводнна"). - 224 стр.; илустр,; 30 cm, Тираж 3000.
а) Грађански рат - Босна и Херцеговина - 1995 - У литератури

САДРЖАЈ

УМЈЕСТО ПРЕДГОВОРА 5

I. ЈУГОСЛОВЕНСКА ДРАМА - МОЈЕ ДИЛЕМЕ И ВИЂЕЊЕ 9
1. Одлазак у Книн 11
2. Очи у очи са усташама 25
3. Блокада станице хрватског МУП-а у селу Кијево 37

II. У РАТНОМ ВИХОРУ 41
1. Борбе за ослобођење Кијева, Врлике и Отешића 43
2. Операција Масленички мост 54
3. Битка за Шибенски мост 66
4. Сан Задар - јава Бокањац 72
5. Борбена дејства у међурјечју Чиколе и Крке 79
6. Двије ноћне море 90
7. Купрес и Купрешка висораван 94
8. Са Купреса у Гламоч и Црни Луг 105

III. ОПЕРАЦИЈЕ У ПОСАВИНИ 117
1. Повлачење ЈНА и стварање Војске Републике Српске 119
2. Долазак у Први крајишки корпус 121
3. Командант тактичке групе три 123
4. Пад Плехана и ослобођење Дервенте 124
5. Формирање добровољачког муслиманског батаљона „Меша Селимовић" 133

6. На Ободном каналу 134
7. Крваве борбе за Бијело Брдо и Кострeш 136
8. Кострeш, Кострeш, Кострeш! 140
9. Брод ме пекао као жива рана 144
10. Ослобађање Брода 148
11. У мојим мислима били су мртви и рањени 157
12. Одмор 159

IV. НА ЧЕЛУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДОБОЈ 161
1. Нова дужност - већи проблеми 163
2. Лоша процјена и њене посљедице 166
3. Отаџбину морају да бране сви 166
4. Драма на Озрену 169
5. Рат и функциокисање власти - 174
6. Сахрана у Витковцима 178
7. Размјена заробљеника 179
8. Светлића и Матузићи 181
9. Критика и „критичари“ 183
10. У судару са безвлашћем 184
11. Расплет - 187

ИСТРГНУТО ИЗ РАТНЕ БИЉЕЖНИЦЕ 191

ДВИЈЕ ИНТИМНЕ ЗАБИЉЕШКЕ - 217

УМЈЕСТО ПРЕДГОВОРА

Крајем јула 1993. године прекомандован сам из Оперативне групе Добој у Бања Луку са задатком да формирам ратну војну школу. На мој приједлог та Војна школа добила је садашњи службени назив - Центар војних школа Војске Републике Српске и Српске Крајине.

Стицајем околности, ратни командант постаје професор. По природи посла, у току образовног процеса у који сам се укључио, дошао сам на идеју да напишем ову књигу. У њој ће читалац наћи само једно виђење сулудог рага наметнутог српском народу, и то чешће виђење очима борца - учесника, него команданта.

Сјећања су свјежа, а судари Југословенске народне армије са усташама били су оштри, како они на просторима Книнске Крајине, тако и на Купресу, гдје сам лично учествовао у својству команданта одређених јединица. Касније блиставе побједе Тактичке групе три Војске Републике Српске, на чијем сам се челу налазио, у борбама за ослобођење Дервенте и Брода, консолидација одбране Добоја, Теслића, Озрена и Требаве - остају за историју. А кад је ријеч о историји, одувијек је било тако: оно што нису оцјењивали и ваљано процјењивали савременици, вредновала је историја. Само историја се пише касније и њене оцјене за људе који су је стварали немају више никаквог значаја. Због тога сматрам да не морамо, као у досадашњој историји, чекати да све прође, да се све

постави на своје мјесто и да тек тада проговоримо о појединим процесима, догађајима и личностима.

Много тога што није отишло у архиве, оде у заборав, а баш у тим „сјећањима", која су сада свјежа у памћењу у њима је живот. То су неријетко оне најситније плочице мозаика без којих се он не може показати у свом његовом сјају.

Прелиставајући ратне биљежнице и документа, ни сам нисам био свјестан шта је све и колико тога забиљежено, великим дијелом захваљујући поручнику Дарку Матијашевићу, мом пратиоцу за вријеме извођења борбених операција.

Слике операција, битака, бојева, колективне и појединачне судбине и искушења забиљежене су у тим документима и понекад директно пренесени на странице ове књиге.

Забиљежени су дивни примјери јунаштва, подвизи јединица и појединаца, примјери части и поштења, али и оне њихове друге крајности, на сву срећу ријетке, мада не и занемарљиве.

Убијеђени антифашиста, игром ратне судбине, постајем командант као официр ЈНА, а затим генерал Војске Републике Српске, одбацујем идеју југословенства, видјевши масакр недужног српског народа (само зато што је Србин - православац).
Због тога се враћам својим коријенима, историји и традицији - народним коријенима српског народа али и даље поштујући све антифашисте у било ком народу.

Падају и друге илузије - о политичком систему, самоуправљању, несврстаности, општенародној одбрани, територијалној одбрани, о ратовима који су

вођени, а да српски народ у њима није остварио свој национални интерес. Околности стварају често кошмар и мучиину у души. Душу српски народ не може и неће да прода, као наше досадашње комшије, у интересу страних сила. „Чувајте братство и јединство као зјеницу ока свог“ - а баш ти који су лансирали ту паролу почеше нам зјенице избијати и вадити очи. То се морало спријечити у интересу српског народа, слободе, части и достојанства.

Да би реализовао ову своју накану упознао сам професора Луку Шекару. Доктор књижевности, резервни капетан, дуго је радио на Филозофском факултету у Сарајеву и усред ратног вртлога нашао се са породицом у Бањој Луци.

Укратко сам му изложио шта желим. Замолио сам га да не прекида нит моје основне мисли. Све језичке и стилске финесе нека буду *Ваше*, рекао сам професору, али мисао мора да остане моја.

Он је то испоштовао и ја сам му захвалан.

Генерале, рекао ми је једном професор, након свега што сам преживео у овом рату и онога што сам сазнао од Вас, сигуран сам да ко из овог рата изнесе живу главу, цијело срце и чисту душу биће богат, имаће све. Слагао сам се са таквим ставом.

Сасвим на крају још једна порука мојим читаоцима: немојте да се питате, након читања књиге, шта је генерал хтио да каже? Рекао сам то што сам рекао, без зле намјере и накнадне примисли. А то што нисам рекао још понешто, посебно оно што су читаоци очекивали налагали су веома озбиљни разлози, прије

свих они чисто војне природе. У неким сретнијим временима могуће је неко допуњено, ново издање.

Генерал-мајор
Славко Лисица

ИЗ ПЕРА РЕЦЕНЗЕНАТА

... Иако, по правилу, мемоарска литература има субјективну ноту, генерал Славко Лисица је у овом рукопису избјегао многе слабости карактеристичне за мемористику, због чињенице да се методолошки опредијелио за Вуковски принцип да свједочи „како је било", што представља својеврсно занимљиво штиво, у зловремену када је српски народ стављен у тешка искушења и моралне дилеме.

Посебна вриједност овог рукописа састоји се у сигурности свједочења,јер је написан непосредно послије догађаја и није писан много касније како је уобичајено у оваквој врсти мемоаристике. Текст је писан на основу непосредно писаних докумената, насталих у току догађаја (извори првог реда), на основу непосредних сјећања и запажања. Аутор у својим сјећањима не жели да објашњава, да суди о личностима и догађајима, већ да сачува од заборава сву хероику, трагику, и тешку судбину која је задесила српски народ у ратном вихору, на овим крајишким просторима. Аутор не осуђује и не оправдава, он се труди да искрено и поштено свједочи шта је видио и доживио, а видио је много зла и несреће, али и храбрости и патриотизма.

Описујући стравичне сцене злочина, аутор је оставио химну миру. Његово опредјељење је за мир, за хуманизам, за правду и слободу. Запажања, размишљања, судови и оцјене, које аутор није могао избјећи, нијесу категорични, без призива. Напротив, оставља простор за све оне који ће изрећи своје

мишљење и на други начин, који ће имати своје виђење догађаја. Остављен је простор да и други свједоче и кажу своја виђења.

Говори без зазора о грабежу, пљачки, ратном профитерству, кукавичлуку, мангуплуку и мафијаштву, о сукобу са оним људима и структурама који ратну драму користе да би ућарили. То храбро гледање истини у очи охрабрује читаоца да ће српски народ смоћи снаге да уклони све оне негативне појаве које су му сметале у прошлости да оствари љепшу и богатију сутрашњину. Ова етичка димензија замршеној садашњици, тако за будућа поколења „за пјесму створена“.

У овим тешким временима када је српски народ притијешњен сваковрсним притисцима, уцјенама и ултиматумима, посебно у Републици Српској и Републици Српској Крајини, ова свједочења ратног команданта Славка Лисице, у кога је српски народ дубоко вјеровао, у овим временима, имају посебну моралну и политичку вриједност. Ова свједочења показују да и поред многих слабости, српски народ посједује моралну снагу, упорност и јединство, слободарске традиције, храброст и праведност да истраје у остварењу свог циља - права на самоопредјељење и жељу да живи у српској држави. За то су дате велике жртве. О њима се у овој књизи говори са посебним пијететом. Оне обавезују на остварење историјског циља.

... Текст је писан лаганим и занимљивим стилом, грађа је вјешто распоређена и дата често у непосредним дијалозима, а казивање изложено с пуно

драгоцјених података и детаља, са много личности па сам увјерен да ће наићи на одзив широког круга читачке публике.

проф. др Перко Војиновић

Књига генерала Славка Лисице садржи веома занимљиве и без икаквог политичког фризирања истините описе значајнијих догађаја и многих славних битака које су од 1991. године вођене на дијеловима територије Републике Српске Крајине и Републике Српске. Своје и доживљаје својих бораца и сарадника, као и вођење битака, аутор је као директни учесник и командант елитних војних јединица, приказао без икакве пристрасности и чак без имало мржње према непријатељу, којег је редовно побјеђивао и немилосрдно тјерао са свете српске земље. Аутор није улазио у детаљнију анализу политичких догађаја нити стратегију битака него је све војне и политичке акције приказао на једноставан начин и тачно онако како су се и збивале.

По свом садржају књига би се, бар по мом мишљењу, могла сврстати у категорију мемоарско-историјске литературе, мада аутор, иако главни актер свих догађаја, себе не ставља у први план него више мјеста оставља описивању својих сарадника, обичних војника и других учесника.

Читајући поједине доживљаје и судбине људи човјек мора да се искрено насмије, али исто тако и да пусти сузе жалоснице. Зато се ова књига, када доспије у руке, мора прочитати буквално у једном даху. Након што прочита ову књигу читалац не може остати равнодушан.

Књига генерала Лисице је изврсно историјско-мемоарско дјело и веома поучно штиво које се захваљујући, за читање лаганом стилу, разумљивом

језику и интересантним описима чита са задовољством и без икаквог напрезања. Сматрам да рукопис садржи све атрибуте књиге од непроцјењиве вриједности за нашу хултурну баштину и да би било од огромне користи ако што прије дође у руке сваког Србина.

Проф. др Пејић Ранко, ср.

I.
ЈУГОСЛОВЕНСКА ДРАМА - МОЈЕ ДИЛЕМЕ И ВИЂЕЊЕ

ОДЛАЗАК У КНИН

Почетком септембра 1988. године добио сам наређење Врховне команде, а вјероватно на приједлог Школског центра охлопно-механизованих јединица у Бањој Луци, да се јавим на дужност Начелника оклопно-механизованих јединица Книнског горпуса. До тада сам био наставник у Школском центру, предавао сам тактику и ватрену обуку. У Бањој Луци породица, посао, пријатељи. Мој шири завичај. Све, све ме везивало за тај град, град младости и град моје младости. Ето, због тога ми је тешко пала поменута наредба, али, као што каже наш народ: сила Бога не моли... Кренуо сам средином септембра да се јавим на нову дужност. Дан уочи поласка, када сам се спремао на пут, падала је права јесења киша. Само официри, тачније - само војна лица, знају како се сели по наредби и шта све са собом носе чак и жељени премјештаји - прекоманде. Али, нећемо о томе. Сутрадан, мислим да је био 19. септембар, приватним аутомобилом сам кренуо на пут. Дан какав се може само пожељети. Рана јесен, сунчано и до у бескрај ведро. Нисам журио у Книн. Возио сам полако, уживао

у љепоти крајева кроз које сам пролазио: Мркоњић-Град (Балкана), Петровац, Дрвар. Заустављао сам се, измишљао застанке, одушевљавали су ме ти крајеви, као да први пут пролазимо кроз њих. Замислите Оштрељ у септембру - ту сам се најдуже задржао. У Книн сам стигао око 12 часова. Пошто сам био у униформи, одмах сам се јавио дежурном официру и замолио га да најави одговорном старјешини да сам стигао. Примио ме начелник штаба Корпуса, пуковник. Послије пар уобичајених куртоазних ријечи, предложио ми је да се прво одморим. Спавање је било у канцеларији. Книн у то вријеме није имао станова за самце и официре који су долазили на поједине дужности у Корпусу. Намјестили су ми један војнички кревет и ту сам преспавао моју прву книнску ноћ. Сутрадан сам се јавио команданту Книнског корпуса генералу Трајчевском. Уобичајени разговор за такве прилике - упознавање са улогом и дужностима Корпуса, са мојим задацима. Све то уз обавезну кафу. Генерал ми се није допао. Није ми се допао начин његовог излагања, говорио је као политичар, комесар, а не као командант Корпуса. О чисто војним проблемима готово да и није било говора. Све је текло у стилу диван народ, дивна војска, дивне старјешине, све најбоље, све у суперлативу. То је, ваљда, по његовом мишљењу, требало да ми буде нека морална подршка за мој будући рад у Корпусу. Поново сам отишао да ми додијеле неку канцеларију, јер је у оној, која ми је дата дан раније, већ сједио други официр. Коначно сам се смјестио код једног потпуковника, који је био у оперативно-наставном одсјеку. Ту сам сједио.

Кажем сједио, јер сам заиста више сједио него што сам радио. Наиме, у то вријеме Кнински корпус је имао само једну оклопну Б формацију. Он се налазио директно под командом Бенковачке бригаде, а не под Командом Книнског корпуса. Другим ријечима, ја фактички нисам имао шта да радим.

Дешавало се често, када наврати командант Корпуса, да ме запита:

- Шта радиш, синко?

- Ништа, кажем ја, читам новине.

А оно што је тада требало да радим ја, било је везано за извођење неке вјежбе или увјежбавања појединих радњи и поступака. Све се то могло да уради за три дана, а остало вријеме могао сам да проводим са породицом, која се још налазила у Бањој Луци. Дјелује невјероватно, али шта је ту је.Начелник оклопно-механизованих јединица ннје имао посла. И касније, када је све требало да буде регулисано по формацији, то је остало неријешено. Ја се с тим нисам мирио, не само због тога што сам ја ту да обављам посао кога нема, него зато што је то било узалудно трошење и људских напора и материјалних средстава, скоро без икаквих ефеката.

Након договора са Начелником Штаба, већ помињаним пуковником, отишао сам у Бенковац да обиђем тамо лоцирану оклопну јединицу. Та ме службена посјета радовала, пошто сам ја, тада ми се чинило давне, 1961-1965. године био на служби у Бенковцу, као водник-тенкиста. Долазим да видим

старе познанике, али тамо сам затекао махом старјешине који су били моји питомци и познаници из Школског центра у Бањој Луци. Са њима сам лако успоставио веома коректну сарадњу, на обострано задовољство. Упознали су ме са њиховим проблемима и одмах смо се договорили о чему им ја могу помоћи, шта они сами треба да ураде, а шта ћемо тражити од претпостављених. Рекао сам им, без околишења, да ће они сами морати да ураде највише, да се сналазе и да, у духу важећих прописа, извршавају задатке који стоје пред њима.

Познавао сам те крајеве. Далмација ме одушевљавала. Сунце и камен - двије бјелине. Осјећај да је све беспријекорно свијетло и чисто. Ти далматински пејзажи окупани сунцем заувијек се урезују у памет. Када стигну кише и дуну буре - то је друга пјесма. Али и тада, Равни Котари остају нешто изузетно, непоновљиво. Њима нико и ништа не може одузети њихову јединствену љупкост и неку само њима својствену љепоту. Ми смо у сред те љепоте изводили наше вјежбе: одјељење у нападу, вод у нападу; одјељење у одбрани, вод у одбрани; чета у нападу, па и неке батаљонске вјежбе. То смо највише изводили на локалитету Дебело Брдо, недалеко од Бенковца, сјеверозападно према Обровцу. Те вјежбе и нису тешке, а изводили смо их заиста лако, успјешно, јер смо се дружили на најљепши начин. Тада се све лако подноси. Упознао сам скоро све војнике, возаче, нишанџије, комплетне посаде. Састав је био мјешовит. Припадници свих народа и народности Југославије. Имао сам утисак да је било највише Шиптара, али

било је ту Македонаца, Словенаца, Хрвата, Мађара, Словака и Срба, како оних из Србије, тако и из тадашње БиХ, из Хрватске и Словеније. Рећи ћу, мада то данас звучи као фраза, била је то Југославија у малом, како смо је ми, професионални војници, посебно они у трупи, замишљали.

Ангажовао сам се на сређивању тих јединица и свега што се односи на оклопно-механизоване јединице. Радио сам онако и онолико колико је од мене тражила претпостављена команда својим наређењима. Истина, још је то било знатно мање од онога што сам ја лично очекивао и што би, према положају начелника у Корпусу, морао да радим. Ево у најкраћем тих послова: ако се изводи нека вјежба, ја сам био судија, или сам учествовао у изради неког елабората, затим дежурство у оперативном и они текући послови, који мене нису никада одушевљавали. Стално ме оптерећивала мисао да ја само отаљавам тај посао, без много уживљавања и без оне креативности која човјека носи у раду.

Досадила су ми стална путовања на релацији Книн-Бања Лука и обратно. Нередован и аутобуски и жељезнички саобраћај по сваком времену - невремену и све што човјек доживљава на тим путовањима заиста су ме умарали. Због свега тога одлучио сам крајем 1989. године да се обратим Управи оклопних јединица у Београду и да тамо поразговарамо о свом положају. Одлучио сам да им предложим да ме поново врате у Бању Луку, у Школски центар, на неку нову дужност, на којој могу више да се ангажујем. Сматрао сам да је то најрационалније.

Примио ме генерал Братић. Послије једног врло финог и другарског разговора, у коме је он показао пуно разумијевања за све што сам му изнио, обећао је да ће учинити све да се вратим у Бању Луку, и да тамо радим док се у Книнском корпусу не ријеши све оно о чему смо разговарали. Није прошло много времена, негдје одмах почетком 1990. године позвао ме генерал Братић и гаже:

- Добро, потпуковниче, до сада ниси имао посла. Сад ћеш га имати. Добићеш тенкове и оклопне транспортере. Као што видиш, биће посла.

Тако сам, односно Кнински корпус, добио појачање у тенковима и оклопним транспортерима те посадама и старјешинама. Сад је заиста било посла.

А у Хрватској су уз невиђену пропаганду почели избори... Општа политичка ситуација у Југославији, партијски конгреси, договори између релубличких руководстава и све то без резултата. Свађе на све стране и на свим нивоима. Нико није задовољан. Та опнта политичка клима почиње да се осјећа у ЈНА. Опструкција се шири н на армијске саставе, јединице. Живјели смо од данас до сутра, без директива, одлука, упутстава. Све се свело на ишчекивање шта ће бити. Чекао се расплет ситуације и живјело се у увјерењу да Југославију нико не може да разбије. Још су кружиле неке пароле о томе да смо ми јаки, да смо још бар у понечему јединствени, да смо... Колико је све то имало реално уточиште, ја то тада нисам знао. Но и поред свега, јединице ЈНА су биле постојане - није било издаје, није било дезертерства, није било анти -

државних поступака и изјава. Није било сукоба војника на националној основи (да Хрват нападне Србина, или обратно), тек понека чарка, типично младићка. Још се није осјећало дјеловање непријатеља. Ишло је то све тако док нису почеле прве чарке између хрватске милиције (они су себе већ називали „муповци") и домаћег, цивилног становништва, грађана. То су каткада били банални поводи. Чарке, на први поглед, ни око шта. Али, то је све више узимало маха и већ се видјело да неће ићи како сам ја то замишљао - сада ће то руководство СФРЈ и Врховна команда енергично, једном одлуком, у коријену да сасијеку сваку помисао на сецесију, отцјепљење. Ту сам се преварио у процјени ситуације. Уосталом, то и није била моја процјена, него једно, рекао бих, шире распрострањено увјерење. Кажем - није то био резултат неког мог личног, дубљег проучавања наше друштвене ситуације. Ја сам био војник и нисам пратио све те друштвене токове, оно што се дешавало на југословенском простору. Све сам то доживљавао исувише емотивно, осјећао сам као и многи други, чак био заклет на то, да као војних, официр, као човјек, припадам цијелој Југославији, да ћемо ми да бранимо увијек Југославију, онако како смо то говорили - од Триглава до Ђевђелије. Али, догађаји су кренули другим током, у сасвим другом смјеру.

Након невиђене предизборне кампање 1990. године Фрањо Туђман и његова ХДЗ освајају власт у Хрватској. Оно што је у оквиру те кампање преко средстава јавног информисања речено о Србима уопште, а посебно о Србима у Хрватској, превазилази

далеко Гебелсову пропаганду. Нисте могли да укључите радио или телевизију да се тако не говори; ово је хрватска земља, хрватске шуме, хрватски путеви, хрватске жељезнице, хрватско море, хрватски отоци, хрватска обитељ.. Туђман и Месић су предњачили у томе, али нису много заостајали за њима ни остали њихови доглавници. У разговорима са појединим старјешинама, потпуковницима ЈНА хрватсхе националности, примијетио сам да они нису никада осуђивали Фрању Туђмана и његове поступке према Србима. Као, то је демократија, Хрвати су у праву, али све је то изговорено увијено, као успут, а ради њиховог чувеног реципроцитета, слиједило је оно: не ваља ни господин Милошевић, јер он је то све замијесио када је дошао на чело Србије“. Ту смо се оштро размимоилазили. Ја сам у то вријеме још заговарао југословенску опцију, мада сам им у лице знао да кажем да су Хрвати погубили рат у II свјетском рату и да им сад припада више него што им припада и по људским и по божијим законима. То је историјска грешка. И ако је то тако, а јесте,ако смо ми послије другог свјетског рата прихватили Хрвате, зашто не би они прихватили нас, односно све народе који живе на својој, југословенској територији. То исто је важило и за Словенце, а баш су они, Словенци, били најмање наклоњени нама Србима. Они су се увијек измотавали, али нису никада били спремни да кажу оно што стварно мисле. Такво њихово понашање имало је кобне посљедице, погубне за каснији ток догађаја.

Ја овдје морам да кажем, јер то је равно чуду, и поред свих тих погубних утицаја који су се муњевито ширили, дисциплина у јединицама и међу војницима различитих националности била је на висини и они су извршавали постављене задатке.

Међутим, од 1991. године учестале су чарке међу цивилним становништвом. То је приморало Команду Корпуса да на одређене тачке у појединим селима, која су у зони одговорности Книнског корпуса, упути мање јединице. То су биле снаге величине вода, понегде чете. Дешавало се да нека чета, која раздваја те стране на више праваца локрива простор који објективно може да покрије једна бригада. Имао сам сада пуне руке посла. Мој главни задатак је био да обилазим те положаје, а са оно тенкова што нам је послао генерал Братић, односно Генералштаб, и оно што смо имали у Книнском корпусу, могли смо да покријемо одређене тактичке, оперативне, па и мало веће правце и да заштитимо и српско и хрватско становништво, спречавамо директне додире, сукобе, док се не ријеши политичка ситуација у Југославији. Било је ту и комичних ситуација. Припадници МУП-а Хрватске дођу оперативном дежурном Корпуса, они су сматрали да то могу, јер је то „хрватска земља" и траже да замијене таблу са називом мјеста - Книн, исписану латиницом и ћирилицом, те да ставе таблу са само латиничним натписом, пошто су добили такво наређење. Томе се успротиве грађани који се ту затекну, или ту станују, или су само у пролазу. И само што не падне крв. Ево у чему се огледала наша интервенција: дежурни оперативац обавијести

Команду Корпуса, а ова пошаље одјељење војника и нешто милом, нешто силом, „растјерамо" тај народ, а табла остане као што је и била.

Хрватска пропаганда од тога је правила сензације, измишљотине и лажи, лажи, лажи,..

Једном приликом, шетајући у касним сатима, сусретнем једног мајора и питам га:

- Шта радите ви. друже мајоре, у ово вријеме?

- Дишем хрватски ваздух, каже.

- Па, како се осјећаш?

- Гуши ме.

- Мене ће онда да удави, узвратим и тако се мимоиђосмо.

Пропаганда је већ одиграла своје. Ако је Хрвате, или бар припаднике ХДЗ, привукла Туђману и његовој политици, онда је онај други дио јавног мњења, претежно српског, али не само њега, окренула против себе. Ја сам тада, запљуснут неиздрживнм таласом хрватске пропаганде свих медија „лијепе њихове" сматрао да такву пропаганду, какву је вршио ХДЗ, може да врши само једна нацноналистичка организација. Те примјесе фашизма, геноцидне оријентације према Србима и осталом нехрватском „пучанству" у политичком програму ХДЗ, странке која је освојила власт у Хрватској, више никога нису могли да оставе равнодушним. Изјаве неких хрватских челника о томе да су Срби мање ингелигентни од Хрвата, да имају, за мила Бога, другачију главу, да.. дјеловале су сулудо, али су падале на већ медијски створено „повољно" тло и биле ужасне. То се косило са неким мојим основним опредјељњима, са оном етиком

коју носим у својим генима. Сви људи имају право да живе, да раде, да се радују. Нико није бирао родитеље, нацију. Све то, мислио сам, иде по неким неписаним, природним законима. Нормално је да се поштују одређени државни прописи, закони, Устав државе. Нисам се могао да помирим са чињеницом да уопште постоји личност типа Стипе Месића. А он је био једно вријеме предсједник Предсједништва СФРЈ. Такав нечовјек. Долазећи на ту функцију, на функцију номиналног шефа државе, он је рекао да јс дошао да разбије Југославију, државу на чије чело стаје, и мирне, а само он зна колико чисте савјести, одлазећи са те функције рекао је да је извршио задатак - разбијање међународно признате земље. Пред његовом биографијом мораће да застану историчари и не само они, да одгонетну каквс су околности могле створити такву личност и омогућити јој да се нађе ту гдје се нашла и да уради што је урадила. Пред аморалношћу Стипе Месића застаје не само свака мисао, него и дах сваком нормалном човјеку. Ето, тако сам размишљао тих дана у Книну, а шта су радили остали чланови Предсједништва СФРЈ, тачније блокада рада тог органа, рад Фрање Туђмана, предсједника Хрватске, Милана Кучана, предсједника Словеније, а о Алији Изстбеговићу да и не говорим. Али и рад једног броја српских политичара и генерала, прије свега оних у југословенском државном врху, довели су до трагедије у Југославији. Појединци су чак, још актуелни...

Није урађено ништа, ама баш ништа, да би се грађани ове земље, од сељака и радника до интелектуалаца, могли снаћи у новонасталој ситуацији. Ми још нисмо били одредили никакав циљ, јасан циљ, нисмо знали шта ко треба да ради и како да ради. А у то вријеме, колико сам ја могао да пратим сва та збивања словеначко руководство, ХДЗ, фрањо Туђман, па и неки хрватски сасвим фашисоидни интелектуалци, већ су имали сасвим јасно зацртане циљеве. То им и није било много тешко, јер се њихова основна политика, односно циљеви њихове политике, нису мијењали од Старчевића и његових „праваша". Можда тек понека нијанса. Разлика између националног интереса Срба на Балкану и Хрвата јесте у томе што су Хрвати имали јасно формулисан свој национални циљ и спремали се да га остваре макар и фашистичким методама, а Срби нису имали свој национални циљ. Сада је свакоме јасно да су Срби били једини карод који је Југославију прихватао као своју домовину. Нису је тако прихватали ни Словенци, ни Хрвати, па чак ни Македонци, што је мене посебно изненадило. Ја лично мислим да они никада неће бити срећнији ни безбједнији, него што су били у Југославији. Шта тек рећи за муслимане? О томе касније.

Крајем 1990. године, мислим за католички Божић, Фрањо Туђман је прогласио независну хрватску републику у којој је конститутивни српски народ проглашен за националну мањину. Све је рађено у чврстој спрези са страним обавјештајним службама. Свој посебан прилог разбијаљу Југославије дали су и званична Њемачка, Италија и Аустрија, као и

амерички амбасадор у Београду, Ворен Цимерман. Да не набрајамо остале који су се утркивали у пословима разбијања Југославије и каснијег дипломатског признавања отцјепљених република као независних и самосталних држава. Као да се нико није обазирао на то што остаје неријешено питање Срба рођених на просторима данашње међународно „признате Хрватске". А Срби на тим просторима живе вјековима, у не мало тих храјева они су већинско становништво, понегдје скоро и стопроцентно. Двоструки међународни стандарди су опет на сцени. Једном народу, Хрватнма, дозовљава сс, чак и подстиче, самоопредјељење, а другом народу, Србима, који у Хрватској не могу ни по каквим критеријима бити национална мањина, како их третира устав „нове" Хрватске, не дозвољава се право на самоопредјељење, и то само зато што су они жељели да остану у оном остатку Југославније, њихове једине државе. Ако би остали поцнјепани и нздијељени у више држава, Срби би били временом асимиловани, обесправљени, уништени. Прво у Хрватској, а потом и у Босни и Херцеговини. То су посљедице оне погрешне идеологије коју је једном прихватио српски народ, пристајући да живи у заједничкој држави са Хрватима и другим народима који живе на овим просторима, чак и на сопствену штету. И гле ироније - свн ти народи су се изјашњавали да су угрожени и експлоатисани од стране Срба. Мислим да је сада историјски и судбоносни час да се то пресијече и да Срби, коначно, ријеше своје национално питање. Крајњи је тренутак

да Срби заокруже и уједине (обједине) сав свој национални простор н да са другим народима почну да живе у миру једни поред других. И да како то доликује једном старом историјском народу, отворе све путеве и мостове сарадње са тим новим сусједима у свим областима живота и рада.

Међу српским становништвом Книна, Бенковца, Обровца, као и у свим селима која сам ја тих дана обилазио осјећао се велики немир. Ми смо имали податке да се припадници српске нацноналности отпуштају с посла, губе радна мјеста само зато што су Срби. То је посебно било изражено у МУП-у, секретаријатима за народну одбрану у општинама, али су Срби смјењивани и са свих руководећих, челних позиција у предузећима. Долазили су чланови ХДЗ, преузимали власт, прописивали своје законе, тако да су Срби били потпуно обесправљени. Међутим, старе, трагичне српске заблуде опет су почеле да се јављају. Многи су опет, као и раније, сматрали да ће то да прође без већих посљедица. Треба само издржати тај први удар. Неће се, ваљда, понављати историја, неће бити геноцида, физичког уништавања, ликвидирања. Опет су се помињали култура и цивилизација. Срећом, било је и оних других.

У Книнској Крајини, мислим на једно доста велико подручје, народ се већ био организовао. Тамо су изузетно поштовани и популарни академик Јован Рашковић, господин Милан Мартић и др Милан Бабић, формирали Српску демократску странку. Професор Рашковић је врло темељито објашњавао интересе српског народа на тим подручјима и на

просторима читаве Југославије. Његова ријеч се слушала, њему се вјеровало. Народ је био уз њега. Већ се формира штаб са др Миланом Бабићем на челу. Милан Мартић, као човјек од акције, формира „своју" милицију и прва акција је била она на Плитвицама, у априлу 1991. године. И до тада је било инцидената, које су изазивали ЗЕНГ-е и МУП Хрватске; али ово је већ било нешто друго. Отпор српског народа јача снагом бујице и на све стране су ницале барикаде. Народ је био чврсто ријешен да се брани и одбрани од тих паравојних формаиија, које би у свакој правној држави, каква је и тада још била Југославија, биле осуђене и угашене државиом интервенцијом.

Те људе, који бране своја огињишта, своје куће, голи живот, Фрањо Туђман проглашава терористима, четницима, отпадницима српског народа и хрватске државе, србочетницима и бољшевичко-четничким бандама. Сав тај арсенал оптужби и лажи сручио се одмах и на ЈНА и она је одмах проглашена за комунистичку солдатеску, бољшевичко-четничку војску, за фашистичку... Друга је ствар што се то ничим, ама баш ничим није могло поткријепити, ниједан од тих назива ничим оправдати. Али, Туђману и његовим пропагандистима то и није сметало. Поштен човјек није то могао лако да поднесе. То да вас тако називају, такво нешто, стварно је превазилазило сваку мјеру.

Текао је неки испразни живот. Све се сводило на ишчекивање. Састанци Савеза комуниста, разне трибине и дебатне групе – све се свело на читање дневне штампе, полемику око изјава појединих

личности. Дневни листови литература за све нас. Чудна атмосфера; свуда кључа, а стање код нас уобичајено, редовито, као да се ништа не дешава. Трају преговори нзмеђу републичких руководстава, који очигледно не дају никакве резултате. Политички проблеми се усложњавају, безнађе нараста, све је преплавило некакво сивило, све постало нека аморфна маса коју нико и ништа не може да покрене. А народ је потпуно дезоријентисан и не зна куда би да крене.

То су биле дилеме које су се тешко превазилазиле и због којих ја, зашто то не рећи, ноћима нисам могао да спавам. Шта би сада било паметно урадити? То питање ми није дало мира, а нисам могао да га одагнам. Оно је просто лебдјело у нама н у свему око нас. Као пред зидом стајао сам пред системом субординације. Ја сам начелник оклопно-механизованих јединица и према томе само службеник. Ја не могу да покренем бригаду, не могу да урадим ни предузмем ништа док ми не потпише, одобри или нареди, (говорим о данима прије оних кадровских промјена у Команди Корпуса) генерал Трајчевски, Словенац Ребољ, или неко од његових помоћника, Хрвата. Ако је ту и био неки Србин, тај је само гледао како да преживи. Увијек се нађе тих људи склоних да се додворавају и удварају претпостављенима. Мишљење претпостављеног било је закон за потчињеног. Морам признати да сам ја ту био мало другачији - имао сам своје мишљење и држао до њега, па су због тога често знале да искрсну варнице и да се јавно супроставим неком, било чијем, мишљењу. Е онда почну старјешине да зазиру од мене.

Али ја сам увијек био убијеђен да официр без сопственог мишљења није официр. Бар не добар официр.

У оквиру редовних дужности радиле су се уобичајене анализе изведених вјежби, или припремале нове вјежбе и маневри. Ја сам у тим ситуацијама најчешће био судија једне стране - плаве или црвене, како се то уобичајено називало. Сјећам се добро једне вјежбе која се изводила на потезу Бенковац-Обровац. Ту сам имао свој комплетан апарат, објаснио линијско суђење и све остало што је требало да се ради на терену. Када сам са судијским саставом радио анализу вјежбе: да видимо како је радио који батаљон, како бригада, како је који командант доносио одлуке и све остало, за ријеч се јави један капетан I класе и, чини ми се да сам добро запамтио, каже:

- Слушајте, друже потпуковниче. Ја мислим да би била већа корист од ове вјежбе (а било је заиста мобилисано доста резервиста - војника и официра) да смо, умјесто што је потрошено ово гориво и МТС, полупана или оштећена возила, засадили једну шуму на Велебиту, или било гдје друго и да се та шума зове шума тамо неког потпуковника или команданта. Било би више ефекта.

Мало сам се замислио и наставио анализу вјежбе, а добро сам знао сав онај ужасни бирократски механизам, организовање вјежби ради вјежби, или за нечије промовисање у виши чин. Све се рјешавало бирократски.

На вјежби не можете погријешити. Ви не можете да добијете слабу оцјену, можете истина, да будете

смијењени. Удварање по обрнутом реду субординације било је максимално: командант батаљона се удвара команданту бригаде, овај хоманданту корпуса а овај даље... и све то има повратно дејство. Како ко кога поштује, тако и прође. Ја сам врло коректно анализирао вјежбу и рекао да она једва заслужује оцјену довољан, а за неке јединице сам рекао да не могу добити пролазну оцјену. Међутим, оцјена је већ унапријед била написана. Из таквих вјежби излазио је неко с вишим чином. Указивао сам на то, али... Тако је „стасао" и један Хрват, потпуковник командант „црвене стране" на овој вјежби, да би нешто касније побјегао у ЗЕНГЕ, односно у хрватску војску.

Добро, побјегао, нека га ђаво носи.

Али мржња са којом се он касније обрушио на те своје дојучерашње војнике свим расположивим средствима била је уистину фанатична. Гађао је артиљеријом војнике које је јуче напустио, војнике који су служили свој редовни војни рок у ЈНА. Баш поводом његовог случаја, а знам да није усамљен, питао сам се шта то има у људској глави, у психи, гдје ли, да тако може да се изокрене, изврне, и да човјека наведе да поступа онако како је поступао несрећни, новопечени потпуковник, Хрват. Кажем несрећни, јер такви су људи за жаљење. Има нека виша правда, њему се ускоро вратило мило за драго.

Овако износим по неки детаљ, као да вадим један каменчић из мозаика, али мислим да ће се та општа слика стања које би ваљало нашироко описати, у Книнском корпусу дати наслутиги из тих детаља. Мада је ситуација бивала из дана у дан све тежа, стање

у Корпусу, војнички гледано, још је било релативно добро. То није политичка фраза, него прави израз ако се има на уму чињеница да је тај Корпус тада имао врло мало активног састава. Тај је проценат нарочито падао приликом смјене генерација војника. Ти међупростори су били врло критични у погледу пристизања људства, војних обвезника. Овако мале снаге Корпуса нису се могле адекватно-употријебити у јачим, односно већим војним сударима, а то се могло очекивати. Међугим, најужа команда Корпуса, генерал Трајчевски и пуковник Ребољ, нису ништа предузимали да се то стање побољша и да се изврши мобилизација. На другој страни, господин Милан Мартић није сједио скрштених руку. Он са својим истомишљеницима формира јаке полицијске снаге. У Книн долази и капетан Драган, за кога се одмах прочуло да је способан и храбар официр, полицајац, шта ли - ја га лично нисам упознао. Он је почео да ради праве ствари, да ради у интересу народа у Книнској крајини. Све је било у покрету, на ногама - демонстрације на све стране, протести против ЈНА испред Команде Корпуса, протести у предузећима, на улицама. Али нису то протести и демонстрадије против ЈНА, него против тог општег хаоса у Југославији, против зла које се већ наднијело над народ.

Мени је из тих дана остао дубоко урезан у сјећање свијетли лик професора Рашковића, који је увијек говорио смирено и упућивао народ на оно што треба да ради. Шта треба да ради српски народ? Треба да се брани тај народ, али не тако да напада други народ,

него једноставно да не дозволи да му се уништавају коријени, сопствена национална лоза, да му се затиру огњишта. У то вријеме на површину су већ испливали Милан Мартић и др. Милан Бабић и мислим да су они одиграли значајну улогу, не мислим ту на извођењу неких већих војних акција, него у буђењу националне свијести. Они су са господнном Рашковићем и још неким активистима пробудили свијест српског народа у тим крајевима, свијест о томе да им је и колико им је угрожен национални, политички, економски, па и биолошки опстанак.

Као официр сам то пратио, могло се из тих превирања понешто научити и много тога наслутити. Обилазио сам даноноћно положаје, разговарао са војницима, са локалним политичарима, милицијом. Стизао сам у села, обилазио градове и стекао бројне пријатеље, не само у гарнизонима и „жандармерији" него и у свим осталим структурама. Оног момента када сам почео командовати, било ми је лако, мислим није лако ништа у животу, али они су мени почели да вјерују.

Међутим, чини ми се умјесним да вратим сјећање још мало на предратно вријеме, вријеме прије Туђманове „изборне побједе". Послије једне вјежбе кажем возачу:

- Вози у Ислам Грчки и Ислам Латински.

Интересовало ме да видим и упознам тај правац, да видим тај народ - какав је и шта ради, чиме се бави. Професија ми је налагала да знам све те правце, путну мрежу... Дан је био сунчан, какви могу да буду у Далмацији и Равним Котарима први дани ране јесени.

Сунчано, али не превише топло, температура нешто изнад 23 С, ваздух прозрачан и чист, без измаглнце, видљивост фантастична. Чини ми се да у мом селу Ламинцима, у Бањој Луци, или у Војводини, јесен не може да буде овако лијепа. Ово се не да ни са чим поредити. Дођем тако до куле Јанковића, задужбине-историјског споменика из ускочких времена. Питам мјештане ко је одговоран за овај споменик, како ли да га зовем. Кажу ми да господин, који је сада насљедник куле Јанковића, живи у Загребу. Значи, то је приватни посјед, који је, ко зна како, доспио садашњем власнику. Провирио сам кроз прозор - унутра само неке ствари које припадају нашој давној прошлости, историји. Грађевина је релативно мале висине, али доста пространа. Виде се трагови извјесних реновирања и све је пристојно обезбијеђено, ограђено. Нема никаквих службеника, зидови старински, од цигле, облијеплени малтером, дебели најмање 50 цм. Поново погледам кроз мали прозор и испуни ме неки чудан мир, онај исти који испуњава кулу Јанковића. Још мало прошетам око куле, цркве, задужбине, и размишљам како вријеме пролази. Кад би сада могао да устане сердар Стојан Јанковић...

Али, војска... Враћам се у Смиљанић, свратим у неку кафану и наручим кафу. Питам конобарицу како живе?

- Па добро, каже, само нас усташе угрожавају.

- Ма дајте, људи, велим ја, какве усташе?

До врага, и ја сам као и остали учио у школи да су партизани поразили и ликвидирали те усташе, осим оно мало што је умакло правди и негдје су у емиграци-

ји. Понекад, тамо, наћуле уши. Знао сам да неких проблема има, дође до неког екцеса, али сам стварно мислио да људи мало претјерују и да није баш тако као што се прича. С тим мислима вратио сам се на Дебело Брдо, на положај, слушао реферисања и упутио се у касарну у Бенковац. Али моја страст да обилазим тај крај, да идем од села до села, до посљедње куће, да скупљам и слажем моја виђења и запажања није ме налуштала. У слободне дане, суботом и недјељом, ако нисам нешто читао, сједнем у кола и правац Шибеник. Вратим се другим правцем, преко Сиња, или... Једноставно, гориво тада још није било никакав озбиљан издатак. Уз то сам сматрао да је мој задатак начелника оклопно-механизованих јединица, да што боље упознам тај читав крај, поготову његову путну мрежу, тенкопроходност итд. Карте, ма и најдетаљније, су једно, а реалност на терену друго. Јер, изградњу баш те саобраћајне инфраструктуре картографски је било скоро немогуће пратити.

Тих дана стално се говорило о Плавну. У јавности се на све стране причало о том мјесту и нехим тамошњим локалним политичарима. Једног дана обучем цивилно одијело и упутим се у Плавно. Возио сам лагано и нисам се нигдје заустављао. Посматрам: људи на њивама, заокупљени свакодневним пословима, жене раде своје послове, дјеца се играју и чувају стоку. Сеоска идила у једној прелијепој оази, гдје је све позив на живот. И сада мислим да ме ријетко које мјесто тако пријатно изненадило, готово фасцинирало. А враћао сам се из Плавног сјетан. То је слијепо цријево и један једини пут, веза са свијетом. Книн-

Плавно и никуд више, никуд даље. Само још обратно. Није се држава баш много бринула ни око те једне, једине комуникације, а да се не говори о томе шта би значило један, макар и најмањи производни погон за ову питому крашку оазу. Тада сам сам себи рекао - вратићу се једног дана у Плавно, да га још једном видим, да се надишем ове питомине, науживам мира и нагледам ове нетакнуте природе. Не морам никоме да се јавим - доћи ћу за своју душу. Касније сам стекао бројне пријатеље из Плавног. Дружили смо се - долазили су ми у канцеларију, сједили смо у Дому ЈНА, у кафани. Разговарали смо о политичкој ситуацији, о... Сви су они тада имали само једну мисао: то треба и може да ријеши ЈНА. Све очи су биле упрте у ЈНА. Како да им онда човјек објасни, и да ли уопште да им каже колико процената активне војске чини мирнодопски састав Книнског корпуса, у који су толико вјеровали, а да је све остало, огромна већина - његов резервни састав. Да ли овдје рећи и то- ни ЈНА, па и држава, нису се спремали за неки унутрашњи рат, вјерски, међунационални, грађански, назовите га како хоћеге, него за рат против НАТО пакта, или Варшавског уговора. Ми смо тако васпитани, били смо истомишљеници, бар сам ја тако размишљао. Часно бранити отаџбину - Југославију, и ако треба - погинути за њу. Не стидим се тог свог некадашњег убјеђења, шта више - ја се њиме поносим. Нисам официр хоји ће да мијења мишељења као одијело и лице од партије до партије. Официр сам и зато само извршавам оно што од мене захтијева народ, а не нека странка, или власт. За мене је одбрана отаџбине светиња и ту нема

експеримената. Ту нема одступања у стилу: добро, погријешили смо сада, па кад се опаметимо, након десет година, да онда бранимо отаџбину. То не може тако. Ја сам тако размишљао као официр и спремао сам се да браним отаџбину. За мене је шира отаџбина била Југославнја. Међутим, кад сам видио шта нам раде Словенци, посебно неки виши официри, генерали и пуковници - мало је рећи да сам се разочарао. Било је то нешто још теже, дубље, горче. Ту горчину и сада осјећам у себи. А насупрот њима војници, добри наши војници. Боже! Али, о томе касније.

Једне недјеље, као и обично, сједио сам у Дому ЈНА у Книну, наиђе командант Војне поморске области, адмирал Кандић са његовом свитом. Са њима су били командант, начелник и позадинац из Книнског корпуса. Кад сам ручао - нас неколицина смо се хранили у Дому ЈНА - позвали су ме у њихово друштво. Прихватио сам позив - није ме било тешко наговорити. Сјео сам до адмирала Кандића и необавезни разговор је текао. Шала, вицеви. Пошто је ту био пуковник Ребољ, ја почнем у шали:

- Ви сте чули, пуковниче, да смо добили неки нови Закон.

- Какав Закон?

- Закон за генерале (он је био добио да полаже за генерала). За генерала не може полагати ко нема обим главе 58 цм. Памет их уопште не интересује, то уопште није битна. Само обим главе.

Он ми нешто опсова. Имао је шапку 55. Настао је општи смијех.

- Мени се чини, адмирале, независно од тога шта причали да причали ови наши политичари, основно средство за преваспитавање политичара, али Бога ми, и официра и војника који не буду слушали, и даље ће бити тенк.

Могло се то рећи у овом необавезном разговору, а касније се показало да адмирал, командант Војно-поморске области, и није држао конце у својим рукама. Морнарица није употријебила ништа, није ништа предузела да задржи Пељешац, острво Вис и друга острва, а да не говорим о приобаљу. И оно је било у зони њихове одговорности. Зато је и прошла тако како је прошла наша Ратна морнарица. Без испаљеног плотуна, рафала. А објективно, била је то врло респективна снага. И више од тога: по својој прилагођености нашој разуђеној обали и острвљу достојна војног респекта, ма које поморске силе, без обзира на све њене ефективе... А у сједишту Команде ЈРМ, у Сплиту, на Ђурђевдан, пред телевизијским камерама, даве војника у оклопном транспортеру. Шта ли се дешавало у главама тих људи који су требали да буду инструмент државе. Ето због чега сам се шалио" оно с тенковима и почео да вјерујем у њих. Од тада су они у мојим мислима и наша ратна морнарица...

По наређењу претпостављене команде, ја сам са Виса бродовима пребацио у Бенковац тенкове Т-34. Остало ми је добро у сјећању право задовољство једног морнаричког официра, по националности Хрвата, што тенкове одвозимо са Виса. Али оно што ме готово зачудило, била је чињеница да оно мало становника тог острва не поштују војнике ни официре, да гледају

на њих као на агресоре. А шта смо ми учили на часовима историје: Тито на Вису... Шта све може да учини политика? На Вису је било 5-6 касарни, растресити поредак због тобожњег нуклеарног удара. Која глупост! Касарне разбадане, удаљене, нерентабилне. Лоше саобраћајнице, а самим тим и међусобна веза касарни. Ужас. Тада сам помислио како се људски ум није промијенио од каменог доба до данас, само су се промијенила средства за ратовање. Било како било, пребацио сам те тенкове са Виса и они ће нам касније добро доћи у борбама против усташа. Један тамошњи командант ми је, пошто се ријешио тих тенкова, великодушно понудио јефтин плац за викендицу (ЈНА је тамо имала нешто своје земље). Острво је, заиста, фантастично. Не треба трошити речи. Море чисто, ваздух без икаквог загађеља, мир, мир и тишина нетакнуте природе. И ја сам, као и већина других официра тада, био у заблуди: мислио сам ово је наша земља, наше острво, моћи ћу једног дана, кад стигнем трајектом, одсјести у кафани „Морнар", или у Дому ЈНА, бавити се ту неким овоземаљским пословнма, одмарати се, уживати. Тада људи мог кова другачије нису могли ни мислити. Времена су била све тежа и тежа, али ми још нисмо схватили сву њихову тежнну, трагику која се неумитно приближавала.

На том острву могла се организовати таква одбрана да би и најсавременије армије, чак и уз употребу врло респективних снага, имале правих главобоља. Могао је Вис да постане и непотопиви разарач и неосвојива тврђава само да је било памети и

одлучности одређених структура и команди на свим нивоима. Чудом сам се чудио зашто Војно-поморска област није предузимала баш ништа да се онемогући Туђман и његове тада још увијек паравојне формације. Овоме свакако треба додати да у Приморју и највећем дијелу Далмације Туђман и његова ХДЗ тада као и данас нису имали утицаја као у неким другим дијеловима Хрватске.

Острво Вис није економсхи напредовало као нека друга. Из стратешких разлога одузете су му туристичке перспективе и амбиције, без стварног разлога. И лаику је јасно шта је Армији било потребно на том истуреном острву, а шта је требало да се да туристичкој привреди, те да ту привреду, али и општи просперитет, подстакне и помогне и сама Армија. Истина, то је само једна страна медаље, а она друга страна, сама географска удаљеност од копна, од Сплита и других већих центара на далматинској обали и слабе трајектне везе, допринијела је да се и она прва оштрије види. То двоје су одређивали судбину Виса и довели ово прелијепо острво у ситуацију да постане острво економске миграције становништва. Вис је тада имао мање становника него уочи другог свјетског рата. Проблеми школовања дјеце и снабдијевање животним намирницама због удаљености од далматинске обале учинили су своје. На „опустјелом" острву основано је пространо ловиште у које су долазили савезни и републички функционери - у лов и на окрепу.

Тенкови са Виса превезени су трајектима ЈРМ у Шибеник. Од претпостављене команде наручио сам вучне возове и тенкови су кренули ка трајном

одредишту, у Бенковац. И ја сам са тим једним вучним возом стигао у Бенковац. Треба рећи да су тенкови били „под командом" тамошњих старјешина. На челу бригаде у Бенковцу био је неки потпуковник, Хрват, мутан тип, а ускоро ће се показати, и окорјели усташа. Већ се увелико причало да има инцидената, испада, малтретирања војника ЈНА у Задру, Шибенику, Сплиту. За њега то ништа није постојало, за њега су то биле измишљотине, приче, гласине. За њега је то што се евентуално и догађало само пратећа појава рађања демократије, стварања хрватске државе; Говорио сам му да ми већ имамо државу, Југославију, и питао га шта ће му, шта ће Хрватима држава у држави? Тек тада сам схватио да су хрватски официри, већина њих, повезани, да они раде нешто испод жита, што би рекао народ.

Ми смо у Бенковцу одмах приступили оспособљавању тенкова и транспортера, њиховој оправци и обуци њихових посада. То је, рекао бих, било у „мојој" надлежности. Радио сам то са задовољством, имао сам одређеног искуства, а на крају крајева, то сам више волио да радим, него да сједим у Команди, у Книну. Дио обуке тенкиста изводили смо на Мањачи код Бање Луке а остало на Дебелом брду код Бенковца. У склопу тих послова често сам обилазио околину, та села која су се налазила на просторима бенковачког и задарског залеђа. Кад дођете у српско село - сусреће вас наше традиционално гостопримство, поготову ако сте у униформи. То важи за обадва Земуника, Смиљчић, Карин, Крушево, Смоковић, Ислам Грчки, Ислам Латински и даље према Врани и Биограду на Мору. У

хрватским селима је слика обрнута, а ако виде униформу, поготову официрску, пада им мрак на очи. Ми смо тако, радећи своје текуће послове, упознали цио тај крај, његову саобраћајну инфраструктуру, али и национални састав становништва, иако смо мислили, тада мислили, да нам тај податак уопште није битан. А показало се ускоро да је то наше познавање наведених села и њиховог становништва било од изузетног значаја.

Већ смо почели да схватамо да све то што се дешава у зони одговорности Книнског корпуса не може проћи без посљедица. Истина нико у том часу није могао предвидјети трагичну димензију, све страхоте у које смо почели да западамо. Срби су отворено замјерили војсци и жандармерији што нису енергичније, јавно се критиковало савезно руководство. Вријеме неизвјесности и ишчекивања. А шта се ишчекује, и од кога, то није нико знао. На то питање нико није могао да одговори. У тој општој несрећи, ми смо у Книнском корпусу имали и среће. Замијењени су командант и начелник Штаба.

Умјесто генерала Трајчевског (неспособан командант, али по „кључу" врло способан и перспективан) долази генерал-мајор Шпиро Никовић, а умјесто генерал-мајора Ребоља (пошто је у међувремену „положио" испит) долази пуковник Ратко Младић. Што се тиче дјелатности команданта Корпуса, генерал-мајора Никовића, по мом мишљењу, било би корисније да није ни долазио, а његова најмудрија војничка одлука је та што се одлучио да „доведе" пуковника Ратка Младића (он је увијек истицао да је

он довео Ратка Младића). Кључни човјек у Корпусу постаје начелник Штаба Ратко Младић.

Младић је у Кнински корпус унио нову динамику.

Унио је истовремено самопоуздање, повратио повјерење, извршио селекцију повјерљивих и неповјерљивих официра и проучио национални састав војника. Иначе, као човјек је дјеловао самопоуздано. Интелигентан, образован и начитан официр, веома приступачан, више весео него љут. Могао је Младић да ради 48 часова без трунке сна. Мени је лично годило и импоновало да радим, напокон, са официром који не штеди себе, а ни друге. Тако је и било, тако је почела наша сарадња, ако смијем тако да кажем, на добробит ЈНА и народа, а касније, посебно српског народа. Послије ћемо да видимо како је то све текло.

Био је неуморан у обиласку јединица и разговорима са политичарима и војним старјешинама на било ком нивоу. Није му ништа било тешко. Мени се чинило да је са сваким војником, сељаком, грађанином, ђаком разговарао и нешто дуже него што му је омогућавало оперативно вријеме. Мени се то понекад чинило као чист губитак времена.

Међутим, показало се обратно - он је већ тада наслућивао опасност, имао је потребу да се зближи са тим људима, да што потпуније сагледа ситуацију, како би могао да доноси адекватне одлуке. Управо тако смо наставили да радимо касније заједно и, надам се, успјешно. Вјероватно је то могло да буде још успјешније. Имао сам утисак да зна предвиђати и да стоји иза онога што предвиди и одлучи. Мени је то као потчињеном импоновало и наша је сарадња кренула

како се то могло само пожељети. Сјећам се да ми је једном приликом наредио у свом стилу: Шефе, идемо да обиђемо вод потпоручника Петровића". Вод и потпоручник су се налазили у селу Врбник на правцу Оклај - Дрниш. Одемо заједно. Кад смо дошли на тај локалитет, он каже потпоручнику.

- Построј „шефе" ту своју војску, да се упознамо као људи.

Кад су се војници постројили, он се са свима руковао, а када су почели да се представљају, 70% били су Шиптари, остало су били Хрвати, Словенци и нешто мало Срба. Сви су они мене знали, био сам чешће са њима, али је и мене ова чињеница мало изненадила. Мислим, само на проценте.

Младић ме погледа, а ја само слегнем раменима и тако пређемо преко тога. Вјероватно са истом мишљу. Он се војницима кратко обратио – рекао им је да ми морамо да штитимо народ, ма гдје се налазили, јер ми смо народна армија, интернационалисти и све у том стилу. Кад сам га запитао хоћемо ли да идемо, он је одговорио нека иде потпоручник да одмори, а ми смо остали на том положају цијелу ноћ. Остали смо на стражи, а киша је, као за инат, лила као из кабла. Разговарали смо те кишне ноћи, дуго, дуго... Потпоручник и војници су спавали, а ми смо обишли сваки топ, сваки тенк - све што је било на том положају. Рекох да смо разговарали цијелу ноћ и мислим да смо баш те ноћи стекли повјерење један према другоме, иако смо мало различитог темперамента. У сваком случају, имали смо исто

мишљење о насталој ситуацији, али и о оном што ће бити неопходно да се ради. Јутро смо дочекали са војницима и младим старјешинама, којима заиста није било лако у овом камењару са нешто шатора и земуница. Кад смо се вратили, ја сам био уморан и кажем Младићу да идемо да мало одморимо. Он ни да чује.

- Идемо на кафу и да још попричамо, предложи он. Тако је и било.

Схватао сам да имам посла с човјеком силне енергије.

Почетком 1991. године у Книнскi корпус дошао је, за начелника санитета, мајор Славољуб Марковић. То је био сјајан официр, врстан организатор, а у каснијим борбеним дејствима показало се шта су за Книнскi корпус значиле његове организаторске способности. И не само за Корпус, него и за читаву зону одговорности. Овдје морам да поменем и потпуковника Михајловиђа, а жао ми је што не помињем имена још неколицине официра, јер смо сви ми, захваљујући баш таквим људима, у времену од 1988-1991. године успјели да „преживимо" и да останемо и физички и психички читави. Већ сам рекао нешто о томе каквим смо психичким притисцима били изложени. Наш санитетлија Марковић, становао је код неке баке, Хрватице, која је живјела сама. Суботом или недјељом када Книњани напусте град, оду у викендицу или у своје винограде, ми након шетње по „опустјелом" граду, свратимо на пијацу, купимо по нешто и право код Марковића. Онда нам наш мајор, касније потпуковник па пуковник, спреми неки добар ручак или вечеру, зависно од тога кад смо банули код њега. И

то не само за нас, него и за војнике који су били у Дому ЈНА и за особље које је морало да остане у служби.

Ја сам се дружио са Марковићем. - Он је волио спорт, трчао је. Нађемо се, па ја сједим док он оптрчи своје обавезне кругове, а онда бисмо дуго шетали долином Крке. Шетње за незаборав. Вријеме нам је брзо пролазило у необавезним разговорима, а често смо знали и да се нашалимо на рачун Туђмана, Месића или неких других, који су арлаукали против Југославије. Били смо, скоро у свему, истомишљеници. Стално се сјећам тих људи, Марковића, Михајловића и још неких официра и подофицира, а ја и сада мислим да смо захвалујући управо њима успјели да сачувамо своје сопствено мишљење и свој интегритет. Без таквих људи било би то много теже и ја и данас осјећам према њима неки дуг, захвалност.

Мада санитетски официр, Марковић је био успјешан стрелац, тако да је обука старјешинског и другог кадра у гађању пјешадијским оружјем ишла преко њега. Марковић је одлично гађао из пиштоља и свих врста пушака. Кад смо организовали неко гађање, или било какве спортске активности, онда ту није било неке велике војничке суборганизације, него се развијао такмичарски дух. Он је у све то уносио једну педагошку ноту, подучавао, учио, савјетовао. Значи, санитетски официр је у том времену био прави војник. Оно што је недостајало пјешадијском официру, или официру оклопно - механизованих јединица, или неком трећем, то је посједовао мајор Марковић. Он је био широке културе, образован. Мене је просто задивило његово познавање Његоша. Увијек му је на

столу била понека књига пјесама. Поезију је више волио него прозу и стално је читао. То је покушавао да пренесе и на нас остале. Стално је говорио да треба да се смијемо 5-10 минута дневно. А ми увијек намргођени. Марковић је увијек изводио неке своје бравуре, упорно нас засмијавао. Тако смо разбијали и надвладавали монотонију у једној старој, аустро - угарској згради, која је сама од себе била хладна, убитачна. Та зграда се никада није загријавала и зими је била хладна као фрижидер, права ледара. Али њени дебели зидови љети су обезбјеђивали сасвим пристојну хладовину.

2.
ОЧИ У ОЧИ СА УСТАШАМА

Политичка ситуација се погоршава. Хрватски радио и телевизија урла, радио-телевизија у „дежели" урла. Гебелси у лику новопечених националних челника ликују. Лица су им пуна заноса и задовољства. Главе уздигнуте. Нови поздрави, нове униформе, нове хрватске ријечи (пучанство, мимоход, теклић, ногоступ, међуножно окретало, бојна, бојовник, србочетници...).

Загреб „град херој" блиста у сјају. Историјски сан за „потлачено хрватско пучанство". Гледао сам у чуду, као да гледам сцене из неких филмова, причињавало ми се да умјесто тих челника видим Хитлера, Мусолинија и да се то не дешава у „граду хероју" Загребу, већ у Берлину, Риму – смотра Збора народне гарде (ЗЕНГ-е). Иронија - Збор народне гарде. Али, ког народа? Можда хрватских обитељи, а да ли и за српске породице. Зло је на прагу, усташтво куца на врата, помислих, добро је још док куца, али кад почне да лупа...

Неким од официра очи блистају, можда им је жао што нису у „повијесном строју. Другима, историја се понавља (нож, маљ, чекић - Јасеновац, Јадовно...). Да ли ће тако и сад бити? Оптимизам - ЈНА је довољно јака, они немају средстава ни снаге да угрозе оружане снаге СФРЈ - па забога ми смо то учили у војним школама, на састанцима СКЈ, синдиката. Наше руководство је гарант недјељивости СФРЈ, радници, сељаци и поштена интелигенција, просперитет, самоуправљање, благостање, идејно јединство...

политика несврстаних, цио свијет нас воли, обожава, ништа нас не смије изненадити... Да ли је баш тако?

Ситуација у Словенији још је сложенија. Они су отишли, не корак него немјерљиво даље.

Одлука „нашег" руководства, Врховне команде, да неке мање јединице ЈНА избију на границе у Словенији, државне границе СФРЈ, означила је почетак краја. Словеначки белогардејци и територијалци знају правац кретања сваке колоне. Знају све. Тако се десило да ЈНА плаши „мечку са решетом", што каже народ.

Дежела је медијски добила тај судар са одређеним јединицама ЈНА за врло кратко вријеме, у тили час. Сваки покрет ЈНА дочекале су постављене ТВ камере, засједе. Све је било срачунато н прорачунато, и то веома зналачки, да се ЈНА представи као србокомунистичка, да брани социјализам, да гуши демократију, да је то страна војна сила у Словенији, у том часу увијек у саставу СФРЈ, дио њеног јединственог државног простора. Операција изласка дијела војске на државне границе СФРЈ нагло је пропала због њеног нестручног вођења. Ко је те ненаоружане младе војнике послао на до зуба наоружане словеначке територијалце - неко ће морати да одговори, а неко и да одговара. Слиједи одлука државних органа о повлачењу ЈНА из Словеније. То се изводи несхватљиво неорганизовано, неодговорно, мало је рећи почетнички. Разумије се да су посљедице биле поразне. Борбена техника, објекти ЈНА од готово непроцјењиве вриједности, све, или скоро све, оставља се без икаквог „испостављања рачуна", напушта. Издаја у врховима ЈНА се објелоданила, а несналажење, немоћ, малодушност су

се само наслонили на њу и пад је био страшан. Таква неефикасност командовања и употребе јединица запањују. Шта се све дешавало и десило у тих неколико дана тешко ће се икада сазнати у цјелини, описати и утврдити. Али, оправдати се неће моћи никада.

Хрватска своје сецесионистичке планове обогаћује словеначким „искуством" и ситуација се погоршава, не више из дана у дан, него из часа у час. Све је срачунато на повећање тензија, на заоштравање односа са ЈНА и са Србима у Хрватској, на коначно изазивање конфликата. Ситуација у Книну је наелектрисана, експлозивна. Довољна је једна, само једна искра и све може да оде у вражију матер. Хрватске власти нареде комуналним службама да уклањају табле (називе мјеста) исписане ћириличним писмом, локално становништво не дозвољава и нема договора - крв мора да падне, или да војска интервенише. У то вријеме Милан Мартић и његови људи, српска жандармерија Крајине, били су добро организовани и на све појаве могли су адекватно да одговоре. Али, они нису могли свуда да стигну. Сваки наредни дан доноси нове инциденте, нову дозу несигурности и неизвјесности. Свима је, вјерујем остала у сјећању она медијска халабука око тобожњег покушаја атентата на Фрању Туђмана у Бенковцу. Каква фарса, каква бламажа, али у њиховој политици све је било допуштено, само да се сатанизује српски народ, да се изазаве сукоб, да се придобије међународна јавност већ огрезла у бешчашћу и аморалном мијешању у југословенску кризу коју је само подстицала н генерисала. На удару се нашло све што је српско у многим мјестима, посебно

у Загребу, Задру и Госпићу. Госпић је био прича сам за себе. Ево још неиспричане трагичне приче. Једног дана у Госпићу нова хрватска власт ухапсила је 17 најугледнијих српских интелектуалаца. Извели су их ван града, на једну чистину, према Светом Року и ту их ликвидирали. Без суда и суђења, без свједока - мислиле су усташе. Ко зна колико је још убистава остало заиста без свједока. Тих дана се причало да су у околини Госпића усташе убиле једну професорицу и комаде њеног тијела окачили на куке у некој месници, гдје су припадници овог „еуропског народа" долазили да купе месо за свој „обитељски ручак". У тим истинским причама често се помињало име Томислава Мерчепа, који је нанио много зла српском народу. Тај Мерчеп се бестијално понашао, патолошги мучио, убијао још усташкије од његових узора, усташа из другог свјетског рата, „на тенане“ и напросто уништавао све што је српско, уништавао до темеља, до бестрага.

То вријеме ће остати запамћено као вријеме - зло вријеме за причу, за историју, вријеме у коме је човјек могао посматрати како се мијења човјек у нечовјека, народ у изрод народ, толеранција и добросусједство у мржњу, вријеме мира у вријеме рата, мир у рат.

И поред учесталих инцидената остао сам миран.

Нисам се плашио никога, јер сам био увјерен да сам на праведној страни, да радим посао војника, официра, посао на који ме обавезивала војничка заклетва.

Једног лијепог сунчаног дана отишао сам у село Карин да обиђем нешто наших тенкова и војника који

су бранили становништво тих села. Послије уобичајеног разговора са војницима, официрима и подофицирима, спустим се на плажу.

Плажа потпуно пуста. Често сам ту камповао са породицом. У селу Горњи Карин разговарао сам са предсједником Мјесне заједнице и једним младим потпоручником који је био командант ТО. Потпоручник је пустио косу до рамена.

- Што си тако непотшишан, питам?

- Ето, ја сам резервни официр.

- А, је ли побогу брате. Шта мислиш како би било да те ја подшишам. Он ћути.

- Немој да ћутиш, ти си официр ЈНА, и одмах, док сам ја овдје, иди и подшишај се.

Мислим се, такав је закон, а и ред је све по закону и пропису.

Вратим се опет код тенкиста а, кад тамо има шта и да видим – гађа тенк (уствари пуца по каринском мору).

- Прекини паљбу, вичем ја. Они извршише наређење.

Капетане, зашто и шта гађате.

- Гађамо усташе.

- Па, гдје су усташе.

- Па тамо иде једна бродица, „бродић", то су сигурно усташе, вели он.

- А да ли си ти икада видио усташе?

- Нисам.

- Сједни у моја кола, да ти их ја покажем.

- Зашто, пита капетан.

- Е зато да знаш кога треба да гађаш, а и да видиш како изгледају усташе.

На весеље, њему је дошла у посјету жена и дјеца из Бенковца, да виде свог ратника.

- Па куда, каже он.

Кренем ја ка селу Смиљчићу, тачније речено у село Видуке, гдје је била станица Туђмановог МУП-а. Кад смо тамо дошли, наиђемо на препреке и неки пункт - муповаца, како их је народ звао. Патрола нас заустави.

- Гдје је командир, питам оштро, војнички.

Онај муповац, бојовник, само ћути као да је нијем. Помислим: мора да је плаћеник, страни плаћеник.

- Гдје је командир, заурлам ја? Била су њих четворица, ћуте као заливени. Имају неке траке на глави, пушке држе у вис под углом од 45 степени. Мислим се, Боже, што ће сад бити? Ја имам само пиштољ и ништа више.

- Знаш ли војниче, или не знам шта си, почнем ја опет, да ли говориш српски?

Ух, кад рекох српски, уједох се за језик, али ту се више ништа не може.

Из правца те њихове „постаје" трчи један усташа.

- Изволите, шта треба господине?

- Нисам ја господин, већ друг потпуковних Лисица. Гдје вам је главни и одговорни „уредник"?

- Изволите, „просим", пођи са мном.

- Ја не просим, кажем доста гласно и додам, идемо капетане, а возач нека остане у возилу.

Кренемо ми неком стазом од бетона ка врло лијепо изграђеној кући, која је била удаљена око 100 метара од нашег возила.

Пролазимо кроз шпалир новокомпонованих усташа. Размишљам да ли ћу се уопште вратити и мислим да морам бити агресиван и одлучан, иначе оде глава. Капетан једва хода од страха. Ја мало застанем и кажем:

- Немој да се плашиш и немој да ме брукаш, али ни мени није баш свеједно. Глумим војну силу и одлучност. Улазимо у кућу. У ходнику стража.

- Здраво момци, - кажем ја. Они ћуте. Водич нас води у једну просторију, доста пространу. То је, како народ каже, примаћа соба.

Мени у сусрет прилази млади човјек, „елегантно попуњен", негдје моје висине или мало виши.

Пружа ми руку и преставља се.

- Ја сам потпуковник Лисица, командант свих снага ЈНА на овом простору, кажем му ја и прихватам пружену руку. Тако сам се представио, иако то није било тачно. Али, околности су тако налагале.

Сједамо за сто. Просторија је врло уредно намјештена.

- Изволите господине, којим добром - каже бојовник.

- Слушајте ви, господине, ја сам друг, гдје сте служили ЈНА.

- У Крушевцу, одговори он.

- Значи, АБХО. Па зашто онда гађате војнике ЈНА тамо према селу Карин Доњи и Горњи, може неко да погине.

- Гађају и они нас.

- А ко сте то ви, а ко смо то ми, питам ја?

- Е, господине, времена су се промијенила.

- Ух, мајку му, нисам примијетио. Ја још увијек мислим да ви волите Југославију, ЈНА...

- Ма ја радим по наређењу, а ово је Хрватска.

Погледам капетана, он се сав смањио.

- Капетане, иди по моју официрску торбу, па да запишемо све ово што будемо говорили. Капетан уста и оде.

- Док не дође мој капетан, да мало попричамо као људи, почнем ја.
Шта има код вас и како живите.

- Живимо добро.

- А шта вам треба ова халабука против Срба и ЈНА, пошто сте исту служили, и то у Србији?

- То је политика.

- Каква политика.

- Ех, ви то не можете да схватите.

- Како, ја као потпуковник не могу то да схватим, а ти потпуковник, можеш?

- Ми хоћемо своју државу.

- Па добро, а чија је ово до сада држава била - Југославија, није ваљда српска Југославија - велим ја.

- Знам да није, али...

- Добро, добро, кажем.

Улази капетан, блијед као крпа.

- Сједи, капетане, и запиши све ово што будемо говорили.

- Које примједбе имате на војску - ЈНА?

- Ваша војска гађа Новиград и села овамо прем селу Видукама и то из Горњег Карина минобацачима 120 мм.

- То није тачно, кажем ја, тамо и немамо минобацаче.

- Имате, возите га на једном жутом камионету за оправку путева.

- Провериһу, кажем, али мислим да није тачно.

- Даље, ваши су почупали капулу (лук) ту и ту.

- Ех, човјече, какву капулу, па они неће ни своју да чупају, него им пропадне, и то није тачно.

- Јесте.

- Добро, провериһу и за ту капулу.

Погледам, а мој капетан се тресе и не може ништа да запише.

- Ухапсили сте нашег „свеһеника", реһа бојовник своје оптужбе...

- Провериһу, и биһе пуштен, ако је то тачно, попуштам ја.

- Друже, пошто имам доста посла, глумим ја, те морам да идем, ја желим да вам кажем следеһе. Прво, немојте вршити никакве провокације према ЈНА, а ако наставите биһу приморан да енергично одговорим свим расположивим средствима, тенковима и војском һу скршити сваку побуну у Југославији, ослободиһу сва ова села и упасти у Задар, а ви знате да је ЈНА врло јака и било би боље да се вратите на своје радно мјесто. Што се мене лично тиче ви радите за стране силе, а не за свој народ.

Ту је био и домаһин куһе, који је сталио говорио:

- Полако људи, ријешиһемо све то као људи.

- Ех, да смо људи о овоме не бисмо ни причали - кажем.

Хвала на гостопримству, идемо капетане.

Поздравимо се са усташама и вратимо се у наш рејон.

Капетан је тек тад дошао к себи. Није могао да вјерује ни себи ни својим очима. Пољубио је земљу од радости што је још у животу.

- Сад ме добро слушај капетане. Видио си како изгледају усташе и немој да ми гађаш бродиће, могло би се десити да су тамо дјеца, туристи и сл. Значи, циљ гађаш онда када си сигуран у што гађаш.

- Разумем, друже потпуковниче.

Тада су почеле приче о херојству и неустрашивости потпуковника Лисице на тим просторима. Прорадила машта код народа. У тој машти било је и преувеличавања. Често сам контактирао са локалним становништвом, народ, поштени људи су ме прихватили као истинског пријатеља. Брзо смо се разумјели. Они су схватили све оно што је мене ограничавало жао официра да предузмем извјесне мјере и радње које су се већ чиниле нужним, а и ја сам схватио њих и њихово оправдано страдовање, зебње. На овим просторима, чини ми се нигдје као овдје, још су веома жива сјећања на усташке злочине и терор из прошлог рата, а ово што се догађало у њиховом окружењу, што је као дан било јасно из опредјељена и политичких корака ХДЗ и Фрање Туђмана, њима је мирисало, тешког ли мириса, на усташтво. И војницима, и подофицирима и официрима и цивилима са којим сам контактирао говорио сам да ово неће изаћи на добро, да морају бити спремни да се бране, да буду јединствени, одлучни. Неки од официра то још никако нису могли да схвате, да вјерују. Али, нису морали дуго да чекају - усташе

су их увјериле на њихов начин, мучким нападима на мање јединице ЈНА.

Познати догађаји на Плитвицама отклонили су све дилеме и недоумице. Крв је проливена. Жртава је било на обје стране. Милан Мартић и капетан Драган јасно су ставили на знање, силом оружја, Туђмановим МУП-овцима да не могу спроводити терор и самовољу на просторима одувијек српске Книнске крајине. Тензије су расле, инциденти се множили, рат између Срба и Хрвата на просторима бивше СР Хрватске је већ почео. Ја сам преко неких мојих сарадника затражио да се састанем са Мартићем, човјеком у кога су у Книну, и не само у Книну, имали све више повјерења. Јер, Мартић је почео да ради оно што су сви мислили да мора да се ради, али нису сви имали куражи као он. Приликом тог нашег првог сусрета и по знанства рекао сам му да је Поткоње, хрватско село у нелосредној близини Книна, пуно оружја, и да се не смије дозволити да нас изненаде, нападну, такорећи изнутра, и нанесу нам непотребне губитке. Захвалио ми се и рекао да ће то да брзо ријеши. Отишли смо свак на своју страну, свако за својим послом. Мартић је са својим људима брилијантно извео ту акцију и све разоружао. Причали су ми, касније, да ни сами нису могли да вјерују сопственим очима до које је мјере било фанатизованих људи, отрованих усташком идеологијом. Отац узима своје дијете од годину-двије да му оно послужи као живи штит док пуца на њих, „мартићевце", како их је народ већ звао. Боже, грудобран сопственим дјететом. Па нормалан би човјек ставио дијете иза себе и штитио га сопственим грудима до последњег даха, до смрти. А

усташе су стављали сопствену дјецу испред себе да би онемогућили дејство Мартићевчеве милиције на коју они пуцају. У селу је откривено много оружја разних типова и калибара, ехплозив, радио-станица, факсови, планови и све остало што је неопходно за вођење борбе против српског народа, против најближих комшнја. Да се са том акцијом закаснило само неколико дана, ко зна како би све даље текло, јер су имали и доста мина, противоклопних средстава, солидне радио-везе са Загребом. Све је то било веома студиозно припремљено, чекао се само знак. Али, срећом, Мартић и његови људи нису чекали знак, а усташе га нису дочекале.

Сусрео сам се тих дана и са свим осталим људима који су били на одређеним важнијим функцијама у Книну, Обровцу и Дрнишу. Сарадња са ЈНА је интензивна, врло коректна и обострано веома корисна. То исто важи и за сва села, све мјесне заједниде које гравитирају овим центрима.

Једном приликом пошао сам у село Трбоуње, према Дрнишу, да обиђем један наш истурени пункт на коме се налазило 4-5 тенкова и нешто борбених транспортера. Командир је био потпоручник Шаип Буљешкај, Шиптар. Кад смо се сусрели питам га шта има, а он ми каже да су на његове и моје војнике прошле ноћи пуцали из оне хуће, показао је руком.

- Пуцали, кажеш.

- Пуцали, понови Шаип.

- Идемо у ту кућу, велим ја.

Кад смо ушли у кућу, нађемо тамо човјека и жену тридесетогодишњаци, са троје дјеце, једно другом до уха.

- Јесте ли ви ноћас гађали моје војнике, питам ја, чак и не повисујући тон због дјеце.

- Нисмо, одговарају они углас, није тачно.

- Је ли тачно Шаип, је ли се из ове гуће пуцало прошле ноћи?

- Тачно је, друже потпуковниче. Из ове гуће се ноћас пуцало на нас.

- Е слушај, потпоручниче. Ако из ове куће буде испаљен један хитац на наше положаје, ти ћеш топом да гађаш овај простор. Знаш како се то ради и не смије да буде промашаја.

Домаћици која је спремала кафу скоро испаде „ибрик" из руху.

- А моја дјеца, шта ће бити са мојом дјецом?

- Слушајте госпођо, ја овдје имам своју дјецу од 19 година и ко угрози ту моју дјецу, мораће да раскрсти не само са својом дјецом, него и са овим свијетом. Ако одавде буде испаљен и један једини хитац, овај простор ћу да гађам тренутном-фугасном гранатом, тако да нико не може остати жив. Водите рачуна како се понашате према потпуковнику Лисици и његовим војницима. И још нешто, додао сам, ви сте одговорни за читав ваш плац, за имање, са њега се не смије пуцати на војнике.

Прошло је доста времена до мог слиједећег проласка овим путним правцем. Куће више није било, не знам шта је било са дјецом, за одрасле и не питам - они су знали шта их чека, али нису презали ни послије

мог упозорења. Касније, знатно касније, сазнао сам да је власник куће био окорјели усташа. Погинуо је у борби против српског народа и ЈНА, у тим крајевима. Малочас рекох за моје војнике, да су то моја 19-то годишња дјеца. Ја сам их тако прихватио, цијенио сам их и волио заиста од срца. Та моја војска, младићи који су били под мојом командом, под мојом управом, мене су поштовали, али сам и ја њих поштовао и тако смо успоставили једну суптилну сарадњу, међусобно повјерење. Међу њима и са њима сам се осјећао на извјестан начин, као међу својима, као са својом дјецом. Поштовали су ме и поштовао сам их. Увијек сам полазио од тога да човјек има само један живот, а они су са својих 19 година били тек ступили у живот. И то тек само једном ногом. То су војници ЈНА из СВИХ КРАЈЕВА СФРЈ, различитих НАЦИОНАЛНОСТИ, антифашисти и младићи који воле Југославију од Триглава до Ђевђелије.

- Ох, Боже ко нас тако меље у камено доба, мислим.

- Југословен, што би се рекло, ортодоксан, а све их волим и поштујем, те младиће - војнике.

У вријеме плитвнчких догађаја налазио сам се у Бањој Луци, са породицом. Добио сам хитан позив начелника Штаба да се одмах вратим у Книн, у Команду Корпуса. Има неких ситуација због којих морам да будем присутан, речено ми је. Кад сам стигао у Книн, одмах ми је наређено да идем у Бенковац, Почело је да се пуца, има рањених и погинулих и све се креће ка лошијем. Речено ми је да идем у Бенковац,

тамо може да се искомпликује, па ако затреба да, по сопственој процјени, предузимам потребне мјере.

Када сам стигао у Бенковац, командант Бенковачке бригаде, пуковник Чечовић, имао је састанак са људима из политичког живота, како смо то ми војници говорили. Били су на том састанку предсједници општина Бенковац и Обровац, предсједници мјесних заједница које гравитирају тим центрима, али и из Вране, Смиљчића и других мјеста која су насељена претежно српским живљем и која су била угрожена од усташа. Они износе своје утиске и све се своди на то да се осјећају угроженим, да се страх увелико уселио у народ. Нешто се мора предузети, кажем ја пуковнику Чечовићу. Не можемо само да констатујемо стање, и да ништа не предузимамо, да предухитримо извјесне догађаје који су се неумитно приближавали.

- То је моја зона одговорности, узвраћа ми командант Бенковачке бригаде, ти немаш ништа с тим. Ми ћемо то све да изрегулишемо. Није то све тачно. Они то преувеличавају. Народ ко народ.

Међутим, они се жале мени. Одмах ту у ходнику, а онда и у канцеларији, да је то попримило веће размјере него што су они износили на састанку. Срби не смију да оду у поље да се баве пољопривредним радовима, не смију да оду у виноград, њих пресрећу, малтретирају, понижавају, народу је свега тога преко главе. Наслушао сам се ја тих њихових прича, чуо сам и команданта бригаде. Тако више не иде, кажем себи, и одем у канцеларију. Ту сам, условно речено, у функцији команданта оклопно-механизованих је-

диница. Наредио сам без ичијег одобрења, (јер ми је речено да дејствујем на основу процјене ситуације), да се формнрају четири борбене цјелине са тенковима и осталом борбеном техником. Три сам групе упутио на правце према Задру, Обровцу и Биограду на мору, а једна борбена група остала је у касарни као резерва. Наредио самим да од тога тренутка па надаље морају да извршавају само и искључиво моја наређења. Тек што сам издао ту наредбу, тенкови и транспортери са упаљеним моторима треба да крену на одређене положаје, дотрчи, као без душе, до мене командант Бенковачке бригаде и пита:

- Лијо, што радиш то, човјече божији?

- Е, сад то више није у твојој, него у мојој надлежности. И урадићу оно што сам одлучио да урадим, одговорим.

- Па стани, бре човјече. Имамо дјецу.

- Ја ово и радим због дјеце, нећу дозволити да више буде угрожемо ни једно дијете, ни једна породица.

Тако останем при својој одлуци - наредим да се блокира Бенковац са свих страна, на кључним правцима и то „сопственим" ходом кроз град. Пошто сам наредио посједање одређених положаја, издао сам наређење да се заведе најстрожија контрола уласка у град и изласка из њега, а за случај да неко од цивила неће да се повинује моме наређењу - употријебити оружје. У бенковачкој касарни радило је доста грађанских лица и преко њих и другим каналима за ту моју акцију сазнало се истог часа у Задру, Загребу...

Грме о томе средства информисања. Проносе гласове да је тобоже, неки пијани потпуковник дао узбуну у једној војарни, узнемирио пучанство, угрожава становништво. Поручују - тог бунтовника треба одмах ухапсити, привеста закону и стотину других пријетњи приједлога и порука. Све то слушам, али не мрдам са посједнутих положаја. Зове ме и тадашњи командант Корпуса генерал Трајчевски и пита шта ја радим? Кажем му да не радим ништа необично. Изводим вјежбу - вожња ноћу и гађање циљева у покрету. Ако затреба, у сваком тренутку могу да употријебим силу.

- Ма не, синко, човјече! Силу ни у ком случају. Јеси ли ти нормалан.
Па тамо имамо толико проблема са Хрватима.

- Зато ово и радим, прекинем га.

- Молим те, наставља он, можеш ли ти да вратиш ту војску у касарну?

- Не могу, кажем, они су већ отишли, они су на одређеним положајима.

- Како не можеш да их вратиш, чија они наређења извршавају?

- Моја и само моја. Тако је наређено. Чему узбуна. Ноћна вјежба, па шта. Вратићу их сутра изјутра, ако све буде у реду. Могу Вас обавијестити да један поручник, Хрват, није хтио да изврши наређење. Смијенио сам га и ухапсио. Водник кога сам именовао на његово мјесто извршио је задатак беспријекорно. Он је блокирао све оно што је требало да блокира поручник, тамо према Врани.

- Стани, човјече, ја сам добио налог да пошаљем полицију и да те ухапсим. Видиш и сам каква је ситуација.

- Видим, видим и зато сам и извео ову ноћну вјежбу. Обучавам војску за ноћну вожњу и гађање ноћу, али ако на моје снаге буде испаљен макар и маневарски метак, зна се.

На ове молбе накалемио се одмах командант Бенковачке бригаде, да то завршимо, да вратимо тенкове у касарне, али нисам дозволио. Командант је мислио да ће на положајима, код мојих војника бити „мекше" и он се са својом командом упутио тамо. Војници су то одрешито одбијали уз образложење да ће се повући само по наређењу потпуковника Лисице. Тако протиче прва ноћ блокаде. Код мене долазе грађани Бенковца и кажу ми да је то прва ноћ коју су мирно преспавали у последњих неколико мјесеци. Тачније, од почетка ХДЗ-овске еуфорије.

Али, ђаво не спава. Командант Книнске бригаде са војном полицијом долази да ме ухапси и одведе у Книн. Каже, добио је такво наређење. Било је иза поноћи кад су ме пробудили. Ја им кажем да сам сад дошао с обиласка положаја, те да би било добро да не идемо кући. Неће нас без проблема пропустити на пунктовима који су постављени. Незвани гости, који су дошли с налогом да ме ухапсе, пристали су на мој приједлог. Остали смо ту, ја да одспавам, а командант Книнске бригаде је са још некима из његове пратње отишао да обиђе положаје борбених група. Протести и подршка грађана Бенковца били су само сатисфакција за мене, а виша команда је урадила своје - ја се враћам

у Книн, „ухапшен". Демонстрације у Бенковцу и захтјев грађана да будем пуштен, ослобођен, нису наишле на одјек год одговорних у Книнском корпусу н неким вишим командама. Дошао сам, прецизније - довели су ме у тадашњи Дом ЈНА. Тамо је већ био и адмирал Миле Кандић. Поздравили смо се, јер смо се одраније познавали, а он се распитивао код мог претпостављеног ко сам и какав сам. Не знам шта су му рекли. Пошто су ме пустили да мало „одморим", позвали оу ме код команданта. Ту опет слушам стару и већ познату причу зашто, па није требало, то се не смије, то наноси политичку штету... ја мислим, док слушам те празне ријечи, какву политичку штету и коме. Црна ти политика, мој команданте, па зар не видиш да смо у рату, да ти је нападнута војска, ЈНА, да већ страда српски народ. А ти мени причаш приче, дјечије приче. И слушам га и не слушам, а и кад га слушам - не чујем га. Народ је знао да сам у праву, ја сам осјећао и знао да сам у праву, да сам урадио по савјести оно што је одавно требало да се уради.

Једино сам чуо да каже: ја морам да те казним и на то сам реаговао:

- Само Ви мене казните, најоштрије што можете.

Настави он како и сам зна да сам донекле у праву, али прекршио сам наређење, нисам никога питао... И, добијем строги укор. То ми је најљепша казна. Питао ме да ли ћу се жалити, а ја сам му одговорио да ми то и не пада на памет, радио сам по сопственој савјести, а нека ми овај укор уђе у радну, службену карактеристику, у биографију. Чуо сам још и његове ријечи да мора да ме казни јер је то тако наредио адмирал Кандић,

командант Војно-поморске области, а казна ће ми бити скинута послије шест мјесеци. Тако сам кажњен и стављен у „кућни притвор", тачније неку врсту кућног притвора. Не радим ништа, нико ми не даје никакве задатке, досађујем се, и што је најгоре, сви бјеже од мене, као да сам оболио од неке опаке заразне болести. Уђем у неку канцеларију, прекида се сваки разговор, уђем у другу, они се разбјеже као у цртаним филмовима... Напокон, да би ме се ријешио, командант Корпуса Трајчевски додјељује ме команданту Книнске бригаде, за начелника Штаба. Дотадашњи начелник, Младен Схендерија имао је неку лакшу операцију и мјесто начелника Штаба остало је тренутно упражњено. Правно и нисам примио ту дужност - само ме склонио с очију друг Трајчевски.

* * *

Нашао сам се у сасвим новој улози - сада сам морао непрестано да обилазим јединице које су се налазиле на линијама раздвајања између Срба и усташа, сада већ сукобљених страна. Једном приликом сам се нашао на Великој глави, код села Ђеврске. Ми смо се често замјењивали командујући на појединим пунктовима, замјењивали, одмарали, и једва, баш једва одржавали неки назови мир. Сељаци су се, баш за вријеме једног од мојих боравака у Ђеврскама, окупили на демонстрације. Дошли су са тракторима, с чим је ко стигао. Жене, дјеца, старци. Жалили су се да их хрватски МУП-овци и припадници Збора народне гарде малтретирају и понижавају, да то постаје

неиздрживо. Упућивао сам их да иду пред општину и да се тамо жале. Међутим, они су полагали једино наду у ЈНА, тражили да их она заштити. Хрватска пропаганда је и даље радила свој прљави посао. Нисам могао да останем миран на те жалбе и вапаје народа и отишао сам у станицу хрватског МУП-а која се налазила недалеко од линије раздвајања српског (крајишког) и хрватског МУП-а. Питам их зашто малтретирају народ, зашто српским сељацима не дозвољавају да мирно изађу на своје њиве, да раде, зашто ... Командир, заповједник те постаје био је доста разборит човјек, са њим се дало бар разговарати, али се ту нашао, ништа чудно, један екстремиста коме је сметао мој долазак и замало није дошло и до физичког обрачуна. Упозорио сам их да не чине то што чине, да не изазивају, да може доћи до оружане побуне, али они су то, изгледа, само и чекали. Али, од те моје посјете није било ништа, са усташама се одиста није више могло преговарати. То сам знао и од раније. И овдје се потврдило једно зло, које је ваљда већ у генима усташа и њихове сабраће, зелених беретки, да највише и најжешће малтретира комшију са којим је дијелио со и хљеб, радник радника из исте смјене или иза сусједне машине у истој фабрици. То је посао за неког новог Фројда, или нову психоанализу.

Са начелником Штаба Книнског корпуса, пуковником Ратком Младићем, био сам на преговорима са неким далматинским руководиоцима. Разговарало се о повлачењу хрватских МУП-оваца из неког српског засеока, у који су они изненада упали, заузели га и при том убили два српска цивила. Мени је Младић наредио

да припремим тенкове и пјешадију како бисмо, у случају неуспјеха тих преговора, блокирали тај заселак и похватали све те МУП-овце и ослободимо не само тај, него још неке засеоке у том подручју. Усташе не би били то што су да нису предосјетили опасност и потписивали све што је од њих тражио пуковник Младић. Али њихов потпис је једно, а реализација потписаног нешто сасвим друго. Ми смо припремљено људство и техниху вратили на полазне положаје, а тај заселак је остао у њиховим рукама до дана данашњег. Док је Младић са њима разговарао, видим једног потпуковника у усташкој униформи (мој класић). Идем према љему, а он ће мени:

- Откуд ти Лијо овдје, знао је да сам био у Бањој Луци.

- Због тебе, ј.... ти матер, одговорим.

- Здраво, здраво.

- Човјече, шта ти би, кажем?

- А шта то, збуни се он.

- Па што промијени униформу и петокраку, дао си заклетву да ћеш бранити Југославију.

- То ти не ножеш да схватиш, класо. Тако ти је то.

Шетамо ми и застанемо, али нешто ужасно смрди. Погледам, а поред пута убијено магаре. У том часу наилази мајор Марковић и каже:

- Станите вас двојица да вас сликам.

- Ма немој овдје, завапимо ми, готово углас.

- Ех, каже Марковић, такав вам је и амбијент, а чини ми се биће још дуго.

- Па шта кажеш ти, усташа, на ово, кажем.

- Нађубрићемо земљу.

- О чему говориш, човјече? Чиме ћете је нађубрити?

- Лешевима.

- Јеси ли ти нормалан, оте се мени.

- Таква је ситуација.

Ја њему опсовах усташу Фрању Туђмана, а он мени председника Слободана Милошевића.

- Ма добро човјече, али чему то, пошто то није интерес ни једног народа на Балкану и у Југославији, већ интерес страних сила, а посебно Њемачке.

Почнем ја да „врбујем" новокомпонованог бојовника, али очито немам успјеха.

- Е мој пријатељу, поче он, све добро што сам проживно, то сам проживио у ЈНА, али сад је ова ситуација.

- Бори се против усташа и фашизма, кажем.

- Ја се борим за хрватски народ.

- Али, ко напада тај народ, човјече?

- Хоћемо своју државу, Хрватску.

- Имали сте државу Хрватску и Југославију, па шта вам то смета?

- Гдје си постао официр, питам.

- У Београду, каже.

- Па шта сад?

- Да ли би се ти борио за хрватски народ, пита он мене?

- Би, ако би га било који народ нападао, убијао, па макар то био и српски народ. Добро знаш да се сада Срби бране, а ЈНА само брани народ који је нападнут, опет ја моралишем. Што Србе отпуштате са посла, а чујем да су почела и убиства цијелих породица.

- То ради власт.

- Али, и ти си некаква власт. (Он ћути). Видим да си одлучио да будеш усташа.

- Не, нисам, али ти то не можеш да схватиш.

- Схватићемо обојица, кажем, али мислим да ће бити касно и велика штета.

- Добро, пошто ја не могу да схватим, да се бар договоримо, ако ме у борби ухватиш, немој да ме мучиш ка усташки начин, а добро знаш како су Козарчани прошли у II свјетском рату - Јасеновац, ја сам са тих простора и то ти је познато. Ако те ја заробим поступићу по Женевској конвенцији.

- Добро, каже мој „класић", усташа.

- Ево рука и нека ти је Бог на помоћи!

Здраво, здраво. Поздравимо се војнички и разиђемо.

Враћам се на своју страну, ка својим војницима, са тугом у срцу, а међу војницима и старјешинама има и Хрвата, Словенаца, Шиптара, Мађара, муслимана итд.

Покушавам да схватим шта се то десило у том човјеку, потпуковнику, он је бар писмен, могао је и морао да схвати куд води међунационални сукоб. Као официр морао је да схвати шта значи рат. Зна, ваљда, какво наоружање има ЈНА и да употреба истог доноси много разарања, а и људских жртава.

- Шта се то дешава, причам сам са собом, постајем тог момента узнемирен. Враћам се код пуковника Младића, позивам га у страну и кажем:

- Шефе, прекини преговоре, и да их сасијечемо у коријену.

- Причекај још мало, даћу ти знак.

Очекивани знак никад није дат, они су нас изиграли.

Опет размишљам и закључујем: мора да код католика у глави постоји преклопник са два положаја. Кад укључи папа свој преклопиик - ето РАТА. Није ни чудо што те духовне вође кажу, дајте ми дијете до пет година, а послије нека буде ваше, мисли се ваљда на атеизам. Од малих ногу они му усаде злу крв и изопачен ум, тако сам мислио - нисам сигуран, али то ипак морају да одгонетну неки млади психолози и психијатри. Посао за неког новог Фројда.

Крајем јула 1991. године позвао ме пуковник Младић и каже:

- Шефе, идемо!

- Куда, питам?

- Ништа не питај. Крени са мном и ћути.

Сједнемо у теренско возило (марке „Пуцх") и видим да идемо ка Кистињу - Ђеврскама и затим ка Скрадину. Мислим да смо стали у с. Сонковићи.Ту је Младић разговарао са неким усташама, а и нашим Србима. Када се завршио тај разговор, један човјек нам предложи да одемо на Прокљанско језеро. Позвао нас је да ручамо год њега. Каже да има и добро вино. Имао он тамо своју кафану.

- Идемо шефе, обрати се Младић мени.

- Што се тиче рибе и вина ту нема примједаба, волим ја и једно и друго, кажем. Но то је непријатељска територија, ако нас ухвате, оде „кожа на шиљак".

- Ма Лијо, што си се уплашио?

- Нисам шефе, али ипак Ви сте начелник штаба Корпуса.

- Слушај, каже, они су глупи и не могу нам ништа. Имамо бомбе, оружје, па да видимо, чија мајка црну вуну преде, шегачи се Младић у свом стилу.

- Добро, идемо, и тако је и било.

Тај човјек Србин испред нас, те лево, десно, по неким споредним путевима и указа се Прокљанско језеро.

Одахнух, мислим, сад бар да се добро наједемо, а и вино неђу одбацити, па шта буде.

- Лијо, имаш ли гаће да се купамо, пита ме Младић.

- Ја нећу шефе, гладан сам, а и није ми до купања, могу само да оперем ноге и да се умијем.

Младић са нашим домаћинима пар ријечи и они му нађоше гупаће гаће, он се пресвуче и буђ у воду. Плива, скаче и, видим, ужива.

- Дај нешто да се попије, кажем домаћину.

Он изнесе добру лозу, ја сједим и пијуцкам лозу, а Младић се преврће по води, час плива леђно, час прсно и повремено виче:

- Ух, добра вода, прекрасно језеро. Хајде, Лијо, зове мене.

- Боља је лоза од те баре.

- Само ти тако, нећеш далеко, никад нећеш бити пуковник - шали се он.

- Важна је глава, а иначе, инфлација је чинова, као динара.

- Хоћеш рећи да сам и ја у том инфлвторном строју.

- Ма не шефе, већ уопштено у ЈНА, увале нам звјездицу, а плата иста.

- Можда имаш право, али вода је идеална за купање.

Мислим, Боже, ми у непријатељској позадини, а понашамо се као да смо на одмору у сретним временима. Имамо обезбеђење, пар војника. Начелник штаба Корпуса и Начелник оклопно-механизованих јединица - ризик, али, ипак се исплати - лудост.

Тај дио поркљанског језера је нетакнута природа, све блиста од чистоће, вода, ваздух, околина. Лијепе викендице, викенд насеље. Ово насеље је српско, а пријеко су усташе.

Виде се трагови метака по фасади на појединим зградама-викендицама.

- Да ли гађају са оне стране, питам домаћина.

- Гађају повремено, а нарочито ноћу, пјевају, шенлуче, читава халабука.

- Престани са купањем вичем Младићу, пријеко су усташе, могу да нас виде и гађају.

- А, страх те бато, је ли, а добро знаш да они лоше гађају. Па шта, нека гађају, не могу они мене погодити, мој шефе, опет Младић тјера по свом.

Када се Младић добро искупао и обукао униформу, већ је домаћин припремио рибу.

Сједнемо за сто и почнемо разговор уз ручак. Разговор се водио о војно-политичкој ситуацији, а Младића је све интересовало о овом крају, о народу и мишљењу обичних људи на овом простору.

Ја сам више ћутао и „таманио" рибу и вино, а Младић ме једног момента погледа, па ће домаћинима:

- Ех, док ми бистримо политику, овај, показује на мене, поједе и рибу и попи ово лијепо вино.

Наста смијех.

Тако смо завршили ручак и добро се освјежили послије напорног дана.

Посматрам Младића и мислим да у својој каријери нисам сусрео храбријег официра. Боже, овај човјек је „оперисан" од страха.

Сретно смо се вратили у Книн.

3.
БЛОКАДА СТАНИЦЕ ХРВАТСКОГ МУП-а У СЕЛУ КИЈЕВО

Ипак ради читалаца морам да вратим „филм" назад, те да објасним једну немилу ситуацију из свог угла.

За Први мај 1991. године - празник, добио сам кратко одсуство да обиђем породицу у Бањој Луци. Но, увече, кад почиње дневник, укључим телевизор, али имам шта да видим: командант Книнске бригаде на екрану кратко саопштава:

- Имате рок од пет минута да одложите оружје. У противном, бићу присиљен да то урадим силом, изговара те ријечи окренут постаји (станици) муповаца (МУП) у селу Кијево.

Мене обли хладан зној. Ја сам начелник Штаба код тог команданта. Гледам, очима не вјерујем. Супруга припрема вечеру. Дјеца незаинтересовано гледају или се играју по стану. Шта да радим, мислим, да ли да се вратим одмах, или рано зором за Книн.

Мисли ми се саплићу, наступа кошмар. Стипе Месић, арлауче, који је то неодговорни потпуковник који даје ултиматуме, треба га смијенити и све у стилу Гебелсове пропаганде. Ово је хрватска држава, Кијево, Кијево,... помислих гдје је то Кијево? По оном што се прича на телевизији, у новинама, мисли ме издадоше, те помислих мора да је то оно велико Кијево у Совјетском Савезу - Украјина. Тргнем се из кошмара и схватих то је село Кијево код Книна, село, селендра. Ох Боже, шта све може да уради „седма сила", пропаганда. Рано изјутра, сједнем у кола и највећом брзином вратим се у Книн, навратим у касарну, обучем униформу и са командно-штабним возилом одем у село Кијево да обиђем војнике и да сагледам ситуацију. Дођем до полицијске постаје (станице). Тенкови, транспортери, војска. Одем на командно мјесто и нађем пуковника команде Корпуса.

- Шта се дешава, овдје пуковниче, питам?

- Чучни овдје, горе су снајперисти и показује неку кућу.

- Добро пуковниче, (ја сам потпуковник), да ли сте ви нормални, или вам треба психијатријски преглед.

- Зашто, одбруси он згрануто.

- Па човјече, могу ли у једној кући бити два господара.

- Не могу, одговори он невољно.

- Па ко је овдје господар, они или ми.

- Ријешиће се политички.

- Е мој пуковниче, да се могло ријешити полити-

чки, тенкови не би били овдје, али већ кад су овдје, онда треба радити енергично и сваку помисао на побуну скршити у коријену.

- Немој да шеташ, хаже он, горе су снајперисти.

Наилази пар жена, сељанки и у пролазу, добацују војницима.

- Шта радите овдје, боље да се нисте ни родили, изгубићете главу. Ово је Хрватска.

У рукама носе шаховнице.

- Слушајте ви дроље, ако још једном проговорите ја ћу вам исчупати језик. Марш у материну, загаламим.

- Полако Лијо, говори ми пуковник, вукући ме за рукав.

- Ма пусти их у материну, неће ваљда оне да ми командују војском.

Обилазим посаде тенкова и транспортера, они ме добро знају. Имам шта и да видим. Тенк на путу, посада сједи на тенку. Ваљда им досадило у тенку, а на пет до шест метара иза далматинског зида и по три до четири младића, усташчића, тромблонима држе тенк на нишану.

- Шта је ово, питам, посаду - командире, они слијежу раменима. Усташка постаја пуна народа, неких „бабетина" које се излежавају на сунцу. Враћам се код пуковника и кажем му:

- Пуковниче, ми нисмо нормални, па нашта ово личи? Све се измијешало и усташе и партизани (ја сам звао партизанима оне који носе петокраку).

- Полако Лијо, то ће се политички ријешити.

- Ма, човјече нисмо ми политичари, ми смо војска, ЈНА, и треба да радимо као оружана сила.

- Ма добро, али знај, ипак треба да сачекамо.

Причам сам са собом, шта се то дешава, па оваквим радом доживјећемо пропаст. Ако командант да ултиматум, дужан је исти и да изврши, ако није спреман да изврши то што сам каже, боље да ћути. Сретнем команданта и питам га:

- Јеси ли ти дао ултиматум?

- Јесам, каже.

- Па шта сад, велим, је ли прошло пет минута, а шта си ти урадио.

Ништа. Па човјече, ваљда твоја ријеч има неку тежину, а и телевизија је то приказала. А ја дотрчао из Бања Луке, изгледа без везе.

- Није дао командант Трајчевски, вели он.

- Али генерал Трајчевски није ни дао ултиматум - него ти, па већ кад си га дао, изврши сопствене ријечи.

- Не да командант.

- Добро, не да, а како ти је дао да „лупаш" на телевизији.

Он само слеже рамемима и беспомоћно ме гледа.

Боже, мислим, шга се то дешава, да ли су ови људи спремни да се боре за Југославију или чекају пропаст и своју и војске (ЈНА) или уопште не мисле. Имам утисак да баш ништа не мисле. Да ли схватају, да је тенк, војска, сувише озбиљна ствар, те не може тек тако да се једно прича, а друго ради. Куда уопште они воде овај брод, војску, народ. Шта се дешава? Опет западам у дилему, мисли теку, кошмар, шта да радим? Вратим се у Команду Корпуса, напишем запажања и одем код генерала Трајчевског.

Трајчевски ме пита шта има ново?

- Ево, све сам Вам написао.

- Шта ради војска?

- Ништа, само се излежава, а ако будемо тако радили могу нам тенкове отети. Уосталом, све сам Вам написао, а ту има и приједлог употребе јединица.

- Добро, каже генерал, и тако се растадосмо.

Вратим се назад, у село Кијево. Сједим у командном возилу, више се нервирам, него што радим. Не схватам пуковнике, а ја сам немоћан, систем субординације. Долази пуховник Ребољ Јанез, начелник штаба Корпуса, још неки официри из Корпуса, те командант Книнске бригаде, у којој сам начелник штаба. Сједнемо у возило и Ребољ Јанез износи ситуацију. Каже да је добио од адмирала Канднћа наређење да се блокира та постаја. Сви износе неке своје приједлоге. На крају, да Ребољ и мени ријеч, али невољно, пошто нисам у његовим очима имао ауторитет, а сматрали су ме неким екстремистом, зашто и то не рећи.

Питам Ребоља, шта значи блокирати постају, да ли то значи да нико не може ући ни изаћи, да ли то значи да им се искључи струја, вода, телефон и слично. Ја мислим да је то тако.

- Не знам, каже Ребољ, али питаћу адмирала.

Обратим се помоћнику за морал и њему кажем:

- Кад бих ја био на тој дужности, позвао бих предсједника Мјесне заједнице и рекао му слиједеће:

- Ако буде испаљен на војску само један метак, уништићу и село. Са војском нема шале.

Сви се згледаше и насмијаше. А Ребољ Јанез ће мени:

- Ти, тенкисто, ниси нормалан, шта то лупаш. Како можеш тако, ову ствар треба паметно ријешити.

- Како је рјешавамо, нити је паметно, а и не води рјешењу, само компликујемо ситуацију. Народ, а и усташе у нама виде недоследност, немоћ. Ако командант да ултиматум зашто сопствене ријечи не претвори у стварност. Тако ће овдје схватити да са војском нема шале, а овако има да нам се смију. Може се десити да нам сутра не дају ни да прођемо кроз село, а шта ћемо онда? Хоћемо ли ићи око села по овим гудурама. Ја Вас уопште не могу да схватим. Дајте Ви мени овлаштење и све ћу их ја средити, тако да ће свако јутро морати да вичу: „Живјела ЈНА". Моје колеге се само згледаше и састанак је тиме био завршен.

Није прошло ни сат времена, зове мене Ребољ Јанез и каже:

- Чуј, дођи код мене, имаш један посао.

Вратим се у Команду Корпуса, јавим се Ребољу, да видим који посао има за мене.

- Иди и мало се одмори, Ребољ ће мени.

- Зашто да се одмарам, кад нисам уморан?

- Иди, бре, одмори се човјече ради шта хођеш, само немој ићи у село Кијево.

- Значи ли то да идем у кућни притвор, као и прије.

- Значило не значило, само се ти одмори.

Тако сам опет био суспендован, а генерал Трајчевски је прихватио мој приједлог и тенкови су извучени из села. Ако не можеш напријед, иди брате назад, немој да плашиш мечку са решетом.

II.
У РАТНОМ ВИХОРУ

1.
БОРБЕ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ КИЈЕВА, ВРЛИКЕ И ОТЕШИЋА

Мјесец је август, уобичајен рад у команди Книнског корпуса. Видим нешто се комеша по Команди. Позове ме Младић и каже:

- Ја идем на истурено командно мјесто у село Полачу, на командно мјесто Книнске бригаде, а ти отиђи и донеси „ласер" за тенкове у Кистање од тих твојих тенкиста, а затим дођи код мене у Полачу.

- Разумијем, хажем ја. Наређење, извршење. - Шта се дешава, питам?

- Видјећеш, кад се вратиш.

Знао сам да су прије пар дана на Косорској греди блокирали једну нашу јединицу са командиром, поручником Срђаном Бјеловићем. Били су опкољени са свих страна од стране усташа и почели су да гађају војску и тенкове на том положају. Иза Косорске греде је Врлика, па српско село Цетина и још неколико српских села у усташком окружењу. То се морало ријешити војнички - битком.

Више нема пуковника Ребоља, а ни генерала Трајчевског да их питам ко треба да се одмара, ја или они. Измијенила се команда Корпуса. Од маја, па до августа све се измијенило. Тачно 26. августа 1991. године почела је операција. Операцијом је командовао пуковник Младић.

Кад сам се вратио и пошао да се јавим на командно мјесто, операција је већ почела - дејствовали су артиљерија и авијација, по самом Кијеву и локалите-

тима на којима су се, према нашим процјенама, налазиле снаге усташког МУП-а. Ми смо имали нешто тенкова изнад Кијева. Добио сам нови задатак од пуковника Младића, да се вратим назад, да узмем једну борбену групу и издам прецизан задатак једном потпуковнику, те да он изврши напад централним дијелом и ослободи Кијево. Извршио сам задатак, формирао и довео на одређено мјесто борбену колону. Окупљени војници, подофицири и официри су тражили да ја командујем.

- Добро људи, па имате команданта, а ја сам само начелник оклопно - механизованих јединица.

- Знамо то, али ми хоћемо са Вама.

- Ви хоћете да је погинем, браним се.

- Ма не, имамо повјерење у Вас.

- Потпуковниче, шта велиш ти, ти си им командант.

- Добро, ти си тенкиста, а ја сам пјешадинац, не разумијем се довољно у тенкове и транспортере и било би добро да Ви командујете.

- У реду, кажем, али Ви добро знате да сам ја строг официр и ко буде оклијевао да изврши задатак, неће се добро провести. Свако моје наређење има да се изврши по цијену живота. Треба да знате да је РАТ сувише озбиљна ствар и од сада да убудуће дужни сте да извршавате искључиво моја наређења. Разумете ли.

- РАЗУМЕМО.

- Потпуковниче, Ви се јавите Младићу, а ја ћу у Кијево.

Издао сам прецизне задатке свим снагама које су се неочекивано нашле под мојом командом. Кренуо

сам директно на Кијево, лијево и десно од мојих снага нападале су јединице под командом пуковника Младића. Под његовом командом биле су артиљерија и авијација. На путу према Кијеву испријечило се све што су усташе сматрале да може послужити као препрека - крстила, шлепери, цистерне, минска поља. Ми смо то све муњевито растурили, разминирали и ушли у центар Кијева.

У самом центру један старији водник нешто показује руком из куполе тенка. Ја сам ишао иза њега у командно-штабним колима. Изађем из возила и видим 30-40 усташа са увис подигнутим рукама. Водник им издаје наредбе не силазећи са тенка и постројава их уза зид неке зграде. Када је пристигла механизована пјешадија разоружани су и остали тако постројени. Питао сам ко им је комавдир и јави се један од њих. Гдје су остали, пигао сам га и он ми рече да су у гробљу, код цркве и у цркви. Послао сам га са 2 војника да их позове да се и они предају.

- Иве, Иве, викао је он, предајте се све је пропало. Предајте се.

- Појавила се група од 30-40 усташа, а међу њнма су се затекле и двије младе дјевојке, усташице, које су одмах завапиле:

- Немојте нас силовати, радије да нас одмах убијете... и све у том стилу.

- Доста више, немојте ту да ми лелечете, одбрусим младим усташицама, шта ту булазните о некаквом силовању. Ми смо припадници ЈНА, ми смо часна војска, а те блудне радње о којима говорите „красиле“

су вашу војску, усташе. Тако је било и у другом свјетском рату, а то се понавља и у овом који почиње.

Да бих прекинуо ту сцену, наредио сам дјевојкама да сједну у моја командно-штабна кола и рекао им да ја лично гарантујем безбједност и коректан однос према њима. Са командног мјеста зове потпуковник Младен Скендерија:

- Лисица, немој да гађаш гробље и цркву.

- Ма, човјече, они на нас одатле отварају ватру и ми морамо да узвраћамо. Тврдоглави су и неће да се предају, а и сами виде шта их чека у судару са нама. Сами су криви за то, па шта им буде.

- Добро, добро, узвраћа Скендерија, а ја настављам:

- Слушај, Младене, дај, молим те, скини ми с врата ове авиончиће. Како гађају све ми се чини да ће и мене послати Богу на истину.

- Добро стари, ништа не брини, заврши Скендерија и радиовеза крену у своје нове задатке.

У центар села долази Ратко Младић и пита шта има ново, шта се све овдје догађа?

- Нема ништа нарочито ново, кажем, а ево ја Вама лично поклањам двије младе усташице.

- Гдје су, пита он, дај да их видим.

- Ту су, у мојим колима, кажем, и наредим им да изађу из кола.

- Шта ви овдје радите, другарице, пита их Младић?

- Па...

- Па, шта па? Колико имате година?

Одговориле су, чини ми се, око двадесет. Младић им је наредио да пређу у његова кола и оне су тако поступиле.

- Али, шефе, шта Ви мени поклањате за ове двије усташице?

- Ево ти „калашњиков“, рече он и даде ми га из руке у руку.

Обрадовао сам се поклону и, заиста, срдачно захвалио на њему. Касније, када сам „прелиставао" сјећања на те дане, јавила ми се мисао о томе како се та навика да се војницима и официрима поклања оружје наставила из оних времена када га није било довољно, или се и сада мисли како оружја никада не може да буде превише, или ... Било како било, мене је, као што би то био случај и са сваким војником, поклон обрадовао. И то још од шефа.

Младе заробљенице су враћене у Книн. Преспавале су у Дому ЈНА и сутрадан испраћене на воз (још је радио железнички саобраћај) за Шибеник, куда су саме жељеле да оду. ЈНА и њен командни кадар хумано су поступали према заробљеним припадницима паравојних формација. Ми смо их тада, још увијек, тако третирали. Ако читалац помисли у каквој је заблуди био потпуковник, аутор ових редова, неха се сам запита да ли је и он сам у то вријеме мислио другачије? Одговор нека да себи самом.

Ускоро се, у центру села, појавио и Милан Мартић са својим „жандарима". Ја сам читаво вријеме, од почетка овог рата, за милицију употребљавао овај назив. Јер, појавиле су се разне милиције, а мени је жандар био и остао некако наш.

- Кажо иде, Лијо, пита Мартић?
- Ево, као што видиш, сви се предају.
- Баш добро, каже, а очи му блистају од задовољства.
- Е, мој Милане, давно смо ми требали да покажемо овима, и свима који мисле као и они, пошто је грах у Козарцу, што кажу моји Козарчани. Али, боље икад, него никад.
- Слушај, каже ми Мартић, окрени се, молим те, само мало и погледај ону кућу - показује ми руком.
- Видим.
- Ту је у току другог свјетског рата била црна кућа (уобичајени назив за затвор), кућа за мучење и убијање Срба.
- Па, колико је Срба ту страдало?
- Између 150 и 200, никада се неће сазнати.
- Е баш добро да си ми то рекао, Милане. Овдје Срби неће више страдати, ако Бог да.

Вратим се назад са тенком да мало „прегледам“ ту кућу. Онако како то раде тенкисти.

- Хоће ли сад, Милане, то бити кућа за мучење антифашиста?

Ја овај термин - антифашиста - често и намјерно употребљавам. За неке је читав српски покрет отпора у другом свјетском рату био антифашистички, изузев појединаца о којима је историја рекла своје. И одувијек сам сматрао да су се том антифашистичком отпору српског народа придружили антифашистички оријентисани појединци, припадници других народа са простора Краљевине Југославије.

- Можда ће моји, мало касније, да је нешто детаљније прегледају, рече Милан уз осмијех.

Уколико стоје разоружане и постројене усташе, дрхте, к'о пруће на вјетру, суочени са неизвијесношћу...

- Милане, ево ти их, ја их теби предајем, а ти даље - по закону.

У том часу појављује се Младић и директно нам упада у разговор:

- Њих је (усташе) заробила ЈНА и сви они морају да иду у војни Затвор.

- Пола-пола, добацим ја.

Ако се не варам - тако је и било.

Све се одвија као на филмској траци: тенковску колону сустиже и санитет, прилази ми млада медицинска сестра и пита:

- Има ли рањених?

- За сада - нема, кажем и видим како јој се радост просу по лицу. А имаш ли ти, сестро, нешто да се мало освјежим? Она из неке своје торбе извали флашу кока-коле и пружи ми је уз осмјех. Док сам је пио чинило ми се да ми пада на желудац као вода на живи креч.

Крећемо даље. На путу испред нас гори нека цистерна. Командир тенка, Дарко, гледа на мене и показује руком на запаљену цистерну.

- Шта ме гледаш, Дарко? Обилази и пролази!

Са дијелом снага избијамо на Косорску греду. Тамо налазимо нашег поручника, Срђана, који је већ три - четири дана у окружењу, без хране и воде, и са свим искушењима која прате ту деликатну ситуацију. Иде ми у сусрет - необријан, уморан, блијед...

- Како је командире, питам га дох ми прилази.

- Хвала, команданте, каже и просто ми се сручи у загрљај.

Примам га у загрљај и пољубим га, а њему, мом поручнику, готово саме од себе, лагано клизе низ лице мушке сузе. Мени се и сада чини да сам у тим сузама видио више истине о овом нашем рату, него у свим извјештајима које сам примио, или сам их сам слао вишим командама, више него у свим анализама војних и политичких експерата, више него..., али о томе у некој другој прилици.

- Хајде, хајде, Срђане, добро је, кажем му, могло је бити и горе. Него, пожажи ми гдје су усташе.

Чини ми се да Срђан још није подигао руку да ми покаже усташке положаје, кад се они сами почеше да показују - отворили су по нама ватру из више праваца. Једва смо, у трку, стигли у заклон.

- Слушај, Срђане, добро је да остадосмо живи. Ти остани овдје и знаш већ како ћеш са њима, а ја ћу са другим снагама кренути доље према Врлици, па ћемо им онда очитати лекцију о законима и прописима којих су требали да се придржавају.

Спустио сам се у Цивљане, а онда кренуо у село Драгиће да се упознам са тамошњом ситуацијом. Војнике и тенкове распоредио сам тако да могу да осматрају и контролишу поље испод тих положаја (то је Цетина) и да ватром елиминишу сваки евентуални покрет усташа. Након тога, поново сам се упутио ка Косорској греди, али сада из другог правца. Кренуо сам командно-штабним колима, али сам убрзо наишао на препреке које се нису могле савладати овим возилом, а за њихово уклањање требало је више времена него што

сам га имао на располагању. Био је ту и један топ 20 мм - једноцјевни. Све сам то оставио и вратио се на главни пут. Ту се већ нашао и Младић. Дочекао ме са питањем:

- Шефе, шта има?

- Нема ништа. Био сам на Косорској греди. Сви су живи и добро су.

Поново сам био кренуо тамо овим путем, али сам наишао на препреке и нисам могао даље. Тамо има и један топ-једноцјевац 20 мм.

- Идем ја тамо, прекиде ме Младић, и упути се својим „Пухом" на пут са кога сам се управо вратио. Није прошло много времена, враћа се Младић. Прикачио за своје возило топ и вози ли вози.

- Слушај, шефе, обрати ми се Младић, ја хитно морам назад, у Команду Корпуса. Тражи ме генерал Никовић. Ти овдје организуј одбрану, па ћемо сутра видјети шта ћемо даље да радимо и куда и како?

- Разумем, шефе, узвратих ја, али ја Вама дадох топ, а Ви мени?

- У реду, али шта да ти дам, узврати Младић, ево ти овај „калашњиков".

Сад сам имао два „калашњикова" - један сам добио за младе усташице заробљенице, а други за топ. Иначе, тих дана је било много личног наоружања „у оптицају" наравно у рукама усташа, али оно је често „стизало" и у наше руке, након сваког иоле озбиљног судара.

Ту смо организовали коначиште и одбрану. Ја сам заноћио у селу Драгићи, код једног рођака пуковника Лазара Шолека. Домаћину је било име Милан. И кућа и дочек били су домаћински, а они су ми преко сваке

мјере захваљивали што сам, по њиховом увјерењу, ја ослободио Кијево и све њих. Уз вечеру и пиће разговарали смо до касно у ноћ. Дошле су и комшије, питали шта војсци треба и нудили све...

- Ништа не смије да Вам фали, само Ви реците. Све ће бити створено, све ће Вам бити на располагању...

- Добро људи, ништа нама не треба. Имамо ми војници све што нам је потребно. Него, реците ви мени како сте живјели са овим вашим комшијама, Хрватима, прије овог Фрање Туђмана и његове ХДЗ?

- Живјели смо као праве комшије, почеше они, скоро у глас. Било који посао: орање, копање, међусобне позајмице, све, ама баш све је ишло у најбољем реду.

- Па шта им би сад да вас почну тући и убијати?

- Ни сами не знамо. То су сада неке усташе.

Један бркајлија сједи и ћути. Ја се баш њему обратим и питам га шта он мисли о свему овоме?

- Одакле си ти, поче бркајлија, окрећући се према мени.

-Из Бање Луке, кажем, тачније, испод врха Козаре, Мраковице. Сељачко дијете.

- А јеси ли Србин?

- Јесам, али сам по професији официр ЈНА.

- Е, знате шта, ја ћу Вам рећи; најгори су они Херцеговци што су ту дошли испред те ХДЗ. Неки мутни типови. Они су све покварили. До њиховог доласка наш живот са комшијама, Хрватима, био је нормалан, а сад? Не знам, као да су сви одједном полудјели.

- Па што се са својим комшијама нисте заједно борили против тих придошлица, тих из западне Херцеговине?

- Што нисмо? Па сад се показало да са Хрватима ипак нема заједничког живота. Брате, много су превртљиви. Да ли је у питању та њихова католичка вјера, или нешто друго, тешко је рећи. Али, ето и сам си могао да видиш шта се догађа. Не знам, ја то још не могу да схватим.

- Па како сада да се ово ријеши, питам.

- Ја мислим - свака птица своме јату - мора се. Друге нема.

- Али, човјече, чему то онда води и куда, у братоубилачки рат, па до јуче смо говорили о братству и јединству.

- Е мој потпуковниче, ако ти је то чин, прави се он невјешт, (а ја у себи мислим - ево новог Давида Штрпца), све је то илузија. Нема братства и јединства, а оно што је писало да смо сви стварали ову Југославију, то је лаж. Срби су сами стварали Југославију са нешто антифашиста из редова хрватског и других народа. Ја предосјећам катастрофу за српски народ, закључи бркајлија.

- Немојте тако, па ту је ЈНА, настављам дијалог, мада осјећам како ми он полако извлачи конце из руку. Није ми остало баш много адута.

- Пусти ти ЈНА. Теби лично свака част, али Словенија? Кажи ти мени гдје бјеше та ЈНА, Врховна команда?

- Добро, то није у мојој надлежности, почињем већ да се браним, ја сам само потпуковник.

- Знам и видим ја да си ти неки добар човјек, али није добро и плашим се како ће све ова да прође. А како год буде, није добро и неће бити добро.

- Средићемо то, соколим ја њега, а сам за себе мислим овај ми бркајлија руши све моје илузије, моју утопију, мој сан о интернационализму, наднационализму, о југословенству као универзалној нацији на Балкану. Ја сам се и на последњем попису становништва изјаснио као Југословен. Сада ме овај човјек натјерао да се замислим шта сам ја у ствари и ко сам? Југословен, атеиста. Шта значи то атеиста? Да ли сам атеиста само зато што нисам ишао у цркву од када сам напустио своје село, од 1959. године, или сам то по убјеђењу или...

Ноћ сам провео у кошмару. Све оно што сам претурио преко главе претходних дана сада ми се, у некој врсти полусна, згуснуто и убрзано „нашло" пред очима. Гледам лица војника, издајем неке наредбе, командујем. Тргнем се из тог назови сна обливен знојем и срећан што сам ту гдје сам, код ових финих људи.

Једва сам дочекао ту толико жељену зору, да прекинем кошмарне снове, ако већ не могу да прекинем кошмарну јаву. Послије доручка, испратили су ме моји љубазни домаћини... Али, дан се постарао да на јави умножи моје ноћне море. Долази код мене мој потчињени командант и, умјесто рапорта или јутарњег поздрава, утучено каже:

- Команданте, дођи, да видиш трагедију.

- Коју и какву трагедију, човјече, шта то говориш?

- Ту су убијени старац и старица. Убиство несхватљиво за наш ум.

- Идемо да видимо, кажем, и невољно крећемо према назначеном мјесту.

Кад смо стигли, видио сам што никоме не бих пожелио да види, видио сам нешто што, напросто, људске очи не треба да виде: несрећна 80-годишња старица лежи на леђима у њеном дворишту, распорена од браде до између ногу, а на њено мртво, распорено тијело положена убијена мачка. На неколико корака од ње, на кућном прагу, изрешетано рафалима „калашњикова", лежи уморено тијело њеног мужа, старца прехо 80 година. Помислио сам: овај праг, кућни праг несрећном дједу сигурно је био последња и једина граница са које се он није дао помјерити док је био жив. То је била његова светиња, њу није могао да напусти, да од ње оде, па је зато, по усташкој логици, морао да оде из живота. На дрвету, у дворишту, виси објешен пас. Он је чувао ових двоје стараца и њихову кућу, вјероватно био њихов љубимац. Јер, шта значи сеоско домаћинство без пса - чувара, још ако су старцима били ослабили слух, или вид, као што то обично бива.

- Скоро да ми сс отимало са усана да вриснем - Боже, па има ли те?

Овај старац и његова супруга, ова два жива гроба, били су, према новој ХДЗ-овој доктрини, агресори на тисућљетну културу и повијест Хрватске. И не само они, него и њихови пас и мачка.

Поглед ми привуче фасада куће са које је, дословно, бо очи црном бојом написан графит: „Убити, истријебити Србе. Усташе из Читлука“.

Објешени пас њише се на вјетру...

Убити, истријебити Србе!

Усташе из Читлука.

То треба заувијек да се запамти. Ова хадска сцена у сеоском дворишту урађена је њиховим рукама. Они су својеручно потписали своје крваво и крвничко недјело.

У том часу долази њихов син, резервиста ЈНА, сав утучен од туге и бола, са лицем боје иловаче. Од туге овог човјека, од љеговог бола, нисам видио већу људску тугу ни већи бол. Мислим да он и не постоји. Изјавио сам му саучешће. Плаче, плаче као дијете. Он и јесте дијете, дијете ових нових српских мученика, а његових четрдесетак година свеле су се на четири, или ко зна у какве дјечије снове које је сањао у њиховом крилу, у њиховом загрљају. Тако је ваљда суђено - човјек се у најтежим часовима свог живота сјећа оних најсрећнијих тренутака, а за већину људи то су дани дјетињства.

- Ја сам њихов син, понавља. То су моји родитељи, они су ме родили и отхранили на овој врлети, на овом камењару и само они и ја знамо колико је то било тешко...

Слушам га, али скоро да га не чујем. Његова прича ме одводи у мисли о томе колико су пажње, страха и наде уложили овај честити старац и старица у свог сина. Он је био њихов понос, њихов живот, њихова узданица. А ово је сада њихов последњи сусрет, последње виђене.

Хоће ли овај човјек заборавити све што га је везивало за родитеље, па да га ова ужасна слика прати кроз читав живот, да му потисне све друге слике и да га притиска попут несносне море.

Али сада је све прошло. Ничег нема и никог нема у скромној сеоској кући. Само онај графит на зиду са потписом - „Усташе из Читлука“. Сјетих се мог синоћњег саговорника, бркајлије - у овим крајевима сво зло и за Србе и за Хрвате долази из Херцеговине - али додајем на његову мисао и своју - а у осталим крајевима из Санџака и са Санџаклијама и погађа не само Србе, него и поштене муслимане.

Одлазим својим војницима. Они ме гледају у чуду, тужног и смркнутог. Са сваког лица читам питање - шта је с Вама команданте? Никоме ништа не говорим. Обилазим посаде, одјељења, стражаре - установио сам да није било никаквих провокација. Усташе су побјегле са читавог овог подручја. Међу њима, нажалост, и они злочинци из Читлука. Командир вода пјешадије предложи ми да се изврши претрес једног засеока испод Косорске греде. Заселак је био насељен становништвом хрватске националности.

- Слажем се, рекао сам му, с тим да и ја идем са вама.

У току претреса кућа, подрума и помоћних зграда, у једној кући, на наше велико запрепаштење, нађемо пун подрум муниције - „поријеклом из ЈНА“.

- Откуд ова муниција, питам домаћина?

- Појма немам, каже.

- Па чија је ово кућа, да ли сте Ви домаћин?

- Јесам, одговори кратко.

- Онда морате да знате откуда ово и ко је то све донио?

- Не знам ко је, али ја нисам.

- Знаш ли ти, човјече, да је то кривично дјело, за ово може глава да се губи.

Он ћути.

- Поштујеш ли ти власт, законе Југославије, повисим ја тон, али он само ћути. Добро кажем, онда ћеш ти у затвор.

Послао сам га у жандармерију, а војници су муницију утоварили у камион. Било је више од 20.000 метака, ручних бомби, и још неких експлозивних средстава.

Наредим да се доведу сви становници засеока баш пред ову кућу - складиште муниције. Кад су се скупили, обратим им се са неколико ријечи о југословенству, о потреби поштовања званичне власти, припадника ЈНА. Они ћуте и гледају ме „бело“, а поред страха у очима им видим презир и мржњу. Покажем прстом на једног млађег човјека и кажем му да изађе испред те групе људи, жена и дјеце.

- За примјер осталима, њега ћемо сад стријељати. Гдје си служио војску, питам га?

- У Бањој Луци.

- Који род војске?

- Оклопне јединице.

- А зашто онда ниси штитио оне војнике на Косорској греди? (Он само ћути). Шта радиш и гдје си запослен?

- Ја сам грађанско лице у ЈНА, артиљеријски мајстор. Радим у Сплиту.

- Још горе по тебе, проциједим кроз зубе, значи, ти ми давиш војника у Сплиту.

- Нисам ја никога давио и нисам ништа крив.

- Ко је и зашто из овог засеока пуцао по војницима ЈНА, горе ка Косорској греди?

- Нисам ја, брани се он.

- Неко јесте. Откуда онај топ 20 мм тамо на положају, баш из њега је отворена ватра по војницима. А ти си, кажеш, артиљеријски мајстор. Е, пошто ништа нећеш да кажеш, мајсторе, онда нема ништа друго него стријељање. Кад сам то изговорио, из масе искочи жена и поче да моли и богоради. Вуче га назад у ону групу. То је њен муж, каже, није крив...

- Ето вам га и нека вам је на част, и теби другарице и свима вама. Све ово што је било до сада опраштам вам, али добро знајте - ако неко буде гађао војнике ЈНА, тешко вам свима. Има ђаво да вас однесе свију, и вас и ваше домове.

Са војницима се вратим на командно мјесто. Преко средстава везе зове ме Младић да одмах дођем у село Отешић. Све се око мене окренуло. Откуд и како се он нашао у Отешићу, па то је око 15 км од мог командног мјеста. Знао сам да тамо нема наших снага. Младић се са два борбена возила полиције, то су два одједљења, обрео на раскрсници путева за Врлику и Сињ. Сам је разминирао минирану раскрсницу, измакавши војнике како не би било жртава, и наставио пут за село Отешић.

Откуд он тамо, мислим. Боже, да није полудио. Шта сада да радим? Кад сам мало пресабрао све то у глави, формирао сам колону тенкова и оклопних

транспортера и највећом брзином кренуо у том правцу. Команданта Младића затекао сам на поменутој раскрсници.

- Откуд Ви овдје, питао сам узбуђен. Зашто ми нисте рекли.

- Шефе, тако је он ословљавао нас потчињене старјешине, ја сам већ био у Отешићу. Све сам обишао. Нема мртвих ни рањених, нема ни усташа, они су побјегли и то је сада слободно.

Са Младићем је био и капетан Пећанац, официр безбједности.

- Капетане, па шта ово би, да ли сте ви нормални?

- Ех, Лијо, кад шеф нареди, немаш куд него за њим.

- Па могли сте да изгинете, човјече. Рат је озбиљна ствар, а ви?

- Ма знам, али Младић навалио и немаш куд.

- Да ли је било усташа, питам га?

- Било их је, али бјеже главом без обзира. Двојицу смо заробили.

- А шта каже Младић, инсистирам ја?

- Знаш њега, смије се и само виче нека виде шта је војна сила и чија мајка црну вуну преде.

- Јесу ли вас гађали?

- Јесу, каже.

- А Младић?

- Они лоше гађају, каже, само напред и напред, момци. Тако смо избили на ову раскрсницу.

- А послије, инсистирам ја.

- Младић ко Младић: каже мени, идемо одмах у село Отешић. Одемо тамо. То је српско село и људи

просто не могу да се ишчуде како смо стигли, јер они су били у потпуном усташком окружењу. Имали су организовану неку стражу која је чувала село. Том стражом је командовао неки пензионисани заставник ЈНА. Родом је одатле, из Отешића и спасио је село.

- Добро, а шта је радио Младић и како сте иначе прошли?

- Знаш ти, Лијо, добро Младића. Са свима се поздравио, руковао, одржао је говор. Ми смо сви идући за њим пали с ногу, а он иде даље - несаломљив и неуморан.

- Добро, капетане, буди ту док ја мало поразговарам са Младићем.

Окренем се и одем тих неколико корака, до Младића, и кажем му како нема смисла да иде тако, да је могло бити мртвих, те да би добро било да сљедећи пут радимо по прописима, односно по ратним законима. На те моје ријечи мој командант, Младић, само одмахну руком и даде ми знак да пођем за њим. Поред саме раскрснице налази се лијепа шумица са нешто камења између стабала. Пошто је сјео на један камен каже:

- Слушај, Лијо, и ти санитетлија Марковићу. Овдје ће ускоро доћи једна усташка делегација на челу са Јерком Вукасом. Али, прије него што они дођу, ти ћеш Лијо, поставити тенкове тако да се само први, челни тенк, види на оној кривини (показује ми руком). Све остало мора да буде позади, ништа не смије да се види. Кад ја почнем преговоре са усташама, ти ћеш, обраћа се мени, бити командант оклопне бригаде, а ти, Марковићу, командант механизоване бригаде.

- Како, оте се Марковићу?

- Ћути и на задатак, одбруси му Младић.

- Добро, шефе, кажем и кренем са Марковићем на задатак. У пар ријечи објаснио сам му шта ми, уствари, треба да урадимо. Њему није требало нашироко објашњавати, све је одмах „укапирао“.

Долази усташка делегација. Мерцедеси, аудији и још нека „бијесна“ кола и помпезна пратња. Излазе „преговарачи“, пуни себе и мржње према ЈНА, према свему што је српско, према Југославији. Боже, гледам их и мислим ко су они, зашто се са њима уопште преговара. Још постоји држава Југославија, савезна војска, па какви то преговори и са ким и у чије име, у име ког народа... Шта би на ово рекли партизани-антифашисти, војвода Мишић или Путник, шта стари и народни краљ Петар, чика Пера, како га је народ звао од миља. Обузима ме депресија, падам у њу све дубље. Гдје је сад држава и шта је то држава, и зашто ово себи допушта, ако је има?

Преговори почињу...

Нисам укључен у преговарачки тим. Шеткам путем и посматрам издаље преговараче. Повремено обилазим посаде и одјељења војника и разговарам са њима. Сви ме питају хоћемо ли даље, или остајемо овдје. Чује се однекуда издвојени глас: још мало, па збогом војско. А шта ако стигне наредба да останеш „до даљњег“ прекида други глас то нечије кратко радовање.

Изађем на пут и почнем да издајем команду што могу гласније - да ме добро чују преговарачи из усташког тима:

- Угломјер 31-00!
- Даљинар 00-10!

Војници понављају задате елементе и вичу:

- Готово!
- Прилазим пуковнику Младићу и рапортирам:
- Друже пуковниче, оклопна бригада спремна за покрет и дејство!

То исто ради и Марковић за своју бригаду.

Преговори се убрзано приводе крају. Латини су све потписали - понешто, нема сумње, и због психолошког ефекта наших рапортирања. Ипак, мислнм да су највише потписали због тога што су, још увијек, војнички били слаби и ни по чему се нису могли поредити са нама.

Прилази ми Младић и каже да узмем пар тенкова и транспортера и за њим кренем назад, у Врлику, а затим у село Кољане, село Лактац, село Добар. Одредио сам командира тих снага, а остатку снага у Отешићу издам задатак за одбрану.

Кренули смо према Врлици, а пуковник Младић и усташки преговарач Вукас иду испред колоне. Кад смо стигли до моста на ријеци Цетини, мост је био запријечен балванима. На уклањању тих балвана ангажовао се Младић, а тјерао је и усташког заповједника, преговарача Вукаса и његову пратњу:

- Дај, помози да склонемо ове балване, обраћа се Младић Вукасу, а овај се смјешка.
- Немој да се смјешкаш, него потегни, ти си их ставио, а не ја. И, што ће ти балвани на мосту, заповједниче?

- Ма нисам их ја ставио. Мора да су то урадили ови локални Хрвати - екстремисти.

- Да, да, а трубите свијету о некаквој српској „балван револуцији". Како вас није срамота. Е неће вам помоћи ни Геншер, ни Кол, ни Микелис, ни Мок, а Бога ми, ни Ватикан, наставља Младић. Критикујете Србе, је ли, заповједниче, а какви сте ви? Издадосте сопствену земљу. Хајде, море, гурај ове балване да могу да прођем.

Бога ми, заповједник и његова пратња морали су добро да „повуку“ око рашчишћавања балвана. Након тих перипетија око рашчишћавања моста, избили смо у село Кољане, а затим у Лактац. Оно мало народа окупи се око нас. Прилази нам једна бака и пита:

- Ко је од вас Младић?

- Ја сам Младић, мајко, јави се он.

Бака му прилази бојажљиво, поздравља се са њим и пољуби га у руку.

- Немој тако, мајко, каже јој Младић, збуњен и узбуђен, па ја треба Вама да пољубим руку.

-Нека, синко, не знате Ви како смо и колико ми пропатили за ово вријеме. Стално бјежимо горе у онај камењар, од ових проклетих усташа.

Младић се окрену према Вукасу и каже баки:

- Ево Вам, мајко, овдје главног усташе и показа руком на њега.

Заповједник Јерко Вукас сав поцрвенио, почиње да се пренемаже – те средићемо то, то су само неки екстремисти...

Младић га оштро погледа и онако више сам за себе каже:

- Е неће бити убијања и мучења српског народа, ја вам то гарантујем, готово просикта и нешто опсова.

Прилази нам још један мјештанин да се поздрави са нама. Никада нисам видио крупнијег човјека. Грдосија од човјека - био је висок прехо два метра, а у раменима широк „бар“ један метар. Прво се изљуби са Младићем, а онда са мном. Не знам како је Младић „прошао“, а ја сам имао утисак да ће ми у том срдачном загрљају поломити вилице. Код тог човјека спавао сам наредна три-четири дана. Био је истински поштењачина, миран, скроман. Стално се распитивао да ли ми нешто треба.

- Не треба ми, људино, ништа више, осим тог твог поштења. И на томе ти хвала, говорио сам му.

Крај је био сиромашан, а народ поштен, дарежљив. Причали су ми ти мјештани о Перућком пољу, о изградњи бране и ХЕ Перућа и њиховим имањима која су остала под водом. Били су кивни због тога на стару власт, а о овој новој да и не говоримо. Наше следовање у храни и њихове домаће специјалитете дијелили смо свакодневно. Често сам се питао: ко може имати нешто против ових часних, радних и скромних мјештана и коме то они сметају?

Након тих неколико дана, поново долазим у село Отешић. То је за ове прилике прилично велико село. Срби су исти, као и свуда, простодушни и воле војску. У старјешинском и војничком саставу још је било припадника других националности, али они ни у чему нису правили никаквих разлика - ми смо сви за њих били војници, они су у нас вјеровали, вјеровали су у ЈНА.

Питао сам се како су Срби третирани у усташким формацијама и како су се осјећали у њиховом окружењу?

Ја сам тек овдје, на овом камењару, након свега што сам видио и доживио, „напустио“ југословенство као наднационално осјећање и почео сам све више да се осјећам као човјек и као официр који припада свом, српском антифашистичком народу. Тад сам схватио да ми прво морамо да цијенимо и поштујемо себе, а онда и све друге, али само у оној мјери и онолико колико они нас буду поштовали. Нас антифашисте.

Борбена дејства на правцу село Кијево - село Отешић и село Лактац била су завршена. Део јединица је остао у одбрани достигнутих линија до даљњег. Вратио сам се у Команду на свој редован посао.

Почетком августа пуковник Младић ме позвао да са њим кренем у Бенковац. Хтио је да нешто види у Бенковачкој бригади, а затим да обиђе, односно обиђемо Обровац у ширем смислу. Обишли смо јединице и све правце евентуалне употребе јединица. Уобичајен рад хоманде. Но једног дана у августу, позвао ме генерал Шпиро Никовић у канцеларију, и са врата ме пита:

- Када бисте Ви били Командант корпуса, шта бисте Ви радили?

- Хоћете ли да Вам кажем истину, или онако политички, увијено?

- Истину и само истину, каже генерал.

- Друже генерале, ја бих Вас прво смијенио са положаја команданта Корпуса.

- Па зашто човјече, каже он, ја сам патриота и...

- Али Ви само политички преговарате са усташама, а треба да знате ми нисмо политичари него ВОЈСКА и ствари морамо рјешавати војнички, а политичари какви јесу нека млате празну сламу.

- Ех, човјече, па ти ниси нормалан.

- Ма знам да нисам нормалан, али како и бити у ненормалним временима - условима, нормалан, мој генерале.

- Хајде, добро, али шта би ти стварно радио када би био командалт Корпуса.

- Е, видите, извршио бих мобилизацију, а то ви нисте урадили, а видите ситуацију. Извршио бих дообуку одређених структура.

-А послије тога, инсистира генерал.

- Е, послије бих одређеним снагама Корпуса извршио напад и ослободио Масленички мост, а затим град Задар.

- А онда потпуковниче, каже, генерал.

- Онда бих размислио да ли да идем на Госпић или обалом мора ка Биограду, Шибенику, Сплиту и тако даље све до Црне Горе, мој генерале.

- Било би мртвих, запомаже, генерал.

- Па нека буде, ко се супростави војсци ЈНА богами мора „Богу на Исповијест“.

- Да ли ти то стварно тако мислиш?

- Ја говорим то што мислим генерале, и не само то, то ће тако и да буде.

- Ријешићемо то политички, каже он.

- Илузија, мој генерале. Усташе, и међународно окружење, војсци неће ићи у прилог. Те комисије ЕЕЗ

треба хапсити, а енергично скршити сваку побуну, иначе има да се распаднемо.

- Ма неће до тог доћи.

- Не знам, може бити, али убјеђен сам у оно што сам Вам рекао.

- Можеш бити слободан, каже генерал.

- Разумијем, друже генерале.

Тако смо се растали. Не знам каква је упутства дотични генерал добијао од Врховне команде и непосредних претпостављених команди.

2.
ОПЕРАЦИЈА МАСЛЕНИЧКИ МОСТ

Почетком септембра 1991. године нзвиђали смо правац Бенковац – село Крушево - Обровац – Масленички мост, а само дан-два након тог извиђања, по наређењу пуковника Младића упућен сам у Обровац са задатком да преузмем команду над свим снагама које су се тамо налазиле, те да организујем напад и заузмем Масленички мост и село Крушево. Одмах по пријему наредбе, негде око 22 часа, са возачем водником Родићем и радистом Мишом кренуо сам у Обровац. У поноћ сам стигао у село Билишане које се налази нешто сјеверни-је од Обровца, пар километара прије уласка у овај градић из правца Книна. Тамо сам затекао команду на спавању, а баш та команда је тражила од команде Корпуса неког од официра да им помогне у организовању одбране. Наредио сам да сви устану и да ми, како то војнички мора да

буде, реферишу о стању на терену, стању у својим јединицама, о противнику. Саслушао сам их и успут провјераво већ у мислима створену концепцију шта треба да радим. Одмах сам издао наређење да се изврши припрема свих снага које су се налазиле у Билишанима, како би оне биле спремне да избију у шири рејон предузећа „Глиница".

Један од њих готово збуњено добаци:

- Па тамо су усташе...

- Човјече, због тога тамо и идемо, да једном за свагда рашчистимо са тим усташама, одговорим ја.

Наредио сам да се и позадинскн органи, читава логистика, пребаце ближе Обровцу. Дио тенкова, које сам добио као појачање, упутио сам на пункт који се налазио ка путу Обровац- Бенковац, а остатак са осталим јединицама у шири рејон „Глинице“. Под мојом командом сада су се налазили и војници који су били на Малој и Великој Бобији. На моје не мало запрепаштење, Обровац је био потпуно пуст град. Нигдје никога. Можда пар људи који су ту остали пуким стицајем околности. Предсједништво општине, органи управе, дирекције разних предузећа - све је то било ван Обровца, по околним селима, чини ми се највише у Билишанима и Мишковцима. Исто је било и са санитетским органима, а само једна већа санитетска установа налазила се у насељу Каштел Жегарски, или ту негдје у његовој непосредној близини. Нешто послије 01,00 часова, након што сам потчињенима наредио да изврше све припреме да се у рану зору крене у назначене рејоне, отишао сам да се мало одморим. Када сам ујутро устао, свратим у кафану која

се одмах ту налазила. У кафани, а ко би други био, резервисти. Прилази нам шеф кафане (можда власник) и пошто смо наручили кафе (ја, мој возач и радиста) он наваљује упорно да нас почасти неким пићем. Кућа части па, ово, оно, и он то пиће доноси и поред нашег одбијања.

- Ја сам овдје дошао да радим, да радим један ђаволски озбиљан посао и рекао сам ти, човјече, хоћемо само кафу.

Саспем то пиће у пепељару да му ставим до знања да сам овдје дошао да командујем, а не да склапам нека кафанска пријатељства. Уосталом, нама Србима сасвим својствена. Ту сам се кратко задржао и одмах на посао. Провјерио сам да ли су кренуле борбене јединице (оне су, по ноћас издатом наређењу, већ биле кренуле), а онда сам пожурио и остале да се упуте и размјесте у одређене рејоне очекивања. Дакле, све се одвијало по плану. Сјео сам у кола и упутио се у Обровац. Опустјели Обровац усташе нису жестоко нападале - пало је нешто граната, мина, али сам стекао утисак да сам град није директно много нападан. Тражио сам погодну зграду за командно мјесто и одлучио сам се за управну зграду „Глинице“. Према процјенама локалних власти то је био предњи крај одбране. Имао сам велико повјерење у моје тенкисте и њих поставим око тог предузећа, нешто западније, у једној младој боровој шуми, а начелника МУП-а, све команданте и командире позовем да још једном анализирамо тренутно стање и сваком појединачно одредим прецизне задатке. Рекао сам им да одмах идем да обиђем све положаје, да видим

стварно стање, да поразговарамо са војницима. Стекао сам утисак да су сви били задовољни мојим доласком и радом и да ћемо моћи да добро сарађујемо.

Прво сам обишао позадинске органе да видим како ради санитет, станица техничког снабдијевања, интендантска станица и друге које су биле развијене на том подручју. Обилазећи предњи крај и положај појединих јединица, дошао сам до закључка да влада недисциплина и да се тако не може водити рат. Замислите прву борбену линију - смрт пред очима. А војник дошао аутомобилом, па кад мало припекне сунпе, он сједа у кола и „скокне" мало до најближе кафане да попије пиво и ето га опет, к'о сви сретни, колима на положај. Ствара гужву на путу, троши гориво, демаскира доложај, а ту су и малигани, шта да се ради? Узео сам пар војника и прво отишао на бензинску пумпу. Тамо сам поставио стражу и наредио да се гориво не може издавати без мог одобрења, без мог личног потписа. Ни предсједнику општине, ни привреднику, никоме. Морао сам то да урадим, јер се заиста много возикало без потребе, упразно, арчило се и трошила народна имовина. И све то под фирмом општенародне одбране. Забранио сам долазак приватним аутомобилима на ватрене положаје и запријетио да ћу тенковима згазити свако возило које тамо будем затекао. Те наредбе, издате преко потчињених старјешина, одмах су извршаване, спровођене и већ се почело осјећати увођење неког реда. Превоз људства, бораца, на фронт, почео је да се рационализује – аутобус или камион за превоз били су сасвим довољни за поједине правце. Рационализована

је организација исхране: умјесто снабдијевања првих линија из удаљених позадинских база, наредио сам да се храна почне припремати у самом Обровцу, практично надомак фронта, јер су поједине мјесне фирме имале значајне капацитете за припрему хране. Тако смо постигли значајне уштеде времена, горива, кориштења возила, а добили квалитетнију храну и ефикасније снабдијевање.

Све се то одмах осјетило - ове мјере прихватили су борци, али и грађани. Грађани скоро са одушевљењем. И данас се често питам какав је то апсурд: народ који никад није Бог зна склон реду, увијек или бар када загусти, поздравља завођење реда.

Тако је почело да функционише ратно подручје Обровца, да живи своје прве ратне дане. Кренуо сам да обиђем положаје на Великој и Малој Бобији, да се видим са војницима који су тамо, једини са којима још нисам имао личног контакта. Возилом до подножја, а онда пјешице уз . најљући краш који се може замислити. Успут сам мислио да горе могу да опстану само орлови. Морам да признам: горе сам се попео с тешком муком. То је само за алпинисте. Горе четрдесетак војника, кажу нешто толико и на Малој Бобији, окупим их-на неку врсту састанка. Питам их како овдје живе, шта раде, питам их све оно што бих морао да знам као њихов командант. Скромно обучени, неко у поцијепаним ципелама, неко у патикама, неко више бос него обувен на овом камењару, а сви до једног разборити, здравог резоновања, са умјесним примједбама на лошу исхрану и свако друго снабдијевање, гњевни на лоше

функционисање власти и њихову изолованост и скоро заборављеност на овом стратешки важном локалитету. Сјећам се, била су ту и тројица браће из неког села у околини Обровца и један од њих ми каже:

- Ево, овдје смо нас тројица браће. Код куће остали само стари родитељи и жена једног од нас. А имамо 50 коза. Зар не би било боље да се један од нас врати са фронта па да сачувамо то стадо. Требаће и војсци и народу. То је наша производња.

Ето, то је резоновање нашег српског сељака. А ми никако да прихватимо ту памет, тај смисао за самоодржање, за опстанак. Сад замислите другу страну - која је то и каква памет стрпала три брата у исту јединицу, на исти положај?!

Одмах сам дао наређење преко Секретаријата за Народну одбрану општине Обровац да се изврши накнадни увид у спискове војних обвезника и да се, кад су у питању браћа, никад не упућују у исту једаницу. И, друго: да се, бар у овој фази рата, омогући колико-толико нормално функциокисање сеоских домаћинстава, како би она, као што рече онај борац, могла да производе за сопствене потребе, за војску и народ.

Момци на Бобији су били одушевљени да је уопште дошао код њих, и то горе, на положај, неко од активних официра, уз то са вишим чином. И да још хоће да их саслуша до краја. Међу тим резервистима био је један резервни официр, професор по занимању, лијепо је и убједљиво говорио о овој нашој борби, њеној неминовности, о њиховој егзистенционалној и

биолошкој угрожености... њима заиста није била потребна додатна мотавација.

Мени је, разумије се, био јасан заначај ових кота, Мале и Велике Бобије, али сам мислио да горе не мора да буде толико људи. Наредио сам да главнина снага сиђе у подножје тих кота, да се направе шатори, изврши запречавање, строго обезбјеђење свих могућих прилаза, а да се на свакој коти остави само по једно одјељење. Једно одјељење може са тих кота да контролише комплетан терен на подручју према Масленичком мосту, према ријеци Крки и шире. Наравно, они су то прихватили.

По повратку са обиласка Бобије, заказао сам састанак са одговорним људима Обровца и оштро их критиковао што нису водили довољно бриге о људима који су се налазили на поменутим положајима.

- Зар је могуће, питао сам их, да ти борци на Бобији немају никакве бараке, шаторе или било шта да се склоне од кише? Од вјетра и сунца сви су били црни као гавранови. Убрзо смо то стање поправили: заробили смо неколико хрватских оклопних транспортера (ХОТ), те сам наредио да се два одвезу у подножје Мале и Велике Бобије. У њима је могао да „станује" по један вод, да се склони од кише, а пошто су точкаши могли су да се не само лако премјештају, него да се у случају потребе спусте и у Обровац. Све сам то запамтио као упечатљиве слике. Руководство општине, па чак ни органи који су били задужени за војне послове, није ваљано познавало мобилизацијске поступке ни радње које се изводе у

таквим ситуацијама. Све је било доста хаотично: није било поуздане евиденције, није се прецизно знао распоред јединица, људства.

***

Једног дана дођем у обилазак санитетске станице и представим се, како је то већ ред. Кажем им да сам дошао да видим шта има код њих, који су и какви проблеми, шта могу да им помогнем. Знао сам да има ту нешто и неплански мобилисаних здравствених радника. Рекао сам им да одмах један дио санитета пређе у управну зграду „Глинице“, а да се други дио_ врати у здравствене установе у Обровцу, јер су се тамо налазили здравствени капацитети који су веома ефикасно могли да послуже за збрињававе болесних, повријеђених, рањених, или, евентуално, погинулих бораца.

Одмах је реаговала једна млада докторица:

- Знате, шта, друже потпуковниче, ја не желим да идем у Обровац, пошто имам малу бебу. Тамо је сувише опасно. Ја морам да водим рачуна о свом дјетету.

- Да ли ви мислите, другарице, да сам ја правио мајмуне, а ви рађали дјецу. Грдно се варате. А, уколико не извршите наређење, ви се више никада нећете бавити тим послом. Ви знате заклетву коју сте дали, Ви знате да морате да збрињавате рањенике, а ми ћемо да учинимо све што је у нашим могућностима да Ваша беба буде и безбједна и обезбијеђена. Ми све ово радимо због Ваше бебе, због моје дјеце, због све дјеце,

због овог читавог народа који је угрожен на овим просторима и коме пријети нови усташки геноцид.

Докторица је заћутала, мало поцрвенела од стида, и све се на том завршило. Још понешто сам питао и увјерио их да ће тако бити створени сви услови за организовање стационара, збрињавање рањеника, ако их буде, за рад здравствене службе. Тако је и било. А наша дохторица, нећу да јој помињем име, била је не само одличан љехар, него је стизала свуда, увијек се јављала добровољно кад је негдје била потребна интервенција. Она је заиста имала високу свијест и примјерну љекарску етику, а онај тренутак колебања био је резултат једне психологије која је била завладала људима. Неки часови безвлашћа, кад свако мисли да треба да спасава само себе, да се свако сналази како ко зна и умије. Ето, са успоставом реда, она је опет била она права, нашла је себе, своје мјесто, постала бриљантан радник, љекар и патриота.

Наставио сам обилазак појединих пунктова, а свако јутро или вече мени су долазили на реферисање сви моји потчињени команданти и предсједник општине. Пошто је он био резервни потпоручник артиљерије, ја сам захтијевао да ми се јавља у униформи и да он мора да извршава постављене задатке. Био је млад човјек, осјећао се као власт и није му то било по вољи. И он је био један од оних који су мислили да ће на нивоу власти да ријеше све проблеме српског народа, па и одбрану од усташа. Међутим, и у нормалним ситуацијама све што се налази у зони одговорности неке јединице, или гру-

пације, морало би да се стави под команду главног команданта тих формација, што код нас у то вријеме није било адекватно ријешено.

Имао сам састанак и са директорима радних организација и отворено сам их питао шта можемо да урадимо да се покрене и поспјеши производња, да се у производњу врате радници који у том часу нису неопходни на линијама додира са усташама. Они су износили неке своје проблеме (којих је заиста и било), али сам стекао утисак да већини њих и није баш стало до производње. Многи су стално били на службеном путу и непрестане шетње на релацији - Обровац - Београд и Обровац - неки други градови у том часу одиста нису могле ничим да се оправдају. Не бар економски, јер сам и сада увјерен да је то било намјенско и недомаћинско расипање новца. Ја ту не улазим у питање законитости таквих поступака, али је све то остављало врло неповољан утисак код мјесног становништва. Било је и другачијих примјера, но они су, нажалост, малобројни. Ти часни и малобројни су долазили, нудили помоћ, стављали на располагање све што су могла да дају њихова предузећа, непрестано били „на вези".

Људи из милиције, крајинског МУП-а, били су одлични, солидно обучени, добро организовани и спремни за борбу. Али, када је требало да извршимо једну акцију, односно да изведемо један напад са тим милицијским снагама, мени њихов командир каже да то треба да уради његов замјеник.

- Не, не и не, кажем ја њему, неће замјеник, него баш ви. Ви сте именовани за шефа и ви, према томе, треба да командујете својим људима на том правцу.

Он је заиста беспријекорно извршио тај задатак. Касније ми је причао како је било јако тешко на том правцу, то је било према Јасеницама. Дочекале их усташе митраљеском ватром на једној чистини, тако да су једва живи остали. Али, то је била само припрема за једну већу операцију-пипање по непријатељским положајима - како то ми војници кажемо. Хтјели смо да видимо гдје су, да откријемо њихов предњи крај, њихове ватрене тачке, како би се могле донијети адекватне одлуке. Разумије се да ја то нисам ником говорио. Тај добро замишљени напад није „успио", тачније, није донио „очекиване" резултате. Војнички речено, то и није био напад, него једно дејство у предпољу, насилно извиђање, а командир се вратио сав срећан што је жив. Повриједио је ногу на оном камењару, а један борац је у повратку негдје закачио за жицу и тако активирао одскочну мину од које је погинуо. Видим - мрка капа: расположење за офанзивна дејства још није сазрело ни код војника ЈНА, ни код бораца резервног састава, ни код милиције и других структура. Сви су они још, бар по мало, вјеровали да ће се настала ситуација да разријеши политичким путем. За мене је такво вјеровање било равно вјеровању у чуда, а у чуда никада нисам вјеровао.

Највеће зло које ме задесило на том подручју било је у томе што је сваки предсједник општине, чак и сваки предсједник мјесне заједнице, из обавештајних

података претпостављене команде и личним сазнањем, сматрао да је баш он тај који треба да одреди гдје су етничке границе, гдје су државне границе. Ја сам, напротив, сматрао да државне границе одређују врховна власт, Предсједништво СФРЈ, или, евентуално, Врховна команда, а пошто сам ту био представник те власти, онда сам сматрао да ћу ја овдје да одређујем границу и стога сам одлучио да ми треба да преко Масленнчког моста избијемо пред Задар, да зауземемо Задар и тако успоставимо границе скраћене Југославије, онакве какве је својевремено краљу Александру Карађорђевићу предлагао војвода Живојин Мишић. Али, познато је како је завршио тај Мишићев приједлог, а историјске консеквенце су и данас ту. О томе не бих шире, јер сам увјерен да ће историја о томе дати свој суд.

Настављају се моје бриге о томе како да уозбиљим и мотивишем војнике, територијалце, све структуре, за борбу која је очигледно била све ближа и ближа. Нису више у питању дани, него сати, а у редовима ЈНА, милиције, међу млађим старјешинама као и у другим структурама, још је преовладавало увјерење да ће све проћи без рата, да ће се све ријешити политички (колико сам пута то и само то слушао). Упозорио сам све јединице да располажем са поузданим обавјештајним подацима да ће усташка артиљерија у времену од 13,00 до 14,00 часова напасти наше положаје и наредим да сви буду на својим положајима, да у то вријеме нико не смије главу да помоли. Тако је и било. Таквим подацима сам заиста располагао.

На наше положаје испаљено је неколико десетина мина и граната. Кад је ватра утихнула, сједнем у командно-штабна кола и кренем у обилазак јединица, да видим психолошки ефекат ход тих војника. Код сваког борбеног возила постројим чланове посаде и питам:

- Па људи, шта то би?

- Ове усташе се стварно не шале. Гађају нас.

- Људи моји, ја вам стално говорим да је рат, а ви мени све нешто о политици. Ето вам сад политике.

Видим, они се накостријешили.

- Замислите, потпуковниче, паде мина тачно поред гусјенице тенка

Тенк одскочи...

- А мени на куполу, каже друга.. да нисмо затворили лукове, ко зна шта би било с нама.

- Ја вам говорим, људи, рат је. Према томе, са усташама нема шале, нема играња. Ми морамо да извршимо енергичан напад и да избијемо на Масленички мост. Кад услиједи такво наређење нема стајања. То има да се одмах изврши. Они ме гледају, само трепћу. Неки као да се још питају: шта је ово?

- Момци, ја вам говорим стално. Ево, ми се овдје постројили, а они сваког часа могу поново да отворе артиљеријску ватру и да нас овдје остане гомила мртвих. Па хоћете ли ви да овдје гинете као кукавице, или да, ако већ морате, погинете као људи, као јунаци, борци који треба да заштитите свој народ. Видим, слажу се са мном. Ту смо извршили једну мању анализу са потчињеним командантима, пошто нисам имао Штаб. Био сам и командант, и позадинац, и оперативац и све

остало. Сам и потчињене старјешине; општинске структуре власти и директори предузећа. Заиста сам радио много, а доста времена сам проводио у колима. Метеоролошки - вријеме идеално, почетак септембра. Једина радост ријетке шетње уз Зрмању. Нисам могао да се отмем утиску да је Обровац имао идеалне услове за развој: близу Карин, Новиградско море, на дохват руке Задар. Па ипак, они су остали једна усамљена енклава српског народа, привредно неразвијен крај, сиромашни, а окружени много богатијима од себе. Готово ништа од природних ресурса није искориштено. Ни богатије земље, ни сиромашнијег народа.

Једног дана позову ме моји општинари у кафану „Личанка" власништво неке Личанке. Кафана се налази на путу између Обровца и Грачаца. Одем с општинском свитом, а са мном нема никога од команданата, пошто немам својих помоћника. Распричали се ми ту о проблемима, понешто се попило и замезило, а у једном тренутку прилази мени та отресита, не баш много школована жена и каже:

- Потпуковниче, за Вас овдје не смије да фали ништа.

- Добро, кажем, што се тиче хране, надам се да ће бити довољно, ја ионако мало једем, али остале ствари, то препуштам млађима, нашалим се мало.

Тако је почела наша шала тог дана, али навраћаћу ја још код „Личанке“, а баш хоћу да кажем неколико ријечи о тим чашћавањима.

Десетог септембра издао сам наређење за енергичан напад на Масленички мост. Наредио сам да главне снаге иду у захвату асфалтног пута, а један дио помоћних снага обалом Зрмање, а други сјеверно од главног правца. Главни правац напада био је путем Глиница - Јасенице – Масленички мост. Значи, испод Мале и Велике Бобије, преко неких заселака који су избијали на Масленнчки мост, или на раскрсницу Јасеница - Ровањска. Дио помоћних снага требало је да избије на Ровањску, а главним снагама требало је да се избије на саму Масленицу. Наредбом је било све прецизирано. Негдје предвече тог дана (10. септембра) извјештава ме командант оклопне колоне да га је напустила пјешадија. Тенкови су остали „голи“, само са својим посадама. Те ноћи 10-11. септембра, мобилишем комплетну позадину, наређујем да се прекине са припремањем хране, и окупљам какве-такве снаге да заштитим тенкове, да их не враћам са већ достигнутих позиција у близини Јасенице. Они су морали ту да преноће, па смо 11. септембра поново кренули у напад. Услиједиле су нове прецизне наредбе, разрађене до појединости за сваку јединицу која је учествовала у нападу. Негдје око 12,00 часова долази код мене војник-курир и саопштава ми да је негдје нестао један батаљон.

Сакрио се. То је био један батаљон територијалаца, а налазили су се у селу Маруна. Сједнем у своја командно-штабна кола и одем тамо на лице мјеста. Сусрећем територијалце, враћају се са тих положаја.

- Гдје ћете људи, вичем, борци гдје ћете?

- Тамо је пакао...

- Нема пакла, Пакао је написао Данте, а ми ћемо да извршимо задатак.

Враћам неке назад, а један борац ми хаже да се тај батаљон на челу са мајором, налази у селу Маруне. Дођем у близину села и преко мегафона, који сам имао у колима, саопштим да знам да су усташе у селу Маруне (иако сам знао да су тамо наши борци) и уколико се одмах не предају наредићу артиљерији и позвати авијацију да село сравне са земљом. Појављује се мајор са својим батаљоном. Био је инжињер. Питам га:

- Мајоре, зашто си се уплашио?

- Па уплашили су се и борци, а не само ја...

- Е сад, хајде за мном. Ја ћу да идем само асфалтом. Кренули смо пјешице, ја понекад мало колима, храбрим их, осоколим и уз садејство артиљерије и тенкова извучемо се тог 11. септембра из те неприлике и избијемо на Масленички мост. Кад сам дошао на једно триста метара од моста, тамо су већ били моји тенкисти и остала војска, један дио снага МУП-а и других бораца. Али, и мој незаборавни санитетлија Марковић. Не говорим о томе какве су све препреке биле постављене на правцима нашег напада, и још уз то, свака препрека минирана. Заувијек ћу се сјећати потпуковника Гојка Иветића, пјешадинца, мог доброг знанца, који је ишао и врло хладнокрвно и мудро уклањао те комбинове минске препреке. Готово учбенички. Увече ми донесе један упаљач и каже:

- Мој команданте, прешао си преко овог али само не читавим точком. То је упаљач противтенковске

мине који се поломио. Имао си срећу да се мина није активирала, иначе...

- Лисица увијек има срећу и њему неће ништа бити, немој да бринеш, кажем ја моме потпуковнику.

Сад је ту настала нека политичка ситуација која је мени остала нејасна, али нисам улазио у те политичке игре. Позове мене командант Корпуса и пита ме:

- Па добро, човјече, гдје си?

- Ево ја дејствујем и...

- Чујем да си избио на Масленички мост.

- Да, јесам.

- Дај ми официрску ријеч да ћеш нешто извршити, пошто сам ти ја сада командант у оставци.

- Команданти не могу да буду у оставци, они могу да буду само смијењени. Оставка је категорија и привилегнја политичких личности...

- Добро, било како било да ми то сада ријешимо. Дајте Ви мени официрску ријеч да ћете извршити ово моје наређење.

- Дајем официрску ријеч.

- Повуци се са Масленичког моста.

- Разумијем.

Пошто сам био Начелник оклопних јединица, а само привремено командант, наредим тенковим и оклопним транспортерима да се извуку два- три километра назад, али, некако баш у том часу мене посјећује тадашњи шеф полиције Крајине, господин Милан Мартић. Кажем Мартићу и овима из Обровца:

- А ви сада право на Масленички мост. Уколико се повучете"ја ћу да вас гађам артиљеријом и тенковима. Према томе, Масленички мост има да буде у нашим

рукама. И то, не само Мост, него мотел и шире подручје око Масленичког моста.

Након тога смо отишли да обиђемо цијело то подручје. Милан Мартић са својим личним обезбјеђењем, а ја сам са својом кампањолом. Када смо стигли иа триста-четиристо метара од Моста, почеле су да падају минобацачке мине. Морао сам да оставим возило, јер нисам смио да обиђем један шлепер, па сам претрчао неколико стотина метара, док нисам стигао до тенкова. За мене је то била „маратонска трка" - ја сам ипак тенкиста. У међувремену, мене је назвао пуковник Младић:

- Лијо, Лисица, извршавај само моја наређења и само напред стари, само напред и немој да слушаш никога другог.

Тада сам видио колико сам погријешио. Било је то увече, када се он вратио у Книн, ја не знам гдје се налазио, али је те ноћи (11/12 септембра) стигао у Обровац око 24 часа. Мени је наредио да га сачекају све политичке, полицијске и војне структуре (мислим на руководеће људе и командни кадар), да поразговара са њима. Тако је и било. Разговор је трајао до 0.2,00 часова. Послије тога он је одлучио да одмах одемо на Масленички мост, то је 19-20 км од Обровца. Када је видио куда смо све прошли и какве смо препреке савладали, кратко је прокоментарисао:

- Ово је био заиста велики посао.

Уђемо у тај мотел, а ја пуковнику Младићу кажем у шали:

- Изволите, друже пуковниче, радње су отворене и можете да узмете шта год хоћете. Бирајте.

Он је узео једну чачкалицу, очистио зубе и одмах је бацио.

- Ја сам официр, мени то ништа не треба.

Упоредо са заузимањем Масленичког моста, била је истовремено планирана операција помоћним снагама: Обровац - село Крушево - Доњи и Горњи Карин. Снаге на главном правцу напада биле су директно под мојом командом, а на помоћном правцу требало је да буду под командом штаба ТО Обровац. Међутим, због њихове колебљивости, они тог дана нису ништа урадили. Ми смо урадили своје и стигли на Масленички мост, а њихов дио посла је остао неизвршен. Кад су ми рекли да тамо не иде како треба, отишао сам на њихове положаје. Они се тамо сакупили и обавјештавају ме да је погинуо један младић од седамнаест година, одличан гимназијалац, јединац у мајке. Мајка му је радила у једном киоску у Обровцу, те је он резервистима на положају носио цигарете. Био сам љут, не љут него бијесан, не знам кад сам толико псовао, а да не домињем шта сам им све говорио. Постројим те резервисте, било је међу њима и сиједих глава, па им кажем:

- Па добро, људи, како пустисте да вам погине ово дијете: што да вам он доноси цигарете и храну, јесте ли ви нормални? Па, ево видиш ти, ти, изађи и ти, и ти (изведем њих неколико најстаријих из строја), зар ти не био био фин леш, умјесто овог дјечака од седамнаест година? Боже, гдје си? - мислим.

***

Наредио сам да се сутра у толико и толико сати припреме за напад - сутра ја командујем. Дана, 13. септембра, пошто су све припреме обављене дан раније, под мојом командом, са нешто тенкова и врло мало пјешадије, ми смо кренули у напад. Већ сам добио обавјештајни податак да су усташе побјегле. Пошто је на путу било много препрека, испред нас се кретао један булдожер. Ја сам ишао непосредно за њим, а ту, у мојој близини, кретао се и један тенк. Код прве озбиљније препреке багериста се зауставио и пита:

- Шта да радимо?

- Раскрчи пут да могу тенкови да прођу.

- Добро друже потпуковниче, али ако је то минирано, ја ћу да погинем.

- Доћи ћу ти на сахрану, само ти то раскрчи.

Рекао сам му тако, јер сам био увјерен, након летимичног погледа на ту препреку, да она није баш превише опасна. Уосталом, рат је.

Прокрчили смо тај пут на неколико мјеста и избили на расхрсницу путева Крушево - Карин. Иза мене је ишао санитет и кад смо стигли до неког мотела, били су више него одушевљени. Сви су се углас питали:

- Па је ли могуће да смо дошли довде?

- Као што видите, ту смо. И без мртве главе.

Они су били изгубили самопоуздање. Снаге које су дејствовале из правца Бенковца, требало је да се са нама споје баш на том простору и да одатле почне да дејствује артиљерија. Након кратког одмора кренуо сам у Крушево. Крушево се састоји од више заселака па

тако испада просторно веома велико село. До њега води асфалтни пут, истина узак, али за овакве прилике и посао који сам намјеравао да учиним, сасвим солидан. Када сам дошао у село, показали су ми гдје су се налазиле усташе. Угледао сам прави мали град од шатора, али због лошег обавјештајног рада, иако је село потпуно српско, нама нико није доставио податке о томе гдје су они сконцентрисани. Била је ту једна питома долина са нешто шуме, изван села. Наша артиљерија је стално гађала неке коте, највеће чуке, водовод, јер смо сматрали да нас одатле осматрају. Да смо имали само овај податак, они би већ давно положили оружје. Али, усташе су и овако побјегле главом без обзира у Новиград - бродовима, чамцима, чиме је ко стигао.

Тако је цијело ово подручје било ослобођено - Карин, Крушево, све до Каштела Жегарског, пут који иде од Бенковца преко Брушка за Обровац, те Бенковац и Смиљчић. Једино је остао Новиград, али Новиград је лако било „узети“ и ја сам размишљао да пређем преко Масленичког моста и кренем према Задру.

Међутим, у то вријеме није било ни политичког ни борбеног расположења свих структура да се то уради. Мали локални моћници већ су почели да узимају ствари у своје руке, да они о свему одлучују, да.. Народ се вратио у Обровац, живот се почео нормализовати, радиле су продавнице... Обилазио сам град, људи су ме већ препознавали, гледали ме помало стидљиво, као да се и сами питају шта се то тако брзо и ефектно одиграло. Већ сам код грађана, код читавог становни-

штва, ако то није нескромно рећи, уживао извјестан ауторитет. Стално сам обилазио терен, положаје, давао упутства, организовао одбрану на том цијелом подручју да нас усташе не би изненадиле. Био је то велики фронт, доста развучен, а снаге релативно мале. На тим мојим обиласцима наиђем-на једног дјечака, деветогодишњак, сједи у колима. Мислим да је био „Југо 45". Питам једног војника откуд овај, а он ми нешто одговори, као ту је био његов отац, па мали остао у колима и све нешто около. Уђем у кола и видим да је сломљена брава, ауто се пали спајањем каблова. Питам га:

- Добро момчино шта радиш, откуд ти овдје?
- Ево чувам ова кола.
- А ко ти је сломио ову браву?
- Тата.
- Па што сломи браву?
- Неће ваљда, да џабе пролијева крв.

Помислио сам - ту смо значи. Почело је оно што прати сваки рат - пљачка. А на подручју Новиградског и Каринског мора, познатих градилишта викенд насеља, било је мноштво кола, читава складишта грађевинског материјала и да све не набрајам.

- Пренеси твом оцу, а нека он пренесе осталима који су овако дошли до кола, да та кола довезу на паркинг „Глинице“. То ће бити ратни плијен.

Енергично сам почео да наређујем да се то спријечи, да то све иде на једно мјесто и да се са тим ратним плијеном поступа како то ратни закони налажу. Одмах да кажем: на паркинг „Глинице"довезен

је само један„фићо“ стар 25-30 година, она прва верзија код које су се врата отварала према назад. По овом почетку видио сам како ће то да иде, како функционише власт. Тих дана поново су ме позвали мјесни руководиоци, тамошњи посланици и привредници да одемо код „Личанке“ на вечеру. Кажу, хоће да ме часте због ослобађања тих територија око Масленице и ширег подручја Крушева. Прихватио сам позив и ево нас, у нешто ширем саставу него раније, код „Личанке“. Уз ту вечеру водили смо пријатне разговоре, износили утиске о борби, о рањавању појединих људи и погибији неколико бораца. Било је то вријеме предизборне кампање у СДС и других партија. У том дијелу разговора нисам учествовао пошто не припадам ни једној странци. Свима су уста била пуна тржишних закона и тржишне привреде. Кад се то све завршило, позовем Личанку и питам:

- Дођи, душо, овамо и реци колико кошта ово што је потпуковник појео и попио. Ваљда потпуковник има толико пара да плати овај ручак, односно вечеру, како ли ћемо ово да зовемо.

Као и свака пословна особа, Личанка блок и оловку у руке, па рачуна.

- Ма ни говора, команданте, скочише општинари и посланици, па ми смо Вас позвали.

- Не, не, господо, ви се борите за тржишну привреду, па колико пара, толико музике. Ако немаш пара, не можеш да вечераш у кафани. Ићи ћеш кући и појести конзерву, или што имаш. Зато нека свако плати своје, не могу да платим све. Нећу да ми сутра кажете да нисам за тржишну привреду. Мени је доста

свега, ви још не знате за кризу, јер ви све рјешавате налив-пером.

Личанка ме одмах подржала:

- Слушајте ви, мени је доста ваших потписа, ни сама не знам колико имам ваших неплаћених рачуна, нити сама знам колико то, и да ли то данас нешто вриједи.

Једни су се извлачили, други пренемагали, трећи се смијали, али сам видио да су сви на мене били кивни и одатле су кренуле приче о томе како сам ја тамо завео војну управу, страховладу и сл. Разумије се да ништа од тога није било истина, ја сам се само понашао по војним прописима и извршавао војне задатке. И оно што ми је савјест налагала.

Имао сам још „сусрета“ са већ помињаном Личанком. Свраћао сам тамо на ручак, јер је њена кафана била врло пријатна за оне доста ријетке тренутке предаха. Непосредно пред почетак операције за ослобођење Масленице, она ми прилази и пита:

- Друже потпуковничe, када Ви избијете на Масленички мост, хоћете ли ми дозволити једну ствар?

- Коју ствар, питам?

- Ја ћу да закољем 20, 30 или 50 јаради и лично ћу да служим Вас и све борце у оном мотелу на мосту. Ни од Вас, ни од војске не тражим ни динара. Частим.

- Мораћете, другарице, да поступите само по мом наређењу. То је предњи крај и ми тамо не смијемо да банчимо. Али, ако се стекну услови за то, ја ћу Вам то дозволити. Без мог одобрења - ништа.

Наводим овај мој разговор са Личанком само да би показао колико је народ, наш српски народ и сви

антифашисти био привржен војсци. Вјеровали су у поштене намјере ЈНА, у честитост официра и поштовали сва њихова настојања да се све то ријеши са што мање жртава. Да се српски карод заштитити од повампирене усташке авети. Нисам баш сигуран да сам често на страни већине, али овај пут сам био. Јер, већина је овај пут сматрала да смо тада имали мудрију и ефикаснију политичку, правну, економску и другу власт, да смо били јединственији, могли смо са много мање напора и мање трошкова (о жртвама још не говоримо) много, много више урадити. Остварено је оно што је било могуће.

Када сам већ прекинуо хронолошку нит казивања, изнијет ћу читаоцима још један детаљ из тих дана, који су претходили нападу на Масленички мост. Ријеч је о оном „неуспјелом“ насилном извиђању, послије чега је дошло до повлачена дијелова неких јединица. Мкоги су мислили да је операција почела и да је пропала. Ја сам и сам томе допринио, јер сам стално говорио да операција почиње. Дизао сам тензију. Нисам никоме говори да је то само насилно извиђање. На крају крајева одакле то увјерење, одакле уопште та мисао, да сви треба да знају шта командант мисли и шта и како намјерава да уради. Налазио сам се на командном мјесту кад ми дотрча курир и обавијести ме да тадашњи предсједник општине, не заслужује да му поменем име, и Симо Дубајић посматрају извођење „Операције“. Попели се на неко брдо изнад Обровца, мало према Грачацу и посматрају, „снимају“. Мене то као команданта мало косну н наредим возачу да ме одмах одвезе тамо. Пођемо из „Глинице“ и послије

једне кривине стигнемо до МУП-а, кад се они враћају са „осматрачнице“. Кренем за њим, пред Хотел „Зрмању“ - чини ми се да се тако звао. Изађем из командо-штабних кола, а они из „мерцедеса“. Видим Симу Дубајића. Знао сам га од раније, прије рата. Био сам код њега једном приликом приватно, још док рат није почео.

- Којим добром, Симо Дубајићу?

- Дошао сам да посматрам операцију.

- А што ћеш ти, Симо, посматрати операцију?

- Да видим како се то одвија.

- А у ком својству? Јеси ли ти командант?

- Ја имам своје снаге, своје четничке формације. Могу лако да их прикупим.

- Па, гдје су ти те снаге, Симо, зашто их ниси прикупио прије него што је почела операција? Кроз главу ми сину мисао - он је био истакнути партизански командант.

- Ја сам за сада хтио само да видим како то иде, како иде та операција. Ја сам овим правцем нападао четрдесет и... године.

- Хајде, да се не свађамо овдје, гледа и слуша свијет, предложим ја.

Симо је имао неку тјелесну гарду, неке снажне момке. Уђемо у тај хотел и наставимо започети дијалог.

- Људи, кажем, зашто то радите тако?

- Ја сам предсједников савјетник по војним питањима, каже Симо.

- Добро, Симо, велим. Колико кошта једна пушка?

- Хиљаду марака.

- А колико кошта коза?

- Значи, Србин - борац мора да плаги теби Симо десет коза за једну пушку.

- Немојте Ви мене да вријеђате, повиси Симо тон.

- Не вријеђам ја тебе, Симо, него ти вријеђаш српски народ, све борце, па и козе. А, ти предсједниче, ако ниси могао да нађеш бољег савјетника, ниси требао бирати ни Симу Дубајића. И још нешто. Симо, нећу више да те видим у зони моје одговорности. Ти си годиште мог оца. Мој отац сада само чува овце, вратио се свом мирном старачком животу, а ти овдје изиграваш неку медијску звијезду, политичку личност, шта ли? Ти си већ зрео за старачки дом.

На ове моје ријечи он је поскочио:

- Ви сте препотентни, одбруси ми Симо и осу читаву бујицу оптужби у стилу овакав си, онакав си, тако се не ратује.

- Симо, кажем, нећеш ме, ваљда, ти учити како се ратује. У твоје вријеме је било другачије, у моје вријеме, сада је овако. Ти требаш да имаш повјерења у мене, у моје борце. Ми ћемо тај посао добро обавити. Часно, поштено, коректно, много боље него што сте то ви, наши очеви, успјели. Ви, борци и првоборци из прошлог рата, ви сте нама стално говорили да нема усташа. Ви сте их побиједили. Па откуд сада оволико усташа. Према томе, Симо у старачки дом, или куд год хоћеш. Нећу више да те видим у зони моје одговорности. Уколико те видим, лично шаљем полицију да те ухапси.

Предсједник општине почео нешто да говори о Дубајићевим заслугама из прошлог рата, али сам га

прекинуо у пола реченице. Ја сам знао раније Симине заслуге, али у овом часу и предсједник општине и Симо за мене су били у истом колу у које су се већ ухватили многи. Нећу да улазим у детаље, али у питању су биле нечасне радње.

Све је то рат, а ето такви смо у рату. Војска, борци ратују, а у другом, или не знам ком плану, теку неким невидљивим токовима друге извјесне активности које некима доносе корист, али никоме не могу да служе на част.

Мене су у међувремену звали из команде Корпуса и пигали ме какву ја то војну управу уводим, и шта радим на тим просторима. Оговарачи су пожурили. Вишој команди сам рекао да сам, за сваку сарадњу с цивилним властима, али на једној часној и корисној основи, без закулисанх радњи и мутних работа. Нисам могао да сарађујем са људима који су у овим збивањима видјели шансу да се обогате. На чији рачун и каквим радом? Зна се! Ја сам општини предао доста ратног плијена. Поменућу само 4-5 шлепера. Нови, новцати, што народ каже, прешли само по неколико хиљада километара. Усташе их зауставиле и препријечиле на путу. Нисам дао да се униште, чак ни оштете. Предао сам их општини са теретом који се на њима налазио.

Можда ћу један од тих шлепера некада и да возим да бих прехранио породицу- ко зна. Ти који су узели поменуте шлепере, и други њима слични, покушавали су да, ако се тако може рећи, економски командују војсци, условљавају њен опстанак.

Ето тако је завршена операција на Масленичком мосту. Испричао сам је без много војничких детаља и указао на неке појаве које су пратиле наша прва борбена дејства.

Након седам дана добио сам наређење од пуковника Младића да се вратим у команду Корпуса, у Книн. Баш у то вријеме услиједила је смјена у Команди Корпуса. Одлазио је командант, који се на тој дужности у Книнском корпусу врло мало задржао. За новог команданта дошао је генерал Вуковић. Пуковник Младић остао је на дужности начелника Штаба Корпуса.

У Книн сам се вратио са заплијењеним хрватским оклопним транспортерима (ХОТ). Од укупно четири, један сам послао на Бобију, други оставио у Обровцу, трећи у Кистању, а са чевртим, сам се вратио у Книн. Кад сам у Кистању остављао „ХОТ", одржали смо један мали скуп, проговорили о стању на овом подручју, о борбама и ономе што нас, вјероватно, чека. Ту сам их „упознао" са ХОТ-овима. Била су то возила марке „Раба" оклопљена са двије плоче челика или жељеза, а међупростор између тих плоча био је испуњен пијеском, ради амортизације пројектила који их погоде. ХОТ-ови су били врло тешки, везани за комуникације, велика мета, са слабо прилагођеним пушкарницама за борбена дејства. Ипак, снажни мотор „Рабе" покретао је то необично борбено возило.

Кад сам улазио у Киин, наредио сам да се укључе сирене и да тако мало подигнем борбени морал борцима, али и опште расположење грађана.

Било је током саме операције, али и у свему што ју је пратило, тачније, што јој је претходило и што је слиједило по њеном завршетку, занимљивих детаља, свијетлих примјера пожртвовања бораца, грађана свих професија и узраста. Без њих ова операција не би могла да се изведе онако успјешно као што је изведена. Понекада сам осјећао да ја не командујем само јединицама, које су ми потчињене него да сам се ставио на чело једног покрета и успио да удружим и ујединим у тој борби, нека звучи као фраза, све здраве снаге које су у том часу постојале на том подручју.

3.
БИТКА ЗА ШИБЕНСКИ МОСТ

Када сам стигао у Книн, мене су већ уважавали као способног команданта и нисам имао никаквих проблема око оних ситних, свакодневних послова, дежурства и сл. Мало сам се одморио и прихватио се проучавања војних правила, студирао могуће правце евентуалне употребе јединица, прелиставао војну литературу. Мислим да нисам толико учио ни у једној фази мог официрског школовања. У часовима одмора, при руци би ми увијек била нека добра књига белетристике.

Још увијек сам спавао у канцеларији. Ту се одвијао скоро сав мој самачки живот. Једног пријеподнева сусретнем генерала Младића. Готово у пролазу каже ми:

- Потпуковниче, дођи овамо.

Ја за њим у канцеларију. Мислим да Кнински корпус још није био добио новог команданта (на ту функцију тих дана је именован генерал Вуковић) и генерал Младић је обављао ту функцију. Начелник штаба био је пуковник Ђуро Цепина.

- Данас у 16 часова треба да извршиш напад на шибенски мост.

- Молим, отело ми се нехотице...

- Нападаш шибенски мост.

- Па човјече, гдје ми је војска?

- Снађи се, одбруси ми генерал Младић, строго, окрену се да оде. Па као да се нешто предомисли, прије одласка ми појасни наређење:

- Иди, нађи војску, узми све што ти треба и правац Шибенски мост.

Не сјећам се да ли сам рекао бар оно војничко „Разумијем", али се добро сјећам да сам се добро смркнуо, проклињући своју сопствену судбину. Ја нисам у том часу знао комплетну ситуацију, нисам ни човјек који влада свим ситуацијама употребе Корпуса, то су држали у глави генерали Вуковић и Младић, али, шта је ту је. Наредба је пала.

Сједнем у кола и правац Кистање.

Нађем тамо команданта територијалне одбране и питам га гдје су распоређене јединице. Није ми могао по карти прецизно да покаже гдје се која јединица налази. Знао је он све те команданте, али није знао гдје се ко од њих тренутно налази. Брзо смо реаговали - позвали смо курире и ја сам својом руком у име команде Корпуса издао наређење да се изврши покрет.

Пошто сам упознао формацију, свима сам одредио прецизно задатке. Одредио сам гдје ко мора да се нађе тачно у одређено вријеме. Чело колона требало је да стигне на локацију Планичник, а и сви команданти су морали да ми се јаве у 14,00 часова на Планичник. Сличне задатке, врло прецизне, добили су сви команданти, Штаб ТО, милиција, команда једног пјешадијског батаљона, који се ту налазио. Другим ријечима, све снаге које су се кашле на том фронту. Практично, то је био фронт окренут према Шибенику и његовом ширем окружењу. Ради се о снагама чији је основни задатак био одбрана Книнске крајине.

Курири су кренули у јединице, а ја сам се са командантом ТО, капетаном Рајком Бјелановићем, стоматологом по струци и мјештанином, усредсредио на карту. Гледали смо којим правцем је најлакше, војнички најлакше, избити на Шибенски мост. Командант пошто је познавао терен, предлагао разне варијанте, али ја сам одлучио да напад извршим правцем: Брибирске мостине - Жажвићи - Чиста Мала - Чиста Велика - Гаћелези и даље новим путем до Затона, на раскрсницу која се повезује са јадранском магистралом и да тако избијемо на Шибенски мост. Одлучио сам да дио снага одвојим на правац према Водицама. Скицирам на брзину заповијест, тако да сваком команданту дам по неколико основних ствари у пар реченица, а да им то детаљно изложим, са свим појединостима на командантском односно командном мјесту. Тако сам дигао, похренуо тај цио фронт. Формирам јединице, издајем заповијести под шатором на Планичнику. Са командангом артиљеријске

јединице договорим начин подршке снага на том правцу. Успоставили смо систем међусобних веза са Командом Корпуса, односно са генералом Младићем лично, ако се укаже потреба, да бисмо могли тражити подршху артиљерије Корпуса. Задаци су били детаљни. Тачно се знало којим се редосљедом иде, ко заузима коју раскрсницу, ко заузима и претреса које село и тд. Све припреме су биле завршене. И сада ми то изгледа скоро немогуће. Наређење сам примио у 10,00 часова, а у 16,00 све је било спремно за почетак операције. А ни војска ни старјешине нису имали појма ни о чему. Нико до тада није ни једном ријечју помињао предстојећу операцију. Требало је покренути огромну машинерију - људе и технику. Ето, успио сам да у 14,00 часова скупим све команданте и да им на карти и на земљишту издам задатке. У овом послу су ми доста помогли људи рођени у Ђеврскама, Кистању и Брибирским мостинама. Они су познавали не само терен, него и менталитет локалних усташа, тако да нам је и то добро дошло за процјену противничке стране. Пошто сам дуго био наставник односно професор тактике, два-три часа су ми била довољна да проучим задатак и издам заповијест за напад, разрађену збиља до најситнијих детаља. Ништа, баш ништа није остављено или препуштено случају.

У тој журби негдје сусрећем, сасвим случајно, потпуковника Марковића.

- Откуда ти овдје и шта радиш, пита ме Марковић?

- Ја за петнаест минута нападам Шибенски мост.

- Па гдје ти је санитетско обезбјеђење?

- Ти си начелник санитета у Корпусу и то је твој проблем. Мене то уопште не интересује. За петнаест минута крећем на Шибенски мост. Немам времена за разговор, ти то рјешавај како знаш и како умијеш.

И, почело је. На путу од Жажвића према Чистој Малој, има тамо неких заселака чијих се назива више и не сјећам, радио везом, добијам обавјештење да усташе бјеже. Наредио сам да се отвори ватра гдје год се примјете било какви циљеви. Од 16 до 19 часова ми смо са тенковима блокирали све путне правце, све раскрснице према Водицама, Станковцима, у Чистој Малој и Чистој Великој, као и на полазној позицији и Жажвићима. То је морало да се блокира и обезбиједи путни правац ка Шибенском мосту ради логистичке подршке.

Операција је била муњевита. Главне снаге су обавиле своје, али је једна колона са нешто позадинских снага погријешила правац и скренула према Затону. Отишао сам тамо да их вратим. Кад сам стигао тамо, већ сумрак, они са упаљеним свјетлима, возило до возила, једва се може проћи између њих.
Бојници још мисле да иду на неки маневар, не схватају да су почела борбена дејства. Наређујем, вичем - гаси свјетла, командири направите растојање између возила и остало како приличи једној војној колони у рату.

Попнем се на зид покрај пута, каквих има у Далмацији на сваком кораку, и поглед ми паде даље, на Затон. Доље је море, губи се у вечерњим измаглицама, виде се приградска насеља, Билице, према Шибенику, а горе небо чисто као огледало. Звијезда до звијезде.

Сјетио сам се оне Андрићеве мисли да се човјек не може никада нагледати људског лица и звјезданог неба. Или, тако некако. Ноћ за маштање. Тренутак одсуства од реалности. Сањарење. Сјетио сам се жене и дјеце, мислим како су и како им је сада, али једна друга мисао уздизала се изнад свих: Боже, коме је требао овај рат? Не ратујемо против Аустро-Угарске, против Њемачке, против неке стране силе, за слободу? Шта сада да радим с колоном, како да је вратим и упутим тамо гдје треба да стигне? Однекуда се разлегао пуцањ, или можда нека мања експлозија. Дотрчаше стражари и хажу ми:

- Погибе војник.

Прва жртва у овој операцији. Погодио га је метак усташког митраљеског рафала из Затона. Био је Шиптар по националности. Стајао сам као окамењен на оним зиду и сам жива мета усташким снајперистима.

- Па је ли могуће, питам, готово затечен.

- Могуће, рече неко од војника, још један је рањен, али лакше.

Стрчао сам до погеђеног војника, био је свјестан свега, осим тежине повреде.

- Шта би, војниче, питам?

- Команданте, је л'да, нећу да умрем?

- Нећеш, сине, како да умреш. Ти си млад, ти треба да живиш.

Умро је након пар минута. Ја сам имао још сличних сцена-умирали су ми војници на рукама с тим једним, јединим и последњим питањем - је л'да, нећу да умрем - које никад нећу заборавити. Нећу и не могу

да заборавим то питање, ваљда једино у животу на које нисам дао тачан одговор, а нажалост, знао сам га.

Успио сам некако да вратим назад ту „залуталу“ колону и да стигнем на своје командно мјесто.

Мој долазак поздравила је снажна експлозија, мислио сам да је употребљена ракета земља-земља. Питао сам се откуд сад њима те ракете. Шта се, уствари, десило? Био је ту неки пропуст и они су у ту бетонску цијев пропуста ставили 300-400 кг експлозива и активирали га даљинским упаљачем. Земља је подрхтавала од те експлозије и ја сам помислио готово је сада-биће мртвих на све стране. Срећом, нико није погинуо. Транспортер команданта једне оклопне јединице нашао се најближе и његова је посала мало контузовна. Одскочили су од земље заједно са њиховим транспортером - њима се чинило метар - два.

Кад је и ова колона усмјерена главним правцем, ми смо, практично све блокирали и посјели све положаје према мојој замисли. Сад ми је главна брига била како да обезбиједим линије дотура. Лошије наоружане посаде наше логистичке подршке могле су да постану мете усташких напада. У питању је продор у дубину око 20-25 км. То је за позадинце дуга маршрута и ја сам наредио да сваки конвој возила за снабдевање прати једно оклопно механизовано одељење.

У 19,30 часова обавијестио сам генерала Младића да сам запосјео Шибенски мост, те да је моје командно мјесто у Чистој Малој.

- Ма је ли могуће - пита ме Младић?

- Код мене нема ништа немогуђе. Ја сам на Шибенском мосту. Ноћ је већ пала и наредио сам

командантима да максимално воде рачуна о безбједности сопствених јединица, да организују кружну одбрану. Сутра ћемо да продужимо и проширимо створену основицу, а треба да добијемо друге и свјеже снаге.

Моји потчињени су бриљантно извршавали све постављене задатке.

Нисам могао да заспим у колима и кренем да тражим неку кућу да се тамо смјестим, да преспавам. Да тамо смјестим своју команду, а осим возача и радисте, ја сам, по обичају, читава команда - и командант, и оперативац, и безбједњак и позадинац, и ... Нађем неку кућу и једну 80-годишњу глуву бабу у кући. Ништа нисмо могли да се споразумијемо. Дође и дјед – исти случај. Нађе се ту још неки мјештанин и са њим се договорим да одем на спавање код њега. Рекао ми је да је Србин, а кућа мало издвојена сасвим је одговарала за моју команду. Истина, домаћин ми се чинио мало „шарен“, али помислио сам да сам можда и сам постао превише сумњичав и подозрив.

Послије избијања јединица под мојом командом на те просторе и заузимања Шибенског моста, наредних 2-3 дана ситуација је била стабилна. Имао сам у свему пуну подршку генерала Младића, добијао сам што ми треба, све што сам тражио. Ја сам и себи и потчињеним старјешинама говорио да треба да проширимо ту основу.

Једног дана, пита ме мој претпостављени шта радим, а ја му одговорим да спремам напад на Водице. Али шта се дешава? На мом командном мјесту имам човјека који о свему обавјештава супротну страну,

усташе. Био је то мој домаћин, Србин. Сазнао сам то нажалост, знатно касније. И поред оне сумње приликом првог сусрета са овим човјеком, нисам био довољно будан, односно превагнуло је оно, у његовој сам кући, Србин је, а и зашто би то он радио. Грдно сам се преварио. Ту су код мене долазиле потчињене старјешине, он је, као домаћин куће увијек био ту, слушао разговоре и договоре и све то преносио противничкој страни.

У планираној операцији према Водицама имали смо извјесног успјеха, али се десило да су нам усташе, пошто су биди детаљно обавијештени о свему, поставили засједу на старом путу орема Водицама, тако да је моја војска претрпјела велика оштећења на борбеним и осталим возилима. Било је и неколико теже и лакше повријеђених војника, али мртвих, на сву нашу срећу, нисмо имали. Било ми је сумњиво шта се то дешава и откуд усташе имају тако прецизна обавјештења о времену и правцима наших дејстава. Знам бар основне канале отицања података, али ни један од њих није долазио у обзир. Ја сам на кратко занемарио мог домаћина и то ме скупо коштало. Срећом, не и најскупље, нисам ту небудност платио људским животима, а недостајало је само, само мало, па да се и то догоди. На правцу Шибенског моста, према Водицама, имали смо солидан успјех, избили смо до бензинске пумпе. Усташе су се појавиле са бијелом заставом, хтјели су да се предају, али због неспретности потпуковника, који је тамо командовао, то није проведено до краја како се могло. Хтио сам да смијеним тог потпуковника, али се ситуација мијењала из сата у сат, тако да је то брзо

пало у заборав. Послије те несмотрености на пумпи, обишао сам све јединице, а када сам се појавио на пункту на Шибенском мосту и изашао из свог возила, било је то борбено оклопно возило (БОВ), потпоручник, командир тенка, отвори ватру по нама, али на сву срећу, промашио нас је, пуцао преко нас.

- Шта радиш, човјече, могли смо изгинути?

- Он је већ излудио и пуца на све што се мрда. Попустили живци, додаде један војник, који се ту нашао.

- Добро, потпоручниче, немој баш по мени. Ево, дошао сам да видим шта радите, како вам је овдје на овом пушту?

По ширем рејону моста почеле су повремено да падају усташке минобацачке гранате. Уђем у мотел, ту с десне стране пута, идући из правца Водица у Шибеник. Био је доста разрушен. Унутра су били пјешадинци, који су штитили наше тенкове, видно уплашени. Тај мотел је гађан противоклопним средствнма и није више био баш поуздан заклон. Видим то, али их соколим, кажем да морамо да издржимо још 7 дана, до доласка нових свјежих снага којима ћу да их замијеним. Касније се показало да те снаге, које су требале да стигну из других храјева, због ситуација све нових и нових околности, нису уопште стигле. Због тога сам морао да те људе из мотела и његове околнне, као и тенкове и другу борбену технику, извучем на безбједније мјесто, у шири рејон села Гаћелези. Прије него сам се одлучио за овај корак, још једном сам обилазио положаје, сваки пункт, сваку раскрсницу, сваку групу

бораца. Један резервни капетан ме упузоравао да је то опасно, као Ви сте командант и сл.

- Говорите ли то, капетане, због мене или због себе. Ви сте се уплашили и зато ћете ићи први. Ипак смо кренули истим возилом и све обишли. У повратку су нас напале усташе и са избушеним гумама смо се једва дочепали раскрснице са које се одваја пут за Затон. Ту се налазила једна извиђачка јединица. Код њих сам оставио БОВ и капетана док стигну резервне гуме, које сам наручио из Корпуса.

Прешао сам у своје мало командно-штабно возило (МКШВ) и упутио се ка командном мјесту у село Гаћелеза. То је било истурено командно мјесто, иначе моје командно мјесто је било у Чистој Малој. Само што смо кренули, усташе су отвориле ватру по нама. Из оне крашке макије фијучу меци око нас, али ми никога не можемо да видимо. И ми смо отварали ватру - возач Родић на једну страну, из вожње, а ја на другу. Родић је имао тридесетак година, а још је био неожењен и ја му кажем:

- Ако останемо живи, бићу ти кум, с чим се он сложио, док смо кроз отворене прозоре пуцали свак на своју страну. Јер и на нас се пуцало са обје стране пута. Једино наш радиста Мишо, који је сједио позади и био заузет око радио-уређаја, вјероватно од свега овога није ништа ни чуо ни видио. Имали смо среће, живи смо стигли на командно мјесто. Тамо сам затекао новинаре из разних редакција.

Капетан Зец није извршио моје наређење. Био је официр безбједности, али је његова храброст у потпуности одговарала његовом презимену...Одмах

послије мене, на мом командном мјесту појавио се и капетан.

- Ја сам одлучио, на властити ризик, да не чекам док стигну гуме и дошао сам са оштећеним возилом, рапортира Зец.

Само што је изашао из моје канцеларије, зачули су се гласови:

- Гори БОВ!

- Одмах ми је кроз главу синула мисао да је возило са борбеним комплетом муниције. Капетан је узалуд покушавао да угаси запаљено возило. Трења до којих је дошло у „насилној" вожњи изазвала су варњичења и плануле су све инсталације. Ту није било спаса.

Позвао сам капетана да дође код мене у канцеларију и једним трзајем му откинуо ознаке чина уз ријечи да више није официр ЈНА. Тако је прошао и водник, командар борбеног возила, и обојицу сам упутио у извиђачку јединицу. Али, већ сам рекао да је хапетан био безбједњак, како смо ми звали официре безбједности, и он се по „својој линији" жалио команданту Корпуса, генералу Вуковићу. Генерал ме позвао да одмах дођем ход њега.

- Полако са људима, потпуковниче, каже ми, генерал Вуковић, кад сам се појавио код њега.

- И нису то неки људи и боље је што сам им поскидао чинове, него...

- Сједите, потпуковниче, и причајте ми како је било према Шибенику?

- Било је вруће, друже генерале. Усташе су се одлучиле за партизанска дејства. Све је минирано, гађају снајперисти са свих страна. Једва сам изву-

као живу главу.

- Добро си то обавио и на томе ти честитам, али зашто скиде чинове оном подофициру и капетану. Знаш да, по Закону о оружаним снагама, немаш право на то.

- Немају право ни усташе да разарају земљу. А ни капетан не смије да дозволи да му тако „оде“ борбено возило. Ја сам по природи пријек човјек.
Они су још и добро прошли.

- Разумијем ја тебе. Можда бих и ја исто тако поступио него, кад изађеш одавде, из моје канцеларије, свима причај како сам те изгрдио, како сам...

То је требало да ми буде „казна“. Из часа у час, ситуација је била све тежа. Људи су били на граници физичке и психичке издржљивости. Скоро 15 дана су у тенковима, нико за то вријеме није имао честитог сна ни одмора. Јавио сам претпостављеној команди да морам предузети неке мјере – извући снаге и скратити фронт, тако да бих га могао обезбиједити са јачим снагама. Из претпостављене команде питали су ме да ли бих могао да издржим још 7 дана. Питао ме то генерал Вуковић, а ја сам му одговорио да бих и то издржао ако ћу, напокон, да добијем свјеже јединице са којима ћу моћи да проширим овај коридор, да ставим под своју контролу Затон, Водице и простор од Шибенсхог моста ка мору. Генерал ми то није могао да обећа и ми смо извршили скраћивање фронта.

Операција је трајала. На бојишту су остала тијела погинулих усташа, а никако да дође на ред и асанација бојишта. Око тога сам имао један „судар“ са ветеринаром, активним официром (муслиман из Босне), који је

одбијао да то уради зато што је то било веома опасно. Опасно је за њега да „у пролазу“ уради асанацију, а није опасно за моје војнике и официре да ту држе положаје и бораве на тим просторима. Запријетио сам му да ћу га везати за борбено возило, и одвести тако везаног на предњи крај да обави асанацију.

У међувремеву, док је тај спор са ветеринаром још трајао, слушам преко радио-уређаја, псују тенкисти што није извршена асанација бојишта. Схватио сам ја њих, али ми није преостало ништа друго него да се и ја „укључим“ у систем везе и вратим им све псовке. Запрепастили су се кад су чули мој глас - било им је јасно да сам их сво вријеме слушао.

На крају је морао да „интервенише“ генерал Младић и асанацију је извршио поменути ветеринар. А и ко би друти.

Операција Шибенски мост тиме је за мене била завршена. Из претпостављене команде сам обавјештен да је на те наше прсторе убачена једна диверзантска група са задатком да ликвидира команданта. Наравно, био сам то ја, упозорен сам на максималну будност. Мој домаћин - издајник увијек им је откривао локацију на којој се налазим и они су често гађали те локације и само командно мјесто. Након 2-3 дана добио сам наређење да предам дужност једном потпуковнику и да се вратим у матичну команду, у Книн. Било је неких индиција да ће ми поставити засједу и ја сам хренуо са једним БОВ-ом. Усташе су планирали да дигну у ваздух и мене и возило, а у томе су им, обавјештењима о мом сваком кораку, помагали неки тамошњи полу-

Срби, издајници. Али ни ја се нисам дао. Кренуо сам са тим борбеним возилом, сваки час мијењао правац, скретао на споредне путеве правио застанке и тако, најзад, стигао сретно на Брибирске Мостине, и тек кад сам се нашао на Планичнику осјећао сам се потпуно безбједно. Након кратког одмора, отишао сам у Кистање. Ту сам оставио БОВ и позајмио неко возило да ме пребаци до Книна.

4.
САН ЗАДАР - ЈАВА БОКАЊАЦ

По повратку са операције Шибенски мост, у Книну сам остао извјесно вријеме и спремао се за нове послове. Престојале су нове операције – на реду је био Бокањац.

Једно јутро, крајем 10-ог или почетком 11-ог мјесеца, добио сам наређење да са одређеним снагама извршим покрет правцем Книн – Бенковац - Смиљчић - Бокањац, кроз неку макију.

Мајор Миле Аћимов, командант једне оклопне јединице у Книну пита ме:

- Који правац предлажете, друже потпуковниче?

- Правац на коме има највише усташа, одговорио сам му. На путу Книн - Бенковац било је неких праваца које су стварно контролисале усташе. Идемо баш тамо гдје је то под контролом усташа и да ја лично видим ко то хоће да се супростави савезној, југословенској војсци.

Покрет је извршен у складу са мојом наредбом. Кренули смо пред вече и маршевали цијелу ноћ; Книн - Бенковац - општи правац Смиљчић. Пред зору смо стигли у Смиљчић и ту сачекали дан. Ја сам са командантима обавио командантско извиђање и сви су добили прецизне задатке. Одлучио сам да покрет - напад извршим правцем Смоковић - Мурвице - Бришево - Пољице - Бокањац. Тако сам могао да са мојим снагама избијем на саобраћајницу Масленица - Поседарје - Задар. Учинио сам то по сопственој процјени. Посебну пажњу посветили смо јединицама које су у борбеном распореду биле у додиру са усташама. Наредног дана стигли смо у шири рејон Мурвица и ту преноћили, да би смо, наредног дана по наређењу Команде Корпуса кренули даље. Тог дана, ма гдје да се нашло моје командно-штабно возило, било је гађано минобацачком или неком другом ватром. Било ми је јасно, пошто је становништво у селу Мурвице било мјешовито, да неко са одређеног мјеста прати кретање мог возила и директно наводи противничку страну да гађа командно возило. То је могло да се ради са неког балкона преко мотороле, телефоном, или преко неких других средстава радио везе. Шта сам могао да радим - сваки час сам мијењао локацију, ишао од уличице до уличице, од зграде до зграде. У том сталном сељакању изгубио сам везу са претлостављеном командом. Долазили су из Команде и та је веза опет почела да функционише. Искрено говорећи, мене у том часу нису много интересовале везе као везе. Имао сам ја ту пречих послова.

Мурвице су, иначе, сиромашно село са мјешовитим становништвом. Људи су махом радили у задарским предузећима тако да су практично само ноћивали и проводили дане викенда у том свом селу. Можда је то било једино село у коме Срби још нису осјећали да су угрожени.

Распоредио сам јединице, пјешадију и тенкове у очекујуће рејоне, одакле сутра по мом наређењу треба да крену даље. Пред вече сам издао детаљну заповијест за напад на шири рејон Бокањца, гдје смо требали да се спојимо са артиљеријским јединицама ПВО, које су биле размјештене у рејон Шепурина. Међутим, увече сам, дакле уочи напада, остао у селу Мурвице, након издавања заповијести јединицама за напад. Тамо сам заноћио. Нашао сам неку приватну кућу и у њој се смјестио са својим обезбјеђењем и одређеним бројем војника. Неки капетан, артиљерац, дао ми је једно артиљеријско оклопно возило за командовање. Свалио сам се од умора, буквално свалио, на неки полукауч, али никако да заспим. Сан ме, илак, савладао, али сам се брзо тргао из сна. Видим спавао сам 15 минута. Погледам гдје ми је обезбјеђење, кад, имам шта да видим - сви спавају. Невјероватно. Они су се просто препријечили један преко другога. Како је ко ушао у ту собу и нашао било какво мјесто, тако је ту и заспао. Нигдје страже, ни било каквог обезбјеђења, иако је то све било наређено по прописима. Дам узбуну, разбудим их и изгрдим - било би заиста нечасно да смо сви затечени на спавању и ликвидирани. Наредим одмах покрет правац Доњи Земуник, на аеродром. Јавим се тамо одговорном

старјешини и они ми нађу неки кревет да се мало одморим, али ме замоле да се прво јавим генералу Вуковићу. Било је око 24 часова. Јавим се генералу и кажем му да сам дошао ту да мало одморим. Генерал ми издаје задатак за сутра. У толико и толико сати морам да кренем у напад, дејствоваће артиљерија, авијација. На раскрсницу према Бокањцу стиже ПВО пук и ја морам тамо да стигнем прије њих, да их примим. Све ми је то издиктирано у слушалицу, војнички, тачка по тачка.

Овај задатак је било врло тешко реализовати. Времена је остало мало, јер смо нешто времена већ били непланирано изгубили. Били смо потрошили доста муниције и ја сам наредио да се попуна изврши током ноћи, да све буде спремно у зору. Али, није се све одвијало по мојој наредби. Кад сам дошао у рејон Мурвице и даље према Бришеву. моји тенкови тек врше попуну, а ја већ треба да сам на Бокањцу. Ухватио ме бијес, али и паника. Шта ће бити ако пук ПВО, који треба да дође под моју команду, стигне прије мене и нађе се сам на брисаном простору. Да невоља буде већа, опет немам везу са претпостављеном командом и ја кренем по заповијести коју сам раније издао. Настала је велика гужва, али смо се домогли раскрснице у Пољицу - одатле се рачвају путеви према Поседарју, Масленичком мосту и Бокањцу. Све је било запријечено шлеперима, минирано и ми губимо драгоцјено вријеме да то разминирамо и уклонимо те силне препреке. Видио сам да немамо времена, да нећемо стићи правовремено на одредиште, то значи - нећемо извршити заповијест - наредим мом

цијењеном команданту, Аћимову, да пречицом, кроз камењар и макију „проломи“ нову трасу пута и да тако избијемо на пут који води ка Бокањцу. То је одмах учињено.

Из правца Бокањца долази путничко возило. У њему један мушкарац и жена. Зауставимо их и питамо ко су и одакле иду:

- Идемо нз Задра, кажу.

- Шта има у Задру питамо.

- Нема ништа.

- Има ли каквих препрека на путу, ка Бокањцу?

- Нема. Нема никаквих препрека, све је чисто.

Мушкарац каже да је из Обровца, син капетана ЈНА, патриота, прије је радио као милиционар. Питамо га што није остао у Обровцу, откуда сад из Задра? Немају личне карте, нису нимало убједљиви у својим исказима. Сумњамо да су усташе, а ипак их пуштамо да оду. То нам се касније осветило - Бокањац је био претворен у систем препрека свих врста.

Мислио сам у том часу каква је судбина једног команданта, каквом психолошком и физичком напору може да буде изложен: претходну ноћ није спавао због обиља послова, врло конкретних задатака, наредне добија нови задатак од претпостављене команде и остало му је да током ноћи рамишља како ла реализује наређење, све то у покрету, у колима или неком борбеном возилу. Али, треба радити. За све си одговоран, за сваки покрет снага, за сваку акцију у току операције, за сваки људски живот, за живот својих војника прије и изнад свега пред том чињеницом губе

се и умор и неспавање и... Истина, и то има границе. Сасвим људске границе, биолошке.

Пошто су старјешнне имале прецизне задатке ми смо кренули кроз село Бришево. Куће груписане, добро грађене (од камена), а усташе отвориле ватру по нашим војницима, наредио сам да се на ватру одговори ватром, да се све похапси и стави под контролу, приведе закону. Имали смо тројицу погинулих војника. То су све били младићи, осамнаестгодишњаци, дјечаци који се још играју рата. Нису ни свјесни да губе живот, гину. Увијек ћу се сјећати једног детаља из тог дана.

Један војник, младић, у оквиру те акције „чишћења“ Бришева, ушао је у неку радњу и тамо пронашао маску, која се продавала за нехе вјерске обреде, и ставио је себи на лице. Кад је наишао његов друг, он је искочио пред њега, с том маском на лицу, и повикао: „Руке у вис“! Овај га је ка мјесту покосио рафалом. Трагедија. Није пао у борби са усташама, него од руке свог друга, због његове дјечачке лакомислености и игре. Стално сам указивао на потребу максималне озбиљности, на опрез, на то да треба да чувају свако себе и друг друга, да се у току акција мора знати гдје се налази који војник. С муком смо, након жестоког окршаја, прошли кроз Бришево и избили на Пољице, на раскрсницу путева за Бокањац и Задар. Ту ме сусреће потпуковник, начелник штаба ПВО пука, који сам ја ту требао да дочекам и преузмем. Стигли су прије мене 4-5 часова. Они су се на Бокањцу жестоко сударали са усташама, имали су погинулих и заробљених војника, успјели су да нанесу усташама велике

губитке и да их са својом ПВ артиљеријом буквално растјерају са овог подручја. Потпуковник ме стално задиркивао да се у новијој историји ратовања није никада десило да се јединица ПВО нађе на предњем крају напада и тамо чека тенкове. Обезбјеђивали смо долазак тенкова, говорио ми је у шали.

То је оно кашњење о коме сам раније говорио. Сваки на вријеме неизвршени задатак, сваки погрешан покрет јединице, односи драгоцјено вријеме и увијек треба имати на уму могуће посљедице. Овај пут се то завршило срећно, ПВО пук је бриљантно извео ту акцију, али моје кашњење од 4-5 часова као и свако кашњење, могло је бити кобно.

Усташки систем одбране био је разбијен и ми смо сви на том локалитету били безбедјени. Морам да нагласим да је то линија бивше југословенско-италијанске границе у непосредном залеђу Задра. Узвишење Чубријан и још неколико кота које доминирају над Задром биле су фортификацијски беспријекорно урађене. Као официр први пут у животу видио сам тако урађен бункер, као онај на Чубријану. Усташе су га само очистиле, уредиле и окречиле. То су истинска подземна утврђења. На тренутак сам се питао како смо упали у те ровове, траншеје, како смо истјерали усташе? Тада, након заузимања те бивше граничие линије, био сам потпуно убијеђен да могу да уђем у Задар. То сам већ раније планирао.

Међутим, преговори између моје претпостављене команде и руководилаца Задра, или далматинске регије, спријечили су ме у тој намјери. Истина, нисам имао ни довољно пјешадијских снага за улазак у

Задар, али сам рачунао на војнике који су се налазили у касарнама у самом Задру. Јер, мој главни задатак и јесте био да деблокирам јединице у Задру. Пошто је питање њихове деблокаде ријешено преговорима, избијањем на Бокањац мој задатак је био фактички, реализован. У покрету су јаке снаге и ја сам се налазио негдје у средини те колоне. У мом командно-штабном возилу нестане горива. Возач и радиста остану у возилу, а ја кренем пјешице да стигнем тенкове. Кад сам их сустигао, узмем један транспортер М-60 и свима кажем да ће то до даљњег бити моје командно мјесто. Успоставио сам одмах везу са свим потчињеним јединицама и направили смо растресит борбени поредак, пошто ту морамо да проведемо ноћ. Организовали смо кружну одбрану у ширем рејону раскрснице Бокањац-Задар. У нашим рукама су Чубријан и још неке коте, има ту и нешто шуме, па је локација за преноћиште била доста повољна. Заноћио сам у транспортеру, а за безбједност командног мјеста задужио мајора Аћимова. Легао сам на клупу транспортера, падао с те куполе ко зна колико пута у току ноћи и опет се пењао на њу, али сам спавао и наспавао се, након више не знам колико часова несанице. Од свих оних испарења у транспортеру, ујутро сам устао ошамућен. Попнем се горе, на транспортер и тражим да удахнем мало свјежег ваздуха. Један војник, који је стражарио поред транспортера поче да виче на мене:

- Еј, ти горе! Шта радиш?
- Ево, протежем се, кажем ја.
- Скачи одмах, немој да се к....ш!

- Ја сам овдје командант.

- Брига мене, ко си.. Силази, скачи човјече!

- Војниче, јеси ли ти нормалан. Ја сам командант.

- Не интересује ме ко си ти, само сиђи овдје код мене.

Видим нема шале. Сиђем са транспортера и кажем:

- Ја сам потпуковник Лисица. Како то ти поступаш према свом команданту.

- Е мој потпуковниче! Ено тамо, 100 метара даље, видите ли оно гробље? Одатле туку снајперисти. Стога је боље да сиђете, него да вас погоде, па да сиђете брже него што мислите.

- Бога ми, ти си прави борац! Свака част.

Обиђем мало те положаје и позовем старјешнне да им кажем гдје смо осванули и шта нам даље ваља радити. Свакоме сам одредио даљи правац напада и све остале појединости. Сједимо тако окупљени иза једног тенка за извлачење (ми тенкисти то кратко зовемо ТЗИ), кад примијетим да нешто у ваздуху лепрша из правца Задра. Гласно упитам:

- Шта је оно?

- Противтенковска ракета, одговори један војник.

Ми се загледали, бленемо, што народ каже, нико не мрда, а она поред самог тенка. На пет-шест метара. Они су управо гађали тенк иза кога смо сједили, јер је био најбоља мета. Срећом, нису добро гађали.

У тим борбама био је заробљен Дане Јовановић из Задра, Србин у усташким формацијама. Баш некако сутрадан по његовом заробљавању, усташе су гађале наше тенкове на тим положајима. Налазио се ту и

један транспортер, а капетан који је био ту са групом војника нареди да се тај транспортер склони за неко жбуње. Био је на брисаном простору, а усташе су гађале „осама“, „зољама“ и можда још неким противоклопним средствима. Један од војника се добровољно јавио да помјери транспортер, иако није био његов возач, и док је улазио у возило пројектил га је усмртио. Слика је била ужасна - буквално му је одсјечена глава. Код мене су управо довели тог Јовановића на разговор. Питам га откуда он, Србин, у усташким формацијама, зна ли ишта из историје, зна ли ишта о овоме што се данас дешава. Грдим га, корим и прекоријевам.

- Ви, потпуковниче, каже он, немате појма шта се дешава у Задру. У Задру, ако нећете да идете у усташке формације, ликвидираће вам породицу, запалити или минирати хућу, изгубићете прво посао, а онда и главу. Тамо је права страховлада. Према томе, ја сам био присиљен да одем у усташе. Ја немам ништа против Срба. Отац ми је погинуо, мајка ми је Чехиња и шта бих ја могао имати са усташама?

- Добро, кажем, Јовановићу. Сад ћеш да одеш да видиш како изгледа овај војник без главе, е такав ћеш ти изгледати за пет минута. Пошаљем га са полицијом до погинулог војника и кад је то видио, почео је да кука на сав глас. Питам га:

- Добро, Јовановићу, јесам ли ја гађао тог војника, или су гађале усташе?

- Усташе, каже.

- Па, је ли то поштено. И шта ћеш ти у тим формацијама?

- Мене су натјерали.

- Добро, сад ћемо ми тебе да стријељамо. Само ми нећемо да ти одсијечемо главу. Нисмо ми такви људи. Да сад не причам о том његовом јаукању, „слому живаца“ и.... Кад ми је рекао да није служио војску, питам га би ли сад у ЈНА, и он пристаде.

- Скидај ту усташку униформу и обуци се као остали твоји вршњаци. Од данас ћеш бити мој војник и извршавати моја наређења. Лијепо га је било видјети у нашој униформи. Висок 190, интелигентан, послушан, војници га лијепо прихватили. Након петнаест дана навратио је код мене и рекао да би он из Задра, ако га пустим да тамо оде, за кратко вријеме могао да изведе бар 300 својих истомишљеника, који ће бити спремни да са нашим снагама уђу у Задар. То су рођени Задрани, град одлично познају и... Нисам се много двоумио: пустио сам га. Ако се не врати, није неки велики губитак, а ако доведе ту обећану „војску“, тих 300 Задрана, добро ће нам доћи. Средим све око његовог повратка у Задар са стражама, а преко њих договорим куда би он требало да проведе војнике-добровољце. Никада се није вратио и ништа не знам о његовој каснијој судбини.

Од њега смо, ипак, сазнали оно што су причали и други заробљеници, и што се и иначе говоркало. Срби су у Задру убијани само зато што су Срби. Убијане су жене и дјеца, нарочито на острву Вир и у ширем рејону Шепурина и Нина. Никада нећу моћи да схватим шта је у тим данима радила савезна власт и Врховна команда, а знали су, све су то знали. Низали су се

злочини у свим мијешаним срединама Далмације. Срби су били стављени ван закона, као Јевреји у Хитлеровој Њемачкој. Остаће неизбројани злочини у Задру и српским селима његовог залеђа, а творце новог свјетског поретка и није интересовао број жртава нити их је пекла савјест за крв проливену тамо негдје, на Балкану. А за нас је то овдје, лила се наша крв. Почео је нови геноцид. Падале су прве жртве.

Једног дана наредио сам да се изврши напад и тако поправи укупни тактички положај јединица које су учествовале у овој операцији. Требало је да избијемо на тачно одређене линије, линије са којих се Задар види као на длану.

Наређење је издато и креће напад. Из претпостављене команде зову из минута у минут да престанем с тим нападом. Моме везисти наредим да на све позиве одговара да ме нема, да не може да ме споји.

- Реци им, Лисица обилази положаје.

Сједим поред радисте на командном мјесту и пратим разговор са претпостављеном командом. Псују ме и пријете, но ја пратим ток операције.

Нас, су у том сам био сигуран, схватили у претпостављеној команди, посебно генерали Вуковић и Младић, али је на њих вршен притисак одозго, из врхова. Генерал Вуковић је и тада имао неке преговоре са Хрватима то ми је касније причао, и као они нешто нису хтјели да потпишу. Нешто на чему је инсистирала наша страна. Вуковић је тим преговарачима, наводим дословно његове ријечи, рекао:

- Добро, господо, ако ви нећете да потпишете то што ја тражим од вас, овда отиђите код потпуковника Лисице и тамо ћете, вјероватно, све потписати.

Хрвати су након тог упозорења све што је наша страна тражила прихватили и потписали. Тако они увијек поступају кад су у шкрипцу, кад немају војну силу, кад су немоћни. Латинска посла.

У међувремену сам успоставио везу са командантом артиљеријске школе у Задру и договорили смо се шта треба да радимо. Направио сам план уласка у Задар и одредио које објекте треба блокирати, заузети и ставити под нашу управу. Зашто није дошло до уласка у Задар, немојте питати мене. Нека одговор да бивша Врховна команда СФРЈ, или, евентуално, неке друге команде, које су имале већа овлашћења него ја. Многи су ми касније приговорили: зашто то нисам урадио самоинииијативно, на своју руку. Али, политика, не политика - политиканство је већ било умијешало прсте у све. Много тога је било накриво насађено, шеф мјесне заједнице мислио је да он треба да одлучује о употреби јединица тадашње војске, ЈНА. Био сам готово опсједнут том мишљу - улазак у Задар - и сада, кад год u томе размишљам, мислим да сам погријешио што нисам, са оно снага које сам тада имао, ушао у Задар, па макар погинуо у том граду. Био сам убијеђен да је Задар српски град и да он, према томе, треба да остане српски. Да смо тада ушли у Задар, многе ствари данас би, то се сад јасно види и многи то већ схватају, кренуле другачије и много тога би било знатно другачије него што је сада. Касарне су деблокиране преговорима који су касније изиграни.

Лично сам сматрао да је то кукавичлук и неоправдано повлачење наређено из врхова СФРЈ и ЈНА. Да сам којим случајем одлучивао о томе ни једна војна јединица не би изашла ни из Задра, ни из Шибеника, ни из Сплита. Уз употребу додатних јединица споља, из ширег окружења тих градова, била би успостањљена једна антифашистичка цивилна власт, или би војнички све то било другачије ријешено. ЈНА је за то имала снаге. Умјесто тога, отпочео је геноцид над тамошњим српским становништвом. Још се не зна за велики број српских породица, дјеце, жена и стараца. Шта је са огромном српском имовнном - нестала је преко ноћи, без трага. А то су била читава богатства. Проћи ће године, или можда деценије док се дају прави одговори на бројна отворена питања.

Рекао сам раније да смо већ запосјели све оперативне и тактичке правце према Задру, држали град у окружењу и гледали га као на длану. Све коте од Бокањца, Чубријана, систем ровова и утрвђења бивше југословенско-италијанске границе, све је то било у нашим рукама. Организовали смо на тим линијама такву одбрану да усташе нису ништа више ни покушавале, нису имали изгледа за било какву акцију. Кад смо изводили завршну акцију ове операције, посједање наведених положаја, имали смо поуздана обавјештења да су многи у Задру бацили оружје у море и бјежали. Фериботт Задар-Анкона био је мали и презапослен. Психолошки - град на нам је био отворен, али...
Ту смо остали више дана, а за то вријеме у рату могу чуда да се десе. Тежак је био живот бораца и команданта на том голом камењару. Једног дана за-

молим мог везисту Мишу да ми опере само крагну кошуље и да је мало просуши на сунцу, на нехом трњу, поред мог шатора. Обучем униформу - блузу, на голо тијело. Ходам тако, у блузи без кошуље, кад ми јављају да долази пуковник, помоћник команданта за МПВ из команде Корпуса.

Предам пуковнику рапорт, како то војнички доликује, а он мени саопшти да сам унапријеђен у чин пуковника. Сјели смо мало у шатор и он ме замоли да га упознам каква је оперативна и тактичка ситуација. О свему га кратко информишем:

- У току јучерашњег дана обишао сам цио предњи крај, од војника до војника, и са свима разговарао. Добро знам ситуацију. Усташе се налазе на 200 метара одавде. Ево видите ли оно гробље, тамо су усташе, а ми смо овдје.

- Па човјече, зашто је овдје твоје командно мјесто, запрепасти се он.

Нисам могао да идем даље, кажем. Да сам кренуо даље, моје командно мјесто би било на 50 метара од усташа, или њих не би било. Овако, за сада сам ту и добро ми је. (Он само трепће). А пошто си ти задужен за морал, добро би било да их ти сада обиђеш, да им мало подигнеш морал.

Мој службени гост, пуковник, поскочи с мјеста. Није обишао предњи крај.. Предао ми је чин пуковника у који сам унапријеђен и пренио наређења да се вратим у Бенковац.

У то вријеме на служби у ЈНА било је нешто грађанских лица. Они су махом радили у позадинским органима и јединицама. Једном приликом, наш

мајстор муслиман из Мостара - Бајо ме заустави. Каже, хоће нешто да ми исприча. Имао је шлем на глави:

- Возимо ми камионе, пуне муниције, иде и једна цистерна с горивом, кад почеше да падају мине. И знаш шта сам, команданте, прво помислио: Боже, зашто овај шљем није растегљив па да га навучем до ногу?

- Не бој се ти ништа, мој мајсторе и пријатељу. Нећеш ти погинути, ако ти није суђено, а ако ти је суђено, никакав те шљем неће спасити. Само напријед, извршавај те своје задатке.

Са свим људима са којима сам изводио ову операцију изванредно сам сарађивао. Обилазио сам их, кад год сам имао мало времена, успоставио са свима један солидан, готово пријатељски и људски однос и они су у мене имали пуно повјерење. И ја у њих. Сваки мој разговор с њима почињао је, или се завршавао ријечима да их пуковник Лисица никада неће издати. А био сам увјерен да неће ни они мене. Говорио сам им да ћу, ако буде требало, умријети заједно с њима, али их нећу напустити, изневјерити, издати. Састав војничког и старјешинског кадра био је вишенационалан. Говорио сам им о томе да у Задру убијају све што није хрватско, да на Виру имају логоре, да су Шепурине, исто тако, нека врста полуусташке касарне.

- Ви све то морате да знате и ми морамо да се боримо, да заштитимо наш народ тамо, али и себе, све нас на овим истуреним положајима итд.

По пријему чина пуковника и наређења да се вратим на командно мјесто, са већ поменутим пуковником упутио сам се код генерала Вуковића,

у Бенковац. Његово командно мјесто, командно мјесто Корпуса, тада се налазило у Бенковцу.

Долазим у Команду, најаве ме, и ја право генералу. Био је то човјек прије омањег него средњег раста, врло срдачан и мени симпатичан и увијек драг саговорник. Улазим, а он ће:

- Знате ли Ви, пуковниче, да сам Вам ја хиљаду пута опсовао мајку? Зашто се нисте јављали на телефон?

- Зато да слушам како ми псујете мајку, а ја тамо извршавам борбени задатак.

- Хвала Ти, каже, и ми се пријатељски загрлимо и изљубимо. Он додаде:

- Теби је у Босни умро ујак, па ти отиђи и сахрани тог ујака, а онда ћемо да видимо шта ћемо даље.

Тако је и било. Добијем тих неколико дана и одем у Бању Луку. Присуствовао сам сахрани мог ујака Миливоја Бранковића. Умро је релативно млад, тек нешто преко 50 година.

Одморио сам се неколико дана у мојим родним Ламинцима, а неколико у Бањој Луци, а онда, поново - правац Книн.

Операција Бокањац била је завршена.

5.
БОРБЕНА ДЕЈСТВА У МЕЂУРЈЕЧЈУ ЧИКОЛЕ И КРКЕ

У Книну сам опет радио текуће послове у команди Корпуса. Јер, нисам био командант неке јединице, нисам имао „своју“ војску. Ја сам био командант по

потреби, од случаја до случаја, од правца до правца, од зоне до зоне. Колеге су ме, у шали, звали - командант за напад.

Једног дана издато је наређење да дио снага, којима је сада командовао врсни офидир, тада већ потпуковник, Миле Аћимов, пребацимо у међурјечје између Чиколе и Крке. Предложио сам својој команди, мојим претпостављеним старјешинама, да би било најбоље, пошто сам раније командовао тим војницима и старјешинама на Бокањцу, да лично одем код њих и да им саопштим одлуку, те да са тим снагама организујемо марш и према заповијести претпостављене команде избијемо у међурјечје Чиколе и Крке.

Претпостављена команда је уважавала моје мишљење и прихватила приједлог, а желим да и овом приликом нагласим да сам високо цијенио и дубоко поштовао генералски дует моје команде: Вуковића и Младића. Отишао сам код јединица планираних за ову акцију н организовао марш. У складу са наредбом претпостављене команде и тачно по нашем плану стигли смо у Манојловац. Један батаљон сам размјестио у Манојловцу, а други послао у Трбоуње, на тада још увијек „ничију земљу“. Било је то доста пространо подручје, а само један његов дио, према Дрнишу, био је под каквом-таквом контролом ЈНА. Након размјештања јединица, позабавио сам се проучавањем ситуације, стањем на терену, карактеристикама и особеностима тог пордучја. Ситуација није била лака и једноставна како је то могло да изгледа на први поглед. Површни утисци увијек остају само површни и зато варају. У рату се на њих никада не смије ослањати.

Уз велике напоре бораца нашег резервног састава, који су били у јединицама ЈНА, али и цјелокупног српског становкиштва, које је живјело у међурјечју, уз извјесне губитке успјели смо да очистимо од усташа то подручје. За мене је био велики губитак ако у једној операцији имам 2-3 погинула војника, животи су у питању, а овдје... кад смо се нашли на Дрновачком платоу, детаљно сам проучио ситуацију. Из обавјештајних података већ сам знао приближан распоред усташких снага. Они су запосјели село Кључ и Дриновце са значајним снагама, а држали су унаоколо још читав низ заселака у Међурјечју. Војнички гледано, имали су доста добар положај и били респективна снага.

Процјена је била - уз познавање наших и уважавања њихових снага - може се. А и морало се, тако је било наређено.

Наредио сам општи напад!

Међутим, то проклето међутим! Процјена је процјена, макар она била и најбоља, а њено спровођење у пракси, на терену, нешто друго. И није у питању само процјена, него понашање свих актера који треба да реализују оно што се по мојој, командантској процјени, могло да резлизује. Наши команданти мањих јединица, они нижег чина, увијек желе да нападају само дуж асфалтних саобраћајница, а уз то не обезбиједе ефикасно садејство артиљерије, и садејство уопште, и ето погибије. Само захвзљујући потпуковнику Аћимову, капетану Борчету, старијем воднику Кофиловском и још неколицини команданата, кома-

ндира и бораца ми смо успјели да лоцирамо и потом елиминишемо све тачке отпора, да очистимо и заузмемо сав тај простор. Али, овај пут, уз непотребне губитке из већ поменутих разлога. Команданти и командири показали су изузетно војно знање, примјерну храброст, присебност, сналажљивост и залагање. Мућевито су се сналазили у различитим ситуацијама које су искрсавале. Били су на све спремни – ништа их није могло изненадити - и налазили су веома адекватна рјешења за сваку новонасталу ситуацију. Свакога сам лично похвалио за тахо часно и храбро држање и командоваље јединицама. Био сам, и сада сам, поносан што сам и ја у свему томе учествовао, не штедећи знање и снагу, и што сам, на крају крајева, командовао тим дивним официрима и људима.

Овладали смо Дриноваčким платоом и избили у Нос Калик. Ту није било снага ЈНА и зато сам формирао јединицу од мјештана, који су ту живјели. Нос Калик је био српско мјесто, или бар претежно српско, а остала насеља - Дриновци, Кључ, Ширитовци - била су насељена хрватским становништвом. Операција је изведена брилијантно. Ја знам, боље од било кога, како је тај успјех остварен и колико је храбрости, напора и памети у њега уложено. О томе нека суде војни историчари.

Знатан број мјештана Нос Калика радио је, у мирнодопско вријеме у Шибенику. Нешто и у другим крајевима Хрватске. Позвали су ме једног дана да дођем у госте и приговарали ми да се ја, тобож, бојим за то што су они на крајњој тачки те ослобођене зоне.

За мене је то био мој предњи крај. Раније сам говорио да сам у току свих операција обилазио сваку јединицу, сваког војника, сматрао сам то својом командантском дужношћу. Желио сам да се нађем са својим војником тамо гдје му је најтеже. Они су то знали да цијене. Одем да посјетим Нос Колик. Командир вода у том мјесту био је водник ЈНА Живковић Војкан, момак од 19 година. И војници и мјештани дочекали су ме срдачно, разговарали смо о свему што нам се догађа и што нас је снашло, а ја сам их стално упозоравао да они морају да буду будни: да чувају своје куће, своја имања, животе, да све то обезбиједе.

Мој противник на том простору, командант усташке бригаде, и јединица које су се мојим снагама директно супротстављале, био је командант бенковачке бригаде ЈНА, родом из села Ширитовци, па му је пораз на Дриновачком платоу утолико теже пао. Тако се у то вријеме тамо причало. По чину је био потпуковник, сада у саставу усташких формација.

У Нос Колику су ме дочекали домаћински, али су ми нехе „ситнице“ одмах запеле за око. Они су ми, Срби, дјеловали доста расрбљени Срби, можда су се понашали (да ли и осјећали) више као католици, него као православни. Многи су нешто легално, нешто илегално, са својим бродицама одлазили у Шибеник. Мени је то одмах било сумњиво, али нисам у том часу имао снага које би се тиме позабавиле и спријечиле сарадњу са непријатељем. То њихово шуровање са усташама сам тако схватао. Остао сам у Нос Калику до пред вече и вратио сам се назад, на командно мјесто. Нисам био миран - нешто је почело да ме копка и

прогони. То њихово одлажење у Шибеник и из Шибеника...

Сутрадан, прва вијест - извршено је пресијецање наших линија. Нос Калик је охружен, све похапшено, неколико побијено, а мој водник Живковић пада у ропство. Сусрео сам се са њим много касније и о његовој голготи ћу проговорити неколико ријечи у слиједећем поглављу. Овдје само да кажем да га је, према његовом казивању, највише мучио господин потпуковник, Бачић Иван, њихов командант, бивши официр ЈНА. Шта ли му је то требало? Њих обојица су одгајани и школовани као Југословени, али потпуковник то више није био, а водник је то остао и због тога био нељудски мучен.

По пријему те, да ли неочекиване, вијести, крв ми се следила у жилама. Наредио сам нови напад и био чврсто ријешен да вратам Нос Калик под нашу контролу, по цијену да спржим и земљу и камен. Али, одмах су почеле велике игре. Преговорима је одлучено да се Нос Калик врати мојим снагама, али, уплео се у то сваки враг, и Црвени крст и УНПРОФОР, и ЕЕЗ, и ко зна ко све још. Мој напад је прекинут наредбом, а Нос Калик је изгубљен.

Разумије се, то ми је тешко пало. Самоиницијативно нисам могао да урадим ништа. А одлуке „одозго“ нису стизале. Ми смо, послије губитка Нос Калика, извршили одређена запречавања, минирали неке пропусте на саобраћајницама, цио крај чврсто држали под својом контролом. Да бих вратио водника Живковића из заробљеништва, похапсио сам све што се кретало на Дриновачком платоу. О томе сам

обавијестио претпостављену команду. Порука од мог противника, усташког команданта из Шибеника, гласила је да се не играм, а ја се заиста нисам играо. Да је било по мом, водник Живковић био би враћен одмах. И не само он, него још понешто што бисмо у том часу затражили. У мојим рукама су били многи и за њих је ваљало много дати, још уз молбу противничке стране. Улог у игри није био мали.

Ипак, све је кренуло другим током, други су одлучивали, други су... Мој водних Живковић Војкан сада је у инвалидсхој пензији, негдје у својој и мојој Србији.

Дриновачки плато је од некадашњег сиромашног краја постао богат крај. Већина становника је радила, већ деценијама, у иностранству. Направили су добре хуће, праве виле; отворили неке мале привагне погоне. Просто је невјероватно колико је тамошње становништво било затровано усташком идеологијом. Ви нисте имали куће без усташких знамења и слика нових ХДЗ челника. Велика Хрватска и НДХ су лебдјеле на свим уснама. Свако дијете, свака баба, све је то било усташки извиђач. На читавом том простору нисте могли да направите ни један једини корак а да о томе није обавијештена усташка команда. Дакле, профункционисала је усташка организација, која никада није ни била уништена - то су нама само тако причали у школи - него се само притајила и чекала својих пет минута. А његових пет минута је изгледа дошло.

Код Срба на тим просторима све је било другачије. Нико од њих није знао да вам одговори ни на обично

питање да ли их има и гдје су усташе, а да не говорим о наоружању, јачини... Обично - „ништа ја не знам“.

Мени је и сада жао што том приликом нисам похапсио неке службенике из ЕЕЗ, из Аустрије, Италије, Њемачке, који су се ту врзмали и отворено помагали усташама. Они су, поред осталог, директно прикупљали, на лицу мјеста, податке о нашим снагама и достављали то противничкој страни. А ми смо их примали као неке неутралне међународне миротворце и у свему им били при руци. Сад се види како су нам то враћали и како су се понашали, али ко је то тада смио рећи. Код нас се „распилаве" наши драги гости, а чим они оду, услиједи усташки артиљеријски удар по нашим положајима - значи, пренесене су им тачне координате. Био сам убијеђен да међу њима има војних обавјештајаца и стога сам рекао да ми је жао што неке од њих нисам похапсио на терену, ту на положајима мојих јединица, куда смо их пропуштали да мирно и безбједио пролазе. Па нека пукне међународни скандал.

Баш у то вријеме, када сам био командант тактичке групе на простору међурјечја Чиколе и Крке позове ме једном приликом генерал Вуковић, командант Книнског корпуса. Пита ме да ли би хтио да примим српске добровољце? Били су то: „Бели орлови“ и још неки са врло звучним и бомбастичним називима. Одговорио сам му да нема никаквих проблема, примићу их ако су добри борци, прави ми борци управо и требају.

Дођу они код мене и кажу да би могли да изврше детаљан претрес планине Промине, изнад Дрниша, да виде да нема каквих усташких база и слично. За потребе војске они ће, тако обећаше, да се баве извиђачким, обавјештајним и још неким пословима. Прихватио сам једну такву групу и упутио их на Промину, затражио од њих да претресу поједине правце све тамо до Нос Калика. Одредио сам им мјесто, положај, све као правој војсци - тако су најављени, тако су се и представљала Али, само представљали. Пили су без мјере и пљачкали бездушно, а њихови извјештаји су били пуке измишљотине. У већини случајева.

Једног дана дође код мене неки поручник,ваљда из „Белих орлова“ са женом, каже да му је супруга. Као успут додаде да је поручник америчке војске, али је Србин. Хоће да истакне да је стручан и способан.

- Добро, кажем ја. Зашто сте дошли с пушком код команданта, када је то забрањено. Код команданта се не улази са таквим наоружањем.

- Па ја сам поручник америчке војске.

- Е онда, поручниче америчке војске, да ли бисте ви могли да уђете код неког пуковника америчке војске овако како сте ушли код мене. И ко вам је овај, питам за неког човјека што је дошао са њим и његовом супругом.

- Овај овдје је командир. Дошао је у инспекцију „Белих орлова“.

- Под чијом су командом ти „Бели орлови“? - питам.

- Па под Вашом.

- Зашто се онда не придржавате прописа који важе у ЈНА? Прво, устаните и представите ое.

- Ја се зовем „Чарли", рече он након неког натезања и невољног устајања.

- Господине, устаните и станите мирно, ударим ја шаком по столу. „Чарли“ је детерџент за прање суђа. Ви сте дужни да се представите, да покажете личну карту, па да ја видим с ким имам чест да разговарам, иначе вас одмах хапсим. Из ових стопа.

Тако се завршио мој разговор са Чарлијем, а видио сам да ми је много замјерио што сам тако поступио. Али, за мене су ред, војнички ред и дисциплина у току борбених дејстава, били светиња. Истјерао сам и жену њиховог „инспектора“. Већ увече ме телефоном назвао један пијани глас из „Белих орлова“ и тражио да му обезбиједим телефонску везу са Београдом. - Лијо, јеси ли чуо? Телефон за Београд, или ћемо доћи да ти скинемо главу.

- Ја ти нећу обезбиједити телефонску везу, а једва чекам да дођеш да ми скинеш главу.

- Ми ћемо доћи, извршићемо напад на касарну, заврши он разговор.

За сваки случај, поставио сам обезбјеђење. Наредио сам војној полицији и тенкистима да разоружају „Беле орлове“. Једва сам их разоружао, али нисам употријебио силу.

Изабрао сам један други, фини потез. Све сам их наградио са по 10 дана одсуства за тобоже, добро обављен посао и извршене задатке. У себи сам мислио - тешко ономе коме они извршавају задатке. Ти људи

нису знали војнички занат, а мјере ни у чему нису имали.

Треба одмах рећи да су, касније, „Бели орлови", али и готово сви добровољци, који су узели учешћа у праведној борби српског народа на његовим вијековним етничким просторима, и придружили се Војсци Републике Српске, били добро организовани, понекада примјерно обучени и увијек изузетно храбри борци.

Из мноштва догађаја везаних за ову операцију издвојио бих сјећање на једног дивног човјека, санитетског официра. Звао се Дане Мазлагић. Био је у батаљону којим је командовао потпуковник Аћимов. За вријеме шетњи, ту, на командном мјесту, понекад би ми се пожалио на Аћимова. Наравно, у шали:

- Са Аћимовим је тешко, али је без њега много теже. Кад је он ту, на положају, ја се осјећам сасвим сигурно, а кад он оде да посјети породицу, ја останем некако сам, изгубљен и несигуран. Ни сам не знам на који ми начин он својим присуством враћа осјећај сигурности, самопоуздање.

Био је врло частан, поштен, вриједан и поуздан. Санитетски официри код нас су долазили на 6 мјесеци, као испомоћ нашем санитетском обезбјеђењу. Био је капетан по чину, а имао је кћеркицу и жену љекара, која је радила у Војној болници у Сарајеву. Причао ми је о њима са толико љубави. Увијек сам мислио: да имамо више официра као што је он и његов претпостављени, потпуковник Марковић, било би лако све обезбиједити. Са њима се могло све, за њих нису постојале нерјешиве ситуације, на њих, на такве

официре, на такве људе, увијек можете да се ослоните.

Волио бих да није тачно, али чуо сам да је погинуо негдје у Сарајеву. Ако је, нажалост, тачно - нека му ових пар ријечи буду помен, он је то заслужио. Такви се људи не сусрећу често.

За вријеме боравка у касарни у Трбоуњу договорим се са још неколико старјешина да обиђемо неке објекте ЈНА. Ту су се налазили складишни простори за ракетно наоружање и друга техничка средства. Било је свјетла кад смо ушли у прави мали подземни град, дубоко у њедрима Промине. Системи ходника, подземни лавиринт. Пошто је било свјетла када смо кренули, нико од нас није понио батеријску лампу, а свјетла је нестало када смо прешли тех неких 500 метара намјераваног путовања. Једва смо успјели да се вратимо.

Хоћу да хажем, ЈНА је имала ко зна колико таквих и сличних објеката, али су многи од њих издајом олако пали у руке наших непријатеља.

Сама касарна у Трбоуњу потпуно је опљачкана. То човјек не може да повјерује. Оно што нису опљачкале усташе, а највећи дио јесу, то су опљачкали наши резервисти, Срби. Нисам могао да схватим да људи носе све и свашта, једноставно баш све - од камиона, алата, колица, крампова и лопата, до парчета лима. Као да то није више ничије, па само вуци, носи, носи. Резервисти су ми појели душу. А ни цивилна власт није уопште на то реаговала. Укључила се на неке њој својствене начине у све то. То је било евидентно у свим порама друштва. Читава комунистичка идеологија и онај лажни морал пали су за циглих неколико дана на

свом првом испиту. Све се показало нестварно, лажно. Оно што је до јуче било друштвена имовина, више није ником припадало, тачније - свако је мислио да то припада њему, да баш он има право да располаже тим материјалним добрима. Мени је то све изгледало нестварно. Међутим, те људе, пљачкаше, нико није заустављао да их бар упита шта то раде, знају ли, да ли су свјесни чије пљачкају. Својим очима сам гледао такве примјере пљачке пред којима човјек мора, једноставно мора, да занијеми. О томе не бих да говорим овај пут, то је тешка и ружна прича о некима од нас, о једном дијелу нашег народа. Ми ћемо као држава морати да тој истини погледамо у очи, а, Бога ми, и да на неке људе покажемо прстом.

Ја сам то психолошки тешко подносио, од тога сам, што народ каже, добијао шокове. Видио сам како се топи тзв. друштвена имовина, та наша лажна категорија - што је друштвено, то је ничије. Тада сам повјеровао да има смисла приватна иницијатива, односно својина. Сељак је издржао све ратове, он је живио од својих 10 прстију, он је зарађивао хљеб за себе и своју породицу и чувао, чувао своје. Држава му одреди порез и он то мора да плати. Рачуни су чисти - чиста ехономија. То мора да важи у свим областима рада. Правна држава мора да каже своје и да узме своје, а мимо тог изволи - ради, а не кради, па се обогати од свог рада. И још нешто – да можеш у сваком часу, и пред Богом и пред људима да кажеш и докажеш да је то твоје и да је поштено. Поштених и часних примјера било је, нема сумње, и у овим „смутним временима“.

Из ратних дана у међурјечју Крке и Чиколе остало ми је у сјећању мноштво издвојених догађаја без којих слика о свему што се збивало на терену, међу људима и у људима, не би била потпуна. Издвајам неке од њих, сигуран да би други, у некој другој прилици, можда били и занимљиви.

Једном приликом посјетио сам Манојловац, један од објеката каквих је на многим стратешки значајним мјестима имала ЈНА, спремајући се за пружање дуготрајног отпора евентуалном агресору. Осим импресивне количине свих врста муниције, у Манојловцу је било и других средстава за вођење оружане борбе. Познавао сам ту врсту објеката и на то не бих трошио много ријечи, али помињем га зато што сам на том објекту затекао резервисте који су били изузетно организовани и добро обучени. Обука је била организована, беспријекорна. Затекао сам на Манојловцу једног човјека из Србије. Његов син се ту налазио на одслужењу војног рока, а он је дошао као доборовољац да заједно са сином води борбу против усташа на подручју Книнске Крајине.

- Зар ти немаш повјерења у нас, питам га.

- Није да немам, али желио сам да будем уз свог сина, знате он ми је јединац.

Тада ми је кроз главу пролетјело хиљаду мисли. Боже, што смо ми, Срби, сами себи урадили. Колико нас је са једним или двоје дјеце? Јединци на све стране, а несреће баш њих често не мимоилазе. А онда, затворена врата, угашено огњиште, изгубљено све.

- А шта је овај твој син, мислим, шта ради у војсци?

- Он је командир митраљеског одјељења, десетар.
- А ти?
- Ја сам његов војник.

О људи, о судбино, син командује свом оцу на неком истуреном положају српске отаџбине. Гледао сам их са поносом и са неком недоумицом. Причао ми је, послије, тај човјек да је материјално добро ситуиран. На положај, код сина, дошао је са „мерцедесом" и каже:

- Ако вам треба ово возило за какву услугу војсци, ја га стављам на располагање. Само, волио бих да га дам Вама лично, обраћа ми се. Чуо сам од сина и од других аојника да сте частан официр и човјек. Од овог човјека чуо сам и више него што сам желио да чујем о себи, о томе како ме и колико поштују и цијене војници...

Окупио сам војнике на Манојловцу и започео са њима разговор. Било је мноштво питања, па и оних неуобичајених, али шта је, ту је. Неки кажу да, након свега, неће да се боре под звијездом петокраком, а ствар је у томе да нису ти појединци мотивисани, не знају смисао те борбе, они су били против рата.

- Добро, момци, кажем тим политикантима, нећете да се борите под петокраком. Ево ја је носим и мени не смета, а ви онда окрените капу наопако, ставите кокарду, или шта год хоћете, али ко је војник мора да извршава моја наређења. Ако ја не извршим свој задатак, ви ме ухапсите, али да знате, ко не изврши моју наредбу, ја ћу га ухапсити. Свако од нас мора да се бори за праведну ствар. У овом часу и овдје - то је

заштита и одбрана српског народа. Да смо на некој другој локацији и да је угрожен неки други од југословенских народа ми бисмо морали да заштитимо тај народ. Ми смо Југословенска народна армија. То смо још тада и били званично. Ту се развила једна полемична расправа, било је и варница. Више је то личило на неку жучну расправу него на упознавање са војним задатком. Тада сам помислио да неки политичари, када говоре о професионализацији војске, појма немају шта значи бити професионални војник, или официр.

Они знају технику, знају методе, знају шта припада професионалном руковођењу и командовању. Највише су ми се смучили они што су стекли неки чин бавећи се политиком, а стално мисле да су они професионални војници. Такви су највише говорили о професионализацији војске, а имали су најмање право да то говоре. Они ни у чему нису били професионалци. Било је једно вријеме, шта више - оно је потрајало - када је било најлакше говорити о војсци. Неки су то, бар из ове поменуте структуре, врло вјешто користили и постали су на тој хијерархијској љествици неко и нешто, а они, у ствари, нису били нико и ништа Они су подметали: продавали су се за професионалце тамо гдје нису професионално припадали, а тамо гдје су професионално припадали, своју професионалност нису исказивали на прави начин - професионално. Није то био проблем само Книнске крајине и не само Книнског корпуса. Мени је то искуство из Книнског корпуса било драгоцјено касније, а актуелно је и сада.

Такви људи су глумили да су образовани, паметни, али је то само била поза или фраза.

Из тог таласа политиканства посебно су ми остала у сјећању командантска реферисања. Боже, шта све ту није изношено. Кад је, једном приликом, дошао ред да и ја реферишем, рекао сам све у четири - пет реченица. Некима је одмах запело за очи што одступам од стереотипа, а онај високи официр што ме посјетио у касарни Трбоуње, кад сам из безбједносних разлога био све локално становништво похапсио, поставио минска поља, страже и засједе, мислио је, уз примјетан страх који га је ухватио и извјесно поштовање, да ја ипак нисам нормалан. Он је још говорио о братству и јединству - као да је однекуд из бијела свијета, или са друге планете. Код њега је била још она назови „комунистичка“ идеологија. Али, било је у ЈНА часних официра, заклетих Југословена, који су, кад је „нови свјетски поредак“ уплео прсте у судбину наше државе и почео да је руши, врло брзо схватили суштину проблема, окренули се свом народу и све своје знање и храброст ставили у његову службу, за његову заштиту. Некада мислим да баш ти честити људи, истински припадници свог народа, заслужују да неко проговори о њима, да... Ваљда ће то доћи на ред. Одувијек је било тако: оно што нису оцијенили и ваљано процијенили савременици, вредновала је историја. Само, историја се касније пише и њена оцјена тим људима неће значити ништа. Не морамо, ваљда, као у досадашњој историји, чекати да све прође, да се све постави на своје мјесто и да тек онда проговоримо о појединим процесима, догађајима и личностима. Много тога што

није отишло у архиве оде у заборав, а баш у тим „ситуацијама“ које су сада свјеже у памћењу, у и њима је живот. То су некада оне најситније плочице мозаика, оне без којих се он не може показати у свом његовом сјају.

Током та три мјесеца, колико сам био командант на Дриновачком платоу, обавили смо, војнички гледано, солидан посао: солидно су организовани обука војне полиције у претресу, пјешадије, извиђача, јединица механизоване пјешадије, спроведен је детаљан претрес терена и све стављено под контролу. Ни питца није могла да уђе у зону моје одговорности, а да ја то нисам знао. Није ме забрињавало ни то што је противничја страна увијек знала гдје сам и стално ме гађала са оно артиљеријских средстава што су их имали. Они су увијек каснили - нису могли да ме стигну. Уствари, и хтио сам да усташе знају да сам ту, да виде да сам на сваком мјесту, да им ставим до знања да је ту све под мојом непосредном контролом. За вријеме мог боравка на том подручју није се десило ни једно изненађење, а да то нисам знао. Сваки други, или сваки трећи дан, обилазио сам све лоложаје - до посљедњег војника. Када сам се једног дана нашао са војницима на положајима у селу Кључ, питам их гдје им је предњи крај - гдје су усташе. Показали су ми од дрвета до дрвета, од камена до камена гдје су они, а гдје усташе. Сјели смо иза неког зида да нисмо директно на мети снајперистима.

Дијели нас раздаљина од 200-300 метара, како је гдје условљавала конфигурација терена. Сакупило се њих тридесетак око мене и почињемо разговор. Поглед ми

се зауставио на једном намргођеном 19-годишњаку. Као да ми нисмо ту, као да никог нема, он из војничке торбе вади неку конзерву и отвара је, пошто је пришао од дасака склепаном столу пуном разних отпадака хране. Све се црнило од мува, а он одгурну ону гомилу отпадака за циглих неколико сантиметара, колико да стави своју конзерву, и поче да једе. Кад је завршио с јелом, ону своју конзерву баци на већ постојећу гомилу отпадака и удаљи се без ријечи, никог и не погледавши. Док су остали око мене нешто причали, шалили се, ја сам мислио на војника како је могао да једе на оном смећу, како може да буде задовољан, кога он данас воли и кога уважава, или је њему, можда, више све равно до мора, што каже народ.

- Знате ли, пуковниче, зашто ми војници Вас поштујемо?

- Зашто?

- Зато што никада не носите панцир, а дођете да нас обиђете, дођете на предњи крај, рече неко од њих.

- Не радим ја то због вас, момци, ја се вама не удварам, него мени је у том панциру вруће. Истина, мени је наређено да га носим, зато су ми га и дали, али ја се у њему осјећам као корњача.

Свој панцир дао сам везисти Миши и рекао му у шали да сам своје... прошао, а он је млађи, па нека се он чува. Он се мало шепурио у том панциру - младост као младост, а ја сам схватио моје војнике: они хоће да у свему буду равноправни са својим старјешинама. Они желе да повјерење буде обострано. Ако смо на истом послу, наш положај мора да буде приближно исти - то је за њих најважније. Тако је у рату. Прихватио сам то

као реалност. Ондје гдје је требало да идем први, ја сам ишао први, а гдје је требало да идем други, ишао сам други. Читав однос између војника и старјешина гради се на систему субординације, али и на оним финим нијансама које свако не може да осјети. Ту нема ништа половично. Војници те прихвате, или не. Они имају своја мјерила, своје критеријуме, они осјете колико ти њих прихваташ као „своје“.

Враћао сам се у касарну након обиласка јединице у Нос Калику, кад тамо, у мом одсуству, генерал Младић постројио „моје“ војнике и држи им неко предавање. А тамо, по линији хоризонта према пучини, на Промини, један извиђач или стражар на борбеној линији. Он је из те моје касарне. Има он горе ров, заклон, земуницу, али ништа то - измамило га лијепо вријеме и шета ли шета. Као на корзу.

- Ено, погледајте људи, погледајте војници. Војник не може, не смије онако да ради. Онако се губи глава. Снајпериста може да га скине у трен ока. И ко њему одобрава да се онако понаша на борбеној линији.

- Извињавам се друже генерале, ја сам му наредио да баш онако шета.

Разлегао се аплауз. Младић је то схватио. Знао је он да ја нешто тако нисам могао да наредим, али је добро знао и то колико је војницима стало да их заштити њихов непосредни командант. Бранио сам ја моје војнике и подофицире и кад су ми пријетили. А ово са шетачем је била и моја грешка и зато сам је преузео на себе.

- Ја заиста не могу да схватим, каже ми кувар кад сам дошао да ручам, како Ви имате храбрости да се супростављате једном Младићу, команданту Корпуса?

- Зато си ти кувар, кажем му ја у шали. Ти добро радиш свој посао. А ово није супростављање, ја сам морао да заштитим оног војника, оног шетача, пред генералом Младићем и да на себе преузмем одговорност. Он ће мени да „искија“ ову шетњу, али мени. Јер, ја овдје сносим одговорност за све, па и за оног шетача.

Читаво вријеме док сам био командант на том подручју имао сам неких проблема са позадином. Многи војници, посебно резервисти, хтјели су, да не кажем - бјежали су, у позадину, у позадинске или артиљеријске јединице, сматрајући да им је тамо безбједније. Ја то схватам, али сам морао да их спријечим у томе. Неко мора да буде на предњем крају - рат је и ту нема или - или. Ишло је тешко, интервенције родбине, родитеља, мајке су биле најупорније. Свако је желио и молио да се његов син постави тамо, овамо, па онамо. Пресјекао сам то бескомпромисно и свима рекао да ће бити онако како је већ одређено.

- Ако је некоме Бог одредно да погине, погинуће, ако је то мени одредио - погинућу ја. И ја имам двоје дјеце, имам своје личне проблеме, имам и других проблема, да вам их сада не набрајам. Сви сте ви овдје моји, ја вам командујем и морате да ми вјерујете. Ја у вас имам пуно повјерења и нећу вас издати ни изневјерити.

Тако сам некако смирио духове, а та моја основна порука - да ћу бити уз своје војнике, да их нећу издати, постала је и остала моје стално гесло. Није се то односило само на војнике, него на српски народ у цијелини. На народ све више.

Али, ускоро је услиједила смјена. Генерал Вуковић одлази на нову дужност (за команданта Бањалучког корпуса), а генерал Ратко Младић постаје командант Книнског корпуса. Начелник штаба постао је пуковник Саво Ковачевић.

Баш негдје тих дана, док сам још био актуелни командант у међурјечју Крке и Чиколе, начелник Штаба Книнског корпуса, пуковник Ковачевић, обавјештава ме да је у посјету Корпусу стигао генерал из Сарајевске армијске области. Командант Сарајевске армијске области био је у то вријеме генерал Милутин Кукањац.

- Лијо, припреми стражу и све остало, ето га у посјету теби и твојим јединицама, јављају ми из Книна.

- Када долази генерал, питам?

- Око 12 часова.

- Разумијем, кажем у знак поздрава.

Постројим своје стражаре, војнике, територијалце и кажем им ко нам долази у посјету и како треба да га дочекамо. Сви су знали тај основни војнички ред, али сам их још једном подсјетио на све појединости, како би наш сусрет са генералом Сарајевске армијске области протекао војнички коректно.

Један букајлија ме питао ко је тај генерал и ја му кажем да о њему знам само оно што сам им рекао. И то је, заиста било све. Њих посебно занима је ли тај

генерал борац, да ли је већ учествовао у борбама, али то нисам знао.

- Па кад је генерал, ваљда је и борац, кажем ја, али по њиховим реакцијама нисам био довољно убједљив.

Прилази ми један капетан и каже, снебивајући се:

- Команданте, нема смисла да овако и овакови дочекамо генерала.

- Како то мислиш, капетане, питам га.

- Ова стража је лоше обучена, погледајте им униформе. Него, да ми од војника ЈНА формирамо фиктивку стражу, па да то дјелује боље, ефектније.

- То никако, кажем. То не дозвољавам. Ми ћемо да се покажемо у правом свјетлу - онакви какви смо.

- Али, команданте погледајте ове униформе, а нису ни обријани...

- Капетане то су њихове униформе. Они у њима ратују и немају других, а обријани су као и обично. Нека друг генерал види какви смо. Па нећемо сада, капетане, да наше борце скривамо по подрумима и лажно прихазујемо стварно стање. Многи су лажно приказујући право стање у јединицама догурали до високих чинова и положаја, а иза тога није било реалности. Ми то нећемо чинити. Нити смо ми људи за то, нити су времена за то. Капетане, ти можеш да будеш вољно, а ово је мој посао.

У назначено вријеме долази генерал и ја му предајем рапорт. Поздравимо се и он ме пита: ,

- Како да поздравим ову стражу?

- Борци, здраво! - одоговорим му кратко.

Све је прошло у најбољем реду. Одвео сам госте у канцеларију и упознао их са ситуацијом у међурјечју

Крке и Чиколе. Уз све остало рекао сам им да сам на тим просторима све похапсио и читав крај ставио под своју контролу. Све сам минирао и ни птица не може да неопажено „уђе“ у моју зону одговорности.

- Ако ми усташе не пусте водника Живковића кога су заробили у Нос Калику, све ћу похапшене стријељати.

Кад сам изговорио задње ријечи мог реферисања, генерал је „поблиједио“, дјеловао је видно уплашено тако да је једва изговорио:

- Полако, човјече...

У том тренутку сам видио да генерал уопште није схватио да се на овим просторима заиста води рат. Имао сам утисак да се, најблаже речено, добро уплашио опште ситуације. За војни врх Сарајевске армијске области рат је био негдје далеко од њих. Мени су из генераловог понашања на неки начин постала „објашњива“ сва страдања која је касније доживјела та Команда. А то се тако лако могло предухитрити, спријечити и избјећи...

Позвао сам генерала да обиђемо војнике на предњем крају, али он је нашао „стотину“ разлога да не оде на предњи крај.

Захвалио сам му на посјети и у мислима рекао - збогом генерале!

Тих дана добио сам задатак да извршим напад на град Шибеник и извршим деблокаду тамошњих касарни. Али не из правца на коме смо се налазили, из Нос Калика, ту би требало форсирати проширено ушће Крке, него с друге стране, преко Билица ка Шибенику.

Кажу ми, на једном састанку, ти си најпогоднији за тај задатак. Мислим је у себи; зашто ли сам ја најпогоднији, а око мене доста неких новопечених пуковника и потпуковника, зашто не иде неко од њих. Сви се нешто извлаче, сви су они сада бар за по чин нижи, а све се своди на једно - никоме се не иде у напад на Шибеник.

Разумије се, ја сам тај задатак прихватио, као и раније задатке, и уз детаљне инструкције претпостављених старјешина почео да разрађујем план операције. Све је било планирано до најмање ситнице. Одређени су послови готово сваке и најмање јединице - шта треба да ради, када и како да упаднемо у Шибеник. До реализације плана није дошло, ствар је била ријешена политички. Срби су политички изгубили море, луку, бродове, земљу која им је грунтовно припадала. Мени је и данас криво и жао што није дошло до те операције. И мада нисам био у позицији да о томе одлучујем, и данас мислим да сам крив, можда сам чак и у постојећем окружењу могао да учиним нешто више. Политика, или политиканство, су одиграли своје.

Остао сам још неко вријеме као командант у Трбоуњу и онда поново позван у Команду Корпуса. Замијенио ме потпуковник Томислав Сваток, Украјинац по националности, иначе добар човјек и добар официр. Можда је неко у Команди Корпуса мислио да сам мало уморан, да се требам освјежити, добити неку туру инјекција... Кажем, можда? Међутим, једно је сигурно: сви су знали да ја нисам официр одбране, него човјек и официр напада, офанзиве. Да

ли да кажем људима који су тако размишљали. Ни сам не знам. Да сам напао Шибеник, можда бих изгубио главу, али сам и тада мислио то што и данас мислим - није битна моја глава, или не знам чија. Битан је, и изнад свега мора да буде интерес српског народа. Ја сам само желио да радим у интересу тог народа и свих антифашиста и бољело ме кад није урађено ништа што је могло да буде урађено. Да сам радио за себе, ја бих данас био богат човјек, али срећом нисам. Само сам донекле задовољан човјек, јер сам радио за свој народ, а не за себе.

6.
ДВИЈЕ НОЋНЕ МОРЕ 'УЈО' И 'ЧЕДО'

Налазио сам се у селу Трбоуњу недалеко од Дрниша у својству команданта снага у међурјечју Чиколе и Крке. На мом командном столу био је уређај за прислушкивање радио-веза. Текао је уобичајени командантски посао кад се зачуо позив преко радио уређаја:

- Чедо, овдје Ујо (четник - усташа).

- Слушај Ујо, ја нисам Чедо, већ Слобо-Слободан и тако ме зови.

- Ј.... ти Слободан Милошевић матер.

- Чуј Ујо, ако будеш галамио и псовао прекинућу везу. Ето, какви сте ви људи, трубите о Европи и некаквој вашој цивилизацији и култури...

- Слушај, Слобо, чујем да ће да дође УНПРОФОР и то неки црнци.

- Чуо сам и ја, па шта има везе - нека дођу.
- Али Чедо, то су црнци, Цигани као што си и ти.
- Немој да ме вријеђаш, ја ти рекох, па шта има везе ако су Цигани, или ако смо и ми, по твом Цигани. Они су одлични људи. Циго узме хармонику и пјева, па шта ти смета његова пјесма? Ми, Срби, смо толерантни и поштујемо и вас Хрвате, али ви изгледа да сте полудјели или вас савјест због нечега пече.
- Добро, добро, али вас у Книну треба све побити, Ви сте четници, а ово је Хрватска.
- Зашто, Ујо, побити, ако се легитимишете као цивилизован народ?
- Зато што сте сви ви четници.
- Па ваљда је овдје било и нешто партизана?
- Није било партизана, а и они су четници, само ако су Срби.
- Значи ли то, Ујо, да је Србин самим тим што је Србин, обавезно четник?
- Значи.
- Па онда је и сваки Хрват усташа.
- Слушај Чедо, добро, добро Слобо, ми хоћемо своју државу.
- Коју и какву државу?
- Независну државу Хрватску.
- Павелићеву државу, мислиш Ујо?
- Павелић је био прави борац за Хрвате. То је наш гениј - прави Хрват.
- А Јасеновац?
- То је нормално за Србе-четнике.

- Како нормално, човјече, убијати цивиле, старце, дјецу, Србе, Јевреје, Цигане и све што није било усташко?

- Чуј, Слобо, ти то не схваташ, то не боли.

- Како не боли?

- Тако, ставиш га у пећ и он прође кроз димњак и тиме је готово.

- А шта је то готово?

- Па нема га више, претворио се у дим.

- А ко одлучује да га нема више и да не треба да га има?

- Зна се ко, ми, прави људи, Хрвати - усташе.

- А какви су они који пролазе кроз димњак, да ли су то били прави људи или нешто друго?

- То нису људи, то су Срби, а они су, иначе, неписмени, прљави, брадати. Ето, како да ти кажем, нико и ништа.

- Опет вријеђаш усташо, али ако је то тако, дођи и мене протури кроз ту вашу пећ и димњак.

- Доћи ћемо Слобо, и главна улица у Книну ће се звати „Улица несташни дечки".

- А како?

- Војном силом. Вас нико у свијету не подржава, а нас подржава цио свијет. Ви сте, значи, пропали.

- Добро Ујо, дођи, ја сам овдје и чекам и тебе и тај твој цио свијет. Само треба да знаш, ако ти погинеш прије него што дође тај твој цио свијет, како ћеш се онда осјећати, луђаче?

- Али, ја нећу да погинем, јер сам у праву.

- Метак не бира. Ујо, праве и криве, а може и да залута.

- Ја ћу остати жив, то осјећам, остаћу јер треба да убијем четнике.

- А Јосип Броз Тито, да ли те је он ишта научио о братству и јединству, о међусобном поштовању? Јесте да је он био Хрват, али ја сам вјеровао да смо браћа, бар док смо живјели у СФРЈ.

- Ма пусти Југославију, она више не постоји, јер њу неће хрватски народ.

- Откуд знаш да неће?

- Па није луд да више живи са вама, смрдљивим Србима.

- Па и не мора, на то га нико и не присиљава, ви себи, а ми себи.

- Али Книн је хрватска земља и мора у НДХ.

- Како мора, ако неће? Ви нећете са нама, а ми морамо са вама, је ли усташо?

- Тако хоће свијет.

- Јебо те свијет (губи Слобо живце). А знаш ли ти усташо да Крајина (Војна крајина) постоји неколико стотина година, а била је брана од напада Турака, спасавала европску цивилизацију. Простори Крајине су српско-православне територије.

- Не знам ја то, али знам да је то Хрватска.

- Ја имам утисак да ти ништа не знаш и да си пристао да будеш топовско месо за тај твој свијет и нови свјетски поредак.

- Слобо, како мислиш да ће ово да се заврши?

- Е, мој Ујо, то не зависи од мене и тебе, него од других, а нас двојица можемо само да један другог убијемо.

- Убићу ја тебе Чедо.

- Нисам ја Чедо, него Слобо, али ако имаш жељу, дођи да ме убијеш, па ком опанци, ком обојци.

- Добро, али долази УНПРОФОР, долазе црнци у Книн.

- Па нека долазе.

- Али они ће вам силовати жене, дјевојке, и тако редом.

- То нећемо дозволити.

- Али ако оне то дозволе, шта мислиш о томе?

- Бога ми ништа, ми смо демократи, ако је нешто добровољно, па нека буде, у противном, примјенићемо закон и све што слиједи.

- Али, рађат ће се црнци у Книну.

- Ако буде по божијој правди, мени то неће сметати.

- Па можда и неће, црнци су прљави као и ви Срби.

- Не вријеђај, човјече, ако си човјек, молим те за бар мало уљудности. Ево ноћ је и тешко је све ово издржати.

- Добро, ако се роде мали мелези - црнци, шта мислиш Слобо?

- Што се ти за то бринеш, усташо?

- Али они ће ту да се населе и онда неће бити добро.

- Ко ће то да се овдје насели?

- Па ти црнци.

- Слушај, усташо, ако се роде, како ти хажеш ти мали црнци у Републици Српској Крајини, и они почну да се крсте са гри прста, ј .... ћемо вам све по списку, а то значи и вашу “Лијепу". И не само то, него ти треба да знаш да си глуп, јадан и чемеран и да ништа не

знаш. Али за то ниси ти крив, него, вјероватно, онај твој ватикан. Ви Хрвати опет ћете постати коњушари и ништа више, као у бившој Аустро-Угарској. За тај нови свјетски поредак, родиће се нови Гаврило Принцип, и ето опет трагедије на Балкану. И из тог рата Срби ће изаћи као слободан народ, али са вама нећемо више никад у заједничку државу. Идите под скуте Аустро-Угарске, Њемачке,.. А вама то неће бити тешко, јер никад нисте имали правну државу. Остаћете то што јесте: усташе, коњушари, а то значи нико и ништа у „еуропејском“ смислу. Ј... ти матер, усташку, а сад прекидам везу.

***

Овом разговору придружујем још један између Ује и Чеде. Због тог разговора цијелу ноћ нисам ока склопио. Мучиле су ме мисли о животу, о људима, о овој лудници која влада на планети Земљи. Разговор „преносим“ директно са магнетофонске траке:

- Како си, Чедо, шта радиш и шта има ново?

- Нема ништа, чекам те кад ћеш да дођеш код мене.

- А гдје се налазиш?

- Па нађи ме, мој усташо.

- Ј... ти матер четничку, брадоњо, хуљо, луђаче.

- Немој да псујеш, буди културан.

- Знаш, Чедо, био сам ожењен са Српкињом-курвом, али кад дође „наше вријеме“, убио сам кучку, мајку јој ј... православну.

- Зашто то уради, јадниче?

- Нисам јадник, мајку ти ј... четничку.

- Стани Ујо, ја нисам четник, мој отац је био партизан, антифашиста, ја и данас поштујем све људе тог кова и соја.

- И партизани су четници, ако су Срби.

- Добро, ту се очито не можемо споразумјети, али зашто уби жену, јадниче?

- Па рекох ти да је била Српкиња.

- А дјеца?

- Била је у другом стању.

- У ком мјесецу?

- У осмом, четниче, прасну усташа у смијех.

- Па кад си убио жену, шта ти би са дјететом?

- Кад сам заклао кучку, а не убио, јер вас Србе не треба убијати већ клати, онда сам јој распорио стомак, извадио из ње четника, и окачио га о дрво.

- Ух, ј... ти Бога, оте се Чеди. А демократија и цивилизација, усташо?

- Ма ово је усташка Хрватска, и за то се треба борити.

- Али беба, па ваљда она није четничка: Па и та жена није крива, вјерујем да сте се прије брака вољели, поштовали, ако ништа друго, сањали о лијепом животу.

- Али она је Српкиња.

- То си знао и прије брака, прије него што сте се „узели“.

- Тад је било друго вријеме, а сад је процват наше „Лијепе" и ја ћу да нађем праву жену - Хрватицу.

- Ј... ти Фрањо Туђман матер. И он се хвали да на сву срећу има жену Хрватицу.

- Ј... тебе Слободан Милошевић, што он није ожениo Хрватицу него Српкињу?

- Ујо, не знам ја, ко је кога оженио, али знам, да нерођено дијете није ни усташа ни четник. Реци ми, сад кад си урадио тако „велико“ дјело, да ли си сад сретан?

- Јесам, борим се за Независну Хрватску, а ослободио сам се оне кучке.

- А дијете је ипак било мало четник, мало усташа, ако си паметан. Значи, по твоме испала, јадниче; да си ти „правио четнике“.

- Ја се борим за Хрватску.

- Слушај усташо, монструме, ко ти усади тај геноцидни синдром, јадниче, да ли Ватикан, Туђман, Месић, и луђаци типа Павелића? У тој твојој усташкој „Лијепој" ја никад нећу живјети, радије ћу умријети.

- Умријет ћеш, и то ускоро.

- Само једном, а не двапут (опорно одговори Чедо), а ти усташо исто ћеш да умреш, мајку ти усташку и расистичку. Зашто ниси спасио сопствену жену и дијете? Зашто их ниси послао у Книн, и теби би Бог помогао.

Веза се прекида, почињу моје ноћне море, шта се то збива, међу каквим то и са каквим људима живимо, али реалност рата одвлачи ми мисли на другу страну, ни сам више не знам куд, али од тог дана сам почео да командујем много оштрије него што је било у мојој природи и него што ми је мој стил командовања налагао.

Тако се завршила моја улога команданта на подручју Дриновачког платоа, прецизније у међурјечју Чиколе и Крке.

Поново сам, по наређењу, у команди Корпуса у Книну. Опет стара прича, опет ништа не радим. Обилазим јединице, овај пут само оклопне и механизоване јединице, проучавам литературу и дани пролазе.

7.
КУПРЕС И КУПРЕШКА ВИСОРАВАН

Једно вече позвао ме генерал Младић на кафу. Он је, кад год је имао времена, са неким од својих ближих сарадника из оперативног одсјека, играо шах. Тако је почело и ово вече - шах уз кафу, или кафа уз партију шаха, како хоћете. Било је пред поноћ, у трећем дневнику саопштавају да је Купрес пао у руке усташа и неких побуњеничких муслиманских снага.
Тада те муслиманске јединице још нису биле познате под именом „зелене Беретке“, али за мене су то све, без обзира на име, биле усташе. Ко би други могао да устане против државе, против једног народа у тој држави. Стара лекција није била добро научена, почело је њено крваво понављање. Сјетио сам се црногорске клетве, настале послије прошлог рата: „Тако на Купресу не био“!

Ја, онако, готово за себе, кажем:

- Добро људи, да ли ови наши генерали ишта мисле? Ако мисле, зашто ми не дају једну бригаду, па

да одем тамо и да тај Купрес скинем с дневног реда за „вијек-вијекова“.

- То није у зони наше одговорности, јави се генерал Младић. То је у зони одговорности Бањалучког корпуса, а тамо има нека дивизија.

Нисмо дуго остали те ноћи и ја одем у моју канцеларију-спаваоницу и помислим - могу да се наспавам до миле воље, не могу закаснити на посао, ту сам, на радном мјесту.

Међутим, сутрадан око 7 часова, зове ме генерал Младић да се јавим код њега у канцеларији. Ето ти мог одмора, помислим, на брзину се спремим и право код генерала. Тамо сам затекао и ону двојицу његових помоћника са којима је прошле ноћи играо шах. Њих нисам довољно по- знавао. Тачније, знао сам их само службено, из виђења, што би рекао наш народ.

- Припреми се, идеш на Купрес, каже ми генерал Младић.

- Какав Купрес, па он није у нашој зони одговорности, узвратим ја.

- Идеш, сада је у нашој зони одговорности, услиједио је брз одговор.

Вјероватно је то генерал Младић договорио са неком вишом командом и сада мени наређује да узмем своја документа, наређења и овлаштења и да се јавим тамо на одређено мјесто.

- Дајте ми некога од Ваших оперативаца да ми буде помоћник. Ево нека то буде овај, покажем руком на једног од Младићевих помоћника. Тај сав поблиједи, као да сам га посуо кречним млијеком и поче да се извлачи: као он је везиста, па ово и оно...

- Па кад си завршавао Командно-штабну академију ниси говорио да си везиста. Сад си опште-војни команидант, према томе не видим разлога да не пођеш са мном.

Мени и није толико стало да он пође са мном, тек му пробам пулс, хоћу да га мало испрепадам.

- Добро, кажем, кад је тако, нека пође овај други.

Као и он има неких стотину послова, треба да заврши неке планове, да... и тако то пропаде, пропаде мој захтјев да добијем помоћника.

- Снаћи ћеш се ти и сам, вели мени генерал Младић. Иди ти сам, узми возача и везисту, те нешто полиције. Значи возило ПУХ.

Тако је и било. Покупим оно мало личних ствари, узмем од потпуковника Марковића карту, пошто је он својим послом обилазио све те правце до Шипова и Новог Села, замолим га да ми све то што зна уцрта на карту, а ја сам раније проучавао то шире подручје Купреса јер ме интересовало све оно што се око тог града дешавало.

Према добијеном наређењу прво сам морао да одем на Свети Рок, тамо се налазила једна ојачана тенковска јединица, која је била у саставу батаљона чије је сједиигге било на мом ранијем командном мјесту, у Трбоуњу. Тада нисам ни знао које су снаге биле усмјерене према Купресу. Мој први задатак је био да у Светом Року узмем тенкове и транспортере и формирам колону за покрет. Преноћио сам у Почитељу и проучавао ситацију са којом ми се ваља суочити. Наредио сам да се тенкови и транспортери, ако су још тамо, извуку с предњег краја и да се све то

припреми. Сутрадан, кад сам дошао на лице мјеста, да видим како то све иде, приђе ми предсједник Мјесне заједнице и каже да он неће дозволити да се тенкови извуку одатле.

- Ко си ти, питам га?

- Ја сам овдје предсједник, дићи ћу народ на демонстрације и...

- Е, ја сам пуковник Лисица. Уколико ти нешто покушаш са тим демонстрацијама, или покушаш на други начин да спријечиш одлазак тенкова, бићеш одмах ухапшен. И бићеш сретан ако се на томе заврши.

Био сам заиста одлучио да, уколико он ишта од намјераваног покуша, тенкове употријебим по замисли Книнског корпуса за такве ситуације. Било би то за њега трагично. Али, не само за њега. Видио је предсједник да са мном нема шале и повукао се.

Наредио сам да све буде готово за покрет. Пут је био лош, требало је прво изаћи из тог Медачког џепа, па онда маршрутом Грачац-Срб-Дрвар-Гламоч. У току тог дана ја сам са свом планираном техником стигао у Гламоч, на тамошњи аеродром. Тамо се јавим команданту бригаде, знао сам да се тамо налази бригада, и замолим га да ми увече обезбиједи састанак са одговорним људима из Гламоча. Без обзира на сву тежину пута, лоше лутеве и велике успоне и ниспоне, захваљујући добро обученим возачима и посадама, ми смо стигли у Гламоч запредашћујуће брзо, нисам осјећао умор. Организовали смо исхрану, обезбјеђење и све остало како то налажу правила службе. Са командантом бригаде одем у „Кризни штаб“, како се звао тај орган у општинама. Сакупило се тамо десетак

људи, који су задужени за одбрану Гламоча, за циви-лни сектор, за функционисање власти уопште.

Представио сам се и кажем им да сам дошао да видим шта се то овдје догађа, шта има ново. Кажем им да бих желио да ме упознају са стањем у ширем рејону, почев од Купреса и Ливна па све до Грахова, то је моја зона одговорности. Први се јавио предсједник општине н каже:

- Ако Ви мислите да идете на Купрес...

- Ја знам шта мислим, прекинем га, него ви мени реците шта Ви мислите?

С обзиром на вријеме које сам имао на располагању, кратко сам их слушао. Право говорећи, нисам имао шта ни да чујем. Ја сам их питао једно, а они одговарали друго. Ко год заусти да нешто каже, одмах о Купресу, да тамо не идем ни по коју цијену. Усташе на Купресу имају тенкове „Леопард“, јаку артиљерију, много војске-усташа. По њиховим причама Купрес је сада жешће упориште него што је било у прошлом рату. Они, тако, све о Купресу,а ја им заиста ни једном ријечју нисам рекао зашто сам дошао у овај крај и који је мој основни задатак.

На сва њихова излагања ја сам реаговао доста оштро и на крају их, Бога ми, питао: за кога они навијају, за пуковника Лисицу, или за усташе?

Они нису били свјесни чињенице да се рат води без компромиса и са великим ризиком. Вратио сам се у команду бригаде и ту преноћио. Оклопна јединица преноћила је на истом локалитету у ширем рејону гламочког аеродрома. Наредног дана, према утврђе-ном плану, кренули смо преко Шипова за Ново Село.

Пут је бно веома тежак, али захваљујући, још једном, доброј обученостн возача и посада у Шипово смо стигли брзо и без икаквих проблема, који обично прате оклопно-механизоване колоне на маршу. Теренским возилом стигао сам у Шипово нешто прије мојих јединица и тамо се одмах састао са одређеним органима мјесне власти. Они су врло коректно и конкретно одговарали на све што сам их питао. Добио сам праве информације о стању на путевима, што је мене посебно интересовало, о ситуацији на терену, о предњем крају. Рекли су ми и гдје се налази командно мјесто команданта дивизије и понудили да ме одвезу до њега. Док сам разговарао са општинским руководиоцима, моја колона је већ почела да пристиже. Одмах смо наставили пут, без задржавања колоне, и стигли на командио мјесто команданта дивизије. Био је то пуковник Станко Галић. Командно мјесто се налазило у једној сеоској кући, сви органи су развијени како налажу војна правила, све је функционисало. Срдачно сам се поздравио са командаитом. Пожелио ми је добродошлицу и радовао се појачању, о чему је већ био обавијештен телеграмом од одговарајуће команде.

Командант ме упознао детаљно са ситуацијом. На карти ми је показао наш предњи крај, мјеста и објекте које држе усташе, линије додира и које се јединице налазе на овом простору. Сад сам имао праву представу о нашим снагама и снагама усташа, о карактеристикама и о особеностима терена. Док смо ми то проучавали, искрсли су неки пробпеми са једним батаљоном и командант дивизије је хитно

морао да оде на њихов положај. Хтјели су да самовољно напусте положај и да се врате у своје родно мјесто. Ето им памети! Зар се кућни праг читавог српског народа не брани баш ту, на Купресу, пролетјело ми је кроз главу.

Отишао је командант на њихов положај да их убјеђује да не напуштају положај, да остану, али није успио. Вратио се са својим колима и замолио мене да одем до њих, да им кажем да су стигли тенхови, оклопњаци, транспортери, артиљерија.. Отишао сам тамо код њих и затекнем велику групу људи, еквивалента једног пјешадијског батаљона. Смјестили су се у некој вртачи, горе, дуж саобраћајнице возила тако да се до њих може једва доћи. Ту сам стигао неким милицијским возилом које је имало озвучење. Почео сам да говорим у мегафон. Представим се и кажем им да сам ту дошао да им помогнем у предстојећој операцији, да сам дошао са тенковима и да нема разлога да се плаше. Рекао сам им да сам био на Масленичком мосту, да моји борци већ имају искуства у борби са усташама, да би сада они као домаћини требало да прискоче нама у помоћ и да заједнички извршимо задатке које постави команда. Говорио сам им о части, о поштењу, о Србима и православној вјери, о крсној слави и кумству - готово о свему што ми је у том часу пало на памет само да их мотивишем да остану на својим положајима. Волио бих сада, више него Бог зна шта, да имам пред очима текст те моје „говоранције“. Али, они запели своје, па своје, хоће кућама. У том часу стиже тенковска колона и из једног тенка искочи жена. Нисам је лично познавао, али сам знао да је нишанџија на Т-55, и да се

зове Славица. Видио сам је на Светом Року, кад смо кренули пут Купреса.

Пошто смо се поздравили, питам је да ли се уморила, а онда је замолим:

- Славице, хајде, молим те, реци десетак паметннх реченица, ама двије паметне, овим борцима. Да их вратимо на положај.

- Ја сам Славица. Нишанџија сам на оном тенку, показује педесетпетицу. Била сам на ратишту код Госпића и ево нас данас овдје. Ту смо да вам помогнемо.

Доље, у вртачи, бруји од њиховог гунђања, док се проломи:

- Курво, курво!

- Слушајте ви, мушкарци, не да се Славица збунити, ви сте курве. Курве и кукавице. Ја могу да будем курва у кревету, али не могу у души. Ја не могу да будем курва у борби за своју отаџбину, за свој народ. А ви сте у души курве и кукавице, сасу им Славица у лице.

Стискао сам Славици руку, и кажем јој да све оно што смо командант дивизије и ја говорили није ваљало, њима је требала ова твоја лекција. Али ни то није дало резултата. Стајао сам као укопан у земљу, нисам могао да вјерујем сопственим очима, ни Славичина их лекција није могла зауставити.

Онда помислим у себи: знам ја и другачије. Одмах наредим војној полицији да постави мине по оној чистини која их је одвајала од њихових возила. И још додам да отворе ватру и ликвидирају сваког ко покуша да крене. Не знам ко је био више љут: ја или они? Али,

„упалило је“. Потрајало је то, а почео је да дува јак вјетар праћен кишом. Гледао сам их како се покисли, безвољно враћају у своје рејоне, на положаје. Послије је тај баталон врло успјешно извршавао своје задатке. Тренуци кризе могу да захвате сваког појединца и то се превазиђе, али када криза ухвати коријена у колективу, то је већ проблем, озбиљан проблем и са њим се тешко косити. Било како било, ми смо тај батаљон вратили на положај.

Након ове мучне епизоде, латили смо се посла око размјештаја јединица и некако смо се смјестили у једном засеоку код Новог Села. Распоредили смо се по кућама, поставили страже, одредили дежурне посаде итд. Чекали смо још неке шлепере с муницијом како би све било спремно за борбену употребу јединица. Ноћ у Новом Селу - затишје пред велику купрешку буру. За наредни дан било је предвиђено командантско извиђање, прецизније, командантско и командирско извиђање. Јер, поред команданта дивизије и команданата бригада, у извиђање су морали да иду и командири тенкова како би се посаде упознале са основним правцима употребе тенкова. Све је обављено према плану и након детаљног извиђања на самом терену, командант дивизије је, око 20,00 часова, требало да изда заповијест за напад на Купрес. Проучавајући ситуацију, дошао сам до закључка да са снагама са којима сам располагао нећу моћи да извршим задатак, да упаднем у Купрес. Кад је почело издавање заповијести, ја сам команданта дивизије, уз

дужно извињење, прекинуо у половини излагања и рекао му на ухо моју процјену, замоливши га да ме пусти да одмах одем у Книн и да са генералом Младићем договорим да упути још јединица у наш састав. Тражићу јединицу са којом сам често био на фронту, ратовао са њом, знам све посаде и старјешине, рекао сам команданту, а тражићу и подршку авијације ако буде потребно. У сваком случају, један официр за навођење треба да се нађе на командном мјесту дивизије, како би могао да наводи авијацију уколико дође до њене употребе.

- Нема проблема, прокоментариса командант дивизије. Проучио си ситуацију и ако ти сматраш да ти треба још снага, још ако си увјерен да ћеш их добити, са срећом.

Мојим тенкистима сам наредио да извршавају наређења команданта дивизије и обећао им да ћу већ сутра бити опет на положају. Одмах сам кренуо за Книн и тамо стигао нешто послије пола ноћи. Многи знају какав је и колики пут требало савладати и није тешко представити какво је то путовање било. Од дежурног официра добио сам обавјештење да генерал Младић спава и није ми ништа преостало него да и ја мало одморим и, ако успијем, дремнем. Рано ујутро сусретнем генерала Младића. Готово да ме с невјерицом гледао, као да не вјерује сопственим очима.

- Па добро, човјече, откуд ти овдје? Ја мислим ти си на Купресу, а ти ту. Шта радиш овдје?

- Полако шефе, не шалим се ја, не иде овако. Треба ми још тенкова. Ми смо се, иначе били договорили да ћете ми послати још тенкова, али...

- Добро, каже генерал, сад ћу ја то да наредим. Ти иди одмах назад, на Купрес, и пружи ми телеграм од генерала Кукањца у коме је одлучено да преузмем команду над свим јединицама на Купрешкој висоравни, а то значи и дивизијом која је била у саставу Бањалучког корпуса. Лако смо нашли заједнички језик, он је о томе већ размишљао, а пошто брзо и лако схвата ситуацију, одмах ми је обећао помоћ и у другим средствима.

Одем код команданта те наше јединице, потпуковника Мила Аћимовића и договоримо се да га ја сачекам на Гламочком аеродрому, тамо гдје су прву ноћ коначиле јединице са којима сам кренуо на Купрес.

Када сам се из Книна вратио на Купрес, сусрео ме командант дивизије са веселом вијешћу:

- Е баш лијепо што си стигао. Добио сам новог команданта. Сад си ти главни шеф, како смо у шали говорили, ево телеграма, који сам примио од генерала Кукањца.

- Ма шта кажеш, правим се ја као да то тек сада чујем. Јесам ли ја стварно главни командант у овој операцији?

- Јеси, каже он кратко.

- Е, сад слушај наређење свог команданта.

- Изволите, друже команданте, промијени он тон.

Бог зна шта је он у том часу очекивао од мене: наредбу, упутство, неке сугестије...

- Наређујем да ти будеш командант, пошто одлично познајеш комплетну ситуацију. Тренутно немам времена да то детаљно проучавам, а и нема потребе - ту си ти. Ја ћу са главним снагама директно напасти Купрес. Идем лично у Купрес, жури ми се, имам неки необјашњив предосјећај... А, ти командуј и мени и свима осталим.

- Ма, заусти он...

- Нема никаквог „ма“ друже пуковниче, изврши наређење.

Све оно што је у мени данима изазивало немир, бијес, све оно што ми је било познато на основу прича из прошлог рата и недавних збивања на Купресу, у мени се покренуло, узбуркало, преломило. То нешто ме вукло на Купрес, мамило, изазивало, зачикавало и ја сам баш журио у тај изазов.

Због неког неспоразума, Аћимов и његова јединица није кренула истим путем којим смо се ми кретали, тако да је изгубио доста времена на путу. У Гламоч је стигао касно и нисам могао да га дочекам. Одлучио сам да га чекам сутрадан, у Новом Селу. Али, како је једна тенковска јединица већ учествовала у борби, Аћима нисам чекао ни у Новом Селу, него пожурио на положаје изнад Злосела, гдје је та јединица избила уз садејство са другим снагама дивизије, бригадама и батаљонима, који су дејствовали на тим правцима. Кад сам дошао на предњи крај, нађем командира те јединице и смјестим се у једној још неомалтерисаној кући. Вратио сам се и преноћио на командном мјесту дивизије. Рано изјутра вратио сам се у већ поменуту кућу изнад Злосела. У подруму куће није било ничег

осим бијелог лука у вијенцима. Од силне нервозе, што касни Аћимов, појео сам 3-4 главице бијелог лука. Кад је, напокон, стигао Аћимов са оклопним батаљоном, одахнуо сам. Било је то 7. априла 1992. године око 14,00 часова.

Умјесто добродошлице, дочекао сам га ријечима пријекора:

- Гдје си, потпуковниче, ако Бога знаш? Очи су ми побијелиле гледајући и чекајући кад ћеш доћи.

Поче он о томе како није могао раније, како се десило ово и оно...

- Добро, прекинем га ја, нема проблема. Сад си ту и знаш шта-сад одмах саслушај моју заповијест: Извршити напад правцем Злосело, али не ући у село, него са оне кривине испред скренути, село Османлије-Купрес. Командно мјесто хотел „Купрес“. Блокирати Купрес, све путеве у Купресу, блокирати центар и бити у готовости за напад према Горњем и Доњем Маловану. Је ли јасно? Борбени поредак да буде такав да је треће возило у колони, твоје командно возило. Ја ћу се налазити у том твом возилу. Остало - по твом наређењу. Подвлачим, ни један тенк, ни један транспортер, не смије да застане или стане у случају да буде погођен. Обиђи, и правац Купрес, без задржавања. Нареди тенку који се буде кретао иза нас, да по мом наређењу уништи тенк који стане, а да се не склони с пута.

Аћимов је својим командирима издао још детаљнију заповијест: одредио је тачно ко ће да се креће, ко ће да гађа десно, ко лијево, ко ће да осматра зону,

одакле ће и каква бити подршка артиљерије и, евентуално, авијације.

У тој журби заборавио сам официрску торбицу. У њој сам имао једну стару бусолу из 1914. године, заробљену од Шваба. Поклонио ми је неко од старјешина. Било је ту нешто службених докумената за деблокирање касарни у Задру и Шибенику, прецизна наређења запакована у коверте, нешто најнужнијег прибора за личну хигијену. Донијели су ми је, хасније, празну. Само су, разумије се, Срби били у тој згради, а покрали су документа свог команданта. Нисам имао времена ни да се наљутим, ни да мислим о томе: откуда нам та биједа?

Заповијест је издата и операција почиње.

Имао сам везу са артиљеријом, са командантом дивизије и преко те команде сам захтијевао артиљеријску подршку по Злоселу, по Доњем Маловану и још неким усташким положајима. Моја колона је кренула право на Купрес, у центар града Купреса. Ја уопште у заповијести нисам рекао ко су нам сусједи као што је то уобичајено. Рекао сам им само успут да смо ми сами себи сусједи.

- Хоћу да без задржавања уђемо, не да уђемо, него да упаднемо у Купрес - био је дио заповијести који је стигао до сваког мог борца. Напад смо извршили из покрета, како ми војници то кажемо. Напад је био силовит. Стицао се утисак да небо гори и земља се гресе. За два и по сата видио сам таблу са натписом КУПРЕС. Имао сам утисак да је то трајало 10 или 15 часова. А, у ствари, све се одвијало по плану. Сви путеви који су водили у Купрес из било ког правца, чак

и сви локални сеоски путеви који су се спуштали на неку од саобраћајница, као и сви путеви који су водили из Купреса на било коју страну, били су блокирани. Све је то урађено тако муњевито да усташе нису могле ни од куда да нас угрозе, а они што су се затекли у самом граду, нису имали другог избора него да нам се предају у самом центру града. Најбројнија група похватана је у близини хотела „Купрес“. Одмах сам наредио да се успостави веза са Книном, са генералом Младићем.

Јавим се Младићу и кажем:

- Шефе, ја се налазим у Купресу. Зовем Вас из хотела „Купрес“.

- Ма дај, Лијо, није могуће.

- Могуће је, шефе, могуће. Код мене не постоји, није могуће, мало се нашалим.

И док ми генерал Младић честита и пита за неке појединости, ја гледам како се нека шарена гомила постројава поред мога транспортера. Гледам, нека је војска, али у оном шаренилу заиста нисам у први мах могао да разазнам да ли су наши или њихови. Тек када се та врста почела прислањати уза зид неке камене куће, са уздигнутим рукама у вис, био сам сасвим начисто да су то усташе. Било их је четрдесетак, добро одјевених и ухрањених, одморних. Из оне галаме издваја се један глас:

- Багру одмах стријељати!

Чујем да се томе неко супротставља. Један старији водник не да да ту багру стријељају.

- Ја сам их заробио и не дам да се нико стријеља, чује се повишен глас тог водника.

Коначно су се водник и командант те јединице, касније сам видио да је то Аћимов, договорили и ето их код мене, па како ја пресудим, биће тако. Чујем тај договор, јер све се то дешава преда мном, дијели нас улица.

Аћимов с врата загалами:

- Друже пуковниче, ово су усташе, све ово треба одмах стријељати.

Ја се мало замислим, чуо сам раније ону њихову свађу, и питам ко их је заробио. Кофиловски се први јави и каже да је то он урадио.

- Онај ко их је заробио може да ради са њима шта хоће, али само у складу са Женевском конвенцијом.

Водник је ликовао, потпуковник га псовао и пријетио му нешто за следећи сличан поступак.

Хапшење усташа је настављено, претрес је и даље трајао. Ја не знам, а нисам сигуран да ли ико зна, тачан број усташа заробљених на Купресу. Предавали су се из часа у час. Предавали су се појединци, групе, водови, чини ми се и цијеле чете. Ми нисмо имали времена да се бавимо заробљеницима, сви су одмах упућивани у Книн.

Поново сам се јавио генералу Младићу, јер сам напустио хотел у коме су биле оштећене водоводне инсталације и моју малу команду смјестио у згради поште. Рекао сам му да смо заробкли велики број усташа и да се они већ налазе на путу за Книн. Он је о томе већ био обавијештен.

Пошто је претрес и даље трајао, око 20,00 часова мене обавјештавају да у неком подруму има масакрираних Срба. Већ је ту био дошао доктор

задужен за асанацију бојишта, и поред мог наређења да се ништа не дира, јер је за сутра био најављен долазак екипа ТВ, новинара и хтио сам да се све те измасакриране жртве нађу на мјесту злочина, па нека то свијет види. Нека буде виђено оно што одавно, или никада, нису видјеле људске очи. Али, доктор није извршио моје наређење, или оно до њега није дошло на вријеме, покупио је све те несрећнике, у неким случајевима само њихове дијелове и све то донио у Дом здрављз.

Лешеви су у Дому здравља били постављени како се то обично ради. Све је то сутрадан приказала телевизија, снимци су преплавили новине. Док сам се обраћао гледаоцима телевизије и када сам разговарао са новинарима ја сам имао осјећај да се налазим у правом паклу. Чини ми се да сам тада рекао, ја не знам да ли је то објављено, да је Данте ово видио, слике његовог пакла, оне у књизи, вјероватно би биле другачије. Тада сам се јавно запитао да ли усташе желе да иду у Европу, коју су толико прижељкивали, са маљем, са камом, са ножем и пилом. Ја нећу да описујем то невиђено убијање, иживљавање над жртвама, ту острашћеност са којом је то све рађено. За то ће бити потребно неко друго перо, нека нова мисао и ријечи у које ће се моћи вјеровати. Јер, то што сам видио својим очима, од чега су само један дио видјели телевизијски гледаоци, дјеловало је шокантно, невјероватно, варварски. У анималном свијету такви призори не постоје, а ето, то су урадили они што се поносе „тисућљетном културом и европејством“ и њихова муслиманска братија. Поменућу тех неколико

монструозних мучења послије којих је ма какво убијање било својеврсно избављење.

Нека буде запамћено за вијек-вијекова! На Купресу је, љета господњег 1992. смрт била једини спас за многе Србе.

Једном Србину са Купреса чупали су нокте, сјекли прсте, одсјекли нос, па уши, чупали зубе, пробадали га бајонетима, али не кроз виталне дијелове тијела, како би крвнички пир трајао дуже и након свега, Боже мој, након свих мука маљем му размрскали лобању.

Његовом комшији су одсјекли сполне органе, ко зна након којих других мука, и пошто су га заклали везали му их око пререзаног врата.

Када би, макар на Страшном суду о коме говори „Библија“, неко од овихововјековних мученика могао да проговори, сам Бог би повећао казну читавом људском роду због чињенице да постоје такви одроди од људске врсте.

Да ли треба, на крају, да кажем да су се сви ти несрећници предали без борбе, били су ненаоружани - цивили, нису пружали никакав отпор. Ишли су на вјеру са лудом надом у срцу и с лудом главом на раменима, од којих многе само неколико часова касније више нису биле ту. Биле су без суда осуђене, јер су биле српске. Показало се да су их у усташке руке предали комшије муслимани, који су им обећавали да ће их, ако затреба, безбједно провести до српских територија, према Гламочу, или Грахову. Још једном, Боже, па до када ће то трајати наша српска лакомисленост и наивност. Због те њихове „вјере у Турчина“ налазили смо их уморене по стајама,

подрумима, у Купресу и око њега. А било их је, не мали број, који су памтили прошли, други свјетски рат, и сличне усташке злочине у којима су страдали њихова браћа или родитељи.

На Купресу ни послије другог свјетског рата ни данас није било, нема српске куће без црне мараме. Многа огњишта која нису угашена у прошлом рату, угашена су на жалост у овом. А злосрећни Купрес је био и мора да остане српски. Он је, у неку руку, Косово босанских Срба.

У току ноћи организовали смо содидну одбрану Купреса да нас усташе ни од куда нису могле изненадити. Заноћио сам на мом командном мјесту, у пошти, поред прозора. Ноћу је захладило, дувао је јак вјетар и почела права вијавица. Треба знати - Купрес је на преко хиљаду метара надморске висине. Царство зиме. Уморан од напора које сам имао претходних дана, и поред оних страшних слика којих сам се нагледао тог дана, и које су ми се као на филмској траци смјењивале пред очима, заспао сам „као заклан“. Када сам се пробудио, био сам потпуно укочен, слеђен. То је тешко повјеровати, али морате да ми вјерујете, прво сам почео да мрдам прстима да провјерим јесам ли уопште жив.

Током наредног дана, 8. алрила, наставили смо са претраживањем Купреса и припремали технику за продужетак дејстава. У међувремену су стигле и остале јединице дивизије које су учествсвале у операцији, тако да је Купрес био пун војске, али наше. Помислио сам на часак, гдје ли су сада они Гламочани, па да виде чији су тенкови и чија је војска на Купресу? Војска се

одмарала, попуњавала муницијом, снабдијевала се храном. Двојица возача (возач са сувозачем), који су превозили муницију за тенкове, нису могли да иду директно иза тенкова, а због бојазни да тенкови не остану без муниције, самоиницијативно су кренули према Злоселу и не слиједећи наш траг (ми смо са једне оштре кривине пред самим Злоселом скренули под углом од 90 степени ка Османлијама) продужили директно у село гдје су пали у руке усташама. Они су, по свему судећи, били погрешно обавијештени о томе да су наше снаге ушле у Злосело. Купрес је наш, али Злосело је било у рукама усташа.

Усташе су их убиле на њима својствен начин-маљем у главу. Обојица су били „грађанска лица на служби у ЈНА“. Нађени су у каналу поред пута, са размрсканим лобањама. Тако су завршили, а сва њихова кривица била је у томе што су припадници ЈНА.

Наше припреме током дана одвијају се уобичајеним темпом. Усташе нас нису узнемиравале - вјероватно нису смјели, али је њихова пропаганда грмјела. Да се та пропаганда могла обистинити и реализовати, нас више не би било, не само на Купресу, него нигдје западно од Дрине. Али, ево стварних ефеката њихове пропаганде: ја сам тог дана, осмог (8. априла) увече издао заповијест за напад на Доњи и Горњи Малован. Тачно у 09,00 часова, по мојој заповијести, ми смо извели муњевит напад и избили на предвиђене положаје - Доњи и Горњи Малован.

Шта се догодило? Када је почео напад, на само 400-500 метара од центра града, добро - можда од предграђа, зависи како ко гледа на та разасута насеља, посада првог тенка примијетила је неки контејнер, прекривен снијегом, из кога нзбија дим. Био је укопан, а дим се добро уочавао. Погођен је првом гранатом која је испаљена у овом нападу. Ту, у том контејнеру, усташе су се биле солидно смјестиле. Имали су чак и струју, хтјели су да имају одређени стандард јер су мислили ко зна колико дуго ту остати - можда као неки контролни пункт, или нешто слично. Моји тенкисти су од тог дјелимично укопаног и сада снијегом маскираног радничког контејнера мислили да је бунхер. Али, било како било, био је директно погођен, а оно усташа што је преостало у животу почели су да искачу и бјеже главом без обзира. Пренијело се то на цио систем ровова, склоништа и бункера, тако да је настала права бјежанија у правцу Ливна, а како се на том мјесту земљиште диже, били су изложени јакој пјешадијској, тенковској и артиљеријској ватри. Ту су потпуно разбијени. Једна већа група је успјела да се извуче из тог ватреног круга и наставила да бјежи на планину Цинцар. Многи од њих су и скончали у тој, за ово доба године негостољубивој планини. Они су скидали са себе све што су могли, бацали оружје и бјежали, бјежали директно у смрт.

Операција је текла по плану и ми смо се врло лако домогли Доњег и Горњег Малована. Тамо смо опет пронашли трагове злостављања српског становништва, опет су ту радили маљ и нож.

Није ми познато колике су губитке имале усташке формације. Нека се они преброје. Још једном понављам - нека се добро преброје, да, можда, није нешто у реду са математиком, да није дошло до пермутације бројева. Међу погинулим и заробљеним усташама било је Пољака, Литванаца, Естонаца, Нијемаца, Арапа. Европски и бјелосвјетски шљам и олош, све је то било устало на српски народ и ЈНА, све се то упустило у разбијање СФРЈ, политички већ сахрањене. А за поређење, ево података о нашим губицима: возач и сувозач, који су „залутали“, у Злосело и водник Мирко Јарњевић. Мирко је погинуо док је помагао једном рањеном усташи. У току дејства од Купреса до Доњег Мaлована имали смо једног борца рањеног у руку и двојицу са огреботинама од тенка док су се кретали по лошем терену. Војнички речено, ми смо извршили задатак - разбијање усташа од Купреса до Малована без губитака. За команданта не може бити веће сатисфакције.

Пресудну улогу у извођењу купрешке операције одиграо је брз продор оклопно-механизованих једаница у сам центар Купреса, те брзо прегруписавање и избијање у рејон Шујице. Моје старјешине из оклопно-механизованих јединица и ја, за вријеме ове операције нисмо гледали ко је наш лијеви, а ко десни сусјед. Ми смо свој задатак као војници извршавали професионално и ефикасно на правцу наших дејстава. Организовали смо заштиту бокова и позадине сопственим снагама, односно у сопственој режији.

Муњевита брзина уклињавања оклопно-механизованих јединица у дубину од 30 км у непријатељске положаје у парампарчад је разнијела сваку помисао усташа да организују одбрану или да изведу неки противудар. Ми нисмо чекали, како то налажу војна правила, да и остале јединице избију на одређене положаје, па да тек онда продужимо дејство.

Напали смо из покрета, штитили се у покрету, побиједили у покрету. Ту лекцију напада из покрета усташке снаге које су се нашле на Купресу запамтиће за сва времена. Бар они преживјели. А имаће о њој шта да кажу својој дјеци и унуцима и они што су се спасили падом у наше заробљеништво.

Био је то најљепши доказ високе, стручне оспособљености оклопно- механизованих јединица и храбрости војника и старјешина који су учествовали у овој операцији. Тек послије ових бриљантних оклопњака стизале су друге јединице, изравнавале положаје и успостављале границу Релублике Српске на овом простору. До данас је та граница уз мала помјерања, било на једну или другу страну, остала приближно иста.

У исто време када сам са оклопно-механизованим јединицама завршавао посао на Доњем и Горњем Маловану, једна бригада добила је наређење од команде дивизије да запосједне Купрешка врата, кључну тачку на путном правцу Купрес - Бугојно, и она је то ефикасно урадила.

Тиме је купрешка операција била практично завршена.

На Купрес долази бројна група старјешина. Формирана је тактичка група (ТГ) Купрес, која обједињава сво командовање у зони Купрешке висоравни.

Слика ће бити потпуна тек ако се укаже и на улогу коју је, након војног дијела операције, одиграо одред јединица милиције, који је на Купрес стигао из Бање Луке. Они су брзо и ефикасно успоставили контролу над градом Купресом и околним селима. Одмах су успостављени контролни пунктови у Злоселу, према Доњем и Горњем Маловану, на Купрешким вратима, те у самом Купресу. Пунктови су успостављени и на свим иоле значајнијим раскрсницима, а саобраћајнице су стављене под контролу милицијских патрола. То је морало тако да се уради јер је локална милиција већ раније фактички била потпуно разбијена.

Живот је почео брзо да се враћа у своја стара станишта, на којима је био на часак прекинут крвавим рукама усташхих зликоваца. Полако, али сигурно, враћао се српски горштак на своје окрвављено огњиште, које је већ други пут у овом вијеку покушавала да разори усташка рука. Гледајући те људе, док се још честито нису слегли мириси барута и разишли облаци дима са српских згаришта, размшиљао сам да ли ће српски народ, бар овај пут схватити да више не смије да слијепо вјерује и наивно страда, да више неће моћи њихова наивност да иде руку под руку са комшијском превртљивошћу задојеном фашистичко-фундаменталистичким идеологијама.

Ја сам први пут у току овог рата борбе на Купрешкој висоравни доживио као сукоб Истока и Запада. Официри некадашње ЈНА, учили су током свог школовања какав би стратегијски значај за НАТО, а Бога ми и некадашњи Варшавски уговор, могао да има овај небески плато Купрешке висоравни. Ето, и због тога, ја сам слом усташа на Купресу доживљавао као бриљантну побједу српског народа над силама мрака које угрожавају не само њега, српски народ, него и читав православни народ, посебно овај на Балкану. Због историјског памћења, због људи, српског народа који живи тамо, због крви проливене у два рата, због живота који тамо опет почиње да буја и већ поменутог стратегијског значаја - одбрана Купреса и читаве Купрешке висоравни треба да буде света српска дужност. Купрес је српски праг који више не би смјела да прекорачи нога српских непријатеља, а кроз Купрешка врата више никада не бн смио да прође незван гост. Јер, одавде се контролишу велики путни правци према мору и према централној Босни.

Упад оклопно-механизованих јединица у Купрес, па и шире - на цијелу Купрешку висораван, тај дубоки продор у сам центар усташких снага, дјеловао је као ваздушни десант. Био је то шок за усташе и они једноставно нису имали ни времена ни прилике да нађу адекватан одговор. Наше јединице им нису за то пружиле прилику. Свако ко се буде убудуће бавио проучавањем употребе оклопно-механизованих јединица и њиховим ватреним и маневарским могућностима,

мораће да пажљиво проучи ову операцију, све њене детаље и крајњи ефекат.

Кад су сутрадан по нашем уласку у Купрес код мене дошли новинари, рекао сам им да сваком деветнаестогодишњаку, припаднику ЈНА, који је учествовао у овој операцији, у сваком мјесту, због тога што су се понијели часно и борили храбро против Туђманових усташа и Изетбеговићевих фундаменталиста, треба подигнути споменик. Ја сам најбољи свједок, очевидац, свега што се збило и њиховог напора у овој борби и величанственој побједи.

Треба свакако поменути и добровољце из Србије, Црне Горе и са простора данашње Републике Српске Крајине. Борили су се лавовски и њихов укупан допринос побједи на Купресу је врло значајан. Али њих, те добровољачке снаге, као усуд прати једна немила појава, појава пљачке, отимачине, нешто што сам ја увијек сматрао срамним и недостојним за српског човјека. Ја не кажем да су то само припадници добровољачких јединица, увијек и свуда они, него често, врло често и други, они из њихове сијенке. Стицао се утисак да су то неки резервисти, или тобожњи резервисти, који су се заиста најмање борили, или у борбама нису ни учествовали. Изгледало је да имате један борбени ешалон, који извршава основне борбене задатке, и други, који ту територију касније ставља под своју контролу. Е баш тај други ешалон, ваљао се као мутан талас и носио све пред собом, пљачкао, палио и жарио. Све, баш све што им је, од материјалних добара, пало шака, било је уништено или однесено. Власт је, ако је уопште и

постојала, спавала као сибирски медвјед. Ја сам ко зна колико пута заустављао те људе, ружио, молио, преклињао да то не раде, да је то све сада српско, да ће нам то све сутра опет бити потребно, али... Ништа није могло да заустави то зло, које се већ почело да укорјењује као саставни дио ратних операција. И ја и моје старјешине и ти моји војници, деветнаестогодишњаци, гледали смо то с чуђењем, или са гађењем - за нас је друштвена имовина била светиња.

О мојој улози команданта оклопно-механизованих јединица и доприноса тих јединица у ослобађању Купреса и посједању Купрешке висоравни сигурно ће други судити реално и коректно. Рећи ће тај суд војна и она друга историја. Мене су ти мјештани гледали као ванземаљца. Прилазили су ми, тражили да се само упознају са мном лично, разговарали, позивали ме у своје куће, ако су биле читаве. Ја сам све то и чуо и слушао, а био сам одсутан у мислима, разапињале су ме мисли о томе како су могли два човјека два предсједника двије бивше југословенске републике, Туђман и Изетбеговић, да заведу своје народе и оживе у њима мржњу за коју смо вјеровали да је историјски сахрањена. А појавила се повампирена, подивљала, крволочна. И још нешто: та мржња је организовано подстицана, потхрањивана од стране медија и званичне власти, а српски народ, његови политичари, од народа изабрани представници у органима власти, врховне власти у тим републикама, као да нису ништа примјећивали, или нису баш ништа предузимали. Питао сам се како нисмо ништа научили од историје, из Косовског боја, првог и другог српског

устанка, првог и другог свјетског рата, зар нам се на наше очи могу да одвијају ратне припреме усташа и зелених беретки, а ми то само нијемо посматрамо и чекамо.

Овдје, на Купресу, ја се нисам осјећао ни као херој, ни као ванземаљац, него као официр који је часно извршио задатак са јединицама које су стављене под његову команду. И још нешто: осјећао сам се као човјек, Србин, један од не баш великог броја оних хоји су на вријеме схватили шта се то спрема српском народу, а спремао се, јавно се спремао, нови геноцид и зато сам се енергично супротставио том геноциду над српским народом. Био сам, ту на Купресу, задовољан, што сам све своје снаге, читавог себе, ставио у службу једне једине опције - одбране и заштите српског народа.

Понављам, бољело ме је, пекло ме као љута рана, што се ми Срби, мали народ, понашамо као Руси, као Иванова звона, којима треба много да се зањишу, а онда се далехо чују и звоњава дуго траје. А док се то не деси, догађају се злочини, крвничке руке падају на недужне жртве. Питао сам се да ли можемо ми Срби, ма гдје били, ма гдје живјели, ма каквим странкама припадали, да најприје и изнад свега имамо тај осјећај да смо Срби, а онда све друго. Да будемо као Јевреји, да нама овлада то осјећање припадности сопственом народу. Хоћемо ли, напокон, да припадност нацији уздигнемо изнад припадности политичким партијама и да патриотизам, родољубље, тај најчаснији осјећај, не мијешамо са партијношћу. Никада раније није ми била толико на срцу мисао о потреби свесрпског

јединства. Само тако уједињени Срби могу да створе јединствену демократску српску државу и да напишу ту једну једину страницу наше историје која још није написана.

8.
СА КУПРЕСА У ГЛАМОЧ И ЦРНИ ЛУГ

Мој задатак на Купресу и Купрешкој висоравни је завршен. Колико и како извршен, на другима је да суде. Већ смо рекли да је на Купресу формирана Тактичка група која обједињава командовање у зони Купрешке висоравни.

Одлуком команде Книнског корпуса упућен сам у Гламоч. Додијељен ми је одређен број оклопно-механизованих јединица и заједно са њима јавио сам се команди бригаде у Гламочу. У почетку је договорено да будем савјетник команде бригаде за употребу оклопно-механизованих јединица.

Проучавајући укупну војну ситуацију у Гламочу са командантом бригаде, дошли смо до закључка да би требало предузети једну енергичну акцију и овладати планинским превојем Корићана, кључном и доминантном позицијом на путу Гламоч - Ливно. Таква одлука је, након детаљних извиђања предњег краја у којима сам и ја учествовао, убрзо донесена. Извршене су све припреме и одређене снаге и средства, као и правци напада. Изласком на превој Корићана наше снаге имале би као на длану град Ливно и цијело Ливањско поље.

Дио снага требало је да крене у напад правцем Гламоч - село Долац- Корићна, а друга дуж асфалтне саобраћајнице Гламоч - Ливно. Међутим, почињу да се дешавају несхватљиве ствари. Локално руководство почело је да се бави државном политиком. Они су сами одредили неке своје границе према Ливну: ово довде је српско, а одавде па даље хрватско. То човјек једноставно не може да вјерује. Сва наша образлагања о значају запосједања Корићне, као кључне тачке за безбједност Гламоча и Гламочког поља, о њеном још увијек релативно лаком запосједању и изванредним могућностима држања положаја на истој и са малим снагама, одбијала су се од тих људи као од камена. Активности СДС понашали су се демагошки, лијепо говоре о праведној борби српског народа, али мало их је било са пушком у руци у првим борбеним редовима...

Гламоч и сусједно Грахово чине етнички чисте српске просторе. У овим општинама је живио изузетно мали број припадника других националности. Уз то, у Гламочу су, изгледа, били прилично заборављени усташки злочини из другог свјетског рата и народ се осјећао да су Југословени. Они су били миројубиво оријентисани и нису могли ни да замисле да је могућ сукоб Срба са комшијама, Хрватима и муслиманима, или, евентуално, њихов међусобни сукоб. Као да су Книн, Бенковац и Купрес, у којима се до јуче ратовало и у којима се за мало није поновила 1941., негдје далеко преко свијета. Срби су на овим просторима још увијек били убијеђени да ће се искрсли проблеми

ријешити политички, неким договором на, ни сами нису знали ком нивоу. Ето, због тога је било тешко планирати било какву већу операцију у којој би сви узели учешћа, а само са мотивисаним борцима и народом операција је имала изгледа на успјех.

Треба отворено рећи да у то вријеме није било никаквих проблема са старјешинама, војницима и грађанским лицима на служби у ЈНА. Сви су они били врло дисдиплиновани и мотивисани за борбу, убијеђени да се боре против фашиста. Очи су часно и веома одговорно извршавали своје задатке.

Ипак, одлука је пала. Команда је издала заповијест за напад према већ поменутој шеми. Имали смо тачне додатке о распореду и јачини усташких снага на Корићни. Те снаге нису могле да се озбиљније супротставе нашој војсци.

Јединице су кренуле у пробој предњег краја усташке одбране и већ су биле скоро на самом превоју Корићна. Били смо само један корак до циља, када је код неких млађих старјешина у пјешадијским јединицама, због појаве страха, завладала паника. Те јединице су почеле да се извлаче из борбе, да напуштају положаје. То је посебно дошло до изражаја на правцу село Долац - Корићна. Тенкови су остали без пјешадијске заштите и уз ризик, ипак, нисмо смјели да учинимо последњи корак, да се „попнемо" на Корићну без пјешадије. Једна тенковска јединица пошто је остала без пјешадије, са потпоручником на челу, напустила је нападни поредак и побјегла из борбе, не задржавајући се у Долцу. Шта више, чуда Божијег, они се нису зауставили ни у Гламочу, просто су про-

тутњали кроз град, што је врло негативно дјеловало на становништво. Хаос се пренио и на грађане и почеле су припреме за велику „бјежанију“. Припремала су се и товарила запрежна кола, камиони, трактори, аутомобили. Због те ситуације морао сам да се вратим у Гламоч и смирујем народ. Говорио сам им истину о томе да немају разлога за исељавање, нема потребе да одлазе било куда, ми ту имамо значајне сиаге и ако буде потребно можемо да добијемо врло брзо појачање... Са мном је био и начелник Книнског корпуса. За мене се, као команданта, већ знало и од раније, а сада, послије Купреса, у том крају чуло је за мене свако дијете.

У том говору Гламочанима рекао сам да усташе могу само преко мене мртвог крочити на њихову територију. Ето зато нема разлога да се плашите, да одлазите.

- Останите ту, у својим вућама, на родном мјесту, а ко може и хоће нека нам се придружи - тим ријечима сам завршио обраћање иароду.

Док сам то говорио, једна жена ме вуче за рукав и пита, да ли је ослобођено Злосело.

Оштро јој одговорим:

- Жено божја, пусти то сад. Овдје има проблема. Видите овај народ. Морамо на Корићну, а ти мени Злосело, па Злосело.

- Само ми реци, молим те, реци је ли ослобођено Злосело?

- Одмакни се жено, рат је, ми се боримо. Рат је. Ми се боримо за опстанак народа и свега антифашисти- чког, а ти мени запела за Злосело.

- Али, молим те, кажи ми да ли је Злосело ослобођено?

- Видим да је њој негдје у грло запало то Злосело и сељачки упорно тражи одговор - њој је то важније од свега. Морао сам да попустим.

- Добро, жено, ослобођено је. Злосело је сада у нашим рукама, нема у њему никаквих усташко-фашистичких снага.

- Е, баш ти фала, развезе она. Тамо су увијек усташе. И за вријеме рата и послије рата. Тамо није престајала усташка пјесма. А Србин запјева о Синђелићу или... Одмах затвор.

Говорио је и начелник штаба Книнског корпуса. Једва смо некако смирили народ.

А онда: Јово наново - како хаже народ - са тенковима се вратимо у Долац. Одем код предсједника мјесне заједнице, или тог шефа села – како ли су га звали и питам гдје му је народ? Каже - отишли. Остало је нешто мало. Оставили куће, стаје, стоку и отишли. Село је, иначе сиромашно. Живјели су мало од земљорадње, мало од сточарства, мало од шуме, али и од трговине са Ливњацима. Њима је, мислили су, добро и нико их не угрожава. У многим главама у гламочкој општини била је мисао да је то све закувала ЈНА, она је изазвала буру. Многи су мислили да би било боље да ЈНА није уопште дошла. Причали су да је Ливно пуно девиза, многи су радили у иностранству. За кола стајског ђубрива могли су да узму читаво „брдо“ пара. У глави су имали неке своје границе са ливањском општином и мислили: ми нећемо на њихову терито-

рију, па зашто би они долазили овамо, на територију наше општине.

- А гдје су границе између општина, предсједниче села Долац, питам.

- Ех команданте, по ономе како је нацртано, Корићна припада општини Гламоч.

- Па што бар не избијете на општинске границе, ако ништа друго?

- Било би мртвих и не исплати се.

Како то мислиш, не исплати се, а да ли се то „исплати" војницима ЈНА који нису ни знали за превој Корићна, а већина ни за Гламоч?

- То не знам, али ми смо лијепо живјели са комшијама Хрватима.

- Па зашто су комшије горе на превоју изградили бункере и кога се они плаше?

- Не знам, ваљда се плаше ЈНА.

- Можете ли ви отићи у Ливно као грађанн, трговци или било којим другим послом?

- Не можемо, тамо убијају Србе, и припаднике ЈНА.

- А зашто их убијају, кад кажете да сте лијепо живјели, онако, право комшијски?

- Све је било добро док се није појавио Фрањо Туђман и ХДЗ.

- Рекоше ми неки мјештани да су појединци носили храну усташама док су изграђивали бункере, да ли је то тачно?

- Чуо сам и ја, али...

- Нема ту али, мој предсједниче села, то је издаја народа.

- Ништа је не знам.

- А гдје је предсједник Српске демократске странке?

- Не знам, ријетко се појављује, обично је у Гламочу или негдје у Београду.

- Па ко води овај народ?

- Ах, води се сам, свако се сналази како зна и умије.

- Има ли пљачке народне имовине?

- Чујем да има, али то раде они у општини и појединци директори. Сељак нема шта да пљачка.

- А активисти СДС-а, да ли они пљачкају, инсистирам ја.

- Они су у власти, па ваљда они то и раде, али ако и не раде друге не спречавају.

Видим нема се куд него прећи у одбрану до даљњег.

- Добро домаћини, ви ћете, колико вас има у селу Долац, са војницима ЈНА бранити ваше село. Ви знате све стазе и богазе, правце са којих би усташе могле да угрозе село, па ћемо се тако и организовати.

Све је то прихваћено декларативно, али је у њиховим главама, као и код скоро свих структура власти, мисао о суживоту са Хрватима још увијек стајала изнад сваке друге мисли и идеје. Нисам имао ништа против суживота било с ким, али времена су се промијенила. До овдашњих становника таква мисао ипак није допрла. Због тога је било и оштрих дискусија, а и мог размимоилажења са структурама локалне власти. Они мене нису схватили, а ја њих уопште нисам разумио.

Можда сам могао да будем толерантнији, али сам био у праву, дубоко у праву. Након одласка ЈНА из села Долац, усташе су у једном изненадном нападу спалили село. Наше снаге су касније повратиле село Долац, али то је било само згариште које је становништво већ напустило.

Стално сам понављао да они који нису спремни да бране своје село, своју кућу, кућни праг, своја гробља, морају да размисле о себи.

Нисам могао да покренем те људе у борбу, али нисам могао ни да их схватим - гледали су како им горе хуће, а ништа нису цредузимали. Гламоч и Гламочани су имали из прошлог рата трагично искуство са својим комшијама усташама и тешко је било повјеровати да немају скоро никаквих мотива за борбу. А њихове комшије, Хрвати, врло брзо су се опредијелиле за Фрању Туђмана и његову ХДЗ, знали су свој национални програм и здушно радили на његовом остваривању.

У том периоду, такав утисак се наметао на терену, ни српска власт, ни обични људи - било који Србин - нико није говорио о српским циљевима, о српском националном програму. Срби мисле о Југославији, а њихове комшије Хрвати о „лијепој" њиховој. Власт се понашала по оној народној: „Село гори, а баба се чешља".

Због таквог несналажења власти и становништва, због извјесног несналажења резервног састава ЈНА, операција изласка на Корићну је пропала.
Ипак, да је умјесто оног злосрећног потпоручника био неко други, све би кренуло другим током. Он је већ био

у борбама на Банији и на још неким правцима, али то су, очито, све биле борбе са дистанце. Сада, када је морао у блиску борбу, он се уплашио и одмах повукао. А моја тактика је била и остала: прићи што ближе противнику, што ближе то боље - ако треба прса у прса, али само напријед и напријед. Ето, да је само тај један, један једини потпоручник био мало искуснији, храбрији - ми бисмо, без много муке, били на превоју Корићнина, са свим предностима које је запосједање тих положаја доносило. Треба се увијек добро замислити над улогом сваког појединца у рату, поготову ако тај појединац нешто одлучује, доноси одлуке...

Разумије се да се овај мој утисак, да ли само утисак, не односи на све Гламочане. Било је фантастичних људи, високо свјесних, спремних за борбу, али они у тој аморфној маси, једноставно нису могли да дођу до изражаја. Јер та маса је личила на навијаче на некој фудбалској утакмици. ЈНА је за њих била само тим за који навијају, а не снага одбране народа, коју треба подржати, помоћи, придружити јој се. То сам и раније знао, али сам морао јавно да кажем мојим домаћинима, Гламочанима, да мора да се заведе ред, да се успостави „јака“ власт, да се прогласи ратно стање, односно да се донесу одређени ратни прописи којима ће бити прецизирано ко шта треба да ради и како ко мора да се понаша. Нажалост, ту нисам ништа могао да промјеним. Имао сам велику жељу, али је резултат изостао. Скупо их је коштало то њихово почетно несналажење. Усташе су им тамо гдје не би требало да се налазе, а о каснијим жртвама да и не

говоримо. Народ каже; видокруг је већи ако си на брду, а то је превој Корићна.

По наређењу генерала Младића и више команде (команде Корпуса), упућен сам у Грахово, односно у Црни Луг. У Црном Лугу сам постављен за команданта тактичке групе и све јединице на том правцу стављене су под моју команду. Са великим ентузијазмом приступио сам реорганизацији тих јединица и припремама за напад према Ливну.

Ишло је врло тешко, мимо свих мојих очекиваоња. Обишао сам све јединице, јер сам, по мом старом обичају, хтио да се сусретнем са сваким борцем, да се видимо и поразговарамо. Имали су они нзвјесно повјерење у мене, али је био проблем у томе како да се организујемо, како да радимо, шта ко треба да ради и шта је у чијој надлежности. Била је ту једна јединица, можда крњи батаљон, састављен махом од људи који су избјегли са подручја Ливна. Они су тамо оставили своје куће, своје породице, све. У разговору са њима схватио сам да нису вољни да иду у напад. Све се сводило на неке магловите изговоре, тражили су некаква оправдања:

- Ми смо тамо изгубили све, кажу, па још треба да изгубимо и главе.

- Па, добро људи, ако је тако као што ви говорите, ако су ваши најмилији остали на територији коју контролишу усташе, ако сте све изгубили осим главе, ја стварно не знам шта ће вам главе. Ваши тамо могу да буду убијени сваког часа, а ви овдје спашавате своје главе. Је ли то у реду?

Ни то није помогло, њих никакав пријекор није могао да поколеба. Они су сматрали да то умјесто њих треба да уради неко други, а тај други - то је ЈНА. Јер, Армија је за то плаћена, па ако треба неко да гине, онда нека гине војска, припадници ЈНА.

- Борци, кажем, ви сте сада исто припадници ЈНА, ви сте у батаљону- бригади ЈНА.

Готово углас почели су о томе како они нас (ЈНА) издржавају 50 година, како смо ми имали највеће плате, најбоље станове итд.

Знао сам те приче, али сам знао и ко их је протурао, ко је лагао. Лидери Словеније и Хрватске (ХДЗ) имали су такав однос према ЈНА, али откуд сад то код Срба...? Официри и подофицири ЈНА имали су плату и само плату, мимо ње није било никаквих примања, а сви ми знамо шта се могло од плате. Ми смо из те плате морали све да извучемо, као и већина осталих грађана. Какав је ауторитет имао мајор, потпуковник или пуковник ЈНА. Какав је био друштвени статус официра у СФРЈ. Тешко је то рећи, али низак, никакав. То је непојмљиво било игдје у свијету. Баш то ће се послије показати катастрофално за одбрану Југославије. Никога не критикујем, никоме не приговарам, само констатујем једно стање. А сада се види, сад сви знају ко је и са каквим циљевима протурао тезе о привилегованом статусу војних лица, ко је рушио ауторитет ЈНА и њених старјешина и са каквим намјерама. Овдје се видјело колико је та пропаганда ухватила коријена и колико је то сада, кад је већ било неопходно, тешко превазићи да би зажив-

јела свијест да се само заједничким снагама припадника ЈНА и цивилних структура може спријечити геноцид над српским народом и антифашистима. Јер ми треба да знамо да су под режимом новокомпонованих држава страдали не само Срби, мада они највише и најтеже, него и сви они који су у тим режимима јавно указивали на сјеме зла, на њихову фашистичку оријентацију и праксу.

Видим да не иде. Не иде, па не иде. Све приче о патриотизму, све... У једном тренутку издало ме стрпљење те сам им љутито рекао:

- Добро, људи. Ко неће да се бори, нека одложи оружје и скине униформу. Скините се, одложите оружје, те све то оставите ту, на ливади, па идите. Идите куд вас очи и ноге носе у част и поштење, у вашу срећу, а ја мислим несрећу. Та униформа је војничка и пошто смо ми војници „привилеговани“, оставите је нама. Нама ће бити потребна.

Ох Боже, резервисти почеше да се скидају. Уто се појавио пуковник из команде Корпуса и почео да ме наговара, моли, да их не скидам. Одустао сам, нисам их „свукао“. Међутим, они су били спремни и на то, на сва понижења, само не да ратују. Рат њих, забога, уопште не интересује.

О томе ћемо сви морати да поведемо рачуна. Треба наћи одговор на питање одакле се тај дефетизам улио у душу човјека, зашто антифашиста тако кукавички бјежи с бојног поља прије него што је почела битка ? Историја зна да су Срби били антифашисти, велики хероји, храбри ратници и ми треба да останемо такви. Прави борац се не може новцем платити, он мора да

буде патриота у души, он мора да има своју свијест, част и понос, да сваки постављени задатак може да изврши.

Читав разговор са овим људима, да не кажем борцима, одвија се надомак предњег краја и непосредно пред акцију, на једној коси испод Челебића. Подвукао сам им да задатак морају да извршавају, али сам, истовремено, рекао да ћу хапсити непослушне, па ако треба неко да виси о првом дрвету - има да виси. Само, постављени задатак мора да буде извршен. Они су то сада, након свих перипетија, прихватили. Мислио сам, понадао сам се да се нешто у њима напокон преломило. Кажем, понадао сам се, али ... Обишао сам све снаге на правцу Челебића - био сам у свакој јединици, упознао све команде и командире. У свакој команди, свакој чети, у сваком воду и одјељењу објашњавао исто. Рекао сам да ће сви добити врло прецизне задатке шта ко треба да уради и како да то уради. Ништа нисам препуштао случају, јер општи утисак није био охрабрујући, а самим тим није давао право на наду. Кренуо сам да обиђем снаге и на другом правцу. Прије него што сам кренуо на обилазак, начелника Штаба Книнског корпуса рекао сам да од напада неће бити ништа. Са оваквим снагама и ово мало очуваног морала ипак се не иде у напад, био је мој крајњи закључак. Начелник је ту моју отворену сумњу олако схватио. Он је сматрао да су моје процјене песимистичке и да ситуацију преоштро цијеним. Сматрао је, и то је јавно рекао, да ћу успјети све то да ријешим. Кад крене напад, све ће да крене,

све ће се промијенити. Спорио сам се са њим, увјеравао га, говорио му да ћу математички да докажем, на примјеру било ког батаљона, да нису сазрели услови, нити смо предузели све што је неопходно да извршимо енергичан напад на Ливно. Мислим да смијем рећи да у главама многих у том часу, након толико битака и проливене крви, још увијех није било јасно да смо у рату, да рат траје, да се ватра разгоријева.

Поједини штабни официри рат виде преко извје-штаја, телефона, радио-уређаја и реферисања потчи-њених команданата, а не у рову, на осматрачници, у ватри. Зато су им процјене површне и супротне животној реалности.

Отишао сам у батаљон који се налазио у Чапразли-јама. Знам које су то снаге и ко је сачињавао батаљон. Али за ову прилику није битно да то наведем, мада је све записано. Затражио сам да се окупи само команда батаљона и да са њима поразговарам. Командант батаљона био је капетан прве класе. Окупили смо се у једној кући и сасвим отворено сам им се обратио:

- Ја сам пуковник Лисица, рекао сам на почетку, јер ме лично нико од њих није познавао, и хтио бих са вама да се договорим о предстојећим активним борбе-ним дејствима, о нападним операцијама. Интересује ме мишљење команде батаљона - конкретно да ли команда жели или не жели да иде у напад, каква је њена процјена?

Они су мени почели да реферишу о стању неприја-теља на предњем крају, о стању и расположењу својих војника ктд.

- Доста, доста, прекинем их ја. Друже, команданте батаљона, да ли сте ви лично као човјек, као официр за напад? Сви се ви увијек изговарате на војску, као ви бисте хтјели, али, ето, неће војска.

Уз нешто извињавања и изврдавања једва је, на крају, изустио, иако доста неувјерљиво да јесте.

- Јесам, каже капетан, али, (одмах је услиједило то несретно али), мени 24. априла истиче рок, пошто сам дошао привремено - на шест мјесеци. Рођен сам у другом крају државе, и за који дан се враћам у завичај.

Који је то ум донио одлуку да шаље официра на шест мјесеци у рат? Колико ће рат трајати? Тако официр броји дане, чека да вријеме прође те - правац преко Дрине.

Било ми је јасно да он једва чека тај дан, али нисам пропустио прилику да кажем:

- Добро, капетане, нема проблема, ви ћете да идете 24. априла у своју јединицу, али до тог дана, када ћемо поставити на вашу дужност другог команданта, ви ћете морати да радите часно, официрски, па макар прије тог датума погинули.

Сагласио се војнички. Прихватили су и сви његови официри из команде батаљона - сви су рекли:

- „Идемо у напад“!

- Тако раде официри, кажем да их осоколим. Када кренемо у напад, мој тенк ће бити тај и тај, кажем им тачан број. Најважније је да ви у току ове акције пратите мој тенк. Дакле, на челу колоне у нападу ићи ће Команда батаљона под мојом непосредном командом, наравно, заједно са мном.

Вратио сам се у команду ТГ и тамо одржао састанак са командиром команде стана, везистама, а послије са једном пјешадијском четом. Разговарао сам и са неколико сељака које сам сусрео на повратку у команду.

Мом претпостављеном кажем опет да од напада нема ништа. Када дођу у Црни Луг, на командно мјесто, све старјешине прихватају наредбе, дјелују као добро организована и дисциплинована војска, а када се касније дође код њих, сви се изговарају у стилу: ми смо хтјели, али неће војска. Они психолошки нису били спремни за нападна дејства.

Команда батаљона са којом сам договорио да ме прати у току напада, да крене заједно са мном, комплетна напушта командно мјесто ноћ уочи почетка напада. Кад нас је о том обавијестио неки човјек, услиједила је наредба начелника штаба Корпуса да се та команда похапси. И сви су похапшени. Опструкција је била у командном кадру, а не у војничхом, борачком саставу.

То се не односи на активне официре, ја увијек наглашавам, да никада и ни у какавој ситуацији са активним официрима нисам имао проблема - они су часно извршавали све постављене задатке. Овдје је ријеч о резервним официрима, појединцима. Они су у војску почели да уводе самоупранљање. То је било катастрофално у свим областима, али ко је то могао и смио да каже раније. За војску, а самим тим и за одбрану Југославије, касније српског народа, то је било погубно. Резервни официри, бар ови са којима сам се

овдје сусрео, пред командантом, својим претпостављеним, говорили су једно, а пред својим потчињеним, пред војницима, друго.

- „Пустите ви пуковника Лисицу. Он је активни официр и само гледа своје. Он вас води у сигурну смрт. Ми морамо да сачувамо свој живот, своје село..., њега интересује чин генерала...“ - Ето, то су они говорили војницима, а ја сам мислио: јадна вам је ваша одбрана. Али, то је тако - неки нису видјели даље од свог носа, а даље од свог сеоског атара готово нико. Како онда да говоримо о одбрани српског народа у цјелини?

Такво понашање официра у свим армијама свијета, или бар у највећем броју, било би, у ратним условима, санкционисано најтежом казном. Знајући то све, био сам убјеђен да ми не можемо да извршимо постављени задатак. И поред тога, команда Корпуса је наредила да се изврше све припреме за напад. Извршио сам припрему својих тенкиста, и свих снага. У напад смо могли да кренемо сваког часа. Још једном сам упозорио мог претпостављеног, начелника Штаба Корпуса, да напад нема никаквог изгледа на успјех. Опет је услиједило оно његово:

- Само ви крените. Кад пробијете линије усташке одбране, када то остали виде, народ ће да крене.

Наредба је наредба и јединице крећу у напад по мојој борбеној заповијести. Помоћне снаге су, према мојој замисли, кренуле у напад преко Чапразлија. Те снаге су у одређеном моменту требале да „прерасту" у главне снаге. Из другог правца, од Челебића, прам Ливну кренула је главнина снага. Био сам са снагама које су извршиле напад на главном правцу, а мој

помоћник је командовао на помоћном правцу. Начелник Штаба Корпуса остао је у Црном Лугу и одатле је требало да координира са артиљеријом и другим средствима.

Ми смо упали у предњи крај непријатеља, послали и тенк за разминирање пута, јединог тенкопроходног правца, јер је десно била мочвара, а лијево се уздизао брдовит терен, тако да се није могло маневрисати са тенковима. Како су, а то се не дешава први пут, наша браћа Срби, обавијестили усташе о времену нашег напада, усташе су нас дочекале организованом и јаком ватром. Имали смо погинулих и одређени број рањених. Али, да зло буде још веће, обистиниле су се моје сумње и слутње - у напад су кренуле тенковске јединице, а ни једна, баш ни једна, пјешадијска јединица није се придружила да подржи тенковски напад. Пошто смо претрпјели губитке, наредио сам да се јединице зауставе на достигнутим линијама, а затражио да се једна артиљеријска јединица, која је била размјештена у неком засеоку иза Челебића, помјери 2 км напријед како би могла да успјешније дејствује по усташким положајима и тако заштити наше снаге. Лично сам ишао тамо да извучемо минобацаче на предвиђене положаје, бодрио те посаде да изађу на положаје са којих ће моћи ефикасно дејствовати, јер су били сувише позади. Међутим, они су на тим линијама њиховог размјештаја направили склониште, организовали неки свој готово кафански живот и просто не дају, не могу, да се одвоје од тог „свог стандарда“. Једва сам их помјерио.

Мој помоћник Аћимовић, грми, псује и мене, и Младића и Ковачевића, саставља небо са земљом. Он је, односно његове јединице су имале, поменуте губтке и због насталог стања нашао се у врло неугодној ситуацији. Наредио сам му да се повуче на одређене линије, а успјели смо некако да привучемо и артиљерију. У том стању нас је затекла ноћ. Сад је концентрација живе силе била солидна и ми смо у ноћ ушли са извјесном сигурношћу. И војска и тенкови били су безбједни, бар онолико колико може да буде безбиједан предњи крај.

Рано ујугро обавјештава ме потпуковник Аћимовић да су сви артиљерци током ноћи побјегли, повукли се на раније ватрене положаје. Одмах смо сјели у кола и отишли на њихове положаје и нађемо их тамо, стоје као на некој показној вјежби.

- Ко вам је одобрио да се вратите на полазни положај, питам их, кад сам вам одредио нови, резервни положај.

- Па нама је овдје добро, кажу.

- Мене не интересује како вам је, него вам наређујем да се одмах вратите на синоћ одређене положаје.

- Не и не, запели они, нама је овдје добро и ми одавде не идемо.

- Добро, кажем ја, а мрак ми пао на очи: ко неће да извршава задатке, војне задатке, не може да остане у војној униформи. Пошто ви носите униформе ЈНА, а нећете да се борите, скините те униформе и можете да идете куд год хоћете.

Ја сам се понадао да ће их то, бар мало, уразумити. Кад тамо – имате шта да видите - они почеше истог момента да скидају блузе и панталоне! Ја идем даље, да кажем: и гаће и поткошуље скидајте, видим и оне су војничке. Мислим, неће ту срамоту да прогутају, али они се скидају. Само неколико њих од цијеле минобацачке батерије имали су свој веш. Остали стоје голи као од мајке рођени, без видљивог стида, без поноса, без гаћа, без... Отјерао сам их са положаја онако голе. Само један, запамтите, један једини од читаве батерије, мени се „супротстави“ ријечима:

- Ниси ме ти обукао, па ме нећеш ни свући.

- Свака ти част, кажем, ти си прави Србин, српски војник и антифашиста, чувај ове униформе, ја нећу да их узмем одавде.

А остали, Боже свемогући, остали су се голи вратили кућама.

Од тога и око тога послије је пукла читава брука. На сцену ступа она стара и већ овјештала фразеологија. Шта то ради пуковник Лисица, он скида војску, он је полудио. Са људима треба радити, треба...

И тада сам питао и сада питам све те моје критичаре, те што знају да треба са људима радити, шта се ради са људима на предњем крају, у борби - да ли се извршавају задаци, или се држи политичка, идеолошка, или не знам каква друга настава.

За мене је предњи крај највојничкије мјесто, мјесто на коме нема приче и једино мјесто са кога војник креће само у једном смјеру - напријед, у напад. До крајње тачке и послиједње стопе своје земље. И ни

корак даље. Кад будемо ту, о свему ћемо да разговарамо.

Послије тих мучних сцена, које сигурно није доживио никада ни један командант у дугој историји нашег ратовања за слободу, био сам психички сломљен. Боже, шта се то дешава са борцем, човјеком сељаком, антифашистом. Од када то он може да напусти своју кућу, породицу, своју њиву, свој положај?

Они су голи кренули за своје село, кућама. Можда су се успут „снашли“ и нешто навукли, а онда се на пуковника Лисицу дигла и ала и врана. Ја сам по њиховом суду изгубио памет, они по мом суду образ. Заиста, више нисмо могли заједно. Они су писали петиције и тражили да будем смијењен, а ја сам Бога молио да се то деси, само да немам посла са њима. Ми смо били два свијета: ја сам хтио да заштитим народ и земљу, да сачувам част кроз поштену, војничку борбу, а они нису били за борбу. Питајте њих, или нека се они сами упитају - за што су они били тада? Не треба заборавити ничије заслуге, али ни издајство.

Моје командно мјесто налазило се недалеко од раскршћа у селу Челебићи, на линији развоја, једва 800-1000 метара од предњег краја на коме су се налазили војници, војници из редовног састава ЈНА. Готово само војници, јер сви остали су гледали да се извуку, да избјегну извршавање борбених задатака. Била је то нека сеоска још недовршена кућа. Још су око ње биле скеле за стављање фасаде. Био сам на спрату, или је то било поткровље, нисам сасвим сигуран. Након свега што се десило тог дана, знао сам

да ме чека бесана ноћ. Тјешио сам сам себе да ћу бар одморити тијело, ако не могу душу. Али те ноћи је отворена минобацачка ватра по мом командном мјесту. Усташе отварају ватру на командно мјесто команданта. Лош знак, лош да не може да буде гори, али то ме није изненадило. Више ме изненадило одакле уопште знају гдје се налазим. Гледам у још незавршен плафон над креветом собе у којој сам заноћио и мислим: ако погоде ову још незавршену кућу, ето мине мени у кревет. Каква банална смрт за официра у рату. А као за инат, мени се баш спава... Ко зна, мислим у себи, можда је ово пред смрт. Нешто сам тако слушао. Мине грме. Да ли да устанем и куда да кренем? У том размишљању прекида ме потпуковник Аћимовић који упада у собу и невољно хаже:

- Падају мине, шефе.

- Па неће печене кокошке. Шта можеш, таква нам је, ваљда, судбина.

- Да ли да мијењамо мјесто?

- А куда бисмо то?

- Само да се спустимо у подрум.

- Ваљда ће ово стати, потпуковниче, завршим ја тај наш ноћни дијалог.

Сјели смо и пушимо свак у својим мислима. Већ је неко доба ноћи, али једне од оних у којима јутро изгледа немјерљиво далеко и поред умора који се увукао у кости и поспаности што душмански прекида сваку мисао. Готово искидане пролијећу ми кроз главу мисли. Боже, шта ли ноћас раде моји? Како су војници на предњем крају - они сигурно мисле да су нас напале

усташе и - мисле, е, овуда неће проћи. Знам ја добро своје војнике, младиће ЈНА, имају они куражи, срца..

Престала је минобацачка паљба и све је опет постало нестварно тихо - свањава дивно јутро. Добро је, помислим, остали смо живи, али до када, неће, ваљда, бити до прве кривине?

Јутро сам дочекао жив - рањен једино у душу. Али јутро наставља да ми се свети што сам жив. Једва смо се однекуд снашли за 100 грама кафе и док сам силазио „са спрата“ на вратима куће појавила се нека жена.

- Добро јутро, поздравим је, а она ни ријечи.

- Добро јутро, поновим ја, мислећи да је љута што смо ушли у ту празну кућу. Ко сте ви и гдје сте то пошли?

- Ово је моја кућа, одбруси она и уђе унутра, узе неке ствари и без ријечи оде некуда.

Није прошло ни два часа, још је било рано јутро, појави се један мушкарац, ваљда власник куће. Улази без поздрава и без ријечи. Зауставим га ријечима:

- Стани човјече, ко си ти, куда си пошао? Зашто си дошао?

- Ја сам овдје домаћин, каже он.

- Па дај да се упознамо, домаћине. Кажи ми гдје су усташе, колико су далеко њихови положаји?

Он ћути, не проговори ни ријеч, само се завуче у кокошињац, покупи јаја и торбу на леђа.

Та слика сељака који оставља кућу да је спале усташе, без воље и жеље да узме пушку у руке и да се бори за то што је сваком нормалном човјеку највећа светиња - неће никада нестати испред мојих очију.

Сељак са десетак кокошијих јаја напушта све што су му преци стекли и оставили. И оно што је он сачувао и створио до тог часа.

Од Челебића до Црног Луга заустављао сам се на многим мјестима да видим, да осјетим њихово расположење. Један од тих сељака ме пита:

- Бога ти, команданте, да ли би требало да ову своју краву поведем негдје, дубоко у позадину, ако овдје дођу усташе. У оном прошлом рату преживио је онај ко је имао краву.

- Води краву тамо гдје мислиш да ће твоја дјеца и твоја породица да преживи. А ја ти кажем да ћете ви сви овдје преживјети ако се организујемо и одбранимо. Једноставно - усташе неће моћи да дођу овдје.

Једна домаћица закључала бунар да јој војници не попију воду. Ја знам цијену воде у тим крајевима, али, забога, април је. Да ли она и њој слични знају цијену капи војничке крви коју нечији син, војник, сваког часа може да пролије. За њену кућу, бунар, имање?

Наредио сам да се бунар отвори и вода домаћински користи - онолико колико је било потребно тој групи војника на положају. То је било командно мјесто батаљона. Командант батаљона био је потпоручник. Сјајан и поуздан, у рату већ окушан момак, али замислите: потпоручник - командант батаљона. А имали смо, поготову уочи самог рата, праву инфлацију чинова..

Једна друга жена оптужила војнике да су јој украли кокош. Узалуд су се правдали, она је толико викала и клела док неки момак није потегао аутомат-

ском пушком по јату кокошака разасутих по пространом дворишту. Хтио је све да их побије. Перје је летјело на све стране, а само је једну огребао метак.

Мене је просто зачудило колико тај народ у овом крају, након свега што се дешавало у њиховом ширем и ужем окружењу, још увијек није схватио шта се догађа, каква се опасност наднијела над њих. За мјесне органе власти, за локалну милицију, за становништво - рат је требало да води ЈНА. Дакле, ништа од пароле - „Сви смо армија“. По тој њиховој логици, (само ја не знам одакле им та логика), војска ратује, а они треба само да чисте терен. Ја сам под термином „чишћење терена“ замишљао хапшење преосталих прикривених противника, разминирање минираних објеката и сл., а доп тим термином, зашто то не рећи врло отворено, они су подразумијевали пљачку.

И на другим правцима стање је било врло слично. Због неуспјелог напада, из већ наведених разлога, због претрпљених губитака у живој сили, ја сам наредио да се на одређеним, тада достигнутим линијама, пређе у одбрану.

Мислим да се ми и дан данас налазимо на тим линијама. Усташе на том правцу нису имале такве снаге да нам се озбиљно супротставе, само да је било коордкнације, да није изостала толико неопходна подршка пјешадије. А ту подршку требало је да дају територијалци, јединице састављене од бораца из редова локалног, домаћег становништва. Мислим да су сада многи од оних који у то вријеме нису видјели ништа мимо свог цлота, данас свјесни свих посљедица њиховог тадашњег понашања и неуспјеха овог напада.

За мене је ово ратиште било умирено, завршено. По позиву команде Книнског корпуса ја сам се вратио у моју матичну команду, у Книн.

III
ОПЕРАЦИЈА У ПОСАВИНИ

1.
ПОВЛАЧЕЊЕ ЈНА И СТВАРАЊЕ ВОЈСКЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Пошто је међународна заједница признала, након што су је свестрано подржавали одређени међународни фактори, сецесију Словеније и Хрватске, а потом и самосталну Изетбеговићеву Босну и Херцеговину, догађаји се почињу да одвијају муњевитом брзином. Словеначко-хрватска искуства у Босни се максимално користе, али им се додаје и читав арсенал нових смицалица из прокључалог „босанског лонца“ како би се ЈНА што више компромитовала, исцрпљивала на моралном и психолошком плану, етикетирала као србо-комунистичка и најзад као страна, окупациона сила у новонасталој фундаменталистичко-хадезовској Босни и Херцеговини.

Међународни чиниоци, страна и домаћа фашисоидна информативна кампања појачавале су тензије из дана у дан. У сплету таквих околности државни и војни врх испуштају све нити из својих руку и даљи ток догађаја, већ предвидљив у свим његовим трагичним димензијама, одвија се готово по неком аугоматизму.

Почетком маја, тачније 4-ог маја, на савезном нивоу, одакле се још увијек „руководило“ Државом и „командовало“ Армијом, донесена је одлука да се ЈНА, сви њени припадници, са комплетном техником, до 19. маја пребаце (да не хажем повуку) у Савезну Републику Југославију, сада већ састављену само од Србије и Црне Горе.

Мене је та одлука, наредба или како се већ звао тај срамни, изнуђени документ, затекла у Бањалучком корпусу. На мене је, као и на остале официре и подофицире, али и војнике који су се налазили на одслужењу војног рока у јединицама ЈНА, та одлука дјеловала шокантно. И то је слаб и неадекватан израз да би читалац могао да схвати стање у ком смо се нашли, у које смо гурнути, као у живу ватру. То је нека мјешавина увријеђености и понижења, али и туге, дубоке гуге и пораза без изгубљене битке...

О тим преломним часовима, о томе шта је условило доношење такве одлуке, о последицама, које ће се одмах почети да објелодањују, о колективним и појединачним људским драмама и психичким ломовима – писаће се књиге, драме, снимати филмови. Та тема, тај преломни час постаће изазов за војне експерте, за научнике који се буду бавили политичким студијама, за историчаре и умјетнике.

Као и већина официра, или, ако хоћете, као и сви официри српске и црногорске националности (уз још неке часне, али не баш тако бројне појединце из редова других народа) ја сам СФРЈ прихватио као своју домовину. За мене је то била света земља, заклео сам се да ћу да браним њену цјеловитост и неповредивост.., а ово сад, Боже, да ли човјек, при чистој свијести, може све то, са чим је и за што је живио деценијама, да преломи у једном тренутку. И то нечијом одлуком. Нема више Југославије и тачка. Пред тим стаје памет.

ЈНА, коју многи оптужују да је српска војска напушта вијековне српске етничке просторе и „враћа“ се у Србију и Црну Гору, у новонасталу СРЈ, скраћену

Југославију, како су говорили циници. Ако је српска војска, она мора да остане у српској западној и источној Славонији, у Лици, на Кордуну, на Банији, у Книнској крајини и Равним хотарима у дијеловима сјеверне Далмације и читавој Босни и Херцеговини. То су српске земље. Да ли то неко у свијету, или овдје, мисли да постоје разни Срби; словенски, далматински, лички, кордунашки, банијски, кнински, крајишки, босански, херцеговачки...? Србин је Србин (или није) ма гдје да живи, а његова војска мора да му обезбиједи мир, слободу и независност на његовим националним просторима.

Међутим, наредба је морала да се изврши. О тих петнаест, само петнаест дана, од 4-ог до 19-ог маја, о свему ономе што је у њих „стало“ још нико није честито проговорио. Да ли је све морало да се одигра онако како се одиграло или је могло, требало и морало другачије - утврдиће накнадне анализе и студије. Ја, понекад у шали хажем:

- Камо среће, ако је већ тако морало да буде, да се војска постројила и у борбеном покрету кренула од Дервенте, Модриче и Добоја преко Орашја за Бијељину и преко Тузле у Зворник, па да бар часно пређе преко Дрине у СРЈ.

Али, увијек то несрећно али, баш на тим просторима због несналажења, неспремности и лоше организованости ТО (а тако је било и другдје - ТО је била замка и велика заблуда) многи гарнизони лако падају, прелазе у руке непријатеља српског народа, падају градови, села, стратешки и тактички значајни положаји...

Тај морални шок је, ипак, брзо превазиђен. Захваљујући активним официрима, подофицирима н борцима из редова српског народа, веома успјешио и релативко брзо организована је одбрана, од ЈНА је преузето нешто технике, оно што је нама формацијски припадало, тако да је спријечен радикалнији продор усташких снага на етничке српске просторе или бар на већину тих просгора. Остала је команда Бањалучког корпуса, већина команданата бригада (или су благовремено нађене одговарајуће замјене за оне који су жељели да се врате у СРЈ), батаљона, командири и посаде тенкова, структура ПВО и авијације. Све у свему - језгро будуће Војске Српске Републике (ВСР), која је касније преименована у Војску Републике Српске, када је Скупштина изгласала нови назив за српску државу на просторима бивше Босне и Херцеговине - Република Српска.

Сва борбена дејства која су на просторима Босне и Херцеговине вођена до 19. маја изводила је ЈНА. За мене лично, то су била борбена дејства у зони одговорности Книнског корпуса и операција ка Купресу и Купрешкој висоравни. Сва борбена дејства тог датума, као и ова која су сада у току, изводила је и изводи Војска Републике Српске - ВРС.

Мени тешко пада када се доносе, неправедно и олако, неке паушалне оцјене о ЈНА. Она је у непостојећој држави, и поред издаје државног врха, па и издаје у сопственом врху, одиграла изузетно значајну улогу у заштити антифашистичког народа. Тамо гдје се поједини команданти нису показали достојни

положаја на коме су се налазили и чина који су имали - тамо су се догађаји одвијали у другом, за српски народ трагичном смјеру. Али ја немам намјеру, не бар у овој књизи, да шире говорим о томе. Напомињем само то да је ЈНА имала највише успјеха у срединама у којима је преовладавало српско становништво, како на просторима Хрватске, тако и у Босни и Херцеговини, што је и сасвим разумљиво, ако се има у виду њена исконска антифашистачка оријентација. А повампиреност нових усташа, њихово ступање на сцену и преузимање власти у Хрватској били су и остали најочигледнији примјер рестаурације фашизма.

Из бивше ЈНА израсле у три српске војске: Српска Војска Крајине, Војска Републике Српске, те Војска СРЈ. То је и данас једини гарант српском народу, његова несаломљива снага у борби за слободу и коначио уједињење.

И још нешто: из ње су израсле и војске наших садашњих противника.

2.
ДОЛАЗАК У ПРВИ КРАЈИШКИ КОРПУС

На позив хоманде Книнског корпуса, односно на лични позив генерала Ратка Младића, вратио сам се из Црног Луга код Грахова у Книн. Раније сам био поднио захтјев за прелазак у Бањалучки корпус и тај захтјев је на некој вишој инстанци усвојен. Било ми је лако да се преселим у Бању Луку, јер сам у Книну имао само нешто најнужнијих ствари. Породица је за читаво

вријеме мог боравка, службовања, те коначно и ратовања у Книнској крајини, била у Бања Луци.

Приредили су ми срдачан, пријатељски опроштај. Одлазио сам из Книна са неком необјашњивом сјетом. Баш у том Корпусу прошао сам кроз читаву ватру разних исхушења, па и оних првих ратних, тако да сам се и као официр и као човјек на извјестан начин почео да идентификујем са тим Корпусом.

Договор ранијег команданта Книнског корпуса, генерала Вуковића, који је био именован за команданта Бањалучког корпуса у Бањој Луци и новоименованог команданта Книнског корпуса, генерала Младића, био је одлучујући за мој прелазак у Бању Луку. Човјек све то накнадно сазна.

Радовао сам се, ипак, повратку породици, Бањој Луци... Међутим, као гром из ведра неба, услиједио је позив команданта Сарајевске армијске области, генерала Кукањца, да се јавим у Сарајево. Нисам знао зашто ме зове, јер сам већ био обавијештен да идем у Бању Луку. Кад сам стигао у Сарајево, у Команду армије, генерал Кухањац ме директно, без икаквог увода и околишења питао:

- Пуковниче, да ли си спреман да примиш једну елитну оклопну бригаду у Сарајеву?

- Зар у Сарајеву има таква бригада, отело ми се питање.

- Па она је у формирању и хоћеш ли ти ла је примиш?

- Не, одговорим кратко, а онда почнем да нешто објашљавам, као ја не познајем територију Сарајева, па..

- Само сам хтео да чујем: да или не?

Тај посао био је повјерен једном официру, мом „класићу", како ми војници то кажемо. Кад је генерал поменуо његово име, ја сам то свесрдно подржао. Да ли је та бритада икада формирана или није, нисам сигуран. Ипак, она се под таквим именом није никада касније помињала.

Све што се касније догађало у Сарајеву нисам могао да схватим. И сада ми ту изгледа доста тога мутно, мада су се неке ствари „разбистриле" и за њих би човјек прије могао да изрази чуђење, него разумијевање.

Како то да се комплетно руководство Српске демократске странке, дакле руководство српског народа у БиХ, особито у Сарајеву, комплетно, нашло на Палама, а нико тобож није „знао" шта се „спрема" у Сарајеву. Како то да муслиманско и хрватско руководство остаје и може да остане у самом граду, а српско не може? Гдје је ту истина? Шта се дешава са српским народом у Сарајеву? Ко га штити? Једино су остале јединице ЈНА у Сарајеву, али не располажем подацима о томе које су то и какве снаге и да ли је могло нешто више да се уради. Но, и овдје се показало да је ЈНА надживјела сопствену државу. Команданта Друге војне области генерала Кукањца сам познавао као отреситог официра и претпостављам, али само претдостављам, да не би тек тако ставио главу на пањ, своју и својих потчињених. Шта се ту дешавало, то најбоље знају учесници тих немилих догађаја. Шта и какве одлуке је доносила Врховна команда, политичко руководство Југославије, то ми

није познато, али све што се дешава око Алије Изетбеговића, те у Добровољачкој улици, за мене је више него чудно и поразно и за јединице ЈНА и за срапко руководство и руководство тадашње Југославије. Како и зашто се тако понаша УНПРОФОР, могло се видјети у Доброволлчкој улици, а и у каснијим догађајима. Сврстали су се отворено на страну зелених беретки и усташа.

Криминалци типа Јуке Празине, Мурата Шабановића и њихов олош, по одобрењу муслиманског руководства показују лице, не само своје већ и свог руководства.

Зашто није извршена мобилизација јединица ЈНА? Рат траје у Хрватској, пренесен је и на просторе бивше БиХ, а Сарајево спава, као да се рат води у Африци. Операција Купрес је завршена деветог априла 1992. године, а трагедија у Добровољачкој улици се дешава у мају исте године. Да ли се то могло избјећи? Мислим да се могло. Требало је радити обрнуто, увлачити снаге, јединице ЈНА и ТО, у Сарајево и блокирати виталне објекте, те би на тај начин Сарајево било спашено. Осјећам да су се сви понашали, у одређеном степену, смушено, а политичко руководство без јасне концепције шта и како треба радити. Ове догађаје нека објасне актери тих догађаја.

Шта рећи за распад Тузланског корпуса и страдање војника ЈНА у Тузли и ко је за то одговоран? О томе сви ћуте, али неко ће морати и на то питање да одговори. За животе тих невиних жртава, мора неко да одговара. Свеједно шта је те жртве проузроковало:

нехат, немар, незнање, несналажење, кукавичлук или... Остале су бројне дилеме, а ја само на једну могу поуздано да одговорим - пуковник Лисица то не би дозволио.

Прошло је и то и ево ме, напокон, у Бањој Луци, Бањалучком корпусу, који је већ преименован у Први крајишки корпус. Добио сам 7 дана одмора и да се након тога 22. маја јавим у команду Корпуса. Команда Првог крајишког корпуса тада се налазила у Старој Градишци. Формирањем Првог крајишког корпуса, дошло је и до смјене на његовом кормилу- генерал Вуковић одлази у СРЈ, а командант Корпуса постаје дотадашњи начелних штаба. Према, замисли генерала Вуковића, требало је да будем командант оклопне бригаде, али тако није мислио нови командант Корпуса. Они нису знали шта да ми понуде, коју дужност. На мјесто команданта оклопне бригаде већ је био именован други човјек и ја сам, у неку руку, био вишак. Приликом тог сусрета гласно су размишљали шта да ураде са мном. Најзад су одлучили да ме врате у Школски центар оклопно-механизованих јединица у Бањој Луци, из кога сам у Кнински корпус отишао за начелника оклопно-механизованих јединица уочи немира у Ккинској крајини.

- У Школском центру за сада нема ништа, кажу, али ти погледај мало шта се тамо ради.

Захвалим се, изненађен тим обртом и кажем:

- Нема никаквих проблема. Ево вам број мог приватног телефона, па када вам затребам, или када се одлучите шта ћете са мном, ви ме зовите.

Вратим се у Бању Луку необављеног посла, ратник на одмору. Дођем у касарну „Врбас“ (тамо је био Школски центар ОМЈ). Ни сијенка некадашње касарне „Врбас“ у којој је све блистало. Све сам обишао, прегледао. Застајао сам у ходу, нисам вјеровао сопственим очима. Такав неред, толики јавашлук и такву недисциплину ја нисам могао да замислим ни у последаој четврти предграђа, а да не говоримо о до јуче узорној касарни, Школском центру. Капија постоји формално, а кроз њу улази и излази ко коће и кад хоће - војници, резервисти, подофицири, официри, грађанска лица. Нисам могао да то гледам и почео сам да уводим неки ред. Далеко је то било од реда, тек нека дисциплина и корах по корак успостављања реда. Прво сазовем све мени потчињене старјешине и свима подијелим задужења, учиним их непосредно одговорним и неки ефекти су одмах почели да се осјећају. И Залужани су били под неком мојом командом, али само формално. То је било двојно командовање. Са Мањачом је био исти случај. Не знам колико је времена прошло док су ме, најзад, позвали из команде Корпуса да ми кажу како су ми нашли мјесто.

- Формираћете другу оклопну бригаду на Мањачи, кажу ми у Команди.

То ће за сада бити наставна јединица за обуку регрута и резерва Команде.

Од тенкова који су се налазили у Школском центру почео сам да формирам Другу оклопну. Окупио сам старјешински кадар, одредио команданте и командире, одржали смо потребне састанке. Нешто је

већ било урађено у Бањој Луци и ја сам отишао на Мањачу да на самом терену одредим гдје бисмо што могди да поставимо и како да реорганизујемо. Посао је интензиван па смо и ја и све старјешине имали пуне руке посла. Потчињене старјешине су радили даноноћно, свако у свом батаљону, у свом дивизиону, у својој чети. Нико се није штедио. Тај посао око формирања бригаде што у Школском центру, што на Мањачи, трајао је мјесец дана.

3.
КОМАНДАНТ
ТАКТИЧКЕ ГРУПЕ ТРИ

Из команде Корпуса позвали су ме хитно на састанак. Мислим да је то било 20. Јуна. Спремала се операција ,"Коридор" и на наше крајишке просторе стигле су јединице Мартићеве милиције као и друге снаге из Книна, али и из других крајева данашње Реаублике Српске Крајине. На једном састанку гдје се договарало о појединостима предстојеће операције, (то су ми касније испричали) господин Милан Мартић је питао:

- Гдје вам је пуковник Лисица?

- Он је на Мањачи, одговорили су му.

- Шта ће вам Лисица на Мањачи, људи моји, а овамо се спремамо за пробијање коридора? Зашто га не укључите у ове борбене акције. Ово је прави посао за њега, или ако баш хоћете, он је прави командант за овакву акцију. Знам то из Книнске крајине. Био сам са

њим на Масленичком и Шибенском мосту, у Кијеву, па Дриновачком платоу.

Ја сам са Мартићем заиста постао друг по оружју. Имали смо пуно повјерења један у другог. Мартић је стигао и на Купрес да ме поздрави.

Нашао сам се код куће кад сам обавијештен да треба да се јавим у команду Корпуса. Хелихоптер је дошао по мене у хасарну „Врбас“ и ја сам се нашао у команди Првог крајишког корпуса, на његовом тадашњем ратном командном мјесту у ширем рејону Добоја. Сви су били на окупу – цијела команда и један број команданата јединица придошлих из РСК. Поздравио сам се са свима и они су ми предложили да им се одмах придружим у планирању и припремању операције.

Стање на линијама око Добоја било је веома сложено, на неким дијеловима чак и критично. Дервента је била у рукама усташа. И не само град Дервента, него, што је још горе, и све значајне, стратешки од непроцењивог значаја коте у широј околини града- Костреш, Бијело брдо, Плехан, Мојића брдо и тако редом скоро до села Фоча. Ми смо пуна два дана бдјели над том ситуацијом, процјењивали нужност акције и редослијед потеза. Све је рађено врло одговорно, официрски, савјесно. Мени су рекли да треба да будем на- челник штаба у оперативној групи Добој. Посао начелника штаба није од- говарао мојој природи, ја, искрено говорећи, нисам био официр за ту врсту послова. Мени су били ближи послови и дужности команданта. Та одлука је брзо промијењена и добио сам задатак да формирам

тактичку групу. У право тада је неко из више команде донио врло мудру одлуку о формирању тактичких група које ће да извршавају намјенске задатке и да по линији командовања обједине сва борбена дејства на одређеним правцима. Формиране су укупно четири тактичке групе а трећа је стављена под моју команду.

4.
ПАД ПЛЕХАНА
И ОСЛОБОЂЕЊЕ ДЕРВЕНТЕ

Двадесет четвртог јуна 1992. године, по наређењу претпостављене команде одређене су снаге које улазе у састав Тактичке групе три, те у том смислу и моје командантско овлашћење.

Мислим, како да почнем и на коју страну да кренем. Најприје треба формирати команду. Наредио сам да ме све старјешиие из оклопне бригаде чекају у касарни „Врбас“ у Бањој Луци. Хеликоптером сам се вратио у касарну и одмах на састанак са старјешинама.

- Здраво, официри и подофицири!

- Здраво!

- Е,као што ћете сада чути, дошло је и „наших пет минута“.

Идемо на фронт општим правцем Дервента - Брод. Немамо времена за детаљнија објашњења. Све послове - задатке од сада рјешавам „тенковски“, из покрета. Сви позадински органи бригаде да се припреме и одмах да изврше марш у шири рејон села Горња Фоча. Мој помоћник за позадинско обезбеђење биће потпуковник Радомир Чавић.

Обратим му се лично:

- Све планирај и припреми. Од овог часа преузимаш позадинско обезбеђење Тактичке групе три.

Начелник штаба, потпуковник Боро Којић, одговоран је да пребаци бригаду по дијеловима - нешто возом, а нешто сопственим ходом у шири рејон Добоја. Тамо, на командантском извиђању, добићете конкретне задатке.

Команда стана и сви органи везе иду одмах са мном. Полиција исто тако. Мајори Владо Топић и Новак Ђукић, одмах крећемо назад.

Захваљујући нашим официрима и подофицирима посао смо завршили зачуђујуће ефектно, брзо, а надам се и паметно. Одмах по повратку ка Дервенти, нешто по карти, а нешто, као што обично бива- карту читај, а сељака питај - нашли смо сеоску кућу у селу Горња Фоча и ту формирали и смјестили команду Тактичке групе три. Кућа је била лоша, али је могла да задовољи наше потребе. Али, у Горњој Фочи остали смо много дуже него што смо планирали. Лично ми је одговарао сеоски амбијент, пошто сам и сам рођен на селу. Поред куће је био шљивик, доста воћа и сви пратећи објекти сеоског домаћинства. Напуштене штале. Стока пуштена и тумара по њивама и ливадама. Јад и чемер. Одмах пишем одговорним властима ургентан допис под насловом: „Спашавајте народну имовину“. Власт спава, а профитери виде своју шансу и, наравно - корист.

У свом том кошмару требало је обавити припреме за једну сложену, деликатну и тешку операцију.

Морали смо радити муњевито, вријеме је било више него драгоцјено.

- Владо Топићу, тражи команданте и позови их вечерас на састанак.

Везисти, успоставите везу са свима потчињенима.

Заставниче, види са војницима да се стока намири и да јој се да вода, скапаће од жеђи.

Дајте ми војне карте овог правца...

Посла преко главе. Не знам шта бих прије. Ипак, уз помоћ „мојих“ мајора, подофицира и војника све смо то стигли довести у неки ред и брзо смо почели да функционишемо као „права“ команда.

Састанак са командантима потчињених јединица одржали смо истог дана (24. јуна). Из њиховог реферисања видјела се сложеност стања у јединицама. Кад смо то све сагледали, доносим одлуку:

- НАПАД. Ударни правци за бригаду село Велика - село Цертригонометар 311 - Плехан - раскрсница путева у селу Ралићи.

Командантима је све прецизирано.

Један од команданата ме гледа, помало зачуђено, видим да му нешто није јасно.

- Кажи команданте.

- Па како, чиме...

- Е, мој пријатељу, па са бригадом, а ти на челу.

- Има их много.

- Боље што их је много, биће мање „пуцања у празно“, а за твој слиједећи задатак надам се да ће их бити знатно мање.

Договорили смо се да ће чланови мог штаба ићи у потчињене команде ради ефикасније реализапије

замисли команданта ТГ-3, а и ради стручне помоћи. Тај наш став показао се изузетно позитивним, јер су се официри нашли и на предњем крају, заједно са борцима, неријетко их водили у напад.

Успјех је био невјероватно брз и охрабрујући, тако да смо овладали селима и котама како смо планирали.

- Честитам, свака вам част, знам ја да ми можемо још и боље. Само напријед, команданти! Чувајте борце, али напријед - грмим преко средстава везе.

Истина, било је и неких проблема, а они су се испољавали у несналажењу појединих команди батаљона, па и команди бригада, нарочито кад је у питању организација садејства са сусједима. Због тога се и догађало да нека јединица изврши дубљи продор него што је било планирано и тако се нађе „у потковици“, односно полуопкољена непријатељским снагама.

Већ по првим акцијама видјело се да су неке приче о снази непријатеља, њиховој техници (тенковима и топовима) биле пренаглашене. Имали су они од свега тога по нешто, али нису имали оно што смо имали ми - осјећај да се боре за праву ствар, за опстанак на својим прадједовским огњиштима, војнички морал и ријешеност да у тој борби истрају и из ње изађу као побједници.

Управо због тог залијетања у дубину непријатељских линија, не обазирући се при том на сусједе, сјајна крњинска бригада нашла се у „потковици“ и морала се уз доста проблема извлачити. При томе су изгубили два војника. Листајући ратни дневник нашао

сам, руком забиљежен, тај случај. Испсовао сам, можда и превише, команданта бригаде и рекао му:

- У току ноћи морате освојити село Велику, све рањене и евентуално погинуле извући. Ако то не извршите, извршите самоубиство, да ја то не бих морао да урадим својим рукама. Село Велика у 05,00 часова мора бити у нашим рукама. Довиђења.

Ако вам приликом извршавања неког задатка погине војник а ви задатак извршите, имате бар неку сатисфакцнју (жртве су нажалост неизбјежне), али ако не извршите задатак, уз то поступите мимо наређења - није добро, и то се у рату кажњава.

Током дана 25. или 26. јуна, извршавајући задатке, како смо се договорили, са снагама на предњем крају, рањен је мајор Владо Топић, начелник штаба ТГ-3. Био је са снагама ка предњем крају, бодрио војнике и лично командовао том јединицом у тренутку рањавања. У току тог дана наше снаге избиле су на Миљковић брдо, Томасово брдо, у рејон села Велика и рејон Караула, што је било од изузетног значаја за даља дејства наших снага. У тим дејствима учествовале су Осињска, Крњинска, Вучијачка, Дервентска бригада, те дијелови Друге оклонне бригаде и још неке јединице нижег формацијског састава. Имали смо губитака и то се врло негативно одразило на морал војника. Због тога сам највише времена проводио у бригадама и стално унозоравао да се добрим командовањем могу и морају да смање, па и скоро потпуно избјегну губици. Указивао сам на то да је командант одговоран за живот сваког војника и у више наврата јавно рекао да лакше могу да поднесем да ми догине командант, или

командир, него да ми погине борац. Тако сам радио и говорио да бих подигао морал борцима, враћао им самопоуздање и усађивао свијест да ни у једном часу, ни у сред битке, нису сами. Јер ту су саборци, ту су старјешине, ту су сусједи, ту је команда, ту је сав тај механизам који је у покрету и од функционисања сваког његовог дијела зависи коначан успјех операције. Сваки учесник одређене операције мора да мисли да од њега, баш од њега, зависи коначан успјех и да је његово ангажовање „прсеудило“ исход борбе. Он мора да живи у том убјеђењу, а ако га још нема – треба га стварати. Јер у крајњем случају, тако и јесте.

Нови састанак са потчињеним старјешинама одржао сам 25. јуна 1992. године у 24,00 часова и издао слиједеће задатке:

- У току дана и ноћи мора да падне село Велика и рејон Таван. У име побједе и спаса српског народа, за ово је одговоран командант Крњинске бригаде. Док не падне село Велика, командант бригаде да се не појављује на командном мјесту ТГ-3.

- Вучјачка бригада, мајор Ољача Младен, да овлада Караулом и осталим објектима у садејству са придодатним снагама. У току 26-ог да се јави са усташког командног мјеста. Подржаваће га наша артиљеријска група.

- Први батаљон Дубичке бригаде у садејству са Осињском бригадом да овлада и заузме висове Мојића брдо, Павловића и Томасово брдо, ради лакшег напада на Дервенту.

- Све јединице груписати на главне правце напада према објектима које треба ослободити од неприја-

теља. То значи; напустити класичну линију напада (држећи се за руке) и напасти одређеним правцима, уклињавати се у напријатељски распоред, те маневром опкољавати и уништавати њихове јединице.

- У име части и достојанства српког народа, задатак се мора извршити уз минималне губитке људства и технике. Уз вашу храброст, стручност, потребну енергичност, што ближе непријатељу и на његовим леђима извршити задатак, а по његовом извршењу наћи ћемо се на командном мјесту. У току операције налазићу се на правцу напада главних снага све до извршења задатка.

- Подршка по плану и по захтјеву потчињених.

Да би анимирао читаво становништво и подигао борбенн морал, односно створио га тамо гдје га уопште није било, обратио сам се свим званичним функционерима на територији ширег подручја Дервенте, Брода, Прњавора и Српца да се и они ангажују на стварању „климе“ у народу, стварању и подизању морала, тумачењу нужности наше праведне борбе. Обратио сам се и црквеним властима. И сви су се одазвали, сви који су били на одређеним функцијама и власти, политичким странкама и сви они изразили су спремност да се придруже борцима и дају свој допринос. На састанку који је одржан у селу Горња Фоча, на командном мјесту, дана 27. јуна у 12,00 часова били су присутни представниди власти Добоја, Брода, Дервенте, Прњавора и других мјеста. Договорено је да команда ТГ-3 донесе закључке, који произилазе из дискусија, којима ће бити прецизирани задаци за све учеснике састанка. Тај акт је донесен, подржан у

цјелини и потписак од стране свих учесника. Учесници су током разговора износили своје виђење наше борбе, али пошто сам и задужен за тај правац, за, условно речено, фронт на правцу Дервента- Брод, од 120 км, договорили смо се како да вршимо координацију рада свих: органа власти, милиције, војне полиције и цркве да би се на јединствен начин контролисала читава територија у захвату борбених дејстава. Према томе, на том радном састанку договорено је да органи власти по једног свог представника пошаљу на командно мјесто ради координације борбених дејстава и организације живота у мјестима захваћеним ратним дејствима. Предложио сам да би било добро да ти њихови представници буду правници по струци, како би се повело рачуна о поштовању закона и законитости, о примјени и спровођењу одређених прописа које су на својим територијама донијеле поједине општине. Договорено је да се у команди сваке бригаде одреди човјек који ће бити задужен за вјерске послове. Направили смо и шему пунктова састављених од органа војне полиције и милиције у зони дејстава. Сви су, по том закључку, били обавезни да посједују лична документа и иста покажу на пунктовима како би се спријечило непотребно кретање у зони борбених дејстава, али и све евентуалне злоупотребе. То се подједнако односило на војнике и на цивиле. Свако је морао да посједује одговарајућу пропусницу за кретање, или није могао да уђе у зону одговорности ТГ-3. Сва заробљена лица, након потребне обраде и са-

чињавања службене забиљешке о сваком лицу, спроводила су се у Добој и Прњавор. Виши ниво сарадње на плану безбиједности преко органа војне полиције и милиције остварује се са оперативном групом Добој (ОГ - Добој). То је омогућавало повезивање са снагама и органи-ма на правцу Бијељине, односно смјер „Коридор“. Представницима цивилних власти наложено је, такође, да након ослобађања територија предузимају мјере за контролу те територије, њену санацију, збрињавање сточног фонда и његово очување те спречавање пљачке материјалних добара. Све је то било договорено, прихваћено и сви присутни на поменутом састанку показали су велико разумијевање за одговорне мјере и спремност да се укључе у спровођење договореног. Декларативно је било тако, па и већина је била за то. Међутим, било је и другачијих мишљења и понашања. На овом терену било је угинуле стоке, страдале у току извођења борбених дејстава, било је и погинулих и још несахрањених непријатељских војника, које је по закону требало сахранити и о томе сачинити одговарајућу документацију. Баш ту у Горњој Фочи нашао се и један народни посланик, задужен за санацију бојишта. На самом командном мјесту риче једна крава, скиче свиње, узнемирено је повелико јато кокошију. Све је гладно, жедно, незбринуто, ненамирено. Ми из команде ТГ-3 немамо времена ни да мислимо на то, борбена дејства су у току, све гори. А слике сличне овој могли сте видјети широм тог богатог, претежно пољопривредног краја. Цивилна

власт је морала да о свему томе поведе рачуна, а тако је било и договорено. Кажем ја посланику, који се ту налазио, кажем му да неко мора да се побрине о том народном благу. Овако, велим, пропада право богатство, без нужде, због немарности, неорганизованости, а, Богами, и неодговорности за то задужених цивилних органа власти. Посланик ће како треба ово, па оно, то па то и све тако. Слушао сам га бар пет минута. Он упорно нешто објашњава, а крава риче, оне свиње и кокошке се пате од жеђи:

- Господине, прекинем га, не требају мени, ни нама овдје, та ваша објашњења. Објасните ви то кравама... Или им дајте воде. Неко то мора да уради.

Посланик др Јолдић се нашао увријеђен. Њему нису били на души ни државни, ни војнички, ни општи интереси народа, него вјероватно, неки други. И он је био од оних Срба који су се заклињали у своје српство, били плави од ударања у прса како би доказали колики су Срби. А у суштини нису радили оно што је требало да раде према функцијама које су имали, ни оно што су од њих очекивали њихови бирачи када су гласали за њихов избор на поједине функције.

Али, да се вратимо борби. Темељито испланирана нападна борбена дејства из сата у сат су доносила резултате. Низале су се побједе на свим планираним правцима напада, а њихов збир већ је наговјештавао бриљантну војничку побједу. Заузети су доминантни земљишни објекти на правцима напада наших бригада. Пали су Мојића брдо, Томасово брдо, Жировине.

Јединице су избиле пред сам Плехан, још из Другог свјетског рата, озлоглашено усташко упориште и гнијездо усташтва и прије оног рата и између два рата и у часу нашег прилаза истом. Борбени морал наших јединица је растао са сваком и најмањом побједом. На командном мјесту, у вријеме одржавања неког састанка, негдје око 17,00 часова затекла ме вијест о погибији пуковника Триве Вујића, команданта Дервентске бригаде. Одмах сам прекинуо састанак и отишао на положај те бригаде да видим шта се тамо одиграло и шта се тренутно дешава, али и због предострожности да не дође до поремећаја у тој бригади. Кад војска остане без вољеног команданта, посљедице могу да се јаве тренутно, а и да буду кобне. Његова смрт је свједочанство о високом моралу и патриотизму и официрском поносу команданта наших брнгада. Пуковник Триво Вујић био је од оних команданата који су, чак и ван свих прописа, ишли на челу својих јединица, да би извршавали постављене задатке. Пуковник Вујић изгубио је живот идући у напад у првим редовима своје бригаде, одмах иза тенка, ка раскрсници Рабић са које смо ми могли да контролишемо пут Дервента- Плехан. Кад сам дошао на командно мјесто Вујићеве бригаде, онако из покрета сам питао:

- Шта то би, људи, са пуковником Вујићем?
- Погинуо је командант.
- Како, гдје је доктор?
- Отишао је за Бању Луку, са мртвим командантом.
- Како се десило, питам.

- Ево, ту је борац који је био непосредно поред пуковника.

- Нека дође борац.

- Како је Триво погинуо, питам.

- Ишли смо иза првог тенка, а у једном моменту, кренуо је лијево од тенка да нешто осмотри, нисам чуо пуцањ ту око тенка, али све је грмјело. Погледам, а командант се ухвати за груди, посрну и паде поред тенка. Дотрчао сам до команданта, позовем санитет, али све је било готово. Није ништа рекао. Доктор је констатовао смрт. Погођен је тачно у срце.

- Да ли сте извијестили породицу?

- Отишао је официр да извијести.

- Припремите све што треба.

- Начелниче штаба, потпуковниче Обрадовићу, преузмите команду над бригадом и сутра зором вдемо даље, по плану. Пренесите борцима да сутра треба да освете свог команданта и све рањене и погинуле борце. Енергично крећемо у напад. Обиђите Дервенту, пресијеците пут Дервента - Брод у рејону Ободног канала и избијте на ријеку Укрину: - Да ли вам је јасно, потпуковниче Обрадовићу?

- Разумем, команданте!

Вратио сам се на своје командно мјесто, али не нанушта ме мисао о Триви Вујићу. Претходног дана били смо скупа. Кад сам завршио дискусију прилази ми Триво, сада већ, о мој Боже, покојни Триво, и каже:

- Добро команданте, много строго издајеш наређења, а знаш добро да и ми знамо да се мора. Сутра ћу ја избити на раскрсницу у Рабићу. Него, могао би ти да ме понудиш добром шљивовицом.

- Добро, Триво, важи.

Уз ракију и мезу, протекао је разговор о обичним, породачним ствaРима.

- Гдје су ти синови, питам Трива.

- Ма старији Бојан, као спортиста (тенисер) сад је у Америци, а онај млађи је са Милком, хоћу рећи мајком. Како су твоји, пита Триво.

- Ненад је у Средињој техничкој, а Славица завршава осмогодишњу. Бранислава на послу и у кући.

- Добро, команданте, кад ће ово да се заврши? Ти си командант, а ви командати све знате, изводи Триво.

- Не знам, а ти?

- Не знам ни ја.

- Добро, живио, стари мој и нека ти је сутрашњи дан са срећом, али мораш избити на Рабић.

- Добро, биће што бити мора.

Растали смо се уз стисак руке и уобичајено довиђења. Кобни усташки метак прекратио је наше дружење. Боже, је ли то дио наше зле коби - смрт нам, најчешће, узима најдраже. Остају само успомене...

Крњинска и Вучијачка бригада већ су биле избиле у шири рејон Плехана и успјеле да га заузму у муњевитом налету. Плехан је био самостан озлоглашен као расадник усташтва. У другом свјетском рату пао је послије Берлина. Тешко је описати шта је за народ, српски народ, у дервентском крају па и шире, значио пад Плехана. То се, једноставно, не може ни са чим поредити. Пао је Плехан, пао је камен са срца многима. Сваком Србину са ових простора пад Плехана за усташе и зелене беретке био је пад симбола у који су се

заклињали и тиме је њихов морал био пољуљан до темеља.

Команда ТГ-3 стално је наређивала напад и продужетак офанзивних дејстава до заузимања Дервенте, како је то било планирано у оквиру извођења ове операције. У предаху битке примио сам новинаре из разних редакција и ТВ Београда, Новог Сада и Бање Луке. Очи јавности биле су упрте у ТГ-3 јер је изводила веома спектакуларне и врло успјешне војне операције. Задаци су извршавани континуирано, а ми смо плански одмарали комплетне јединице, извлачећи их из борбе, уз истовремено увођење других, свјежих јединица. Смјена јединица се у самим борбеним дејствима није осјећала, а тај опоравак и одмор јединица показао се веома користан и на борбени морал бораца и јединица дјеловао изнад свих очекивања.

Мислим, да је био први јули. Позовем предсједника општине Дервента и кажем му:

- Ви сте „градоначелник“ Дервенте.

- Јесам, изабрао ме народ, а члан сам Српске демократске странке.

- Бога ми, то вам је „оно право“. Ето, мене су поставили, а вас народ изабрао. Драго ми је да је тако - предсједниче, е, сад ћу ја да напишем наредбу и поставићу вас за команданта батаљона, те ћете ви, по мом наређењу, ући у Дервенту, успоставити власт и спријечити евентуалну пљачку, пошто сте већ дуго у „егзилу“.

- Нисам ја за то способан, брани се предсједник, нисам служио војску...

- Добро, одредићу активног официра за команданта, а ви као предсједник и члан СДС будите помоћник за морал у команди батаљона.

- Не, не могу ни то. Знате, имам ја и других послова..

- Па да ли си предсједник општине Дервекта?

- Јесам.

- Како, човјече, ниси способан да успоставиш власт, да заведеш ред, а сутра, кад моји борци ослободе град, ти ћеш бити предсједник. У граду је сад потребан човјек, борац, предсједник. Хоћеш ли да ти и фотељу намјестим?

Опсујем пар сочних псовки, како то знају официри. Истјерам га из команде, и припријетим да он никада неће бити што је био.

Град Дервента је ослобођен 3. на 4. јули 1992. године. Наше снаге избиле су на линију Дервента - Плехан - Грчко гробље - Караула на Вучијаку. Морал бораца, старјешина и становништва растао је као поводањ. Морао сам да заведем какву - такву власт у Дервенти. Али предсједник слободне Дервенте је онај исти који је сам за себе рекао да није способан...

Жалио сам што имамо такав систем, да чак, и у ратним условима, нико никога не може да смијени. Ослобађаш му град, пролијеш крв, погубиш најбоље борце, а он није у стању да организује власт. Не мали број функционера се „смуцао по бијелом свијету“, нису ни омирисали барут, част изузецима.

Касније је предсједник долазио на командно мјесто код мене, али није показивао ни мало стида. То је онај тип људи, за које сам се ја увијек питао, да ли

имају образа, карактера? Шта више, предсједник је почео да се хвали својим резултатима.

- Био сам на Палама, каже ми приликом једне „посјете“.

- Па шта, ако си био?

- Био сам са предсједником Републике Српске.

- Па шта, ако си био, опет ја.

- Била је сједница, донијели смо одлуке, закључке...

- Хвала Богу да сте их донијели. Молим те што рјеђе ми долази и немој да ми, бар ти, живот загорчаваш. Спроводи те закључке и одлуке... Морам ка Броду.

Због оваквог мог става и реакције „вајни“ предсједник ме оговарао гдје год је стигао, нарочито у „форумима“.

- Лијо, немој да се мијешаш у цивилну власт, стигла ми је порука од генерала Младића.

- Коју власт, питам зачуђено.

- Ма, молим те схвати, а знам да схваташ.

- Не схватам, мој шефе, баш не схватам, али... Међутим, оно што није могао да уради предсједник општине, морао сам да урадим ја. Послао сам неколико мојих старјешина да уз помоћ војне полиције и милиције успоставе ред тек у ослобођеном граду.

Побједа је била бриљантна, улазак у Дервенту након крвавих судара изгледао је привидно брз. Сви конци су наједном попуцали и ми смо били у граду. Затекли смо трагове усташких крвавих пирова. У подрумима дома ЈНА на све стране трагови мучења српског живља - жена, дјеце, стараца. Нашли смо

лешеве неколико дјевојака које су након силовања бестијално убијене. Слике познате са сваке територије којом су владале усташе. На самом ушћу потока који се ту улијева у Ухрину неколико унакажених лешева. Пред тим призорима човјек мора да затвори очи и остане без ријечи. Али, то мора да се запамти, једном за увијек да се запамти, да се злочин више не би поновио.

Био сам задовољан учинком свих јединица, пожртвовањем и одлучношћу бораца и старјешина да се ослободи Дервента. Међутим, наш план је био да се иде даље, брже и даље. Послије се показало да ми нисмо на прави начин искористили панику која је завладала у усташким редовнма. Војнички речено, могли смо на њиховим леђима да уђемо у Брод, али негдје смо изгубили корак. Баш због тога предстојале су тешке борбе до уласка у Брод.

Командно мјесто ТГ-3 премјестио сам из Горње Фоче у шири рејон Плехана и ту је остало до избијања наших снага на Ободни канал, да би се поново помјерило ближе предњем крају. Моје мишљење је било да командно мјесто треба да буде што је могуће ближе предњем крају. Моје истурено командно мјесто најчешће је била нека истурена артиљеријска осматрачница. Обилазио сам јединице, кад год се указала и најмања прилика. У међувремену смо формирали и Бродски батаљон од људи избјеглих из самог села. Све јединице су се стабилизовале - морал на завидној висини, а ту су и прва борбена побједничка искуства.

Тактичка група три сада је била моћна борбена група, спремна за најсложеније задатке. И војнички и старјешински састав, и материјално-техничка опремљеност и борбени дух - све је било ту.

Успјели смо да избијемо на Ободни канал. Битке су вођене за сваку коту, пут, кућу. Терен је био врло непогодан за извођење нападних дејстава. Не зна се шта је све препрека. Свака шумица, чак и свако дрво, шипражје, кукурузи, висока трава, расуте куће по равници - све је сада било препрека. Усташе су држали Бијело брдо и Костреш, а наше снаге Дервенту и Бабино брдо изнад ње. Линија се даље повијала на Ободни канал, тако да су у нашим рукама били село Грк и Грчко гробље и још нека мања села. То је један доста широк захват, чах и за тактичку групу. У току мојих обилазака јединица и положаја боравио сам у Сијековцу. Село је било скоро потпуно сравњено са земљом. Ни једна кућа није била читава. Становништво је побијено или одведено у заробљеништво, боље рећи пакао, а тек незнатан проценат успио је да побјегне из тог пакла. Једно вријеме ЈНА је држала ту линију Сијековац - Горње Колибе - Бијело брдо - Кострeш, али су ти простори, након повлачења ЈНА, заједно са Дервентом и даље уз Босну, скоро до Добоја, пали у руке усташа. Сада се тек видјело колика је то била грешка и колико је она скупо коштала српски народ. Неко ће некада морати да објасни зашто је тако на брзину, неорганизовано и непромишљено, повучена Југословенска народна армија и њен командни (официрски) кадар, а тај широки простор остављен још недовољно организованим и оспосо-

бљеним јединицама територијалне обдране. Била је то недопустива и неопростива грешка. Само захваљујући упорности и храбрости бораца Вучијачке, Крњинске, Осињске, Дервентске бригаде и још неким саставима ипак је спашена већина српског становништва. Поновним заузимањем тих, једном олако изгубљених простора на све стране откривени су трагови усташких злочина. Вријеме од одласка јединица ЈНА до нашег ослобађања ових крајева није било дуго, свега четрдесетак дана, али то је било довољно да усташе покажу своје право лице, да на звјерски начин поубијају стотине и стотине Срба, својих дојучерашњих комшија. Откривене су бројне масовне гробнице, идентификовани масакрирани лешеви. ТВ сигнали пренијели су те стравичне слике у свијет, али као да се над тим сценама није замислио нико из такозваног демократског свијета. У Дервенти је била срушена православна црква, спаљено и разорено све што је српско, српска села, куће, гробља. Једноставно, усташе су жељеле да избришу сваки траг српског живота на овим просторима. И сам град Дервента је био много разрушен. Оно најгоре урадиле су усташе, али, дио одговорности за разарање Дервенте сносе и поједини команданти касарне у Дервенти због њиховог нестручног руковођења а посебно Наранџић. Оно што посебно пада у очи, јесте чињеница да су привредни капацитети, сви витални индустријски објекти остали сачувани. То је гаранција да уз добру организацију овај лијепи и тешко разрушени град може веома брзо да стане иа ноге. Производња се може брзо покренути, а

њен географски положај је такав да јој даје добре изгледе да се развије у богат и лијепи град.

Ослобађањем Дервенте проширене су слободне територије у троуглу Бања Лука - Добој - Дервента, отворена саобраћајница Дервента – Прњавор - Бања Лука, а затим и Дервента - Модрича и Бијељина. Можда раније није било уобичајено, али сам свјесно, па и на личну одговорност, дозволио новинарима и ТВ екипама да се нађу и у самим рејонима борбених дејстава, да све то снимају и покажу народу, да се виде резултати тих наших битака и побједа. То је јавност морала да сазна и то је имало онај и онакав ефекат какав сам ја и очекивао. На нашој и на противничкој страни. А управо то сам и желио.

Поред новинара, код мене су на командно мјесто ТГ-3 долазиле бројне делегације из скоро свих градова Крајине: из Петровца, Српца, али и скоро цијело руководство Книна, па представници српске православне цркве, Кола српских сестара из Бање Луке. Поклони, честитке, честитке за пад Плехана, прво потпуно ослобођење Плехана и Дервенте, подразумијевајући ту оно широко подручје фронта на дужини од 120 км, које је држала ТГ-3. Треба рећи да је то богат крај, села у којима се живјело по највншим стандардима. Многи из ових крајева су радили у иностранству и нешто са тим зарадама, а нешто са овог богатог краја, изградили су модерне куће, спремили права домаћинства. Мени је запело за очи, а то најбоље знају мјештани ових подручја, да је до сваког хрватског и муслимакског села, до сваке куће, био изграђен асфалтни пут. Кад је у питању српско село, нема

асфалта или асфалт иде до половине села, докле живе Хрвати, а даље макадамом, даље живе Срби.

5. ФОРМИРАЊЕ ДОБРОВОЉАЧКОГ МУСЛИМАНСКОГ БАТАЉОНА „МЕША СЕЛИМОВИЋ“

Моје ангажовање у медијском рату, морам да признам у почетку трапаво, а послије сам се сам „школовао“, имало је великог одјека и ефекта међу свим антифашистима. Сви су антифашисти по природи свог бића и православне вјере, али и дио муслиманског, па и хрватског народа схватио је погубност политике Фрање Туђмана и Алије Изетбеговића. Многи појединци, породице, чак и читави засеоци директно су тражили моју заштиту, или су изразили жељу да се боре у јединицама под мојом командом.

Разговор са њима најчешће сам почињао ријечима:

- Слушајте, ви знате да сам ја пуковник, официр по професији, али сам по рођењу Србин – православац. Када не бих био убијеђен у праведност борбе коју води српски народ, не бих се ни борио. Ја сам антифашиста. Руководство Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Македоније, Косова, као и појединци из српског народа, директно воде у сецесију и растурање Југославије као државе. Све се то, на жалост, одвија уз помоћ страних сила (ЕЕЗ и у задње вријеме САД). Стране силе не интересује шта ће бити са вама или са

нама. Њих интересује само профит и нови свјетски поредак.

Јавио ми се тих дана један капетана I класе, муслиманске вјероисповијести, и каже да има доста његових истомишљеника који би жељели да буду под мојом командом. Отишао сам са њим у село Кобаш и састао се са становницима, муслиманима. Рекао сам им да ће направити историјску грешку ако се не придруже антифашистима у овој борби, ако се не удруже са нама у борби против усташа, фашизма. Пошто су пристали дошао сам на идеју да формирамо једну самосталну муслиманску јединицу и да се та јединица зове „Меша Селимовић". Тако сам изненада постао кум „самосталне муслиманске јединице Меша Селимовић“. Меша је био мој омиљени писац, волио сам његово дјело, а знао сам сва његова страдања због његовог признавања српског поријекла и југословенске оријентације. Ето, због тога сам тој јединици дао име овог књижевника. Они су врло часно извршавали све борбене задатке. Већина их није заостајала за другим борцима. Били су то људи са тих подручја, из Брода и његове околине. У реализовању моје замисли, о укључивању муслимана у борбу против усташа ја сам полазио од претпоставке да их је боље ангажовати на антифашистичкој страни, кад су већ изразили такву жељу. Сматрао сам, такође, да је њихова дужност да бране своје куће, своја имања, да се заједно са нама боре против усташа, јер усташе су у то вријеме били организована, злочиначка снага окренута против свега што је српско и антифашис-

тичко. То је било оно исто зло сјеме из другог свјетског рата, које је након дугог клијања у ко зна каквим мрачним одајама духа понело да даје своје зле плодове оличене у ликовима нових усташа, горих од оних из четрдесетих, ако је то могуће. Хтио не хтио, човјех је морао да размишља о томе како смо били у заблуди са нашим убјеђењима да је ријешено национално питање. А то неријешено питање омогућило је сецесију Словеније, која ће кад-тад одговарати за смрт оних сто младића, војника ЈНА, деветнаестогодишњака тек закорачилих у живот, хао и за овај трагични рат на просторима Хрватске и, нешто касније, Босне и Херцеговине.

Мислио сам да сам „повукао прави потез", мада нисам тражио било чију сагласност. Али, опет критика. Пуковник Лисица ствара братство и јединство, а то је комунистичка илузија. То највише говоре они који нису у борби, нису у рову, него се исјеђавају по кафанама и крчмама, а припадност нацији „прогласили су за професију“. Шта тек да кажем за ратне профитере, криминалце и друге „ловце у мутном“ који су „преко ноћи“ постали „неко и нешто“. Сам себи говорим: нека ти је Бог на помоћи, али иди даље па докле стигнеш. Остаћеш у души спокојан због увјерења да идеш правим путем.

6.
НА ОБОДНОМ КАНАЛУ

У току дејства од Дервенте до Ободног канала команда ТГ-3 била је максимално ангажована. Ми смо

наставили са већ започетом праксом: на главном правцу напада ишао је лично командант, а на помоћном правцу напада у току неке операције ишао је Начелник Штаба. Остали чланови команде по - другим правцима у нижим командама ради што боље координације дејства и извршавања борбеног задатка.

Читаоцима стављам на увид текст из мог ратног дневника за дан 08.07.1992. године:

„Данас су јединице ТГ-3 извршавале задатке добијене на јучерашњем састанку код команданта ТГ-3. Приоритетни задатак био је формирање ударних батаљона и припрема за продужетах напада. Дошло је до одређених проблема, који су били најизражајнији у Крњинској бригади. Двадесет бораца из интервентног вода напустило је положај. Командант бригаде, мајор Шкорић био је немоћан да то спријечи.

Узрок: правдање неком страначком припадношћу борачког састава. Радило се о нечем сасвим другом - њима се више није ратовало. Нису имали мотива. Њихови крајеви су били ослобођени. А што се тиче страначке припадности, и тада сам мислио, а и сада мислим: страначка припадност је лична ствар опредјељења сваког појединца. У Војсци Републике Српске нема мјеста страначком дјеловању. Војска је прва и последња, дакле једина странка за све војнике, подофицире и официре. Они кроз ту „странку“ доказују себе, своју етичку, политичку и сваку другу припадност свом српском народу и свим антифашистима, своју привржености борби за остваривање његових крајњих циљева - слободе и уједињења.

На наш захтјев из команде Оперативне групе стигао је телеграм о томе да је издато наређење да се сви војни обвезници са подручја Босанског Брода јаве у касарну „4. Јули“ у Добоју до 10.07.1992. године ради формирања Босанско-бродске јединице.

Око 14,00 часова стигла је група грађана из села Ламинци, мог родног мјеста, донијели су поклоне за војнике и мене лично. У 19,00 часова одржан је састанак са командантима бригада и батаљона. Команданти су реферисали о стању у јединицама и на достигнутим линијама (посједнутим положајима). Мајор Којић је са жаљењем констатовао да на првој линији нма само триста бораца од 1300 и да је он сам немоћан да нешто учини без помоћи полиције и цивилних власти. Командант Србачког батаљона је упознао команду ТГ-3 да је његова јединица у току ноћи имала јак окршај са усташама, да су засути јаком артиљеријском ватром, и при томе имали 14 рањених. Тражио сам њихово мишљење шта да се предузме. У то вријеме стигао је извештај Србачког батаљона да трпе јаку ватру. Ново рањавање, али срећом, не и губици.

Издао сам кратка наређења за 09.07. и наредио да артиљерија отвори ватру по циљевима код цркве у селу Жеравац и по рејону око школе у Жеравцу. Наредио сам да се са почетком у 09,00 часова крене у напад и пресијече комуникација Жеравац-Грчко гробље на дијелу код цркве, између тригонометра 181 и Грчког гробља, према селу Видићи, а затим овладати селом Жеравац и организовати одбрану дуж комуникације Жеравац- Грчко гробље и извршити припреме за про-

дужетак борбених дејстава. Отишао сам на истурено командно мјесто на артиљеријску осматрачницу ТГ-З, тригонометар 210, 100 метара десно, Церик.

Напад је почео артиљеријском припремом тачно у 09,00 часова. У почетку напада Крњинска бригада је добро кренула ка раскрсници путева село Јерковићи-тригонометар 187 уз јаку артиљеријску подршку. Дејствовала је и за рачун десног сусједа, по рејону Грчког гробља. Прије избијања на комуникаиију село Жеравац-Грчко гробље наишли су на јаку ватру ПА топа од чије су ватре претрпјели губитке. По том рејону дејствовала је једна батерија ради рашчишћавања тог опасног дијела. Бригада у току дана није успјела да изађе на ту тачку. Имали су једног мртвог и осам рањених. Србачки батаљон је нападао у два правца: према цркви и према школи у селу Жеравац. Напредовање је било врло споро. До 15,00 часова прешли су само 300 метара. До вечери јединица није успјела извршити задатак. У борбама су тог дана имали једног мртвог и 7 рањених. Обишао сам командно мјесто Србачког батаљона и замјерио што је далеко од предњег краја и што се на командном мјесту пије кафа (и пиће) за вријеме извођења борбених дејстава. Ситуација у Осињској бригади била је доста тешка. Сви покушаји да се покрене ова бригада пали су у воду. Борци нису хтјели да се помјере с мјеста. Командант бригаде тражио је помоћ од команданта ТГ-3. Губици - 3 рањена борца. Дервентска бригада имала је задатак да изврши напад на село Жераваи и Бабино брдо. Батаљон који је нападао Бабино брдо извршио је подилажење и дошао врло близу, али није успио да

изврши задатак. Други батаљон који је нападао Жеравац добро је хренуо, али су са увођењем једне чете из резерве искрсли проблеми. Дана, 09.07.1992. године није дошло до значајнијих промјена у позицији коју држе наше снаге.

Кад би читалац могао да сам себи створи представу о томе шта се кроји иза ове сувопарне, војничке, командантске забиљешке.

Проламала се посавска равница и небо над њом. Било је то предворје пакла у коме је сваки погрешан и неопрезан покрет водио у смрт. Усташе су се укопале, запосјеле најзначајније, доминантне положаје и сваки покрет је ризик, а мора се напријед. Борба траје без тренутка предаха. Од детонација различитих типова мина и граната, од ватре аутоматских оружја сви смо тог дана били напола глуви. Тешко је, заиста, готово немогуће замислити динамику борбених дејстава тог дана 09. јула 1992. а у мојој биљежници је као што сте видјели из цитираног дневника, остало записано „није дошло до значајнијих промјена у позицији коју држе наше снаге". А сваки борац је тог дана могао да напише своје мемоаре о том једном јединoм дану и коме је граница између живота и смрти била немјерљива временски. Живот и смрт су ту били руку под руку. Некада су нам ти искрсли проблеми изгледали нерјешиви.

7.
КРВАВЕ БОРБЕ ЗА БИЈЕЛО БРДО И КОСТРЕШ

Увече сам имао састанак са командантима јединица. Разматрали смо насталу ситуацију и само захваљујући упорности команде ТГ-3, свих официра, подофицира и бораца ова компликована ситуација је превазиђена. Било је дивних примјера јунаштва бораца. Пуне су их биљежнице команди јединица нижих састава. Ја сам забиљежио име водника Чеда Кузмића. Он је у борби рањен гелером гранате и сам га је себи извадио, превио руку и наставио борбу.

Ми смо и даље, свакодневно, нападали на Бијело Брдо. Један батаљон, који је био под командом Дервентске бригаде и неки капетан (или самозвани резервни капетан) организовали су напад на Бијело Брдо и обећали да ће га запосјести, а за то имају снаге. Међутим, капетан је отишао у неку кафану, а војници су сами нападали. Они су у почетку имали успјеха, заузели нешто простора, али због нестручности и недисциплине запали су у неприлике. То су осјетиле усташе и извршили противнапад у коме је погинуло тринаест наших бораца. Због таквог неодговорног понашања и непотребног губитка људских живота, ја сам отишао у касарну у Дервенти, ухапсио команданта јединице капетана I класе Наранџића и још неке официре и са полицијом их упутио у затвор, у Бању Луку. Осим тог лошег рада о тим старјешинама имао сам још неке податке - били су упетљани у неке нечасне радње и заиста су се били стекли сви услови

за њихово хапшење. Кад сам се вратио на командно мјесто чекало ме право изненађење - шок. Командно мјесто опколили војници једног резервног поручника и дочекали ме са упереним цијевима и бомбама у рукама. Поручник ми је поставио ултиматум да морам да пустим резервног капетана његовог пријатеља - криминалца. У противном, он ће напасти командно мјесто ТГ-3.

Кад је резервни поручник дошао код мене на командно мјесто, била је то једна сеоска кућа у селу Кулина, рекао сам му да се код команданта не улази са аутоматском пушком, на што је он узвратио да то њему нико не може да одузме, па ни пуковник Лисица.

- Добро, кажем, ја и не мислим да ти то одузимам, али зна се неки ред, и још нешто: ја се тебе и те твоје пушке не плашим ни најмање.

- Зашто сте Ви ухапсили капетана и оне друге старјешине?

- А што је то брига једног резервног поручника и откада то поручник може да пита пуковника зашто је нешто урадио?

- Не заборавите Ви, пуковниче, да ја имам више-цијевни бацач ракета, искости се он.

- Слушајте поручниче, Ви сте толико глупи да Вам ја сад могу дати координате да гађате командно мјесто ТГ-3. Али, запамтите добро, ако промашите, знате шта Вас онда чека.

Истјерао сам поручника из те, назови, канцеларије команданта ТГ-3.

Бијесан, јадни поручник је отишао у касарну у Дервенту, разоружао одјељење војне полипије и око

касарне поставио око сто „њему оданих војника“. Кад је одлазио из касарне, повео је са собом тројицу официра као таоце. Дана 18. јула он са тројицом војника, под лажном „фирмом“ да су курири, шаље на командно мјесто ТГ-3 неке војнике са налогом да мене ухапсе. Међутим, они су, грешком ухапсили мог начелника штаба, једног капетана, једног заставника и не знам кога још.

Касно увече стигао сам из претпостављене команде и спавао сам нешто дуже. Кад сам се пробудио, питам гдје ми је помоћник?

- Ухапшен, кажу.

- Гдје је овај, онај?

- Сви су похапшени. Ухапсио их неки сулуди поручник.

- Одмах сам назвао претпостављеног старјешину и оштро рекао:

- Слушајте добро, говори пуковник Лисица: ако онај особењак и криминалац поручник, одмах не пусти моје старјешине, ја ћу лично са тенковима да сравним са земљом и њега и његово командно мјесто. Ја са таквим старјешинама немам шта да разговарам. Према томе, пошто је он у некаквој Вашој организацији, водите га Ви са собом, а ја нећу да га видим у мојој зони одговорности.

Мој захтјев је виша команда извршила - официри су пуштени, бахати и проблематични поручник је напустио моју зону одговорности. Дакле, против мене су се окренули они који су се хтјели да богате на леђима мојих бораца, оних који су гинули или крварили на тешком ратишту Посавине.

Какав је то командант коме погине толико војника, а њега нема тамо гдје му је мјесто, нема га са њима, уз њих. За мене је то кривично дјело и само се тако може третирати.

Борци су били на мојој страни и то је брзо ријешено.

Тог дана, 22. 07., послије реферисања команданта, издао сам кратко наређење: „Извршити претрес терена у својим зонама одговорности. Побољшати заштиту бокова. Испред положаја јединица побољшати запречавање. Интензивирати припреме за предстојеће извођење офанзивних дејстава. Опрезно вршити посједање непостојећег земљишта...“

Читалац ће помислити да је то најлакши дио посла, а ја се питам да ли у току извођења борбених дејстава, поготову на оваквим просторима, има лаког посла. Незапосједнута територија је велика непознаница пуна разних изазова и пријетњи, поготову у условима савременог ратовања у коме се масовно употребљавају минско-експлозивна средства. Моје снаге су оштро засјекле у дубину територије која је, до малоприје, била под усташком контролом. Сви запосједнути положаји су у зони домета минобацачке и артиљеријске ватре, бокови су осјетљиви и ко зна какве се још потенцијалне опасности надносе над нас. Као командант морам да рачунам са свим тим и ко зна са још чим, а знам - вријеме ми измиче, цури неумитно као пијесак у пјешчаном сату - ту нема задржавања, ми немамо времена ни намјеру да ту консолидујемо одбрану, да се утврдимо. Јер, ми смо у нападу, ово је само предах. Ми ту одмарамо, под усташком ватром, да

би наш сљедећи корак био још сигурнији, поузданији, дужи..,

Командант сам, морам да мислим брзо, морам да донесем одлуку о продужетку напада, али како и какву одлуку? А шта ако наше доложаје заспе јача артиљерийска ватра, ако ми изгину људи? Па рат је, говорим сам себи, мора да буде и мртвих и рањених... Бјежим од тих мисли - нико још није прогласио ратно стање. Шта би сада рекао војвода Мишић када би се нашао на мом мјесту - не, не, иза њега и српске војске стајала је држава. А ко стоји иза мене и мојих војника, на кога се ми ослањамо?

Минули догађаји ми не дају мира, умножавају дилеме и бриге, али у том часу ја немам с киме да их подијелим.

Ситуација тражи од мене да одлучујем. Остатак дана чини ми се читава вјечност. Боже мој, колико ми је пута, од почетка овог рата, фалио бар неки сат у дану, колико пута сам мислио да имам бар још један, цијели један сат..., а ето, остатак дана ми се, тог 22-ог јуна, одужио, краја му не видим.

Доносим одлуку и тражим да се она стриктно спроведе, а нисам сигуран да ли још неко у мојој претпостављеној команди мисли као ја, да ли... Дешавало се да се осјећам сам, ужасно сам, препуштен себи самом, али сам се увијек бранио од тих мисли чињеницом да су са мном моји храбри борци, подофицири и официри, моји сарадници. Ми смо сав тај терет дијелили, лако смо се и са мало ријечи разумијевали. Варнице које су искрсавале само су јачале наше међусобно повјерење.

Скраћујем дан, који се одужио као зла година и јединицама ТГ-3 издајем нови борбени задатак:

„Одлучио сам да извршим напад главним снагама правцем село Беглуци - Костреш - Кораће, а помоћним снагама село Седлићи - Бијело Брдо - раскрсница путева за Костреш - Челаруша.

ЗАДАТАК: уз јаку артиљеријску подршку напада и уз садејство са Осињском бригадом, бочним дејством разбити непријатеља на правцима напада. У ближем задатку избити на линију: село Градац - село Блажевићи - село Перићи - село Босански Дубочац. У следећем задатку овладати линијом село Костреш - тригонометар 183 - Поточани, а у наредном овладати линијама Доње Барице - Ковачевићи - Укринац гдје прећи у одбрану и подржати напад снага на правцу Збориште - Ново Село - Сијековац.

Подржава БРАГ (бригадна артиљеријска група) Дервентске бригаде и АТТ-3 (артиљерија тактичке групе три).

Командно мјесто биће село Гашпари, а истурено командно мјесто у селу Чардак“.

Непрестано пред сваку значајнију акцију јединицама је издавана оваква, или приближно оваква, заповијест. Овај задатак је, најчешће одмах, конкретизован и са најмањим појединостима пренешен командантима и командирима нижих формацијских састава. То исто односило се на позадинске јединице, обезбјеђење, евентуалну подршку из ваздуха. Свако је тачно знао шта ради и када и како да уради свој дио задатка.

Али, убрзо се показало да су то само наше фине жеље, лијепа командантска замисао. Борбена заповијест се увијек доноси након детаљног сагледавања и процјене својих и непријатељских снага и да сасвим поједноставимо, опште процјене реалних могућности, да се уз што мање губитака или са божијом помоћи и без њих, изврши неки задатак.

Одлука је, макар била и најбоље утемељена, једно, а њена реализација, нешто друго. Често, на жалост, сасвим друго.

Напад је почео 23. јуна у 07,00 часова, а око 1530 командант једног батаљона ме извјештава да му је дио јединице одсјечен на коти 93, на Ободном каналу. То је на правцу према Горњим Колибама Један дио јединице остаје у окружењу, а остали дијелови су се у нереду повукли, побјегли са положаја. И данас се чудом чудим како су то урадили, како су оставили саборце, тенкове, транспортере и њихове посаде без пјешадијске заштите. Побјегли су аутобусима, које су негдје крили, јер сам био забранио да на линијама не смије да буде никаквих превозних средстава. Пошто су бјежали без икаквог плана и реда што је изазвало губитке материјално-техничких средстава - изгубљена су три тенка и два транспортера, а они у то вријеме нису знали ни ко је, ни гдје је ко погинуо. Касније смо установили да је погинуло пет млађих бораца, тенкиста, неки од њих ратовали су под мојом командом у Книну и на Купресу, а рањено око двадесет бораца.

Налазио сам се на истуреном командном мјесту, на Чардаку, и шта сам могао да урадим. Одлучио сам да све моје обезојеђење, везисте, извиђаче и војну поли-

цију са мајором Ђукићем пошаљем на тај правац да стабилизује фронт. Отишао сам у тај батаљон и постројио „разбијену војску" – Боже шта сам им све изговорио? Кад сам мало стишао бијес кажем им:

- Па људи, зашто сте напустили положај? И то тако кукавички напустили. Не води се тако рат. Откуда ви уопште овдје? Имате предњи крај, па другу и трећу линију - све испланирано. Испланирано је то баш зато да, ако се деси овакав усташки напад, да се може организовано повући, промијенити положај, организовати, одупријети.

Испред строја иступи једна жена, и обрати ми се веома дрско:

- Пуковниче, зашто ви нисте тамо на предњем крају? Ми нећемо да гинемо овдје. Ми смо доста урадили. Ти ништа не радиш, заврши она.

- Добро, кажем, ја по вашем мишљењу ништа не радим. А ја командујем и сматрам да сте ви погријешили. Нисте смјели да напустите своје мјесто у борбеном строју. Борба за спас српског народа не води се тако.

- Ви мене и моје борце гурате у смрт.

- А ко си ти да говориш у име бораца. Јеси ли ти неки делегат, народни посланик, шта ли?

- Ја сам болничарка и не могу више да гледам мртве и рањене, осакаћене.

- Шта мислиш ти, женска главо, да ја то могу да гледам. Нагледао сам се ја и онога што никоме не бих пожелио да гледа. Откуд ти знаш колико сам ја смрти мојих војника одболовао, а ево, пред мојим војницима, ти мене називаш кукавицом.

- Овог луђака треба убити, виче један пијан борац, показујући на мене и диже аутоматску пушку у правцу мене.

- Слушај ти, идиоте, само ти гађај, али знај да ћеш гађати у сопствено презиме. Затријеће ти се племе и лоза, а што се тиче мене, бар ћу се одморити и наспавати. Спусти пушку, наредим, што он одмах послуша.

- Ма људи, нећемо да се између убијамо, ми смо Срби, смирује „ситуацију“ други борац.

- Нисте ви нико и ништа, пошто бјежите, просиктао сам као змија.

Али, шта је ту је.

- Добро, кажем, хајте да то сада заборавимо и све овдје ријешимо. Ви кажете да сам ја кукавида, а ја вам кажем да нисам. Показаћу вам и доказати одмах. Ево, ја идем први, па ко не хрене за мном тај је кукавица.

Кренем према положајима са којих су они побјегли и након десет -двадесет корака осврнем се - никога за мном. Ни један борац, на моје велико запрепаштење, није кренуо за мном. Прикључио сам се оној јединици коју сам формирао на командном мјесту и отишао на предњи крај. Уз помоћ сусједа стабилизовали смо линију фронта и затворили ту неочекивано створену брешу. Чудо божије! Нису у питању биле никакве јаке усташке снаге, него једна диверзантска група.

Још једном сам стајао пред тим апсурдом до кога је довело лоше командовање: погинуло је пет бораца, рањено двадесетак, изгубљено пет борбених возила, а маса од 500-600 бораца бјежи са положаја, оставља чак и наоружање. Борци су напустили положај и

кренули кући. Кад су се „укрцавали“ у аутобус, један храбар борац, спортиста - каратиста преклињао је своје саборце да се врате на положај. Нису га послушали. Он је, у афекту, активирао бомбу и извршио самоубиство. Да трагедија буде већа, поред њега је погинуо још један млади борац, није још био навршио двадесет година..

Ето, због тога сам ја одувијек мислио да у рату морају да владају ратни закони и то сам тражио од претпостављене команде.

У току наредне ноћи отишао сам код команданта тог батаљона, био је мајор по чину, и дао му до знања да његов опстанак у тој јединици, послије њеног бјекства са положаја, више не значи ништа, па би најбоље било да врати чин пошто није командовао. Превазишло се то уз доста муке, али су борци тог батаљона, након одређених персоналних промјена, опет постали они стари. Отишли су кућама на неколико дана и вратили се орни и спремни и за највећа искушења. У свим пословима око сређивања стања у поменутом батаљону ми смо тражили и добили помоћ претпостављене команде.

О вјештини командовања батаљоном, о доношењу командантских одлука, о командантској храбрости и одговорности, написане су читаве студије. Од команданта и командовања зависи много тога и у условима савременог ратовања. Овдје је указано само на једну непријатну епизоду и њене катастрофалне посљедице, које су настале као директна посљедица лошег командовања, а и лоше мотивацнје бораца.

8.
КОСТРЕШ,
КОСТРЕШ, КОСТРЕШ!

У укупним борбеним дејствима ТГ-3 у оквиру операције „Коридор", Костреш је представљао једну изузетну епизоду. Крваву и херојску. Костреш је српско село које се налазило у рукама усташа. На врху те коте која доминира простором Посавине, налазила се црква, као поуздан оријентир. Црква је била мала, сеоска, али са војничке тачке гледања - од непроцјењивог значаја. Тих дана сви су говорили о Бијелом брду, о борбама за Бијело брдо, о значају Бијелог брда, о ... Војници, старјешине, цивили, средстваинформисања. Јављали су се самозвани команданти, који су изјављивали, чак и на телевизији, да су заузели Бијело брдо. Знао сам да Бијело брдо није заузето и стално су ме нервирале све те неодговорне изјаве. Само једном на ТВ сам говорио о Бијелом брду и поручио Туђману да то Бијело брдо неће више бити бијело, него црно и за њега и за његове усташе. Међутим, проучавајући ситуацију, дошао сам до закључка да Бијело брдо пада оног момента кад наше снаге избију на Костреш. На тај начин ми избјегавамо фронтални напад на добро утврђено Бијело брдо, избјегавамо непотребне губитке, вршимо обухват Бијелог брда из правца сјеверозапада и са Костреша, из рејона коте 183 можемо да ефикасно дејствујемо с леђа по усташким снагама на Бијелом брду, које би се тако нашло у полуокружењу. Ето, зато је Костреш постао моја опсесија, док су сви други говорили о Бијелом брду. И ја сам се придружио том

хору и јавно говорио о том проклетом Бијелом брду, а тајно сам мислио, дан и ноћ, о Кострешу. За мене као команданта постојала је само линија Костреш - Доње и Горње Колибе - Кораће. Због те моје основне преокупације, ја сам о Бијелом брду говорио једино кад сам морао и сваки пут истицао да ће за усташе и зелене беретке оно ускоро бити црно брдо.

Дакле, стално сам инсистирао на Кострешу, на нападу на Костреш и у томе смо успјели. Ми смо се „попели" на Костреш, захваљујући дијеловима корпусне војне полиције, дијеловима 1. и 2. оклопне бригаде, те батаљонима из Градишке, Србаца и одређеним бањалучким јединицама. Борбе су трајале дуго. Чињена су права јунаштва. Јединице су се смјењивале, одмарале, поново ишле у напад, али борбе нису јењавале. Ту се никада није догодило ни једно затишје у биткама. Наређење је било да сваки заузети педаљ земље мора да остане у нашим рукама. Напредовало се споро, понекад метар по метар. Оног часа када смо заузели Костреш, Бијело брдо је било слободно - усташе су те положаје напустиле и побјегле. Били су свјесни каква их судбина чека након нашег запосиједања Костреша.

Испричаћу једну епизоду из тих крвавих дана. Усташе нису имале јасну представу ни о својим, ни о нашим положајима. Једно јутро у рејон Дубочца долази неки усташа с поздравом:

- Бог дечки! Што ћутите, ево донио сам вам доручак. Имају неке виршле...

Пушку је оставио на улазу у ту сеоску кућу, мислећи да су ту још његове усташе.

- Нисмо ми никакви твоји дечки. Ми смо „четници“. Уствари, усташо, ми и нисмо „четници“, него нас ви тако зовете, а ми смо војници Републике Српске.

- Немојте, дечки, ја сам из Карловца. Мобилисан сам. Имам жену, дјецу... Мене су присилили да идем у војску...

- Добро, добро, остани ти ту, кажу му они, и реци нам ко долази послије тебе?

- Ту долази једна група, да замијени ову претходну.

- Таман добро. Ми ћемо сада њима да спремимо добродошлицу, а ти само остани ту. Не боримо се ми против тебе, него против усташа и шта ћеш ти овдје, у Босанском Дубочцу, ако си, као што кажеш, из Карловца?

Они су организовали засједу, побили неколико усташа и уништили њихово возило. Био је нов „пинтзгауер“ и ја сам их критиковао што нису те усташе заробили заједно са њиховим возилима, кад су већ били у таквој позицији.

Усташки доручак биле су виршле, амерички сир, њемачки, унпрофорски оброци. Усташе су се храниле на рачун „цивилизиране Еуропе“, а ми смо спашавали сопствени народ, борили се за свој голи опстанак, ми знамо на каквом залогају. Нека се то запамти.

Онај заробљени усташа је спроведен на одговарајуће мјесто и испричао је све што је од њега тражено. Не улазећи у појединости желим само да кажем да су се на том дијелу Посавине, дакле на просторима бивше БиХ, нама супростављале хрватске јединице из Осијека, Карловца, Далмације, Истре, неке јединице састављене од избјеглица из Брчког и других градова

јужно од Саве, те јединица коју су назвали „жути мрави“, јединица намијењена за противтенковску борбу. Све те снаге биле су сконцентрисане на релативно малом простору и, по нашим прорачунима, биле су доста масовне.
Често су се смјењивале на положајима, а ми смо, пошто смо тачно знали вријеме смјене, тада изводили најинтензивније нападе. Дешавало се да једни другима и не „предају положаје“, а ми их нападнемо, разбијемо.

Али, вратимо се на Костреш. Ако смо поручивали усташама да ће Бијело брдо постати Црно брдо, то се могло сада рећи за Костреш. Мислим да на Кострешу нема ни једно дрво које није погођено гранатом, пушчаним метком, митраљеским рафалом. И послије нашег заузимања Костреша и Бијелог Брда тамо је било паклено. Према Сави равница, преко Саве Хрватска и хиљаде граната свакодневно је засипало та два наша положаја. Ми смо у борбама за Костреш и Бијело брдо имали губитке, али по њиховом заузимању успјели смо да максимално искористимо и грађевинске и земљишне објекте и губитке од дејства хрватске артиљерије из „лијепе њихове“ сведемо на минимум. Знам да ни један губитак не смије да се тако назове, али ако се има у виду положај на коме су се нашле и који су морале да задрже наше снаге и даноноћна дејства усташке артиљерије, нека ми онда буде опроштен овај израз.

По Бијелом брду су парадирали и сликали се неки самозвани команданти, али и неки официри, сликали су се и на неким сличним локалитетима и говорили да су на Бијелом брду. И средства информисања су се

уплела у исто коло - писало се о котама и селима која су ослобођена, а тамо још није крочила наша нога. То је код војника изазвало оправдан револт и ја сам морао да наредим да нико осим мене не смије давати нзјаве о нашим положајима, о томе што се налази у нашим рукама. Можете замислити: моји борци читају у бањалучким новинама да су заузели то исто село, а они га гледају и сањају о његовом заузимању, ослобађању. А тих пар километара под борбом - па ко жив, ко мртав.

Тако се десило да је Бијело брдо постало један синоним за наше тешке борбе, а Костреш је остао мало познат. Међутим, ја и моји борци, и све јединице добро ће памтити како и колико се требало накостријешити да би се заузео Костреш. Јер Костреш је био кључ за Бијело брдо, а не Бијело брдо за Костреш, како се причало и како се увријежило у народном запамћењу.

Након коначног пада Костреша и Бијелог брда наступили су опет озбиљни проблеми, које је ваљало хитно рјешавати, јер вријеме је и даље било или добар савезник, ако се правовремено искористи, или љути противник. Због губитака и рањавања почела су колебања. Слабио је морал, а и непостојање власти, осјећај да се на ослобођеним територијама не сређује стање и не функционише власт - све је то негативно утицало на борце.

Дођем код пуковника, коме сам раније издао одређено наређења и питам га онако, успут, пошто сам обилазио и остале јединице, посебно оне на предњем крају, шта радите данас пуковниче?

- Па ево, мало испипавам, пипам...

- Ви можете да пипкате само своју жену, одбрусим ја њему, али не и усташе. Ја сам наредио напад и само напријед. Иначе смрт.

Вратио сам се на командно мјесто и спремао се да одем до породице, у Бању Луку, кад стиже курир са Бијелог брда, односно са Костреша и рапортира ми да борци и старјешине траже да одмах дођем на Костреш. Тамо је био већ мој замјеник, али није се добро провео. Због нечег је претрпио доста критике и разних приговора. Кад сам стигао до њих, поздравиле су ме двије-три усташке мине, али већ је био сумрак, а они иначе нису били добре нишанџије. Ноћу обично нису дејствовали и ја сам са људима из команде безбједно стигао на истурено командно мјесто, једва 150-200 метара удаљено од предњег краја. Сјели смо у подрум те зграде,а они траже да дође командант батаљона(из 16. бригаде), али он је послао свог замјеника. Поручио је да је заузет и мора да остане на свом командном мјесту. Порука је доносила још једну „поруку“, да су борци разочарани и да треба да напусте положаје на Кострешу.

Зачудио сам се таквој „поруци“. Како напустити положаје на Кострешу, након толико борби, толико жртви и смрти. Обећао сам им да ћу их замијенити на тим положајима чим добијем неку свјежу, одморну јединицу. Једва сам их убиједио да остану. Вратим се на њихово командно мјесто и наредим да се построји команда. Кад сам видио колико их је ту запитао сам се с невјерицом:

- Људи моји, од куда вас оволико на командном мјесту, зашто нисте у јединицама? Јесмо ли се били

тако договорили? Треба да сте, да вас је што више, са јединицама. Морате да лежите у рову са својим војницима. Тада ће вам вјеровати, тада ће они извршавати ваша наређења.

Умјесто било каквог коментара или реакција из команде батаљона, мени се обрати један војник.

- Знате, пуковниче, шта није било добро у овим борбама. Није било добро садејство.

- А шта је то садејство, питам га ја.

- Не знам ја шта је то, али знам да није било добро.

- Шта си ти завршио?

- Ја сам помоћник возача на камиону.

- Е мој војниче, ти ниси могао да положиш возачки испит, шоферски испит, а овамо говориш о садејству. То нас уби, човјече. Мало мање него усташе. Свако мисли да о свему може не само да говори, него и да одлучује.

Тек што сам завршио са помоћником шофера, склонили су га, знајући колико сам пријек човјек, а долази мајор Пеулић, командант батаљона и обраћа се по свим војним прописима.

- Господине пуковниче, ви сте мени дали задатак да посједнем тај и тај положај, да извршим тај и тај задатак (говорио је мајор врло конкретно) и ја сам то покушао. Али само покушао. Не могу да извршим тај задатак. Војска просто не може да опстане на тим положајима због сталног бомбардовања са територије Хрватске. Војска је без мог одобрења отишла са тих положаја. Но, ја сматрам да сте Ви у праву и молим Вас да тамо одемо скупа, да то ријешимо, па макар изгубили главу. Војници су сада

по подрумима, не могу да их изведем на линије. Не дају се ни покренути. Схватите, ме господине пуковниче, мени није преостало ништа друго него да скинем овај чин мајора, иначе сам инжењер по струци. Али то ћу учинити не због протеста против Вас и једне Ваше врло промишљене наредбе, него зато што ја не могу више да командујем тим људима. Ви мени као обичном борцу - мајору, или бившем мајору, одредите ватрени положај и ја ћу на том положају, у рову, или у заклону да останем до смрти. Ја ћу часно извршити постављени задатак.

- Добро пријатељу, ја му кажем са одобравањем (иако је вијест лоша), видим да си ти частан човјек и официр. Ти ћеш и даље остати командант јединице. Ми ћемо до сутра нешто да ријешимо, а ти молим те пођи код својих бораца и пренеси им моју захвалност за њихово досадашње херојство. Замоли их, реци да сам их ја замолио да не напуштају положаје дох им не доведем смјену.

Хитно сам морао да нађем јединицу и да им повратим пољуљано самопоуздање. Били су то храбри и честити борци, али данима су на положајима по којима дневно падне по хиљаду и више граната. То се психички тешко издржава. Ту се водио прави артиљеријски рат. Вишецијевни бацачи ракета, тешка артиљерија, минобацачи са лијеве обале Саве, из Хрватске, непрестано су гађали Бијело брдо и Костреш. На сам помен Костреша сваком борцу који је учествовао у биткама за ову коту дизаће се коса на глави и ледити крв у жилама. Али, ја ћу додати, сваки борац може да буде поносан на своје учешће у тим биткама. Битке,

намјерно говорим у множини, за Костреш чине једну читаву епопеју и о њима ће се причати и писати и многи ће имати шта да кажу. У ту епопеју спадају и борбена дејства на самом Кострешу, Бијелом брду, Корађу, Доњим и Горњим Брицама и даље до ријеке Укрине.

Морам да испричам још један детаљ из борби за Костреш и око Костреша. Дођем на положај команданта бригаде потпуковника Марковића и питам шта ради, а он ми одговори:

- Цијелу ноћ идем на Костреш и Доње и Горње Барице и назад. Одведем двадесет војника горе, на положаје, и док се ја вратим на командно мјесто, они се врате за мном. Ја их поново вратим, а они се опет врате. Ја тамо, они овамо и тако читаву ноћ. Ето, мој команданте, шта Вам је сада потпуковник-командант.

- Добро, човјече, ти си добар командант, имаш искуства са људима. Искусан трупни официр. Зашто то ниси средио?

Е мој пуковниче, ја сам био потпуковник ЈНА, а сада нисам ништа. Јесам потпуковник Војске Републике Српске али без икаквих овлаштења. Само слуга војске и народа, па да то бар неко цијени, а овако немам законских овлаштења, нема ратних прописа, нема пријеког суда, немам никога осим себе. Сједнем тако и размишљам: ко ме тјерао у официре? Имао сам на мом Копаонику све. Могао сам безбрижно да чувам стадо, нађе се увијек чобаница.. Сад ми ово и треба. Сад сам ја командир одјељења, који читаву ноћ то одјељење води горе, али узалуд. Ето зато кажем да сам слуга. Погледајте ми ноге - крваве, а жуљ до жуља. А

ви сте ми наредили да тај положај не смије да падне. И ја знам да не смије, знам то и без Вашег наређења, а и сами знате шта за мене значи наређење.

Све сам то знао из личног искуства, јер сам се са тим проблемима стално сусретао. Сад сам мислио - нисам сам у тим размишљањима, па ће можда неко од оних „горе“, из власти, схватити да се не може ратовати, ако нема неког ко ће да стане иза тебе, на кога ћеш моћи да се позовеш, неко на кога се можеш да ослониш.

Требао бих, а и дужност ми је, да истакнем мајора Ђурђевића, команданта батаљона из Босанске Градишке, тачније из села Турјак. Био је то прави командант.

- Војници, хоћемо ди издржати, питам.

Они ћуте.

- Ко вам је командант?

- Онај сиједи мајор, он стално хода од доложаја до положаја.

- Па какав је био командант?

- Ех, да није њега ми би побјегли, овдје „падају“ хиљаде мина (граната) дневно. Кострeш је опасно мјесто, мој команданте. Има мртвих и рањених сваки дан, али мајор Ђурђевић не да никоме да мрдне са положаја, а и сам је на положају.

- Хвала, војници.

И док смо се носили са усташама и држапи достигнуте линије, искрсавали су различити проблеми - углавном организацијске природе. То се рјешавало у ходу, некад са више, некад са мање успјеха. Рат доноси најразноврснија искуства: људи који су чинили чуда од

јунаштва почињу да се колебају, али се брзо тргну и постају они „стари“, некада се ни из чега увуче страх у појединца, или чак у јединицу, некада...

9.
БРОД МЕ ЈЕ ПЕКАО КАО ЖИВА РАНА

У свему томе моје мисли су биле окренуте ка Броду. Брод ме пекао као жива рана. Приче, оне штуре вијести, које су стизале из Брода, биле су злокобне. Оно српског становништва које није успјело да избјегне из Брода пролазило је кроз дантеовске кругове пакла. Ређала су се мучења и множила мучилишта, а све нам је то било тако близу, на дохват оружја и руку. Уосталом, основна стратешка замисао упућивала нас је тамо. Морамо да избијемо на ријеку Саву, што само по себи подразумијева ослобађање Брода.

Као командант ТГ-3 нашао сам се пред једним новим проблемом. Војнички, то је било лако ријешити - једном наредбом. Али, у пракси је то изгледало сасвим другачије. Ријеч је о томе како „напустити“ напад који се одвија на једном доста широком фронту. Како борце одвикнути да се „држе за руку“ у току нападних дејстава и изводити толико неопходне маневре. Како сада, након фронталних напада, на које су војници већ били навикли, напустити тај начин борбе и почети вршити пробоје већ добро утврђених линија непријатељске одбране примјеном тактике уклињавања. Све се сводило на то: уклинити се 10-20 км у дубину непријатеља, окружити одређене снаге и

довести их у безизлазну ситуацију, предаја или уништење. Уклињавање је на тим ратиштима давало изванредне резултате. Постизао се увијек извјестан степен изненађења, друга страна је сваки пут бивала бар мало, затечена“. Тако сам размишљао. Али, овдје то људи, једноставно, не могу да схвате борци. Не могу да схвате да фронтални налад на широком фронту, уз то и равници, не може да буде ефикасан као пробој уклињавањем, разбијање, обухвати, брзи и неочекивани маневри. То „све“ знам, имам и искуства у таквим борбама. Само ја сам таква дејства изводио са војницима на одслужењу редовног војног рока у ЈНА, а овдје имам на фронту резервисте, самоуправљаче. Они би, велика већина, и борци и њихове старјешине, кренули у напад, ал и да се држе за руку са својим десним и лијевим сусједом. Мало, али заиста мало, ја то карикирам, јер стање је било такво. И још нешто: поред свих наших договора, резервне старјешине, опет највећи број, редовно иду иза својих војника. Моји активни официри су радили другачије - они су били на предњем крају, на истуреном командном мјесту и часно су извршавали своје задатке. Ја то тврдим, имам морално право на то, јер они су заисга били праве старјешине у овом рату. То је и сасвим логично. Стасали су, временом, и неки од резервних официра, али тај процес је текао споро у односу на ритам ратних дејстава.

У току реферисања неријетко се дешавало да мање пјешадијске јединице траже да се код њих стално налази „по пар тенкова“, јер пјешадинци без њих немају морала.

- Тенкови нису и не могу да буду никоме морална подршка, а уз помоћ пјешадије могу да учине права чуда, не једном сам понављао. Немам ја „при руци" фабрику тенкова, па да одвајам овдје два, тамо три, тенка. Од тенкова се може формирати ударна група, оклопни батаљон, пук или бригада и да се таква јединица употријеби изричито по замисли и одлуци команде ТГ-3.

Тешко је описати шта се све крије иза видљивих активности јединица, оних о којима се говори и зна, чији су ефекти видљиви. Колико се „битака" мора добити са сваком јединицом, каква убјеђења треба ломити и каква изграђивати, упорно, ненаметљиво, свакодневно. Дуг је пут, невјероватно дуг, до формирања јединственог става, општег опредјељења. А тек када постигнете то, можете бити увјерени у успјех било које акиије, чак и најсложеније. Да бисмо што више постигли на том плану, на плану стварања војничког, борачког колектива и његовог опредјељења за борбу наметнуту српском народу, схватања нужности те борбе, ми смо у команди ТГ-3 вријеме реферисања из јутарњих часова помјерили на 12,00 како би сваки старјешина добио још нешто времена да ради са својом јединицом, да изврши припреме за одређене задатке итд.

У оквиру редовних активности на обиласку јединица, једног дана нашао сам се у новој јединици, која је тек била пристигла из унутрашњости. Били су то Бањалучани измијешани са борцима из Српца и Градишке. Повео се тих дана једино актуелни разговор у ТГ-3, разговор о нужности нашег што скоријег

изласка на ријеку Саву. Све је тих дана било подређено тој нашој замисли коју је ускоро требало преточити у дјело. Ја сам с тим борцима озбиљно разговарао о тешким борбама које нам престоје, али и о значају нашег изласка на Саву, потезао сам све аргументе, који су заиста били бројни. Брод морамо да узмемо, да ослободимо онај мучени народ, да свијету покажемо шта се тамо дешавало, шта то раде наша дојучерашња браћа и сусједи који журе у демократску Европу. Мало смо се и шалили. Ја сам имао неке сунчане наочаре и кажем:

- Ево, момци, ко ми донесе камен са обале Саве, дајем му ове наочаре.

- Добро команданте, ја сам и рече он име и презиме, и питам Вас, овако пред свима: ако Вама донесем камен из Саве, са ове наше, десне обале, хоћете лн ми Ви лично дати наочаре?

- Хоћу, кажем. Обећавам пред свима.

Прошло је од тада доста времена ја и тај мој борац нисмо се више срели. Волио бих да је жив, да се појави макар и без оног каменчића са обале Саве, дао бих му моје наочаре. Јер, ми смо избили на Саву наредних дана и он је у тим борбама учествовао. Овај разговор је вођен на путу према селу Кулина код Дервенте. Моје сунчане наочаре стоје и чекају војника са каменом са обале Саве.

Непосредно пред наставак наше операције избијања на Саву, ако се уопште и може говорити о њеном прекиду, 31.07.1992. године код мене је навратио један капетан, Хрват по националности. Познавао сам га још из времена када је био питомац у

Школском центру ОМЈ у Бањој Луци. Требало је по задатку да са једним одредом тенкова оде у састав Прњаворске бригаде. Инсистирао сам да ме извијесте шта је са тим официром, његовим људством, техником. Испоставидо се да су само он и његова група извршили свој дневни задатак. А капетан Ђуро, с разлогом му не помињем презиме, живио је и радио у окружењу у коме нису били ријетки неодговорни појединци који су говорили да „све Хрвате треба поубијати". Све је то на њега психолошки дјеловало, али он је задатке извршавао. Наредио сам да тог поштеног официра, Хрвата, чувају. Увијек сам сматрао да има поштених Хрвата и да их не треба изједначавати са усташама. Нисмо ми били као они с друге стране линија фронта. Понављам, само Ђуро и његови тенкисти извршили су тог дана задатак. Успјела је то, дјелимично, и Вучијачка бригада. Остале јединице тога дана нису се ни помјериле. Закључак је био недвосмислен: није искориштена артиљеријска припрема, не бар како ју је требало искористити, посебно у нижим јединицама. Ако се то не искористи, зна се какве су посљедице - од напада нема ништа, или изостају сви они ефекти које доноси артиљрийска припрема, основ сваког доброг планираног напада.

Одмах сам кренуо у обилазак јединица. Пратили су ме један мајор и један поручник. Прво смо отишли у команду Вучијачке бригаде – затекли смо их на истуреном командном мјесту, у Горњем Лијешћу; команда Прњаворске бригаде била је у селу Грк, а не тамо гдје јој је мјесто у извршавању постављеног задатка: осматрачница ХАДА налазила се у Винској.

Похвалио сам команду Вучијачке бригаде и осматраче ХАДА, а оштро критиковао команду Прњаворске бригаде, која је боравила и за вријеме трајања борбених дејстава у истој кући у којој се налазила и када нема борбених дејстава.

- Није ни чудо што ваш војник неће напријед, у напад, када му команда ужива овакав комфор. Борци то знају. Из оваквог комфора не иде се у напад. Ви команданти морате да се нађете на предњем крају, међу борцима. Хиљаду пута смо рекли да се само тако, личним примјером, подиже борбени морал бораца. Људи, отворено вам кажем да ви морате себи да избијете из главе мисао како ће неко умјесто вас да заузме нешто, а да ви, касније, дођете на бијелом коњу да вас неко одликује. То се овој, али ни једној другој команди која буде овако радила, неће десити. Поведите рачуна не само о части, поштењу, него и о сопственој савјести.

Нису много боље прошле ни команде осталих јединица чији борци нису кренули у напад. Борци мисле, с правом, да они нису једини који треба да извршавају борбене задатке, морају то и њихови командири, команданти.

Претрпјели смо извјесне губитке, али опет, понављам, опет због неадекватно и неправилно извођених борбених дејстава. Тешка срца исписујем ту цифру: шест мртвих, четрдесет осам рањених и један заробљен борац. И све то због нечијег нехата, нехата више него незнања. Наредио сам стабилизацију фронта. Дан је 31.07.1992. године. Увече смо заказали реферисање. Читалац може помислити - ништа ново,

уобичајено реферисање. Ја га овде доносим по стенограму, па свако нека просуди да ли је уобичајена радња.

- Мико (мајор Шкорић) шта је са борбеном групом, гдје се налази?

- Остало ми је двјеста метара задатка, то је до Лијешћа.

- Осињска бригада. Нисте извршили задатак. Запишите у ратни дневник да командант није поступио по заповијести пуковника Лисице, односно команде ТГ-3. Нема шта да реферишеш. Ништа.

- Недељко (Осињска бригада)?

- Било шта да кажем било би изврдавање.

- Младене, докле си ти дошао? Гдје су ти јединице?

- У односу на претходно наређење напредовали смо један и по километар. Дошли смо до коте 91. Покушао сам да у борбу уведем један батаљон...

- Покушао си, а зашто га ниси увео, ако је тако било наређено? Вратите ми гранате! Стабилизујте фронт и немојте да ми врдате, да се измотавате. Ја ћу доћи на ту линију и лично командовати. Ићи ћу напријед, па или ћу изаћи на Саву или ћу отићи у смрт. Младене, био сам ја код вас, добро је, ви сте на положају, то је сада најважније.

- А гдје је Прњавор (мисли се на Прњаворску бригаду)? Сједе негдје у подруму? Тако се не може водити рат. Да, гдје је батаљон који треба да дође? Хоће ли доћи до јутра? Схватите, привлачим све расположше снаге. Ми морамо ући у Брод. Нема чуђења - овдје је неко луд: ја или ви?

Опет је неко спомињао Бијело брдо, Плехан, хиљаде граната. У тај жамор умијешао се поново Младен.

- Послије артиљеријске припреме стотину мојих бораца, пјешадинаца, стигло је до раскрснице. Била је магла, видљивост врло слаба. Десно крило је упало у замку и не знам да ли су још изашли из ње? По Лијешћу усташе дејствују минобацачима хаубицама и вишецијевним бацачима ракета са територије Хрватске.

- Опаљач, пусти причу. Нећемо се сада међусобно окривљивати. Централно питање је и наш главни проблем - нисмо данас успјели. Сутра у борбу уводимо оклопни батаљон и све расположиве снаге. Сутра морамо избити на десну обалу Саве.

- Младене, нека вам је Бог на помоћи. Учинио сам све што сам могао да Вам помогнем. Никога ја лично не критихујем, али задатак морамо да извршимо. Чим дође оклопни батаљон, ја крећем право на Брод. Тежиште је на том правцу. Сви задаци од јуче важе и за данас. Извиђачи ТГ морају да уђу у непријатељску територију и да нам помогну.

- Састанак је завршен. Сад на задатак. Нисам ја ни блесав, ни луд, али запамтите, то морамо урадити. Ако не будем имао праве официре онда ћу ја ићи право и први ћу стићи тамо, а ако сте ви прави - стићи ћемо заједно. Доста је више овога, мјесец, два... Да сам ја размшшвао тако како су неки од вас размишљали ових дана, никада не бих ушао у Купрес.

Вољно!

Мени је, а ваљда и другима, било јасно да се овако фронт испресијецан и пошумљен, са равничарски

слабом видљивошћу, без Бијелог брда, Костреша и ријеке Саве у нашим рукама, не може држати. Било је такође, јасно да се судбина овог ратишта мора ријешпти у наредна 2-3 дана. Свако продужаваље тог рока могло је да буде кобно за наше снаге.

Али, опет не иде. Дневни задатак не извршавају све јединице. Капетан Владо, командант Прњаворске бригаде, прича, паметује, обећава, а са својих више од хиљаду бораца ни корака напријед. Команант Осињске бригаде погрешно је обавијестио команду ТГ-3 да је напредовао три километра, тако да није могла да дјелује артиљерија. А задатак уопште није извршила. Ипак је одлучено да се достигнути положаји морају да сачувају и сутрадан, 02,08.1992. године крене у општи напад са тежиштем на правцу Лијешће - Струга - Кричаново - Брод. Готовост за напад у 05,00 часова.

10.
ОСЛОБОЂЕЊЕ БРОДА

Трећег августа усташка артиљерија је дејствовала током цијелог дана. Гранате су долазиле и са хрватске територије. Вишецијевни бацачи ракета гађали су град Дервенту, касарну и прилазне путеве. Путеви су били закрчени, али још увијек у функцији. Ту су долазили новинари, наши и страни, дипломате, војни стручњаци, аташеи из појединих амбасада и све су то видјели властитим очима. Ипак, у средствима информисања, у моћним свјетским медијима, стално је понављано да су Срби агресори, да су Срби криви за све.

Што је вријеме одмицало Брод је изгледао све даљи и даљи, а полако је нестајао и скоро се сасвим изгубио онај побједнички занос створен ослобођењем Дервенте. У главама многих Брод је био мислена именица, као неки давнашњи драги сан и мирили су се с тим да треба остати на достигнутим линијама. Стално сам говорио старјешинама и борцима, кад год сам имао прилику за то, да је таква мисао, чак и сама мисао, погибељна.

- Па видите ли, људи, изгинусмо од артиљерије, од комараца, од досаде. Ако нас овдје затекне мртва јесен ми смо мртви без борбе. Не може се зимовати у Посавини без крова над главом, а сваки кров ће бити несигуран док се не ослонимо на Саву. Понекад сада мислим да сам такву мисао рекао сваком припадиику ТГ-3, некима и ко зна колико пута.

- Одакле си ти родом команданте, питао сам једном неког од старјешина из Прњаворске бригаде.

- Из Прњавора, каже.

- Е, ниси ти из Прњавора. Ти си из Брода.

- Каквог Брода, пуковниче. Није тачно. Ја сам рођени Прњаворчанин.

- Можда си био. Али од сада си ти из Брода. И не само да си рођен у Броду, него ти мораш да сањаш Брод сваку ноћ и санићеш га сваку ноћ док не уђеш у Брод. Зато ти и твоја бригада морате да кренете у напад. Ето зато, да ми више ниси поменуо Прњавор, ни ти, ни -твој борац, него само Брод и Брод. И то, онај што не плови. Пренеси то свим војницима - сви су они рођени у Броду и Брод мора да буде у нашим рукама.

Био је то само још један од мојих разговора, овај пут са старјешином, о тој невољи која нас је задесила. Застали смо на Ободном каналу и ни макац. Ништа нам више не иде у прилог. Вријеме ради за противничку страну. Сваки дан је све теже и психички и физички. Још који дан, или недјеља, и сва техника ће бити „мртва“ - кад окиша све ће бити приковано за пар саобраћајница.

Наредио сам да сви команданти морају да буду на предњем крају, са војницима. Да се морал бораца бар донекле одржи. Зашто се стало? Зашто смо стали - не знам ни ја. Идем да обиђем фронт, да лично видим шта се ради, шта се догађа, како ово дуго чекање подносе и издржавају борци. Тамо, према Зборишту, код Чавићевог моста (сви смо тако називали понтонски мост, који је поставио Радомир Чавић) нађем једну групу војника. Њих тридесетак. Изађем из возила и питам их:

- Добро, људи, шта то радите, зашто сте се тако грулисали?

Знате ли ви колико је то опасно?

Један од њих издваја се из групе и прилази ми:

- Шта је стари, који је проблем?

- Прво, ја нисам стари, одбрусим ја. Ја сам пуковник Лисица.

- Ма Бога ти, ти си тај Лисица!

- Е ја сам тај.

- Па чујеш, стари, што ти галамиш на нас? (Ја сам их само упозорио зато што су тако груписани, што може од експлозије једне гранате да их страда много, да сви изгину).

- Војниче, борац, нисам ја за тебе стари, ја сам твој командант.

- Шта ти стари хоћеш од мене?

- Ево шта хоћу: хоћу да уђемо у Брод, да се ослободимо од усташа.

- Чујеш стари, (стари, па стари, навалио он) немој ти да галамиш на нас. Ми смо бољи од усташа.

- А како сте ви то бољи од усташа?

- Је'л видиш ове бункере, које смо ми заузели? Е да сам ја имао овакав бункер, не би ме из њега истјерале све усташе свијета. А ми смо из тих бункера истјерали усташе. Ето видиш да смо бољи од усташа. Бољи смо борци, поштенији смо, боримо се за своје.

- То ти прихватам као олакшавајућу околност. Међутим, морам да вас ружим што сте се овако груписали. Да залута нека граната, могло би вас бити мртвих, а ја водим рачуна о томе да сви останемо живи и да побиједимо наше непријатеље - УСТАШЕ.

- Немој ти, команданте, да бринеш за нас, умирује он мене, ми ћемо све то да средимо. Мислим на ове усташе. И ми ћемо да уђемо у Брод. Јер Брод је наш.

- Јеси ли ти сигуран да је Брод наш, питам ја?

- Ја, Бога ми, јесам. Али и ови моји. Ево, погледајте их, необријани, нинашта не личе, а сви су расположени да крену на Брод, да то већ једном рашчистимо. Свима нам је досадило да чамимо на Ободном каналу, по овим бункерима у блату.

-Такве вас волим. Ви сте праве борчине. Чувајте се спремајте се, ми ћемо да кренемо на Брод, да га ослободимо и избијемо на Саву. Онда ћемо сви да

одахнемо. Не само ми, борци, овдје на фронту, него и читаво наше залеђе, одавде до Добоја.

Поздравимо се и продужим обилазак фронта. Желио сам да уђем у душу сваког борца, да спознам како „дише“ цио фронт, па да тек тада, сигурни у себе, кренемо, напокон, у тај одсудни напад. Било је половином септембра.

Један батаљон се самоиницијативно назвао именом „Војвода Мишић“. Реално гледано, био је међу најслабијима: командант батаљона и његов „ужи тим“ били су чест предмет критике. Шта више, командант је једном „зарадио“ затвор, а свој батаљон назвао „Војвода Мишић“. Упозорио сам тог команданта да он нема право да крштава батаљон. Зна се ко то има право да ради и како се то ради. Зна се како и каква јединица може да добије име једног од најславнијих команданата српске војске. Том команданту наредио сам оно што ми је налагала официрска, командантска дужност, а добио сам одговор од свог потчињеног који не заслужује помен.

Командант иде од јединице до јединице, разговара, савјетује, „свађа се“. Живим као и моји борци између мисли да ће све, најзад, да крене и - очајања. Фронт стоји. Чека се политичко рјешење. Зна ли ико од људи који доносе политичке одлуке како је данас мом борцу? Како му је већ три мјесеца. Разумијем ја политичаре и њихову муку. Тамо је један потез, једна одлука, условљена мноштвом спољних и унутрашњих околности. Само, како ја то да „протурим“ до сваког борца, да схвате и они да се бије и та друга битка. Сви, који имају прилику, гледају ТВ, слушају

радио, шта говоре републички лидери, шта шеф државе, партије, шта говоре предсједници или представници Енглеске, Француске, Њемачке, САД, Уједињених Нација... Све се то прелама у психи борца на фронту.

А ми у пат позицији.

Кад почне да пада киша, а то, са проласком љета, бива све чешће, отимају се мисли и на зиму. Магле, киша, блато и још само да почну хладноће. Обилазим положаје. Дешава се да пређем десетине километара и осим мог војника не сусретнем ни живе душе. А и он се једва креће, утонуо до глежњева у посавско блато, притиснут бригама, за себе, за породицу, за.. Он је сада, вјероватно, у мислима код куће, са својима, можда замишља да оре земљу или ради у фабрици као прије пар мјесеци. Ни он, тај мој борац, бар на први поглед, нема више воље ни за што. Ратнике одмор умара на неки само њима и само за такве ситуације типичан начин, више него најдинамичније акције.

Сада сви имају своје проблеме и само о њима говоре. Војници износе своје проблеме, команда своје. Све почиње да бива неки јад и чемер из кога се не види излаз.

Свакодневна реферисања доносе све лошије вијести. Мртви, рањени, ту и тамо нестали, нису ријетка ни напуштања положаја („скокну мало до куће да нешто опосле“). Послије реферисања опет остајем сам. Боже, тешке ријечи - сам. Ја да за себе кажем „сам”, а имам петнаестак хиљада у рату већ опробаних бораца. Колико је онда „сам“ сваки од њих појединачно и да ли командант смије дозволити да се неко од

њих осјети сам макар и за тренутак. Све, све може, ми смо једна респективна снага и само треба да се покренемо и покажемо да смо они са Плехана, са Костреша, са Дервенте. Али куда да кренемо? Када да кренемо? Да ли преко Кораћа, Лијешћа, или Колиба, Зборишта, Новог Села? Зашто баш тим правцем, а што не оним другим? Са којим снагама? Да ли је све добро осмотрено, извиђено? Колико су поуздани обавјештајни подаци, да нису можда, застарјели? То су само нека питања са којим одлазим на тобожњи починак и устајем ујутро још нервознији. Намјерно кажем устајем, јер не знам колико бих био у праву да кажем, будим се, пошто често нисам могао да заспим. Сви смо нервозни, губимо дах, „свађамо се"... Сам себе смирујем: полако, види, размисли, погледај још једном. Данима гледам у карту, знам сваки детаљ који је на њу нанесен, знам све напамет, на ипак гледам поново - можда ми је нешто промакло. Примам извјештаје - као да их и не примам, примам и не примам новинаре, који слуте да се ту нешто спрема, али шта, када?

Ипак, издвајам сусрет са једним независним новинаром из Квинленда, Канада. Дошао је са представником пресс-центра Првог крајишког корпуса с намјером да обиђе фронт и за своју редакцају напише нешто о борби војске РС. Ту је био и преводилац енглеског језика Џорџ Артур Кент, тако се звао, доста дуго је разговарао са мном. Питао ме како ја то мислим да уђем у Брод и да ли имам довољно снага за то?

- Брод је, господине, на крају крајева српски и биће у мојим рукама. А кад ће то бити, ја тренутно не знам,

јер не зависи све од мене и снага којима командујем. А што питате за снаге - ми Срби увијек имамо снага. То ви морате знати. Кад то схватите, господине Цорџ, остало ће вам само по себи постати јасно, или бар јасније. Јер, ово је грађански, па уз то још и вјерски рат, а ви то на Западу никако нећете да схватите. Да, управо нећете. Запад је великодушно признао сецесију Словеније и Хрватске, па прогласио независну државу БиХ, не водећи при том рачуна да у тим новокомпонованим државама живе Срби и антифашисти. И не само да живе, него чине знатан проценат, а у Хрватској и БиХ њима припада, по насљедном праву, катастарски, огромна територија. У БиХ је то више од шездесет процената. Тај српски народ, баш он, је у два свјетска рата имао највише жртава. Борио се на страни савезника- побједника у оба свјетска рата - створио државу Југославију, коју сада распарчавају они који у њу нису унијели своју државност и за њу нису пролили ни кап крви. Пардон, јесу, пролијевали су хрв у свјетским ратовима, али борећи се против Срба, и антифашиста, против стварања Југославије, против савезника. Сад им је растурање Југославије дошло као поклон за пораз на страни фашистичких хорди у II свјетском рату. И како Ви то, господине, у тим Вашим западним медијима, Србе називате окупаторима? Шта смо то ми окупирали? Чије? Може ли амерички војник окупирати САД, или канадски Канаду? Ја сам по тим Вашим „критеријима“ официр бивше ЈНА, односно бивше Југославије. Хоћемо ли, можда, сутра говорити бивша Канада, бивша САД?

Џорџ је слушао, биљежио, климао главом. По изразу лица понекада се дало примијетити да је чуо нешто што му је било бар донекле познато, у што је хтио да се увјери.

- Пренесите, господине, Вашим медијима и људима са којима будете контактирали да ми нисмо никакав демонски народ, народ убица, него часни људи, стари европски народ са скоро десетвјековком државном традицијом. Ми само бранимо своје, ми смо преживјели геноцид у два свјетска рата и нећемо дозволити да се он понови над српским и антифашистичким народом. И Бог и историја нам то налажу као свету дужност. Ми не тражимо ни педаљ ничије земље, ничији живот, али не дамо ми своју земљу, не дамо оно што је наше по земљишним књигама. На овим просторима Срби су били сељачки, интелектуални народ, али и радници, интелектуалци, земљопосједници- Србин има свој ранч, али има и фабрику, град, факултет, универзитет. Хрвати и муслимани су живјели, претежно, по градовима, особито муслимани, или близу урбаних цјелина, али општине су биле српске. Ето их тамо и нека раде шта хоће. Погледајте ова села, ова гробља - то је српско. Понегдје живимо измјешани. Зар не би било поштено да подијелимо то што имамо - квадратних километара, хектара - извршимо извјесна помјерења становништва, умјесто што ратујемо, убијамо се међусобно.

Канађанин ми се захвалио на том општем погледу на овај рат и на одговорима на нека конкретна питања и потом наставио:

- Ја сам професионални новинар, господине пуковниче, и ни на један задатак не полазим са предрасудима. Био сам у Вијетнаму, и у Ираку, скоро да и нема ратишта у „савременом“ свијету, а и сами знате колико их је сада, на којима нисам боравио. Мислим, то је сасвим лично, да запад не схвата суштину онога што се код вас овдје догађа и Ви то морате да објашњавате. У моју објективност моћи ћете да се и сами увјерите.

Замолио ме да посјети неку јединицу на фронту. Послао сам Џорџа са једним официром да посјети артиљеријски дивизион 122 мм. Погледао је тамо све што га је занимало, а по повратку ми каже:

- Господине, пуковниче, оно Вам није дивизион.

- Како није зачудим се тобож?

- Фино, није. Фале вам два топа.

Тако је заиста и било. Ми та два топа нисмо имали, али смо задржали назив те артиљеријске јединице. Показао сам му на карти наше положаје, распоред, онолико колико се то може доказати страним новинарима, на чему се захвалио уз напомену:

- Ја Вам, господине пуковниче, као официру желим успјех, али заиста не знам како Ви мислите да уђете у Брод. Ви улазите у један џеп, тући ће Вас са сјевера из Хрватске, трпјећете јаку бучну ватру и нека Вам је Бог на помоћи.

- Слушајте, господине, кажем му ја. Ви помињете џеп па ја идем тамо да поцијепам тај џеп. Видјећете колики ће испасти: кад га ја мало „распеглам“ мојим тенковима и транспортерима и кад му моји пјешадинци ушију неке нове шавове.

Обојица смо се засмијали, сигурно свако са својим мислима.

- Слушајте, пријатељу, додао сам сад у другом тону, ја ћу у Брод ући жив или мртав. А ви оног момента кад чујете да је Брод у мојим рукама, дођите поново да разговарамо.

Позив је прихватио, можда са невјерицом. Говорио сам му о Тесли, о народу који је имао свог Теслу, али и о садашњем понашању САД као свјетског жандарма.

- Реците, господине, реците свима тамо на Западу, напишите то, да овом српском земљом треба да иду само српски жандарми. Јенки неће овуда ходати.

- Будимо џентлмени, каже Џорџ, ја ћу све то написати и не само написати - ја ћу Вам послати свој чланак о посјети овом фронту.

- Ево, идем на Пале, имам неки посао. Треба ми једно седам дана, али ако се нешто деси, будите убијеђени, господине, ето ме код Вас. Ја видим да сте ви школован официр, знате свој посао, и од срца Вам, војнички, желим да Ви уђете у Брод.

И оде Канађанин Артур на Пале, а ја, ја.. Био је то 4. октобар 1992. године. Те ноћи донио сам одлуку о нападу на Брод.

Опет моје ноћне море - куда да кренем, којим правцем... преко Лијешћа, не, преко Колиба, преко Збориигга, а зашто не Кораће? Не иде и не иде. Војска стала. Како, како то све сада покренути? Гдје ми је, Боже, сада та спасоносна мисао, та идеја, има ли је бар у малом мозгу, или је само код Тебе? Свађам се, псујем се сам са собом. Присилим се да заспим, али се одмах будим, шетам по соби, пушим. Напокон, долазим на

једну идеју - луду, или спасоносну, видјеће се ускоро. Повући све тенкове са Бијелог брда и Костреша, повући све тенкове из Горњег и Доњег Лијешћа и све упутити према мом командном мјесту, у село Кулина. И једним и другим треба рећи да иду на Брод. Било је 24,00 кад сам пробудио мајора Владу Топића и издиктирао му наредбу за напад на Брод, тачније за коначно ослобођење Брода.

Кад сам издао Наредбу-за напад на Брод, Владо ме зачуђено запита:

- Шефе, шта је с Вама? Да нисте полудјели?

- Не, нисам полудио. Више ово не можемо да трпимо. Овако даље не иде! Крећемо па макар изгубили и морали да бјежимо у Добој. Пиши!

- Добро, ти си шеф, закључи он невољно и поче да пише.

Позвао сам Шкорића и рекао му да ће он бити командант ударне групе.

- Ти ћеш са ударном групом прећи преко моста на Зборишту (Чавићев мост) и нећеш нападати Колибе фронтално, како смо их до сада нападали. Продужи испред положаја Прњаворске бригаде и нападни с бока коту 93. Кад пробијеш прву линију одбране, узми Бродски батаљон и овладај том котом. Мораш елиминисати усташе на предњем крају и крени у Доње и Горње Колибе, а затим даље, према Кричанову.

- Па, како, човјече, отело се мом новоименованом команданту ударне групе.

- Ето тако. Ако то не урадиш, онда би било најбоље и мени и теби да се убијемо. Али, прво ћеш ти, па да те ја људски сахраним. Задатак мора да се изврши.

- Па, започео он.

- Никаквно „па“. Изврши задатак и кад се онда нађемо може стотину тих „па“.

Истина је, довео сам га у врло тешку ситуацију. У ситуацију у којој сам се и сам налазио. Цијенио сам га као изузетно способног официра. Похвалио сам га да је он мој најбољи командант и да му због тога и указујем ово повјерење.

Он је са својом ударном групом кренуо на извршавање задатка. Прешао је Ободни канал негдје у Лужанима, према Зборишту и из бочног напада заузео је село Ловриће и ту фамозну коту 93. Изузетну улогу одиграо је командант Бродског батаљона. Он је са двадесет-тридесет бораца зашао иза леђа усташама и баш та група је у блиској борби, бриљантно овладала котом 93. Фронт је пробијен. Све се даље одвијало према нашим предвиђањима.

Ја сам након издавања наредбе за напад морао исте ноћи да одем у претпостављену команду на реферисање. Све наредбе нижим јединицама отишле су, такође, током ноћи. Прецизирано је ко шта и у које вријеме треба да изврши. Током ноћи је кренуло реорганизовање, током ноћи покренуо се цио фронт.

Кад сам био на састанку у претпостављеној команди позвали су ме са мог командног мјеста, са командног мјеста ТТ-3, из Кулине. Шефе, (генерал Младић нас је, у шали, навикао да се тако ословљавамо) зачуо сам познати глас. Шкорић је успио. Командант моје ударне групе, Шкорић, налази се у Кричанову. Бацим поглед на карту и одмах се окренем господи из претпоставлене команде:

- Сутра, евентуално прекосутра, обавезно гледајте ТВ. Брод је у мојим рукама.

- Ама, хајде Лијо, шта бунцаш, шта лупаш, човјече?!

- Ништа је не лупам, господо. Видим Брод као на длану, сваку улицу, свако значајније раскршће, мост... Видим све.

Они се згледају међу собом, у невјерици, а онда скоро углас:

- Честитамо и нека ти је Бог на помоћи.

Нисам више имао стпљења да ту останем ни тренутка. Извинуо сам се, ваљда, и највећом брзином одјурио на моје командно мјесто.

- Гдје смо, докле смо стигли?

- Ево, ту смо, показаше ми на карти. Шкорић је у Кркчанову.

- Позовите га, наредим.

- Ћурка, ћурка (то је био Шкорићев тајни назив) зове Лисица:

- Слушај ти, чујем глас, немој више да ме зовеш „ћурка", зови ме макар „ћуран", прасну он у смијех.

- Добро, „ћуран", укључим се ја, гдје си и шта радиш?

- Ево ме у Кричанову. Ту сам привукао тенкове и довео пјешадију.Чекам Ваша даља упутства.

- Честитам „ћуран", слушај нову наредбу:

Једном колоном извршити покрет у захвату пута Кричаново-Сијековац и избити на раскрсницу Сијековац - Брод.

Другом колоном извршити напад на правцу Струга - Брод - раскрсница путева за Рафинерију.

Садејствоваће ти Вучијачка бригада (командант Младен Ољача) правцем Доње Лијешће - Брод са задатком да избије на мост на ријеци Сави.

Остале снаге дејствују правцем Збориште - Ново Село - Сијековац.

Успоставите лични контакт са свим командантима.

„Срећно“.

- Добро, добро. Све сам разумио и записао. Нема проблема. Стање морала је добро. Ми смо напросто прегазили усташке положаје.

- Чувај се, „ћуран“. Крећи и срећно. Рачунај с тим да ћу те увијек максимално помоћи у свему што ти буде потребно. Употријеби све што имаш, чиме располажеш и тражи што ти треба.

- Разумем, шефе. Све ћемо да средимо.

И заиста је све кренуло. Какав преокрет. Све је изгледало нестварно. За ноћ, за циглу ноћ, пробудио се тај мјесецима успавани фронт, који је повремено дјеловао, бар привидно, уморно, тромо, беживотно. За једну ноћ тај фронт се претворио у незадрживу бујицу која собом носи слободу и у борбама, као поплава крши и ломи све на што нанђе.

Та необична одлука - преточено у Наредбу за напад - као да је отворила врата чудеса. Кренуле су, затутњале, тенковске и механизоване колоне на све стране, мимоилазиле се, укрштале, а ко је год другога запитао куда иду, добијао је један једини одговор: на Брод. Сви се крећу, иду, привидно, чак и у супротним смјеровима, а сви, ипак иду само на Брод, у одсудну битку за ослобођење Брода.

Усташе и зелене беретке осјетили су да се нешто крупно дешава. Тресла се Посавина и нешто се крупно заиста дешавало. Почињали су бочни напади, неочекивани удари, све се покренуло. Тим неочекиваним нападом из маневра (или маневром у нападу) ја сам испрепадао и сопствене снаге, а можете мислити какву је то узбуну и забуну изазвало на противничкој страни. То је био почетак панике, а зна се шта слиједи иза ње. Морам да признам да сам том одлуком уплашио и самог себе. Јер, да овај, овако испланирани налад, није успио, ми, по мом мишљењу, ту не бисмо имали шта да тражимо. Морали бисмо да се укопамо на Ободном каналу и да ту чамимо и трунемо данима, или мјесецима, па ко зна шта и послије тога. Али, храбре прати срећа. Кренуло је: маневар, па бочни удар на коту 93 и, напокон, Доње и Горње колибе и излазак у Кричаново. То су, условно говорећи, три бочна удара наше ударне групе, три наше побједе у једном дану и једном даху. Када су Шкорићеве снаге, да их тако назовемо, избиле у Кричаново, наредио сам осталим бригадама да крену у напад, јер више није било ни најмањег разлога за стрепњу и бојазни за коначан успјех. Већ је до сваког борца допро глас о успјеху ударне групе, сви су кренули на Брод, нико није хтио да задњи уђе у овај град.

Претпостављену команду обавијестио сам да сам ослободио Брод. А тада се у систем наших радио-веза убацио неки усташки заповједник.

- Просим Вас лепо, обратио се тај заповједник Шкорићу, да ми омогућите контакт са господином Лисицом.

- Сви смо ми овдје лисице и лисичићи, господине. Него бриши са ове територије док си још здрав и читав.

- Госпо'н, немојте тако. Ја сам хтио да господина Лисицу лепо замолим да не прелази на супротну страну (на другу обалу Саве).

Истина, ја сам у некој изјави поздрављао Фрању Туђмана и његове пропале генерале. Изјавио сам да им остављам Дервенту, празну, без војске, да могу мирно да уђу у њу, мене Дервента, тобож, не интересује. Ни Брод. Мене интересује аутопут, Славонски Брод. Нећу ја коридор кроз Посавину, преко Брчког, него коридор Славонски Брод - Шид - Београд, ауто-путем. Ја се не задовољавам бициклистичком стазом. А кад пређем са мојим снагама у ту вашу лијепу, поручио сам им, она неће више бити тако и толико лијепа, а биће и нешто краћа.

Усташе су се били уплашили јер ја сам рекао да вршим форсирање Саве у рејону Босанског Дубочца и Клакара.

По ономе како је богорадио заповједник, видјело се да су моје пријетње стигле на право мјесто. И, Бога ми, имале учинка.

- Будите ви срећни, ако се Лисица овдје заустави, поручили су они наши заповједнику. Ко зна шта њему може да падне на памет. Може он из Славонског Брода окренути и према Загребу. Ако то он тако нареди, ми ћемо да извршимо то наређење.

Ми смо и у том радио-рату обманули усташе. Унијели смо још више забуне, а да би прича о форсирању Саве дјеловала убједљиво, наредио сам

да се у рејону Босанског Дубочца запали неко растиње како би изгледало да се ми стварно припремамо за форсираве Саве. Усташе су се дале у бјекство, тако да смо ми, привидно, ушетали у Брод. Удар наше артиљерије и оклопних јединица био је силовит и учинио своје.

Ми нисмо бројали погинуле усташе.

Геноцид о коме се раније само чула понека вијест, и који се слутио, почео је да се указује пред нашим очима и очима свјетске јавности.

Када је Џорџ Артур сазнао да сам, односио да су моје јединице ушле у Брод, највећом брзином обрео се код мене. Не знам збиља чиме је тако брзо успио да се пребаци са Пала у Брод - новинарска посла.

- Свака част, господине пуковниче, ја Вам честитам, забрундао је Џорџ са врата. Али, ни сада ми није јасно како сте ушли у Брод?

- Ех, није Вам јасно. Сад ће Вам бити јасно, господине. Отићете, одавде са командмог мјеста у Брод да видите како то све изгледа, на лицу мјеста, а онда ћете се вратити овдје и ја ћу Вам све објаснити.

Оде он у Брод, погледа ослобођени град, сними све што га је интересовало и врати се на моје командно мјесто. Све је радио професионално -ратни дописник.

- Е, пријатељу, дочекам га ја. Ми смо већ скрпили некакво пријатељство, некакав однос, повјерење у границама професионализма, свак у својој струци. На карти сам му показао у три-четири потеза и њему је све било јасно.

- Знао сам, претпостављао сам. Ви и ова српска војска сте прави професионалци. Ово је професионално урађено - свака част.

Ето у три-четири потеза све му је објашњено, све му је било јасно и наш маневар, невјероватни и неочекивани маневар, и анимирање читавог фронта и лажно форсирање Саве у оквиру „плана“ заузимања Славонског Брода.

- Сад видим, видио сам, колико ми на Западу гријешимо када Србе називамо терористима, када официре Вашег кова називамо терористима, закључи Џорџ.

Послије реферисања 6/7 октобра имао сам потпуно јасну слику стања. Брод је био чврсто у нашим рукама. Упутио сам потчињене старјешине ка предњи крај, да стабилизују фронт, да спријече у току ноћи евентуалне сударе наших јединица и непотребне губитке, да сачувају борце, старјешине, тенкове. Те ноћи извршена је „исправка“ линија фронта, побољшан тактички положај и у току седмог, 07.10.1992. ми смо избили на Саву.

Сутрадан са свих страна стижу новинари, ТВ екипе, грми радио о ослобођењу Брода. Морам да издвојим новинаре из екипе ТВ Нови Сад. Они су и раније, а и сада, били професионалци, часно су обављали посао, подизали морал бораца и гледалаца, доприносили стварању оне увијек потребне побједничке атмосфере. Ја сам у команди ТГ-3 наредио да све буде спремно за дочек „седме силе“, да се предузму потребне мјере обезбјеђења командног мјеста, обезбјеђења новинара и њиховог безбједног боравка у зони

борбених дејстава. Све су то моје старјешине са својим борцима урадиле како је то одговарало реномеу и имену ТГ-3.

Новинарској радозналости нема краја, свако хоће неку „цаку“ за себе, за своју редакцију. Како сте то успјели? Зашто се тако дуго чекала ова акција? Шта је ту било пресудно и стотине како, шта, зашто? Укратко сам им објаснио замисао и ток операције и све их упутио са једним поручником у Брод, да све то виде, па нека пишу о својим виђењима и утисцима. Али, ђаво ни мени није дао мира, не могу да останем на командном мјесту. Кренуо сам и ја у Брод. Сусрећем борце. Црни од неспавања, умора, али нека неописива радост, понос, да баш понос, види се на сваком лицу. Грле се, честитају једни другима побједу - више није важно ко је из које јединице, чији је учинак већи. Побједа је заједничка, општа. Једна повећа група „отворила“ продавницу, узели само пиће, теку весеље, пиће и пјесме. Протутњи један тенк, једва смо се мало склонили с пута. Тенкиста сам и мислио сам да знам све о тенку, али нисам знао да толико људи може да стане на један тенк. То је слика коју нисам никада прије ни послије видио - нисам могао да вјерујем сопственим очима.

Пролазим поред друге групе и у пролазу кажем:

- Свака част момци, били сте прави, борчине.

- Ко си ти, пита један од њих.

- Ја сам Лисица, кажем.

- Стани, дај да те пољубим, човјече. Знам ево 5 мјесеци да нам командује неки Лисица, али нисам имао прилике да те лично видим.

- Па гдје си ти био, војниче, ја сам сваки дан са борцима, обилазим положаје.

- Широка је Посавина, мој пуковниче, нисте могли свуда стићи. Дај приђи да се мало боље видимо. Стварно си „прешао“ и нас и усташе. Како ти је ово пало на памет?

- Важно је да смо ми ово завршили, кажем им ја, а сад се одморите и чувајте се.

Чим смо ушли у Брод, одмах сам одредио пензионисаног потпуковника, који је рођен у Лијешћу, да буде командант одбране града, а то је у исто вријеме значило и предсједник општине (јер су све структуре власти биле разбијене), да успостави ред и мир у граду. Појачао сам милицију и ставио му је на располагање. Знао сам од раније да је један посао, ма колико био тежак, улазак у неки град, а нешто друго, сасвим друго, успостављање реда и мира у тек ослобођеном граду, спречавање пљачке и стотине других послова.

11.
У МОЈИМ МИСЛИМА БИЛИ СУ МРТВИ И РАЊЕНИ

Као командант TF-3 био сам задовољан. Ми смо извршили постављени задатак, извршили на најбољи могући начин. И више од тога: једна моја команда-нтска замисао, која је изгледала чак и оном најужем кругу старјешина из моје команде мало „луцкаста“ и рискантна, показала се баш онаквом како сам то очекивао. Ја сам мислио да ћу, када уђем у Брод и избијем на Саву, моћи да полетим. Баш да полетим, јер

сам са себе скинуо терет који ме је притискао више од пет мјесецн. Не само притискао, него давио као мора. А, сада, кад се све то остварило...

Први мој осјећај након ослобађања Брода није имао ни трага радости, побједничког тријумфа. У мојим мислима били су мртви, рањени, осакаћени, рат који нисмо жељели, а нисмо могли да га избјегнемо, рат који односи ногу, руку, око, душу. Да ли смо овако морали да уђемо у 21. вијек. На путу за Брод лешеви усташа, наших бораца. Чемер. Био сам сломљен од тих сцена смрти. Уморан, не физички, него психички. Историја Балкана, историја смрти. Срећни су они народи који имају монотону историју, као Скандинавске земље, гдје нема ратова, нема убијања, нема сирочади. Кад човјек тамо прави кућу зна да ће је наслиједити и у њој уживати и његови унучад. А овдје, код нас? Ако му не буде срушена на његове очи, код нас најчешће продаје кућу онај који је није направио. Размишљао сам о Андрићу, Дучићу, о Мишићу, Степановићу, Путнику, краљу Александру и Апису. Историја? Ма каква историја? Смрт хара нашим селима, нашим кућама. За наше мајке не постоји историја, него само смрт. Они који су изгубиш своје дијете, мужа, брата, они више немају историје. Они су осакаћени, убоги. Њима је, страшно је то речи, више свеједно шта се збива око њих. Они су већ отишли за својим најдражима.

Ето због тога нисам био срећан. Је ли то командантски усуд уопште, или само мој, нисам знао и нисам се то ни питао. Ја сам почео да живим са њим. Ето, Брод је наш. Наше је Кораће, Бијело брдо, Костреш,

Доње и Горње Барице, Лијешће... И свуда, и то је наше, трагови смрти.

Налазимо људе који су везани и бачени у бунар, људе убијене у подрумима породичних кућа, по фабричким халама, у спортским халама. Слушамо ужасне приче о страшним мучењима оних који су преживјели. И што је најгоре - увијек је то радио комшија, пред којим се ништа није крило ни сакривало, због кога се кућа није закључавала, друг са посла. То не могу да схватим - ваљда је то што су усташе радиле ван сваке памети. Мучити на најсвирепији начин комшију, друга, пријатеља, са којим си провео дјетињство, први пут ишао у школу, дјевојкама, по кафанама, на славе и свадбе, проживио живот - па то може само усташа. То човјек не може да уради. Кад би се та сорта, усташе, могли некако искључити из људске врсте и сви фашисти.

Враћао сам се с тим мислима на командно мјесто. Рањен, рањен у душу. Побједник. Не, нисам се осјећао као побједник, а имао сам људско право да се осјећам тако и са својим јединицама и лично. Али, мене је душа бољела, пекла ме у срцу смрт коју сам протеклих мјесеци слутио и претходних дана гледао. Пресијецам те мисли поновним обиласком јединица и повратком на командно мјесто. Успут савјетујем, дајем упутства, молим и наређујем да се чувају. На то нас упозоравају и 2-3 гранате испаљене са територије Хрватске. Пошто је већ била „успостављена“ радио-веза са противничком страном, чујем моје радисте како питају:

- Шта је са вама, зашто гађате? Хоћете ли ви стварно да ми пређемо тамо (на другу обалу Саве) и да вас научимо памети?

- Немојте људи. Пренесите господину Лисици да је то... ма отргао ми се један борац.

- Немојте да вам се „отргне“ више ни један борац, него командујте тим својима, ако мислите да су борци. Немојте да ни случајно падне више ни једна граната, иначе, нико нас неће и не може зауставити да пређемо на другу страну, у ту вашу лијепу. Једна ријеч пуковника Лисице и ми смо тамо. Ви, усташе, ви сте обични коњушари. И сада, као и у ранијим ратовима служите Њемачкој... Немојте да изазивате српску војску и антифашисте.

- Извињавамо се, господине, неђе више нико да испали ни једну мину.

Оставио сам радисте да и даље „саобраћају“ са усташама, али од тог часа, заиста, није више било граната. Слушао сам од других, који су имали времена да гледају ТВ, да је Фрањо Туђман љутито поручио својима: „Кад сте им дали Босански Брод, дајте им и Славонски Брод“. Назвао их је кукавицама, а услиједиле су и неке персоналне промјене, након неуспјеха у судару са ТГ-3.

Ја се са ТГ-3 поносим. Било је проблема, недоумица, самовоље, малодушности, али је било, много више, храбрости, мушкости, војничке воље, поштења, части, спремности и знања и воље да се све надвлада да се одржи морал, створи и искористи прилика, изврши задатак. Долазим на командно

мјесто и још једном, ко зна по који пут сређујем утиске, биљежим детаље, прелиставам извјештаје... Брод је сачуван од разарања, сачувани су сви витални објекти, јер, сам изричито наредио да се не гађа рафинерија, да се избјегну разарања, иако су то користили усташе, мада им ни то није помогло. Уз добру организацију, град је врло брзо могао да стане на ноге и ја сам наредио прве кораке које је требало урадити у ослобођеном граду. А гдје је ВЛАСТ-СДС?

Ти си своје извршио и завршио, кажем сам себи. За Тебе овдје више нема посла. У ушима ми одзвањају захтјеви бораца:

- Хоћемо Оращје. Идемо на Оращје!

Онај морални набој који је покренуо борце, дигао их са Ободног канала и као на крилима их унио у Брод, још је био у сваком борцу. Растао са нашим сваким кораком у овој побједи. Мислио сам да тај набој, тај морални капитал требамо да искористимо. Ја сам у том смислу упутио један телеграм на више адреса, свим вишим инстанцама и Врховној команди и Главном штабу ВРС, разумије се.

Тражио сам да под моју команду ставе одређене снаге, да проширимо коридор и упаднемо у Тузлу. ‚Пустио“ сам гласине о тим мојим намјерама и већ сам имао информација „да се Тузла почиње да пакује“, да појединци већ бјеже, да.. Могло се то тих дана прочитати у штампи, чути преко радија, видјети на телевизији. Атмосфера за такву акцију била је створена, борци орни, али... политичари су другачије мислили. Усуђујем се рећи да они нису схватили тај мој приједлог, ту моју замисао. За то никога не

оптужујем, не кривим. То је било и остала моја мисао и неостварена жеља. Сви одговори су били у стилу: смири се, буди паметан и слично. А гдје је ратни циљ, и да ли га имамо. Шта ради војно-политичко руководство? Мислим ни боља војска ни лошије врховне команде.

12.
ОДМОР

И шта ми је преостало него да се „смирим“ и „опаметим“. Онда сам ријешио да идем на одмор, па кад „шефови“ одлуче, кад им затребам, нека ме зову.

Операцију сам завршио, кажем мом замјенику, и треба да се мало одморим, а ти изволи - организуј одбрану на Сави. У току си свих догађаја, имаш потпун увид у све и вјерујем да ћеш то добро урaднти.

Враћам се у Бању Луку, породици. Супруга Бранислава, син и кћерка дочекују ме као и обично. Срећни што сам жив и што смо опет заједно. Дијелим и ја ту радост са њима, али сан неће на очи. Лежим и мислим: - Боже, што нисам сад у неком борбеном поретку да чистим ову земљу од људи који су дигли руку на сопствену државу, на своју земљу, на СФРЈ.

Говорио сам неким својим познанишма, без шале, да би усташама и зеленим береткама требало забранити да узму у руке било какво оружје, чак и ваздушну пушку. Они су опасни, они убијају. Убијају из задовољства, само да убију. Срби то чине само када морају - убијају да не би били убијени.

Мало сам се одморио. Иза мене су бројне битке, ослобођени градови Дервента и Брод, широк простор фронта повремено широког 110 или 120 километара. Бриљантне побједе мојих 10-15 хиљада бораца, храбре одлуке, мудро старјешинско језгро команде ТГ-3 и све то у условима кад није још проглашено ратно стање, у немогућем и непријатељском међународном окружењу. Све што је тражено од мене, моје команде и мојих бораца, све је извршено. Добијам телеграме - честитке од мојих пријатеља, генерала Младића, од господина Мартића и Ђукића из Книна, од предсједника општине, привредника, од људи који су са мном директно учествовали у борбама...

Телеграм Врховне команде и „Врховног команданта" нисам добио.

Најљепши телеграм добио сам од једног водника - тенкисте. Тих пар ријечи гласе: „Лијо, немој да се мијењаш"! И потпис. Тај ме телеграм заинтересовао, заинтригирао - стално читам тај телеграм. Не читам, знам га напамет, него га не испуштам из руку.

Како водник мени може да пошаље овакав телеграм. Ја сам пуковник, командант Тактичке групе, па, ето, стицајем околности, нека медијска личност. А мени водник, ни пет-ни шест Лијо! Јесам ли ја то за њега само Лија, или сам пуковник. Али, није то то. Мене копка из тог телеграма нешто друго. Сјетим се ја тих свих војничких гегова, живим ја са њима већ деценијама. Није ли то оно њихово „Био си Џек, био си прави, немој да се мијењаш“. Код мог водника нема фраза, нема оног - честитам на успјеху и сл... - он има

свој поглед на све што се у тим биткама дешавало, зна он њихов ток и исход,

Наредио сам да водник дође код мене.

- Какав је ово телеграм, питам га.

- Ја мислим прави.

- Како то мислиш „прави“, видим и ја да није „криви“.

- Знате, господине пуковниче, ја Вас као пуковника изузетно цијеним. Али осјетио сам да и Ви мене као водника поштујете. И не само мене, него све борце. Ми, доље, то најбоље знамо, осјећамо. Уз то, ми смо већ дуго заједно и нама не требају фразе. Ми се разумијемо у двије ријечи. Ето, зато мислим да је мој телеграм онај прави.

Мушки сам му стиснуо руку, изљубимо се и потече прича...

Био је то телеграм од срца, што народ каже. Он није писан из куртоазије, са предумишљајем, због неког „профитерства“. Још једном сам се увјерио колико су велики ти мали људи, водници, десетари, војници. Само, дешава се, понекад, да команданти не знају да цијене, или не цијене довољно те своје мале, велике људе. На њима све почива, од њих све зависи, њихова ријеч мора да буде последња. И биће. Они ће о свему и о свима рећи своју ријеч и суд.

Научио сам још једну лекцију. Тачније, поновио сам је и провјерио у борби. Појединац не може, ма како био способан, да учини много, ако не покрене масе, у овом случају војничке масе. Али ако лош човјек дође на чело тих анимираних маса, све се може да

изокрене на зло, на пропаст. Ја сам у души био скоро поносан што сам успио да покренем, да подигнем фронт од преко 100 километара. А кад су се они покренули, подигли, моји борци више нису ишли на Брод. Они су улетјели у један окршај, мушки и јуначки, улетјели у Брод.

Код куће сам, одмарам тијело, али не и душу. Прелиставам у мислима своју историју, сјећам се, из књига, српских команданата. Кад су ослобађали поједине градове, они су их проглашавали својим почасним грађанима. А шта се дешава код кас. Ја се враћам у моју Бању Луку, нико „од власти и части" да каже ево, дошао је пуковник Лисица, командант који је ослободио Дервенту и Брод... Нико да ми стисне руку. Многи зазиру од мене, склањају се, бјеже од мене као да сам кужан. О тим побједама, мојим и мојих бораца, вијести обилазе планету. Неки нас дижу међу звијезде, неки нас спуштају у последње кругове пакла, како коме одговара.

Боже, је ли то завист, или? Нисам ја поносит, увредљив као усједјелица, али зар нико од тих званичника не помисли колико сам ја, не ја, него народ, колико је народ и ЈНА, те антифашисти имао мртвих и рањених у тим борбама. Какав је однос према њима, према тој младости, љепоти и снази народа. Према онима чији су животи уграђени у ту сјеверну границу Републике Српске или СРЈ. Још и данас стојимо пред тим отвореним моралним питањнма. Али, то је питање на које ће одговор морати да да држава, када, напокон, заживе све институције система власти, када се... Само, има ствари које не треба да чекају. Или, упоредите то,

иако није ни поштено, ни часно, са проглашењем спортисте, или избором „мис“. Каква медијска промоција, ко се све ту гура и слика. А моји борци, наши борци... они су на својим мјестима, на првим линијама, у рововима и траншејима „Коридора“, око Добоја и Теслића, на Грабежу, Влашићу, Озрену и Игману.

Ја и данас шетам Бањом Луком, не увријеђен, него помало тужан човјек. Немам обезбјеђења. Кажу ми да неко треба да ме обезбјеђује, а ја им узвраћам - мене мој народ обезбјеђује. И, хвала Богу да је тако.

Борбе су биле тешке и свакодневне

Unregistered

Мјештани Приједора на положају испред својих кућа –
– Њих су свјетски моћници прогласили агресорима

Побједници имају право на тренутке славља

IV
НА ЧЕЛУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДОБОЈ

1.
НОВА ДУЖНОСТ-ВЕЋИ ПРОБЛЕМИ

Са тим мислима на минуле догађаје, на усташе, на моје мртве борце и саборце, на рањене и осакаћене, на оне што су се као мутан талас кретали за линијама фронта и пустошили својим пљачкашхим походом све на што су наишли, почињем свој кратки одмор ратника, у кругу породице, са супругом Браниславом, кћерком Славицом и сином Ненадом. Наш двособан стан, наш дом у коме смо започели заједнички живот, наше лијепо поткровље у А . Г . Матоша бр. 8 Бања Лука. Дјеца већ одрасла, већ момчић и дјевојка, али морају да спавају у кревету на спрат. Супруга је по завршетку економског факултета радила у Фонду за обнову Бање Луке, у општини, па у Бањалучкој банци. Супруг- официр ЈНА, а потом ВРС, радни и ратни распоред нека јединица, али здружени састав, у нападу. Дјеца - средњошколци. Породична хармонија. Једини проблем, као и код велике већине породица, новац. Дјеца расту, прохтјеви и захтјеви се повећавају, а пара - колико се нађе. Пара и памети никад доста.

Прогоне ме сјећања, још сасвим свјежа сјећања, на Брод. У тој операцији изгинуло је доста српских бораца. Моја тактичка група, ТГ-3, изгубила је 9 ахтивних официра. О њима, тим честитим и храбрим српским официрима и њиховим борцима, нико званично није проговорио. Није им одржан ни достојан помен, а њихов споменик је наша сјеверна граница и овај наш крхки мир и безбједан пролаз „коридором“ пут Семберије и Србије, односно СРЈ.

Позивају ме, не знам колико је дана трајао мој „одмор“, да се вратим на моје командно мјесто. Тамо ми кажу да се јавим у Оперативну групу Добој. Тамо сам се нашао са генералом Младићем и командантом ОГ Добој.

- Господине пуковниче, који би корпус хтио да примиш, питао ме генерал Младић.

- Пошто сам био командант ТГ-3, најрадије бих Трећи крајишки корпус.

- Нема проблема, Ви ћете формирати Трећи крајишки.

Тако сам преузео команду Оперативне групе Добој, која је требало да прерасте у Трећи крајишки корпус. То су објавила средства информисања.

Мој дотадашњи претлостављени, одмах је реаговао:

- Ако он (Лисица) узме од мене ову зону одговорности (Добој, Теслић...), онда је рат за мене завршен.

- Нисмо те среће да је завршен, упадам му у ријеч, биће још рата, преко главе и мени и теби. Ти ћеш мени дати, набројим ја јединице и средства, па да скупа наставимо да разрјешавамо ову ситуацију.

- Не и не, буни се мој шеф, ако ја то „теби“ дам, за мене је рат завршен. Ја одлазим кући.

Да бисмо дошли до компромиса, покушам да га мало смирим, рачунам.

- То је у интересу антифашистичког народа, па нека му буде. На крају му, ипак, кажем:

- Добро, пријатељу, немој ти да бјежиш са фронта. То је сада најважније. Али, ја ти морам рећи, да, ако

бисмо ратовали овако као што ти ратујеш, требало би нам 300 година, корњачин вијек, и опет не бисмо имали никаквог успијеха. То је зато што ниси никада на предњем крају. Шта је са личним примјером команданта?

Посвађали смо се мало. Генерал Младић нас је некаго измирио и ја пристанем да то остане. Оперативна група Добој (ОГ Добој). А штампа је већ објавила да сам именован за команданта Трећег крајнишког корпуса, који, ето, није никада формиран.

Са три-четири војна полицајца долазим у Добој, на дужност команданта ОГ-Добој. Проналазим, да баш је то требало проналазити, командно мјесто, које је могло да буде све друго, али ни по каквим критеријима није могло, није смјело, да буде то што је било - командно мјесто. То је нешто као народна кухиња. Улази и излази из те зграде ко хоће и кад хоће. Тамо је, к тому, и моја претпостављена команда. Није било ни једног, понављам ни једног разлога да те двије команде буду на истом мјесту, у истој згради. Са чисто безбједносног аспекта - то је била глупост. Одмах сам одлучио да се раздвојимо. Око мене се окупљају људи, пљуште неке добродошлице итд.

- Ево мене, ето вас, смрт усташама и зеленим береткама.

Ја то у Милошевом стилу. Видим да сам их збунио, неке мање, неке више, али за њих је то било нешто ново. Почели су да ме гледају мало подозриво.

Била је ту организована исхрана, нешто као менза. Чисто арчење народне имовине. Кад смо код тога, морам да кажем, да сам, у име измирења и

„изглађивања“ спора око формирања Трећег крајишког корпуса, био позван на једну званичну вечеру. Кад сам видио ко су све гости на тој вечери, мени је она пресјела. Глумио сам задовољног човјека. Конобари, послужење, све европско, мирнодопско, а нож под грлом, Добој на домету свих оруђа и оружја. Сјетио сам се телеграма мог водника: „Лијо, немој да се мијењаш“.

Овако више не може, рекао сам себи. Морамо да урадимо низ ствари. Цијелу ноћ не спавам. Оцакле почети? Прво мораш да средиш ствари у својој кући, да почнеш одатле. То је услов да се било шта друго учини, а послова је било преко главе. Ујутро, позовем мог ађутанта и кажемо му да запише.

Овај на фронт, онај на фронт, ово нећу да више видим овдје, то и то изричито забрањујем, а за те радње мора се добити моје лично одобрење.
Ово је командно мјесто и ту мора да влада ред и само ред. Кад је све то урађено, тек сам видио да сам све разјурио и онда на врат - на нос наредим да се неки људи врате.

Доведем и неколико старјешина из моје бивше команде ТГ-3, људи који су мене познавали, којима је била довољна моја идеја, а они су већ знали како ја захтијевам да се то разради и шта треба да се уради. Тако смо врло брзо, рекао бих једним потезом, санирали стање у команди ОГ-Добој. Около су почеле да круже приче како је дошао пуковиик Лисица, сад ће он то да среди. Али приче к'о приче, било их је свакаквих, али битно је било једно - оне су стигле и до

бораца и већ је мало почело и међу њима да се осјећа присуство те новостворене климе.

У Теслићу је постао врло актуелан проблем једног значајног локалитета - Хаткине њиве. Тамо се нешто искомпликовало и морао сам хитно да одем на привремено истурено командно мјесто, које се налазило у Теслићу. Одмах сам сазвао састанак на који су позвани општински руководиоци, директори предузећа, представници цркве. Наредио сам, пошто је стање било врло критично, да се све одмах стави под моју команду. Од тог часа па надаље нико ништа без мог знања не смије да уради, нити да било шта да официру или војнику. Наредио сам војној полицији да заведе ред у граду и похапси официре, подофидире, војнике, све, који се без одговарајућих прописа шеткају по Теслићу. Ухапшено је око 700 људи. Нису то били криминалци, лоши људи, али користили су општи јавашлук, бјежали са фронта, шепурили се по граду и у шенлучењу трошили више муниције него што се трошило на фронту. Након кратке процедуре све је то враћено на фронт. Вратио сам се у Добој, свјестан да су ми велике звјерке измакле. Побјегли су ми главни криминалци из Теслића, Добоја, Модриче, али је успостављен неки ред. Међутим, ситни криминалци се опет сналазе, злоупотребљавају моје име и настављају свој прљави посао. Дођу у складиште, у продавницу, униформисани, и кажу да сам их ја послао да подигну за потребе војске одређене артикле, а онда то изнесу на пијацу и продају (од млијека до алкокола). Свима којима је то требало, показао сам мој потпис и забранио да се без тог и таквог потписа било шта и

било коме дају. У моје име ништа, због тога ћу да хапсим. И још нешто, мени је то изгледало нестварно: сваки водник, сваки војник има моторно возило. Све сам то демобилисао и вратио привреди, а привредницима сам рекао: са колико процената раде ваши производни капацитети, толико вам процената бораца враћам са фронта. Од изузетног је значаја да ради привреда, да ради све што може да допринесе општем успјеху наше праведне борбе. Истина, ја сам инсистирао да у мојој надлежности буде контрола, не контрола привреде и њених токова, него контрола људства запосленог у привреди. Тражио сам да они воде евиденцију о томе, а да војни органи могу, ако то затреба, да изврше контролу у сваком часу.

- Уколико дођем суботом или у недељу на капију неког предузећа и тамо не нађем дежурног, или дежурну екипу, то предузеће ћу одмах затворити, рекао сам им врло отворено.

И заиста се све покренуло, привреда је почела да ради у мјери која је била у том часу могућа, а за ратне прилике врло солидна, радили су органи општинске власти, милиција, трговина. Тачно се знало шта ко ради и ко за што одговара. Договорено је и успјешно примијењено јединство војске, цивилне и духовне власти. Јер, ја сам тражио да се и црква укључи свуда гдје је нешто могла да помогне. То су питања српског народног јединства, морала и сл. Некима је то сметало и, нормално, (нажалост, нормално) кренуле су приче. Лисица заводи неку своју власт. Ја сам само тражио рад и ред. Тражио сам да се ствари поједноставе ради

повећања ефикасности. Нисам тражио ничију власт. Нека предсједник општине ради свој посао, предсједник Извршног одбора свој, комалдир милиције свој посао, а поп Саво оно што је његово.

Зашто да се у овим временима замајавамо терминима уставна, законодавна и извршна власт. Нема времена за сједнице и постоје конкретни људи, по имену и презимену, и они треба да извршавају своје борбене задатке. Јер, сада, кад ратујемо, нема других задатака.

Али, ето, некима је то сметало, за њих је то била моја борба за власт, узурпирање власти. Које власти, какве власти? Шта је то мени требало? Нека власт у Теслићу, Добоју, Модричи, или на Озрену? То је била зона моје одговорности, одговорности од које пуца глава.

2.
ЛОША ПРОЦЈЕНА И ЊЕНЕ ПОСЉЕДИЦЕ

Долази код мене командант једне тамошње бригаде, самоувјерен и упоран у захтјеву да му дам десетак тенкова. То ће му, каже, бити довољно да уђе у Нови Шехер и да у следећем потезу, заузме Маглај. Све је планирано, све унесено на ратну карту, све, и дајте, па дајте. Погријешио сам и дао му тражене тенкове, али се његова процјена показала лоша и наша акција на том правцу је пропала. Смјенио сам тог команданта, али било је то касно, једна лијепа шанса је пропала, дошло је до непотребних губитака, до...

3.
ОТАЏБИНУ МОРАЈУ ДА БРАНЕ СВИ

Један од команданата ХВО у средњој Босни, Лозанчић, тражио је неке преговоре са мном, што сам одбио уз оштру писмену опомену. Причали су ми да се, забринут, вратио на своје командно мјесто. Ситуација је била таква да се могло кренути у операцију ширих размјера, а зашто нисмо, писаће некад неко. Било је опструкција власти на разним нивоима.

Већ сам рекао да смо се на нивоу општине договорили да заведемо ред. Ко не ради, ко није на радној обавези, мора да буде на фронту. Секретар секретаријата за народну одбрану ми доноси податке да неке фирме раде са 10% капацитета - слиједи наредба 90% од броја запослених- на фронт. Ако је директор на послу, његов замјеник мора на фронт. Кажем мора због бораца, због њиховог морала. Обилазећи линије фронта ја и овдје налазим већ препознатљиве слике стања - у рововима су сељаци, радници, сиромашни свијет, а сав онај богатији слој је одмаглио, побјегао или се сакрио. Ето, ја сам и због тога сматрао да је моја морална обавеза да све те људе „гурнем“ на фронт. Нисам ја на бојиште никога слао или гурао због неког мог хира, него због оних који су на предњем крају на сваком ратишту. Због оних часних Срба који носе терет рата, који ову српску земљу натапају својом крвљу. Треба сваки Србин из РС да осјети терет рата, или окуси рат, да се нађе у рову, иза букве, свугдје гдје се бране границе српске земље.

Са представницима локалних цивилних власти, са предсједницима општина, ишао сам од села до села, држали смо говоре, дизали морал становништва, указивали на проблеме и на начине њиховог превазилажења. Међутим, прави резултати су изостали. Све је добро док се не помене полазак напријед. Кућа се не брани на кућном прагу него на неким довољно удаљеним положајима са којих може да буде испаљена граната противничке артиљерије. Ако на насеље може да падне граната сваки час, то није слободно насеље. Иза те „логике“ крије се кукавичлук. То је она примитивна навика да се, као да се тучемо са моткама, буквално брани своје село, свој град, своја кућа, да се држи жени за скут.

На једном састанку у Чечави жалио ми се шеф локалне милиције, (не сјећам се да ли је био командир станице, или начелник СУП-а) како је један милиционер, кога је он суспендовао због неких нечасних радњи, дошао код њега и са упереним пиштољем присилио да га поново врати на посао.

- Хтео је, схварно, да ме убије. Морао сам да га вратим на посао, жали се он мени.

- Слушај ти, господине, да си ти прави шеф милиције, али прави, никада и нипошто ти не би клекнуо пред једним криминалцем, ако је већ такав. Мој офидир не смије да упери пиштољ у мене, зна шта га чека. Главу на пањ! Нико не може, не смије да упери пиштољ у шефа полиције, у команданта, у званично лице које обавља своју дужност, ради свој посао. Куда би нас то довело? Сигурно не тамо гдје ми желимо, него тамо гдје желе наши непријатељи. Према томе,

нема склањања пред криминалцима, пљачкашима, њих треба хапсити, примјењивати закон. Ако нема других закона, онда неке принципе части, поштења, то ће народ знати да цијени, а ми смо зато овдје и зато смо плаћени.

Проломи се аплауз. На састанку су говорили предсједник општине, предјседник Извршног одбора, командири јединица, сељаци, радници. Народ увијек осјећа суштину проблема, зна у ком грму лежи зец. Они су питали, тражили одговоре на њихова егзистенцијална питања. Свако од присутних, почев од мене па до попа био је дужан да да одговор на питања која су из његове надлежности. Ја наводим примјер Чечаве, а такве састанке, разговоре, организовали смо у сваком селу, засеоку, са командантима и борцима. Разговарали смо о проблемима цивилног становништва, проблемима ВРС, о свему што рат доноси са собом.

Заувијек ће ми остати у сјећању један догађај из Теслића и морам, баш морам да га испричам. Усташка граната је усмртила неколико дјеце. Међу њима и деветогодишњег сина др Паровића. Несрећни отац је на гробу, а снимала је телевизија, у очајању вапио: „Слобо, Слобо, помози“. Мислио је на предсједника Милошевића, на Србију, на СРЈ. А оптужили су га за страначку припадност СПС, Слободановој странци. Па Боже, има ли те и гдје си? Човјек губи сина и призива једину наду Србију, да помогне, да нам не гину дјеца, да.. а то неко злоулотребљава. Упознао сам се са тим дивним човјеком, а причало се у Теслићу да је врло способан, патриота, поштен. Био је резервни официр

па је то био разлог више, да чешће контактирамо, да сарађујемо и да се, напокон, зближимо.

Били смо једне прилике позвани на ручак у неко предузеће. Круг позваних је био прилично широк, сви „локални моћници“. Човјек који је сједио с моје десне стране шапну ми:

- Погледајте добро ово друштванце. Сва званична власт - у привреди и у политици. Сваки од њих је тежак бар по милион марака.

- Не прегони, човјече, Бог с тобом, какав милион марака. Човјече, знаш ли ти која је то пара, па ја имам само десет марака у џепу.

- Вјерујте ми, пуковниче. Ја знам шта говорим. И зато Вам то и кажем.

- Стани, бре, човјече. Колико ти имаш?

- Немам ни пребијене паре. Живим од помоћи Црвеног крста. Ја немам од чега да живим.

Лијево од мене сједио је др Паровић. Питам га како он живи и да ли има новца?

- Лоше, команданте, немам ништа.

- Предсједник Републике Српске је твоја струка, нашалим се ја, требало би да поведе мало више рачуна о својој бранши, бар због оне чувене професиоиалне солидарности. Ја, Бога ми, водим рачуна о мојим официрима.

- Нећемо о томе, он је наш „врховни командант“, а прича о томе одвела би нас у политику.

- Ја вама пуковниче говорим о овим локалним, општинским моћницима, милионерима у маркама, наставља мој десни сусјед, па сад замислите ако је то тако, или приближно тако, у свим српским општи-

нама. Их, само то израчунати - треба дигитрон. И још ако могу стати цифре.

Приковао ме за столицу. Али, бранио сам се од мисли о томе. Опет сам на командном мјесту. Радим по цио дан. Људи ми долазе, жале се, траже правду, траже заштиту, навраћају рањеници, мајке, супруге... Ја долазим у ситуацију да више не знам куд кога да упутим, шта за кога да урадим, не могу да запамтим шта сам коме обећао (ако је то бар мало зависило од мене). А ипак се жале на мене, жале се лично предсједнику Караџићу, Главном штабу... Лисица хоће власт, хоће...

Незадовољан општим стањем у Теслићу, мада смо доста тога урадили за вријеме тог кратког боравка, разочаран лошом процјеном и непотребним губицима на Хаткиним њивама, враћам се у Добој и затичем скоро исто стање - безвлашће. Самозвани команданти се шепуре по граду. Неке сам прекомандавао, неке похапсио. Очистио сам град од самозваних и бахатих, завео неки ред. Око 400 похапшених људи, опет кажем да то није било хапшење ради хапшења, него завођења реда, обичног грађанског реда, нашло се убрзо тамо гдје им је мјесто, у првим борбеним редовима, наравно. Тако су се многи балкон-борци, који су трошили више муниције него борци на предњем крају, сада нашли тамо гдје се пуца по потреби. Мој брат Игњатије јавља ми се на командно мјесто. Он је доктор и нуди своју помоћ у сређивању санитета ОГ-Добој. Ту је био пуховник Марковић, а санитет је први почео да функционише онако како су то налагали ратни услови. Наредио сам да се изврши ревизија

војних обвезника, јер су многи за 20,50 или 100 њемачхих марака добили потврду „ослобођени војне обавезе“. Те и сличних прича био је пун град. У циљу утврђивања истине и стварног стања требало је прегледати све досијее, комплетну документацију. И то је урађено. У свему што је тражено од команде ОГ-Добој помогли смо једну фабрику намјенске производње. Након сталних позива посјетио сам једно војно-пољопривредно добро, нисам баш сигуран да се тако звало. Они су се бавили, поред осталог, узгојем коња, држали су краве, товили свиње, јунад, а имали су и повеће јато кока носилица. За потребе војске производили су месо, млијеко, сир, јаја, све оно што је потребно да војник преживи. А имали су само један трактор. Све остало је неколико радника обављало ручно, физичким радом. Ја просто не смијем да споменем цифру, заиста не смијем, број покрадених и опљачканих, или опљачканих и покрадених трактора на потезу Дервента – Брод. А наш произвођач хране без механизације. Да памет стане човјеку.

Обилазим Требаву, друго, треће вруће место у зони одговорности ОГ- Добој. Састајем се са командантима бригада, батаљона. Указујем на пропусте, предлажем побољшања, отклањамо недисциплину. Час сам на Крижу, час на Путниковом брду, кључним тачкама одбране Добоја, идем са положаја на положај, од команде до команде. Данима сам на точковима. Држим састанке, упознајем се са људима, покушавам да анимирам све линије фронта, али и његову позадинску базу, цивиле, раднике, посежем за

искуствима из тек завршених битака за Дервенту и Брод.

4.
ДРАМА НА ОЗРЕНУ

Поново сам на истуреном командном мјесту у Теслићу. То је била мала канцеларија у којој сам имао само кревет, сто и телефон.Тај несрећни телефон звони и глас са друге стране саопштава ми вијест од које ми се коса на глави почела да диже.

- Становници озренских села Бистрица, Љесковице... напуштају своје домове, напуштају Озрен, бјеже...

На челу ОГ-Добој био сам 6-7 дана и још нисам био на Озрену.

- Како бјеже, зашто бјеже, вриштао сам у слушалицу. Са Озрена нико не треба да бјежи. И не може да бјежи.

- Команданте, хитно дођите. Овдје почиње хаос... Глас се прекида, губи.

Хитно тражим и добијем хеликоптер од претпостављене команде.

Прије полијетања хеликоптера сусрео сам се са генералом Младићем.
Уз стисак руке рекао ми је само:

- Лијо, чувај се.

Он је вјероватно имао неке податке који су га навели да ме овако упозори. По ономе што сам радио у ОГ-Добој знао сам да сам „стекао“ бројне противнике. Али, нисам хтио никоме да се удварам и додварам.

Локалним властима, поготову. Ја сам радио оно што је од мене захтијевала моја претпостављена команда и оно што је од мене очекивао народ. Ни у часу сједања у тај хеликоптер, као ни претходних дана, ја заиста нисам размишљао о сопственој безбједности. Хеликоптер се спустио код манастара на Озрену. Дочекао ме командант једне бригаде. Кренемо колима и сусрећемо ту десетину километара дугачку колону. Ужас. Поново слике Западне Славоније. Трактор, трактори и оно најнужнијих ствари, старци, дјеца... Наредим војној полицији, милицији да некако зауставе ту колону, да им кажу да желим да разговарам са свима. Искупила се та невољна маса на некој пољани и ја се попео на неко камење, цигле, да могу да ме виде, да дјелујем што увјерљивије. И почнем да говорим:

- Ја сам дошао овдје да вас посјетим, ви сте у мојој зони одговорности, ви сте борци Републике Српске. Прије него што пређем на говор, дужност нам је свима, света дужност, да минутом ћутања одамо пошту погинулим борцима са Озрена. Дозволите да се обратим са пар ријечи и да вам укажем на одређене проблеме које ви и сами видите. Мислим, и надам се да ћете ме добро схватити, ако ме не будете схватили, онда ћете кренути кривим путем, који није баш такав као што ви мислите. Нема везе, а видим да сте здрави и јаки, нема одласка са Озрена. Озрен је српски и остаће српски. Сваки онај ко мисли да оде одавде, да ће му негдје бити боље, грдно се вара. Нигдје вам неће бити боље него код своје куће и тамо гдје су сахрањени ваши дједови, зато мора свак да се врати својој кући. Ја ћу само да вам хажем, ако неко међу вама мисли да му је

боље у Београду, Новом Саду, у Србији или не знам гдје, вара се! Ви ћете остати без свог достојанства. Е, то себи не смијете да дозволите и морате да се вратите својим кућама. Ако немате куће онда сте сами криви. Што сте дозволили да вам други сруше куће? Запамтите добро шта вам говори пуковник Лисица. Неће моћи тако да се ради. По војним прописима, а они важе у рату, ово је чин издаје. Кад бисмо сви овако радили, зелене беретке и усташе тјерали би нас до бугарске границе.

Према томе, не схватам, нити хоћу да схватим, да неко бјежи и да мисли да, ако један дан преживи, да ће бити много сретнији. Сутра може да изгуби главу на неком другом брду. Према томе, ја вам препоручујем, вратите се својим кућама. Бранићемо их заједно.

Ја мислим, можете да вичете шта год хоћете, то вам неће помоћи, ја мислим ово што вам говорим и тако радим. Ми морамо да будемо јединствени, морамо да се органнаујемо, да се вратимо на своје положаје. Наредио сам да дођу тенкови, појачаћемо са артиљеријом и свим осталим. Нема - дај Боже, него је пропис и ми морамо да одбранимо Озрен, српску територију. Могу да вам кажем сљедеће: Ситуација је све тежа и тежа, али нису они јаки како ви мислите, него смо ми млаки и слаби у организационом смислу, али ми њих можемо да потучемо увијек. И ми ћемо их војнички побиједати. (Неко добацује - чиме?) Срцем! Ја сматрам, да мора да буде јединствена власт, војна, цивилна и духовна. Ако стварамо државу, а стварамо Републику Српску, онда сваки частити човјек треба да учествује у тој борби. Српски народ је у

најтежој ситуацији од Косовске битке. Све се уротило против Срба. Ако будете тако нејединствени, ако будете тјерали ко је кога ноћас, оида нећемо далеко стићи. Него морамо да будемо јединствени, да идемо на своје положаје, да бранимо своја огњишта и нема бјежања са Озрена.

Сваки који оде са Озрена треба да зна, кад вам ја кажем, да је кукавица, издајица српског народа. Ја сам са Козаре и дошао сам на Озрен. Онај који оде, треба да зна, кад стигне пред огледадо да ће бријати ђубре и да није човјек. Ето, зато мора да буде човјек и мора да брани своју земљу. То је отаџбина, немамо резервну отаџбину. Молим лијепо, али запамтите добро, нигдје вам неће бити љепше него овдје. Па макар мртав, али ће бити љепше овдје, него да будеш туђин. Српска земља је јединствена и онај ко није одавде треба да се осјећа да је одавде. Нисам ни ја одавде, али ја се осјећам као да сам са Озрена. Нема несретног народа, нема, ми смо Срби сретан народ. Ми смо поносан народ. Не дозвољавам такав разговор, ми смо сретан народ, горд... Ви знате добро да је објављен рат против православља, да то води Ватикан, да то воде муслимани. Према томе, на овим српским просторима мора да влада српска власт. Ви знате да нам гину српски синови, да нам гину најбољи. Према томе, има проблема пријатељи, нема нас ко Кинеза, ми морамо да сачувамо живе главе и да побиједимо непријатеља. Али, ако се будемо овако понашали биће мртвих, поново ће неко морати да освоји она села у којима сте ви напустили положаје. Нећете ваљда дозволити да будете сунећени. (А гдје сте Ви били, чују се гласови?)

Па ја сам био на Броду, био сам на Купресу, нисам могао да будем с вама. Сад сам дошао овдје! (Свака част - чује се...) Пустите част, свака вама част, и ви сте војска, ја без вас не могу ништа да урадим. Један Лисица не може ништа да уради сам, него да идемо право на фронт! Ићи ћемо на фронт! Историја се, изгледа понавља. Нисмо ми народ за убијање. Нисмо ми народ да ставимо главу на пањ тек тако. Ми морамо да се боримо и пушком, и срцем, и тенком, и авионом и свим што имамо. Неће ваљда да овде влада Алија Изетбеговић, никада, али ако се будете понашали тако, могуће да ово буде џамахирија. И могуће да вам дође Турчин и сваки ђаво. И ја кажем вама мушкарцима, а и овим женама Српкињама, које слушају, боље је да истјерају такве мужеве из кревета. Боље им је да проведу само једау ноћ са нравим човјеком, јунаком, него са кукавицом и дезертером. Свака жена и свако дијете треба да зна, онај ко напусти овај Озрен, он је против свог дјетета, своје жене и своје породице. Говорим о Озрену као великој територији. Ви сте припадници српске војске, зато вам кажем нема одавде одласка. Добро, само ви причајте, свако дијете треба да зна да га је отац издао, ако је напустио положај, свака жена треба да зна. Лако је вама наредити, само нека гласина и ви - одмах бјежите. Послије ћемо, имате право да питате? Наредио сам да се држе положаји по цијену живота. Онај ко је наредио да ви кренете са Озрена одговараће, биће ухапшен. Ви знате ко је то. Ви треба да знате да непријатељ: зелене беретке, усташе, нападају вас што сте слаби и што се

не борите срчано. Ако вас ненападају, онда то није због тога што вас воле, него што су слабији и када добију тенкове, када добију на прољеће више наоружања онда ћете да видите... Ми морамо брзо да радимо, да искористим њихову слабост и да их побиједимо. Ви сте вјероватно у заблуди, а јасно вам кажем: смрт заблуди, илузији. Ви сте 51 годину живјели у заблуди. Ви сада осјећате да све знате, само је штета што нисте генерали, штета што нисте предсједници. Ми смо изгубили част и поштење, не знамо да поштујемо ни попа, ни Бога, ни славу, ни кума, никог не поштујемо. Према томе, морамо да се вратимо нашој историји, нашој традицији, нашој части и поштењу. Ето, не ваља ти поп, не ваља ти предсједник, не ваља ти официр, не ваља ти држава, па какав си народ без државе, бре? Да ли сте ви вилјели како изгледа Купрес? Да ли сте видјели оне масакриране људе? Каква вас судбина чека ако не будете слушали ово што вам говори пуковник Лисица. Вас чека судбина да вас маљ удари по глави. Нећете побјећи. Да ли знате, а вјероватно знате, да је неки крвник Алија, могуће да је од Изетбеговића нешто, убио оца, заклао га пред супругом и кћеркама, трима кћеркама, онда силоваше мајку пред кћеркама, потом силоваше и њих дјевојчице од 12, 13, 14 година и онда све уништише?

Да ли то знате и да ли чекате ту судбину? Према томе, ја сам дошао сада овдје, ја ћу да вам помогнем ако будете прави људи, дисциплиновани и права војска. То ћемо да видимо у Жепчу, Завидовићима и оним селима. (Ми смо права војска, чују се гласови). То ћемо да видимо да ли сте прави или нисте. Да ли знате,

ви земљаци и моји људи, да ли знате да у Задру, да у Загребу, у свим хрватским градовнма у усташкој Хрватској не постоји Србин, ако постоји то није човјек. То је само човјек за преживљавање. Да ли својом свијешћу можете да схватите да неће Алија Изетбеговић вама донијети срећу? Ма не, ни Слободан Милошевић, неће вам ни он донијети срећу, не можете никуд отићи. Немате куд отићи. Запамтите добро, ја нисам човјек који није од ријечи. Ја ћу да поставим тенкове и да уништим сваки аутобус и трактор који буде напуштао овај терен. Нама не требају Бранковићи, нама не требају политиканти, нама требају борци и морамо да се боримо. Када ја завршим говор, свак има право да се попне горе и да каже оно што мисли. Шта треба да радимо? Треба да се вратимо својим породицама, својим селима, својој жсни, саојој дјеци и да се вратимо на почетни положај и ако треба да гинемо, да гинемо у свом селу. Ако треба да побједимо, а побједићемо, онда само можемо јединствени и заједно. Смрт зеленим береткама, усташама, ратним профитерима, хоштаплерима којих видим да има и међу вама и који су сада најгласнији. Мени не требају три прста, мени треба борац на првом брду. Српство се не доказује дизањем три прста по кафанама. Српство и патриотизам се доказује на бојном пољу. Онај ко није у стању то, он издаје свој народ и такав треба да умре као кукавица, издајица српског народа. Ја сматрам да сте ви горд и поштен народ и да ви то нећете себи дозволити, јер никада нећете бити сретни ни у било којој држави, ни у било ком селу, ни у било ком граду, макар били сити. Увијек ћете бити духовно празни зато што сте

напустили своје село, своје огњиште, гробове својих предака. Према томе назад на положаје и само напријед и само напријед.

- Живио поштен иарод! -

Послије тога говора на Озрену, који је преносио Радио-Добој и Радио-Озрен обратила ми се једна докторица, Хрватица удата за Србина. Она је остала на Озрену кад су многи њене струке напустили тај крај и свој народ.

- Господине пуковниче, ја сам слушала онај Ваш говор и ријешила да ни под којим условима нећу напустити Озрен. Вратили сте ми самопоуздање.

Ја имам двије кћерке и мужа артиљерца на предњем крају. Требало је да одем на специјализацију, али ево ме ту. Рачунајте на мене.

- Свака част, докторице. То цијеним...

Ту смо се и „званично" упознали, касније и спријатељили. Упознао сам и њену породицу. Ништа нису радили са предумишљајем, нису калкулисали.

Али, на Озрену је било другачијих људи, сеоских ђиклоша који су правили зулум по Озрену. Томе се морало стати у крај.

Обратио сам се тога дана и борцима Озрена. Рекао сам им да је највећа срамота напустити Озрен. Јер, Озрен је стара српска земља, са црквама у Возући и на Озрену још из Немањићких времена. Мало је етнички тако чистих српских простора као што је Озрен. Питају ме гдје је та наша јужна граница ОГ Добој и ја им на карти нацртам ту јужну границу. Повукао сам је нешто јужније од Тешња и Маглаја и рекао да нама не требају неке бициклистичке стазе између појединих градова и

српских простора, него компактна српска државна територија. Скренуо сам им пажњу да се само операција спајања Крајине и Семберије звала „Коридор“, а да се ми не боримо ни за какве коридоре, познато је шта то значи, него за, понављам, компактне српске територије.

Неко ће морати да објасни зашто су напуштене и препуштене усташама Бистрица и Љесковице? За то није било потребе, посебно гледано из војничког аспекта. Ми та села, нипошто нисмо смјели да препустимо усташама.

Вратио сам се хеликоптером у Теслић и упутио тенкове у Озрен, ријешен да препријечим пут и онемогућим одлазак са Озрена. Да се оде у Возућу потребно је пет часова вожње макадамским назови путем. Сви асфалтни путеви су у рукама усташа и зелених беретки.

Морао сам да одем у Возућу. Желио сам да проучим предњи крај, одбрамбене положаје јединица које су се тамо налазиле. Хтио сам да се састанем са борцима, командирима, командантима, да видим њихово психолошко стање, мотивисаност итд. Не може се то у пролазу, за пар минута или часова. Остао сам са њима цијелу ноћ. Разговарали смо о свему. На мене су оставили добар утисак - прави Срби. Посјетио сам манастир на Озрену и један поп ми је испричао историју те старе задужбине.

Тих дана уобичавала се идеја о стварању заједнице општина Озрена. На чело те заједнице дошао је врло способан човјек Тихомир Глигорић, човјек који је схватио суштину, не само наше борбе, него и нужности

останка и опстанка српског народа на Озрену. Заједницу општина чинили су дијелови некадашњих општина које су природно гравитирале према Озрену - Маглај, Завидовићи, Грачаница, Градачац. Лукавац, Бановићи, од чијих су дијелова, након избијања ратних сукоба, формиране српске општине. Њима треба додати и новоформирану општину Петрово, која се налазила у географском центру озренске регије.

Становници Озрена, махом су радили у индустрији Тузле, Добоја и поменутих градова, тако да је шире подручје неразвијено, заобишле су га асфалтне саобраћајнице. И доживјело судбину многих етничких прилично чисто српских простора. Нетакнута природа привукла јс викендаше и читав је крај остављао утисак неке ваздушне бање, широке рекреативне зоне.

Приче о подјели Босне и Херцеговине на провинције, о томе да ће Озрен бити у некој муслиманској провинцији, изазвале су узнемиреност, осјећај несигурности и одбаченосги, па, Бога ми и безнађе. Срећом не код великог дијела становништва, а поготову не код храбрих озренских бораца, што је у том часу, бар за мене, било и најважније. Хватајући се за ту чињеницу, као утопљеник за сламку, почео сам да се трудим да пресијечем те негативне трендове, да их увјеравам да је Озрен српски и да ће српски остати, да нема тог плана који може бити наметнут Озрену, ако Озренци остану на њему, у својим кућама, на својој земљи, уз своје богомаље и гробља. Увјеравао сам их и у то да Озрен не треба муслиманима - ту нема њихове традиције, ни историје, ту нема њихово ништа. Овдје је све ваше. У туђу се кућу не улази без позива. У

туђој кући и на туђем посједу нико не може стварати своју срећу.

Ситуацију смо стабилизовали, али смо изгубили, заиста без нужде, неколико села. Прихваћена је моја забрана изласка са Озрена. Знао сам, а знам и сада да се то некима није допало, али ја сам увјерен да је то, у том часу, било више него нужно. Можда сада тако мисле и они који су тада мислили другачије него ја.

Послије тих разговора са Озренцима и борцима поново сам свратио у манастир, код проте Јовановића и са дужним поштовањем му се обратим и кажем;

- Прото, ја нисам крштен, нити се знам честито прекрстити. Зато Вас молим да ми покажете како се крсти, како се улази у цркву, шта се потом ради и како се понаша у цркви? То је оно што ми војници називамо показно занимање.

- Ево, господине пуковниче, поче прота, уз пуно разумијевање, дођите довде, ту се овако прекрстите и...

Снима то све телевизијска екипа која се ту десила. Манастир је фрескосликан. Фреске имају висок домет наше средњовјековне културе. Прота је то мени широко објашњавао - вијекови су иза нас, историја, традиција, хришћанство.

- Добро, прото, кажем, ово сте ми стварно објаснили онако како сам и тражио. Само, много ми гледате горе, погледајте мало и на земљу - видите како живи овај наш народ. Ја не журим ни у рај ни у пакао, а имам на претек овоземаљских послова. И проблема. Ја заиста поштујем српску историју, православну традицију, поносан сам што припадам православном

народу. Прота је то схватио, њему не треба много приче. Он ме ненаметљиво подучавао и бодрио, осјетио је да сам много раније знао бар неке основне појмове из наше старе историје и традиције, али скоро ништа о православљу и српској цркви и њеној улози и значају у очувању српског националног бића.

Са Озрена сам се вратио кад сам позавршавао основне послове са политичким факторима, успоставио ту војно-политичку, односно војно-цивилну сарадњу. То ме, понекад, више умарало него борбена дејства. Мене је чудило да у ратно вријеме, док трају борбена дејства на самом кућном прагу, неки људи имају своје посебно мишљење, које није у функцији те борбе. Ја стално указујем на не мали број таквих људи, и што је најгоре на врло одговорним функцијама, јер су они ко зна колико често и погубно, директно или индиректно, утицали на морал бораца, а самим тим и на коначан исход битака, можда и наше борбе у цјелини. Разумије се, било је и има на наше задовољство и срећу, и оних часних, честитих, поузданих. Само били су малобројни у односу на оне што су на брзину комунистичку идеологију замијенили идеологијом неке нове странке, а задржали све старе навике - тромост, неред, неодговорност и фразеологију изнад свега.

Сјећам се предсједника новоосноване општине Петрово на Озрену. Млад човјек коме је важније то да је негдје ручао са предсједником Караџићем него што је урадио на свом Озрену. Он мени предлаже да формира дивизију на Озрену.

- Стани, човјече, кажем му ја. Са којим снагама, са којим средствима? Знаш ли ти шта је дивизија, шта јој треба? Имаш ли официра, пуковника, мајора, капетана, бораца?

Он је нешто прочитао, нешто научио, а сад је власт, предсједник општине, и он мисли да може и треба о свему да одлучује. Ја нисам презирао те и такве људе, ја их једноставно нисам могао да схватим. Њихова заједничка особина је та да лако мијењају партије, али нипошто навике. Важно је да је њима тренутно добро. О сутра треба да мисли неко други.

5.
РАТ И ФУНКЦИОНИСАЊЕ ВЛАСТИ

Са Озрена сам се вратио у Добој на командно мјесто. Домаћице које су радиле за команду биле су вриједне, увијек добре воље, животне и спремне на шалу. Саму команду чинило је неколико официра који су у свему дјеловали као уиграна цјелина. Кад смо имали времена, ми смо имали неку врсту радног доручка и за доручком се договоримо о дневним задацима. Договоримо се шта сваки од нас треба да уради тога и наредних дана. Могло би се рећи - једни другима издамо задатке. Ја не наводим имена мојих сарадника, које изузетно цијеним, само због тога што не могу да поменем све који то заслужују, од потпуковника до борца, па мислим да ћу овако направити мању грешку.

Вријеме, вријеме и као астрономска и као метеоролошка категорија, чини своје. Почињу кише, магле.

Непријатељи нападају. Извјештаји се брзо мијењају: пробијен фронт, враћен положај, нападнуто овдје, ондје, наши се опустили, успавали, претрпјели губитке. Ти губици су ме посебно бољели, јер су били и чести и непотребни и никад адекватни стварном стању на линијама додира са непријатељима. Мене је то излуђивало. Како то спријечити, избјећи - било је питање на које нисам имао адекватан одговор. Војнички гледано, једини логичан потез био је напад - заузети Маглај, Завидовиће и Тешањ. Зона одговорности ОГ Добој била би помјерена на линије гдје би је било лако стабилизовати и бранити са малим снагама. За такав корак ОГ Добој је тражила сагласност и врло мало додатних снага.

Треба ли још некога подсјећати да је рат и економска категорија. Али...

Тих дана долази у моју команду неки „Американац“. Као, он хоће да формира неку јединицу. Виђен је он у друштву са нашим угледним људима. Зову га, једноставно, господин Америка. Његова је идеја о формирању специјалних јединица на Озрену, у Теслићу, у Требави. Ја из тих његових образложења нисам видио по чему би те јединице биле специјалне, ни од којих снага треба да се формирају. На првом састанку сам га прихватио као саговорннка, јер сам прихватио све што је могло да буде прилог и да допринесе успјеху наше борбе, али сам му на другом састанку рекао да у мојој зони одговорности не могу дјеловати јединице никаквог „Америке“. По Добоју, Станарима, Теслићу, Модричи и Требави треба да се крећу само српски борци. Специјалци, они које је

заговарао господин Америка, били су само специјалци за пљачку, а таквима није било мјеста у зони одговорности ОГ Добој.

Оперативна група Добој имала је озбиљних проблема не само на предњем крају, у додиру са усташким формацијама и зеленим береткама, него и у сопственој позадини. Проблеми прољетне сјетве били су најизраженији. Ја сам настојао да помогнем људима, предузећима, органима власти. Боже, неки су и то схватили као моју жељу за влашћу. На једном скупу у Станарима, код Добоја, дуго смо се договарали о предстојећој сјетви. Сви се жале на проблем горива. Немају горива, а немају довољно ни трактора, а ако би им то радиле радне организадије било би исувише скупо. Борци, велика већина, то не могу да плате. Долазе домаћини - жале се; долазе из радних организација - жале се. Сви се жале на исто - гориво, механизација, сјеме. На том састанку сам предложио да формирамо једну тракторску јединицу да би смањили трошкове сјетве. Рекао сам им да ћу, за ту намјену, мобилисати војне обвезнике, пољопривредну механизацију и нека крену и ору од куће до хуђе, од имања до имања, наравно у договору са домаћинима, власницима земље. Њима оставим како ће се они организовати, неке радне бригаде, или радне јединице. Мислио сам да је најважније да ништа од планираног не остане не узорано, не засијано.

Приликом разговора у Станарима сви су били за то, а кућама су отишли свак са својом рачуницом, сваки од њих је гледао своја посла: како он да ту

нешто „ућари“. А „ућарити“ се могло само опет на сиротињској грбачи. Они мало боље стојећи отварају неке „фирме“, продавнице. Читава породица запослена у фирми која има неку малу продавницу (најчешће у породичној кући) и у њој 3-4 гајбе пива, или пар неких прехрамбених артикала. Али то је било покриће - нико не мора на фронт, сви су запослени. Радило се свашта, јер није радила, или није радила оно што је требало да ради, власт.

Из тог времена добро ми је остала у сјећању једна сједница СО Добој на коју сам позван да у име команде ОГ Добој говорим о војно-политичкој ситуацији, о проблемима вођења рата на овом простору, а они ће, у наставку сједнице, дискутовати о питањима која су била на дневном реду тог засједања. Међутим, они никако не могу да се договоре о дневном реду. Једна половина тих општинских посланика тражи да сваки орган скупштине положи рачун о свом раду, шта је, а шта није урадио и траже да се изврше одређене кадровске промјене. ОГ Добој, њена комаида на челу са мном, изнијела је проблеме војске, проблеме одбране Добоја, проблеме фронта у цјелини у зони наше одговорности. Али ништа, баш ништа на пролази - ни један приједлог, ни једна идеја, ни једна сугестија. Читав рад скупштине је блокиран. Најупорнији међу онима што апстинирају рад скупштине био је посланик из Добоја. Неки су га оптужили да има стан негдје у СРЈ на што он реагује фотокопирањем личне карте како би предочио своју адресу - мјесто боравка Све то постаје заморно, мучно, неозбиљно. Оваква сједница

народних изабраника на два километра од линије фронта. Нисам издржао, морао сам да реагујем:

- Станите, људи, ово је рат, рекао сам. Зар је у овом часу најважније гдје ко живи, гдје ко станује. Хајде да се организујемо за вођење рата, за борбу. Линије наших додира, фронт са непријатељем, фронт, су на 2 километра од ове сале. Мине падају по граду. Да непријатељи знају за овај наш скуп, сигурно не бисмо овдје мирно сједили. Ви се за 2-3 часа не можете да договорите о дневном реду. Сваки дневни ред је добар ако сви буду извршавали задатке који овдје данас буду донесени.

Ни та моја интервенција није помогла смириваау страсти. Мене су једва задржали да не напустим ту сједницу. Неки су ипак били увјерени да ће останак моје комавде на тој сједници допринијети њеном свођењу у радне оквире. Ми смо ту остали 7-8 часова, слушали њихове тираде, дискусије у којима се није ништа предлагало, међусобна оптуживања. С муком на пола донијели су неке закључке.

Многи су више бринули како ће се вратити кућама, пошто се сједница одужила, другама је највећи про-блем био што нису толико часова ништа појели, а ваљда је био по неко и да заиста мисли о спровођењу донесених задатака. Мој борац, српски борац ОГ Добрј, или било које друге, није имао тих проблема: он је остајао, он је морао да остане на свом положају, у његовом рову, а храна ако стигне, стигне. Разлике између позадине и фронта не смију да буду такве и толике. Сви бисмо требали да будемо у приближној ситуацији. Рат би морао да буде приоритетна пре-

окупација свима и његов терет што равномјерније распоређен на читав српски народ и његово руководство.

Укорио сам их због тих њихових ситних и личних брига и јавно их питао шта мисле гдје бисмо били када би мој борац, можда и син неког од њих, бринуо такве бриге. Свима сам рекао да ћу им ја дати аутобусе да их одвезу у њихова мјеста, у њихове мјесне заједнице. Нисам пропустио прилику да кажем и то да су појединци већ плавих прстију од бусања у прса и доказивања свог српства, али кад нешто конкретно треба да се уради, таквих баш нигдје нема. Нешто у микрофон, а нешто у паузама, рекао сам им све што ми се било сакупило на души.

Судбина закључака таквих сједница унапред се зна. Они су, иначе, такви да никога конкретно не обавезују. Ово свима изгледа већ од раније познато.

У мојој команди није могло тако. Ако је донесена одлука, ако су подијељени задаци, онај ко не изврши свој задатак - мора да одговара, да сноси санкције.

Одувијек сам сматрао да свако право са собом носи и неку обавезу, одговорност, дужност — како у којој структури друштва.

Али, ово је било вријеме кад су многи тражили само „права“.

Од моје иницијативе у Станарима да се узору поља, њиве, да се засије, обради, да борци само плате гориво, да ћу ја за вријеме тих радова обезбиједити исхрану, (не ја, него држава, општина у организацији војске) и ко зна колико тога договореног и усвојеног, није остало ништа.

Многи су заинтересовани како они лично да преживе, да се снађу, а народ, народ како се снађе, он је препуштен сам себи, а има изабрано руководство, има органе власти.

Запали смо у неко чудно психолошко стање. За оно што сте отворено и поштено рекли за говорницом, по ходницима вам честитају, стискају руку. Оно сте добро рекли, оно је истина, онако би требало да се ради. Али, нико од тих „честитара“, послије, кад треба нешто да се реализује, ради, нико да подметне леђа. Нико од њих неће или не смије јавно да каже истину и да се за њу бори кроз институције власти. Све је то довело до дубоког психолошког сукоба бораца на фронту и позадине што се у крајњем збиру своди на једну врло једноставну и веома опасну посљедицу - неорганизована позадина, огрезла у пљачки, јавашлуку, безвлашћу и профитерству руши морал бораца на фронту. Из тог психолошког набоја јављају се захтјеви за радикалним промјенама у органима и организацији власти, о унутрашњем уређењу Републике Српске. Безброј пута су ме борци, приликом мојих обилазака појединих јединица, питали јавно:

- Који су то циљеви за које се ми боримо? За кога ратујемо? Ратујемо ли ми то за оне што иду иза нас и пљачкају?

Човјек остаје без ријечи, нема шта да им одговори. Ја сам свједок свега тога, али свједок који нема пред ким да свједочи и кога нико не позива да свједочи. Бар то, а да не говорим да никога немам коме да тужим и оптужим. Осим - народу. А пљачка се имовина - и

друштвена и приватна, пљачка се вријеме, положаји у друштву, власт. Пљачка је, напокон, и то ако ништа не радите. И све се то дешава у условима рата, свакодневних борби, већег или мањег интензитета. Суботом и недељом не можете у граду Добоју наћи никога од одговорних људи, а фронт је на само два, понављам, два километра од града. Они су на викенду, било у својим викендицама (ако нису у зони борбених дејстава), у Београду, Новом Саду, неким послом или у посјети каквом сајму. Они су било гдје, али не ту гдје би требало да буду. Ево једног од стотину сличних примјера које бих могао навести и који потврђују изречени суд. Са предсједником општине Добој долазим у Станаре и тражимо предсједника Мјесне заједнице. Нема га, кажу, отишао у Нови Сад, на Велесајам. Ни у једном систему, нигдје у свијету се не може и не смије то да деси, али код нас то може. Мора да постоји неки ред, неке норме понашања: ако долази предсједник општине, у неку Мјесну заједницу, предсједник те Мјесне заједнице мора да га сачека и дочека. Иначе, са ким он да разговара. Ако командант ОГ Добој долази у обилазак неке бригаде, командант бригаде мора да буде ту, а не у Новом Саду. Сви мисле да су они највиша власт у свом атару и свако може ту да се понаша, Бога ми и да влада, по свом нахођењу. Јер он никоме није дужан да полаже рачуне о свом раду.

Одржали смо састанак у Станарима. Говорили су предсједник СДС, предсједник општине и на крају и ја. Рекао сам окупљеним мјештанима да морамо да користимо оно што имамо - земљу, обрадиву земљу, да засијемо што можемо више пшенице, да гледамо оно

од чега највише зависимо - да произведемо храну за борце и за становништво. Говорио сам и о томе како што праведније да распоредимо терет рата, да свако да свој допрннос нашој побједи у овом рату, који је наметнут српском народу и у коме се још једном у нашој бурној историји боримо за опстанак на својим исконским просторима.

Одлазим у село Витковце гдје ме сусрећу борци и кажу ми да падају мине.

- Па, добро људи, кажем им ја, шта сте ви очекивали? Неће вам усташе и зелене беретке слати печене кокошке. Ја сам Лисица и кад би почеле да падају печене кокошке, ваљда бих по некој логици, био најактивнији. Тако их мало разгалим и посавјетујем да се што боље укопају, да направе што солидније заклоне, бункере. Борци воле обичну ријеч. Они не воле фразе. Они само очекују да се реализује оно што се обећа.

6.
САХРАНА У ВИТКОВЦИМА

У пролазу кроз Витковце пред једном кућом видим спровод. Био сам и забринут и замишљен и прошао сам ту кућу без заустављања. Одједном ми је синула мисао да се зауставим. Сам себе сам укорио, питајући се како је комадант могао да прође мимо тај спровод. Ту живе моји борци, радници. сељаци, и људи који се боре, бране ову земљу. Шта ће они рећи кад виде да је прошло командно возило без заустављања. Вратио сам се неких 500 метара и питам шта је било?

- Погинуо је један борац на Крижу. Данас је сахрана.

Ушао сам у ту кућу у којој је до јуче живио мој, сада већ покојни борац. Кућа још нема патоса. Земља. У тој назови кухињи неколико жена спремају храну и ја продужим у собу у којој је у отвореном мртвачком сандуку лежао покојник. Застао сам збуњен, готово шокиран тим што гледам сопственим очима: око отвореног ковчега скакуће мушко дијете од 2-3 године и понавља.

- Тата спава, тата спава...

Тај дјечачић не зна да је тата погинуо, да он више нема тате, да је сироче. Питам кога је још имао овај борац и кажу ми да је имао мајку и жену. Изјавим мајци саучешће и представим се. Кажем јој да сам ја командант Лисица и да сам ја наредио напад на Криж.

- Сине, поче она, радите ви то што радите, то се мора. Рат је. Ја вас разумијем, али разумите и ви мене - жао ми је, то ми је син јединац. Ја сам рано остала удовица и он ми је био све. Ово је његова супруга. Жао ми је и ње, рано остаде удовица. Ја сам дуго била удовица и знам како је то тешко бити. Жао ми је и ње, и унука, али сина, мог јединог сина...

Нема више ни суза, ни ријечи, ту, тек ту права жалост почиње.

Ако сам уласком у кућу био збуњен, сад сам већ стајао као скамењен. Она мене разумије, она у свом болу схвата нашу борбу; „Рат је, каже, разумијем ја вас...“ Овој српској мајци, из села Витковаца код Добоја било је 75-80 година. Није поклекла ни у свом

највећем болу. Она схвата, све разумије, а хоће ли њу ико схватити. Стотину пута сам рекао себи зашто све ово није видио, чуо и доживио неко други, неко од оних до чије памети и срца овај рат не допире.

Био је ту и поп. Како је то ред на сахрани, по обичају православном, попричао сам са њим о свему по мало, питао га како живе, како је расположење за борбу и он ми скрене пажњу да би било добро да чешће сврати ко год из Добоја, да поразговара са виђенијим људима.

По повратку са обиласка положаја одређених јединица, још ми је пред очима слика оне мајке из Витковаца. Размишљао сам: мајка удовица, и снаја удовица и онај малољетни син сигурно нису у стању да подигну споменик ономе свом јединцу, супругу, тати који спава. Управо размишљање о њима навело ме на мисао да почнем да правим борцима споменике. Треба направити униформициран модел споменика за сваког борца који је погинуо у овом нашем рату. Општина из које је борац треба да плати одређен износ, а ОГ Добој други. Скромно, достојанствсно, једноставно, војнички свим погинулим српским војницима исти споменик, јер сви су пали за исте циљеве.

Ту идеју ја сам у потпуности разрадио. Највише ми је помогао капетан Васић из Друге оклопне бригаде задужен за морал.

Нешто смо почели да радимо и кад сам помислио да смо ту замисао успјели да наметнемо и другима, опет отпор, неразумијевање. Један локални „моћник“ забранио је каменоресцу да прави споменик уз чудно „образложење“ - неће они да праве сноменике

Крајишницима. Замислите ту памет и „далековидост“. А и они му бране кућу, заселак, град, стижу као и сви часни српски борци, свуда гдје их упути Врховна команда, односно Главни штаб ВРС. Па гдје нам је памет, гдје нам је част, какви смо то ми људи?

Мени је и сада жао што та наша идеја није прерасла у државну одлуку Републике Српске. Одлучио сам да у мом родном селу, Ламинцимз, направимо једну гробљанску црквицу, капелу, на којој ћу поставити спомен плочу свим српским војницима који су погинули у борбама које су вођене под мојом командом. Нека то буде споменик мојим храбрим и часним српским борцима од њиховог команданта Славка Лисице. Спомен-капела није завршена, рат није завршен... Ја сам отишао из Добоја. Каменоресцу, клесару, искључили струју. Предсједник комисије за израду споменика палим српским борцима, капетан Васић (Друга оклопна бригада), штрајковао је глађу 5-6 дана док нису пристали да заврше оних неколико већ започетих споменика. Као да и сада чујем иза леђа те гласове:

- Што да им ми дижемо споменике? Нећемо. Нека им диже пуковник Лисица.

Ама, не треба да диже спомених борцу ни Славко, ни Марко, ни Јанко, борац је, дајући свој жавот за одбрану српског народа, заслужио да му споменик подигне држава. Да је то постало брига државе, онда онај најнижи, локални „моћник“ не би смио да се тако понаша према погинулим борцима. Ми у све наше послове морамо да уградимо извјесне моралне категорије, част, поштење, одговорност. Ко не поштује

своје мртве, тај нема право да очекује да њега као човјека поштују живи. Ето и због тога сам хтио да искажем поштовање погинулим борцима, да помогнем осиротјелим очевима, мајкама, супругама, дјеци, који су у овом рату изгубили своје најмилије. Мени су се смучили они људи који све остављају за касније. Код православних је обичај да се након годину дана од смрти, или погибије, подиже споменик. Зашто не поштујемо тај наш обичај. Не можемо све одгађати за послије рата. Многе ствари треба рјешавати у ходу. Не могу да чекају ни сјетва, ни жетва. Ни смрт се не планира и не чека. Треба помоћи свим људима у тешким ситуацијама, а сиромашним и осиротјелим оне су увијек теже, они су увијек угрожени. Они остали ће се снаћи.

7.
РАЗМЈЕНА ЗАРОБЉЕНИКА

Посебан проблем у зони одговорности ОГ Добој представљала је размјена заробљеника и погинулих бораца са усташама и зеленим береткама, али то се односило и на дио српског становништва које је остало у градовима под муслиманском влашћу. Ријеч је о Маглају, Завидовићима, Тешњу, Тузли, Зеници, и Сарајеву. Дио породица нашао се на слободи, у зони наше одговор ности, а дио остао. Комисије које су се бавиле овим проблемима биле су заиста на правим мукама. Свако мисли да је његов случај „најургентнији“, да њему треба најприје помоћи, да су његови најугроженији. Сви су у праву али где је право и

правда? Ти су људи, већина њих у тим комисијама за размјену, радили савјесно, упорно, уљудно, али било је, на жалост, и оних других. Срећом не много. Ти нечасни појединци покушавали су да се окористе и на таквим појединачним или породичним несрећама. Ја за њих немам ријечи, кажем само ону народну - Богу платили. Сјећам се једне мајке која је имала два сина, близанци, једнојајчани, везани један за другога како је то могуће једино у њиховом случају. Један је још прије мог доласка у Добој заробљен у некој диверзантској акцији зелених беретки на Путниковом брду, а други остао рањен, са тешким оштећењем једног ока и са тешким психичким оптерећењем за заробљеним братом. Та мајка је долазила код мене десетину пута и ја сам стално вршио притисак на Комисију да је приме, да је саслушају, да схвате њену ситуацију. Чак сам и пријетио. Знао сам колико је тешко са усташама и зеленим береткама - једно обећају, друго ураде. Или не ураде ништа од обећаног, што је и најчешће. Међутим, онај ко је изабран, именован или одређен у ту Комисију мора да буде потпуно предан том послу, да схвати и оно што је несхватљиво, да буде спреман да уради, или бар да покуша да ради и оно немогуће. Да код тих људи који траже, моле, сачува наду: да их увјери да нису сами у тој њиховој невољи, да уз њих стоји, у њихово име наступа државна Комисија.

Помињем ово због тога да укажем како је моја команда, команда ОГ Добој, свакако не мојом вољом или вољом било кога из команде, постала „институција" у коју се долазило кад се обиђу сва врата, све институције, када се више нема куд. Ми смо их

упућивали на одговарајућа мјеста, гдје треба да се ријеши одређени проблем. Они се жале да неће да их приме, неки немају времена, неки горива. Све се своди на оно „дођите сутра“ и тако је то текло. У команди ОГ Добој свак је био примљен, некима смо помогли, тачније помогли смо свима којима смо могли. Разумије се, ја сам то преносио на моје помоћнике, на поједине органе команде. Мајчин „близанац“ је размјењен - једног дана појавила су се код мене, срећни, захваљујући се Бог зна колико, позвали ме у госте.Та мајка ми је на дар исплела и донијела чарапе. Тај младић ми је причао о страхотама које је преживио, не само он, него свако ко падне у усташке руке. То шта су они радили нашам заробљеним борцима, борцима ВРС,ући ће у неку нову књигу њиховог ратног бешчашћа.

Сјећам се једне групе људи који су пуштени из Зенице. Сазнали су да сам ја у Добоју и тражили да се састану са мном. Они су за мене чули преко радија - данас се не може сакрити ни оно што хоће да се сакрије. Тај радио Зеница или не знам који муслимански радио проклињао је пуковника Лисицу, називао га лудом, зликовцем и тако редом. Они су, кажу ми, по томе знали како су се „беретке“ провеле у неком судару са нашим јединицама. Што су њихови губици или неуспјеси били већи, терор над ухапшеним Србима у зеничком затвору, али и у граду, бивао је већи. Бијесни и немоћни војнички, они су своју „снагу“ показивали над ухапшеним Србима и злостављали их на само њима својствене начине... Разговор са Зеничанима сам

завршио ријечима да они прво морају да се мало одморе и опораве, а онда право у строј, да заједно бранимо Републику Српску, од усташа и зелених беретки. Сад знате ко су и какве су усташе и зелене беретке. Ја увијек говорим усташе и зелене беретке, јер не могу да са њима поистовјећујем читав хрватски и муслимански народ. Није, ваљда, зло толико дубоко пустило коријен. Ја се надам, дај Боже да се не варам, да су усташе и беретке плод једне сулуде и умоболне политике коју воде садашњи лидери два народа, Фрањо Туђман и Алија Изетбеговић.

8.
СВЕТЛИЋА И МАТУЗИЋИ

Али, да се вратимо војничком дијелу послова ОГ Добој. Моја опсесија, да баш опсесија, тих дана постала је Светлића, село које је постало главни пункт шверца и криминала. Ја сам раније размишљао да прво треба да ријешимо проблеме Тешња и Маглаја, да овладамо овим градовима, па да се тек тада позабавим проблемом Свеглиће, Клокотнице и других мјеста у том рејону. Али, и обавјештајни и безбједоносни разлози су налагали да се то прво рашчисти и да се Светлића стави под контролу ВРС. Тамо је, у почегку рата, резервни калетан ЈНА, Дурмић, формирао неке заједничке снаге састављене од Срба и муслимана и сам се ставио на чело тих снага, тог неког нашег „УН-ПРОФОР-а“. У неколико наврата сам га позивао да дође у команду ОГ Добој, гарантовао му безбједност,

али он или није хтио, или није смио - никако да се јави, да дође. Ја сам са њим одржавао везу преко одређених органа моје команде и поручио сам му, не поручио него наредио да извршава моја наређења, наређења команде ОГ Добој, као и команданти осталих јединкца у нашој зони одговорности. Из поузданих извора сазнао сам да он прима таква или слична наређења и од непријатељских команди и игра неку своју, двоструку игру. Кад разговара са нашим официром, он је наш; кад разгавара са усташама, он је њихов. Тако није могло даље- или са нама или протав нас, па куд пукло да пукло. А пукнуће гдје буде тање, слабије. Извршили смо напад и ослободили Свелићу. Све смо ставили под нашу контролу. Ми смо о Светлићима знали доста, али не и све. Налазимо сандуке муниције и на њима цијену 1000 ДМ, сокове и другу робу произведену у Добоју, Теслићу и другим градовима Републике Српске. Шверцовало се,дакле на велико, свим и свачим. Продавана је и муниција онима против којих ратујемо. Гдје је ту памет, гдје је ту част, гдје је...? Муницију продавати противнику. Па то је ван свих моралних категорија, ван памети. Нашли смо и имена људи умјешаних у те нечасне радње, имена оних који би за њемачке марке продали и очев гроб. Спискове са тим именима доставили смо надлежним органима, Главном штабу, а преко њега и Врховној команди. Колико је мени познато, против тих лица, намјерно нећу да хажем-људи, нико ништа није подузео ни предузео. Једино сам ја, преко одређених органа, посмјењивао неке „милиционаре“, али су они, одмах након мог одласка из Добоја, враћени на њихова

„радна мјеста“, са којих могу несметано да наставе „свој посао“.

Сљедећа, нешто већа операција, требало је да буде она на Матузићима. Село Матузићи су стратегијски врло значајан локалитет. Одлучио сам да извршим форсирање ријека Босне и Усоре на самом ушћу Усоре у Босну, према самом селу Матузићима. Операција је била студиозно испланирана. Помоћне снаге су требале да нападну на више праваца, а главне снаге биле су усмјерене директно на Матузиће, одакле је стално артиљеријом угрожаван град Добој. Прецизном артиљеријском ватром и ватром из осталих борбених система који смо имали на располагању, разбили смо њихов систем одбране.
Под заштитом артиљеријсхе ватре, оклопна јединица је извршила прелаз преко Усоре (понтонског моста) у садејству са пјешадијским јединицама. Тенкови су избили у с Мезутиће, али пјешадија је застала.

Сљедећи, одлучујући корак, нисмо направили, а требало је само мало, мало храбрости. Операција је због врло сложене опструкције пропала. Она се из нападне опералије претворила у одбрамбену, што није био наш циљ. Једина утјеха могла се тражити у чињеници да су, за мјесец-два, ућуткани њихови напади из Матузића иа Добој. За мене, та је операција пропала. И што је најтеже - пропала је операција, а ми нисмо изгубили битку. Војницима смо то све некако успјели да објаснимо, али вријеме није више било на нашој страни. Неке јединице нису стигле на вријеме у планиране рејоне и пропала је наша изванредна артиљеријска припрема, којом је, као што смо већ

рекли, разбијен систем одбране Матузића. Кад смо кренули у ту операцију од чијег је исхода зависило колико ће бити миран и безбједан град Добој, актуелно руководство СДС и друге структуре општине Добој нису били у Добоју. Био сам блокирао град да бисмо спријечили жртве евентуалног артиљеријског напада зелених беретки, као одговор на нашу операцију, те у складу са статусом града као ратне зоне прогласио општу опасност. И умјесто да се састанемо и сви размотримо неуспјех операције и могуће послиједице, дио добојског руководства, који је био нека врста моје сталне опозиције пошто смо „комуњаре" прослављали су мој (наш) неуспјех у „Омникуму" и наздрављали један другоме у част мог неминовног пада:

- Сада је, ваљда, свима јасно да пуковник Лисица мора да падне. У то име - живјели.

И дан-данас се чудим како је тим људима био важнији мој пад, него пад Матузића са којих зелене беретке сваки час гранатирају њихов (и мој) Добој. То су они исти добојски руховодиоци - „моћници" који су ме критиковали због ослобођења Светлиће, чиме је прекинут шверцерски канал преко кога су се и они богатили. А то је била и веза за Матузиће. Оно што је требало да се ријеши у корист српског народа, њима није ишло у прилог и у том треба видјети коријен нашег неуспјеха на Матузићима, коријен и извор нашег зла. Нека неко и данас пита Добојлије шта су за њих Матузићи? Рак-рана не само Добоја, него и његове шире околине.

На састанку, који је одржан наредних дана, један од поменуте господе, слављеника-наздравичара из „Омникума“ (који су прослављали мој пад), нећу да му помињем име јер не заслужује да „уђе у књигу“, у њој се помињу, углавном, часна имена, јавно ме питао:

- Да ли сте ви нападали Матузиће да би опљачкали „Омникум“?

- Па добро, господине, одговорим му ја питањем, знаш ли ти колико кошта ова операција?

- Не знам.

- Дабоме да не знаш. Не знаш ти, господине, ни оно што би морао да знаш. И гдје си био кад је операција почела?

- Ви сте поставили пунктове и нико није могао да уђе у Добој.

- А зашто си и куд си ишао из Добоја у часу кад је требало да почне једна значајна операција? Јеси ли и ти борац? Гдје си био?

Почео је нешто да петља, ишао код мајке, био тамо, овамо.

- Како си могао изговорити ту гадост. Ја са својим јединицама кренуо да опљачкам „Омникум“. Гдје смо то и шта смо ја и моји борци пљачкали? Зар смо ми спали на тих 200 гајби пива, које се помињу? Знаш ли ти колико кошта један тенк - колико пола тог „Омникума“. А да не говорим о осталим средствима, гранатама, гориву. То се, господине, у војсци Републике Српске све зна у динар. Зар ти, заиста, мислиш да треба заклати вола због килограма меса? Како те није срамота?

- Ја сам чуо да сте Ви то тако намјерно планирали да бисте опљачкали „Омникум“. Истина, не Ви, него Ваши војници који су се нашли у тој зони.
- Од кога си ту глупост чуо? Ћути. Вјероватно сам од себе.

Моји борци који су се нашли у тој зони попили су, потрошили, транспортовали неких 100-200 гајби пива по његовој процјени. Ја у том часу нисам знао ни гдје је пиво, ни где је „Омникум“. Не знам ни сада гдје је „Омникум“, то складиште, стовариште, шта ли је? Обилазио сам предузећа у зони одговорности ОГ Добој, али, прије свега, она која могу да покрену ратну производњу, предузећа која могу да одржавају ратну и другу технику. Интересовала су ме и предузећа која би откупила чауре, оштећена техничка средстба и превезла их у СРЈ како бисмо за њих добили оно што је потребно једном команданту за вођење рата. За мене су у том часу били битни муниција, гориво, исправна борбена и друга техника, борбени морал и конзерве ако крећем у напад, односно течни оброк, нешто кашиком, што народ каже, ако смо у одбрани. Да не говорим о униформама, интендантској опреми и тд. Значи,.моја је преокупација била јачање борбеног морала, јачањеВРС, моје ОГ. Свако треба да зна, то сада стављам црно на бијело, да сам се сав био претворио у једну једину мисао - напад, напад, побједа и слобода антифашистичког народа. Умјесто да се у Команди ОГ Добој бавимо само том мишљу, ми смо постали неки „центар за жалбе“, притужбе због разних неправилности, због... У граду нема одређених органа, нема оних који су народу најпотребнији у оваквим

временима (нема суда, правобранилаштва, нема..). Кад не знају куд ће, гдје ће - људи долазе у Команду ОГ. Ми нисмо могли да повјерујемо наводе њихових жалби, али сама чињеница да власт не функционише, већ је попримала забрињавајуће размјере. Руководства појединих структура цивилних власти просто су се утркивала у томе ко ће мене више да оцрни. Проглашавали су ме лудим, пијаним, неморалним, самовољним - како им је кад „одговарало“. Они су сигурни да ће њихове притужбе стићи на одговарајуће мјесто, да ће неко повјеровати, да ће се њима вјеровати више него званичним извјештајима команданата ОГ. Мислио сам да „врховни командант“ треба да вјерује својим командантима. Прије свих и прије свега њима. Мојим сам командантима бригада, батаљона, самосталних јединица увијек вјеровао. Ако неко нешто није извршио, зна се шта слиједи - казна, смјењивање. Ниси урадио то и то, ти мораш да идеш са тог положаја. Нема љутње, нема неспоразума. То је нешто што се само по себи подразумијева. Ми остајемо и даље пријатељи, али тражи се човјек, командант, који ће да правилно схвати идеју претпостављеног команданта и антифашистичке борбе да успјешно изврши задатак. Ово што ми радимо није приватни, него државни, народни посао.

На жалост, тако није било, ни приближно тако, у структурама цивилне власти. Мислио сам тада, а и сада тако мислим, из те наше неорганизованости, из тог нефункционисања цивилне власти, произашле су и произлазиће још бројне тешке посљедице. Неке, готово са страхом кажем, чак и катастрофалне.

9.
КРИТИКА И КРИТИЧАРИ

Код мене су, кад год су имали времена и кад су то изискивали наши војни послови, навраћали из главног штаба - ВРС. Давали су ми упутства, савјетовали ме, критиковали, понекад сасвим оправддно. То сам сматрао нормалним контактирањем, редовном праксом. На крају, не можемо сви да схватимо све у исто вријеме и на исти начин. Критика, похвала, одобравање и оспоравање појединих поступака и акција, све је то тако нормално, толико људски, неопходно, поготову ако то долази од стране оних који раде. Али критика од стране оних који ништа не раде, када та критика почиње да се намеће, да постаје пракса, свакодневна пракса у раду појединих органа цивилне власти - то већ мора да забрине сваког ко се озбиљно бави озбиљним послом.

Мало по мало, створила се готово права фама о томе како пуковник Лисица не поштује цивилне власти. И више од тога. А ја заиста немам ништа против цивилне власти, против милиције, против... Али, ако неко не ради свој посао, не извршава своје задатке, па био посланик, предсједник странке, предсједник општине, поп - он заслужује критику. Оn не ради свој посао, не извршава народне државне задатке. Не може се бити „неко“, а не одговарати „ни за шта“. Ако не функционише милиција, органи унутрашњих послова, онда није у реду са министарством унутрашњих послова, оно не ради, или слабо раде неки његови ресори. То важи и за мирнодопске услове. А тек

Unregistered.

Тенкови и тенкисти су моја основна вјера у побједу

у рату, сада и овдје! Кад дирнете у ту или неке сличне „ствари“, дирнули сте у осиње гнијездо и више не знате шта све може да вас снађе. И одакле. Нађете се сами против једног невидљивог блока. На једном - сами против свих. И сада себи кажем: мени ништа не треба. Могао бих бити бар донекле задовољан. Нисам се штедио и извршио сам, часно и одговорно - мислим, највећи дио задатака које сам сматрао да су часни и поштени. Неке да сам извршио - неко ће некад процијенити да ли сам их, или нисам могао да извршим. И оне које сам извршио било је могуће извршити боље - тако сада размишљам - али у датом часу, изгледа да се могло само онако како је то урађено. Понекад ситни детаљи одлучују исходе крупких догађаја. Извршавајући задатке трудио сам се да сачувам борце, омладину, народ, његову имовину - све оно што је поуздана залога наше, грађанске будућности. Чини ми се да сам остварио оно што је тада било могуће. Ето, зато ја могу да признам и грешке које сам, тако радећи, починио. Признајем и неке којих евентуално још нисам свјестан, или не бар потпуно. Волио бих да и други тако стану сами пред себе, или испред огледала, па да се пресаберу - у свему што су и шта нису урадили. И зашто?

10.
У СУДАРУ СА БЕЗВЛАШЋЕМ

Мени на Рабићу гине командант бригаде, пуковник Триво Вујић, а нико од власти, нико испред било које институције не дође на сахрану. Да ли ви

Даноноћна стража

уопште можете да схватите ко је командант бригаде, каква то личност мора да буде и у миру и у рату? Какав то човјек, интелектуалац, официр мора да буде, а све је то био мој српски пуковник Триво Вујић. Знате ли за колико је живота својих бораца командант бригаде био одговоран, колико је брига својих бораца и својих лично бринуо командаит бригаде. Гине ми изнад Колиба поручник Павловић, Хрват, антифадшиста, гине ми капетан прве класе Лазичић - нико да пошаље ни телеграм са изразима саучешћа. Ја сам њиховнм породицама слао телеграме као човјек, официр, саборац, а шта је са осталима? А ове су то били часни официри (шта тек да кажем о мојим, борцима младићима) који су изгинули за опстанак и слободу свог народа.

Ту је почело да долази до извјесне спреге дијела војних органа, цивилних и милицијских власти и то поприма нове и још трагичније димензије, трагичније по могућим посљедицама за коначан исход садашње, историјски и национално оправдане и судбоносне борбе српског народа. Наравно, то се догађа у мањим мјестима, на локалним нивоима, али на то треба указати, то треба пресијецати у самом настанку. Ако се повежу локални командант, без обзира на ниво јединице којом командује, шеф милиције, предсједник владајуће странке, предсједник општине, локални привредници - у ту љуштуру не можете више ући, не на частан начин. Умјесто српске војске ту се стварају српски домобрани - сваки брани своје село, оно сусједно га већ не интересује. Тако се рат не може

водити, или може се водити, али се не може добити. Јединице, војне јединице морају се стварати по упутствима и сазнањима војне науке, а не по нечијој вољи. Због таквог стања и понашања појединаца у органима локалних власти тешко се спроводило и оно мало јасно зацртане државне политике, због тога смо непотребно губили људе, губили вријеме, јер они, једноставно, нису радили оно што су морали да раде у рату. Ја ни данас не схватам и никада нећу моћи да схватим како су и због чега неким људима потребне криминалне радње у тренуцима када је угрожен и сам биолошки опстанак српског народа. Ја сам у крајњем био опредијељен да часно, војнички, побиједимо наше непријатеље. Да их до ногу потучемо. Они који су срушили Југославију сад заговарају неке нове савезе, федерацију, конфедерацију. Зна се ко је наметнуо рјешавање југословенсхе кризе путем војне опције, зна се ко је то прихватио и подржао, па тај и треба да сноси крајње консеквенце.

Докле су своје народе довели Изетбеговић, Туђман и Кучан са својим капларом Јаншом? Нама су кроз новију историју каплари дошли главе. И не само нама. Према томе, не треба дати власт капларима у војсци, политикантима у политици. Ми смо уман народ, а кад смо на челу државе имапи високообразоване и моралне људе, као краљ Петар Карађорђевић Први и са његовом владом, Србија је била једна од најдемократскијих држава у Европи. Први свјетски рат је показао да таква држава, држава са таквим руководством, има снаге да опстане, да чиста прође кроз ватру свих исхушења, да у историју уђе са

одбраном Београда, са Церском и Колубарском битком, са албанском Голготом, са острвима Крф и Видо и да послије побједе на Кајмакчалану и пробоја солунског фронта као нова звијезда засија на небу Европе. То је могла само Србија на чијем су се челу налазили умни и поштени људи. Нама су послије правили државу робијаши, који су рушили Краљевину Југославију. Робијаши су постали револуционари. Многи од тих људи који нису имали своју професију, или у њој нису значили ништа. Они стварају државу која није имала никакве перспективе, између осталог и због интелектуалног ограничења њених твораца. Интелектуално ограничење је горе од физичког. Ум ће да нађе методе, наћи ће могућност да се пробије у свијет. Глупост не може нигдје, са њом се нема куда.

Многи су били робијаши, Туђман, Месић и Изетбеговић су бивши робијаши, а неки су требали на робију због криминала, а не политички. Нашим дијелом Балкана господаре робијаши. Како је и колико тим робијашима стало до државе, до нормалног функоионисања система власти, кад се зна да су они робијали због непоштовања система власти и на том срамном чину градили свој имиџ. Ми данас морамо да створимо имиџ савременог интелектуалца, демократског интелектуалца, који ће личним примјером - у борби, док траје борба, и радом у миру сутра, да се наметне свима и уђе у све органе власти не оптерећен прошлошћу, затвором. Ономе ко је био у затвору макар само годнну дана, не треба дозволити да дође на власт. Јер, по изласку из затвора он има потребу да се свети. Они који су га ставили у затвор,

морају да оду са власти. То је редосљед потеза. Није више битна његова кривица, његов судар са законом. Ко се једном бавио малверзацијама, тај више никада неће моћи да има осјећај реда, законитости, државности, као један интелектуалац који држи до себе, до реда, до части, до закона, до система. Ја не кажем да нема људи који су осуђени на правди Бога, што каже народ, али принцип мора да буде: ко је омирисао затвор, тај не може да дође на одређена мјеста у систему власти. Зашто сви журе на функције, зар неко од јуче кажњаваних своју пуну сатисфакцију не тражи у струци и да се тамо покаже и докаже.

Стицајем околности, због свих специфичности рата који водимо упореду са стварањем државе српског народа на овим просторима, био сам у таквом миљеу гдје се преко мене (и моје команде) преламало много тога што се дешавало у органима цивилне власти, милиције, духовних власти. Притисци, или, ако хоћете, интервенције са разних страна, моји планови, иланови више команде, притисци од стране бораца и њихови проблеми, а човјек мора да буде спреман да све то „отрпи“, да заузме неки уравнотежен став, да све процијени, да не доноси неке исхитрене одлуке. Ако то неко не може, он мора да оде са тог положаја. Тако је и „на власти“, у органима власти. Не дати некоме, не дозволити да нешто уради, често значи - спасити га.

Таква су била моја размишљања у Команди ОГ Добој. Све ми се то свакодневно „обијало“ о главу. Овдје, у ОГ Добој било је веома тешко бити командант, а онако како сам сматрао да треба да буде командант - то је било „немогуће“. Можда је мојим сусједима било

другачије. Не знам. Ја сам то доживљавао као бреме које ми је наметнула моја држава, мој народ, моја савјест. А од савјести и због савјести много тога потиче. Нико не може довољно платити борце да извршавају борбене задатке. За то треба имати мотива, части и храбрости. То је исувише озбиљан посао да би се са њима бавили хохштаплери, профитери, политиканти, људи без части и поштења. Ми морамо да се суочимо са реалношћу и да то обелоданимо, да то јавно кажемо на свим нивоима и преко свих средстава информисања. Ми данас имамо часне официре, подофицире, борце, народ, поштене политичаре у проценту који је врло висок, преко 90%, али имамо у свим структурама и на разним нивоима десетак процената, или нешто мање 5-6%, криминалаца, ситних лопова, неколико десетина, или стотина, великих лопова, али су они изузетно добро организовани, свуда су пружили своје пипке па се стиче утисак да их је много, да је скоро сваки други човјек огрезао у криминал. Није! То је само оних неколико процената и њима мора да се стане у крај. Неко то мора да уради. Њих треба онемогућити - послати на фронт, неке и у затвор, како за кога утврде одговарајући органи - тужилаштва и судови.

Умјесто закључака, можда треба рећи сљедеће: ако је неко у рат ушао са 100 марака у џепу, а за двије године рата постао девизни милионер - то је ван памети. За њега није био рат, то је затаквог била одскочна даска за брзо стицање огромног капитала. То не познаје савремена економија, такво богаћење је не-

замисливо у било којој држави на свијету. Гдје је ту социјална правда која је темељ сваке демократске државе? Нешто није у реду, или немамо државу, или држава нема порески систем, власт... Ја сам се борио против тога. И бићу против тога док ходам по земљи. Можда је то моја борба с вјетрењачама, па нека. То није мој инат, него моје морално опредјељење. Због мене лично, због моје дјеце, због наше дјеце, због оних мојих палих бораца, подофицира и официра који нису стигли ни да створе породице, или су им остале осиротјеле. Сви они су ми остали некако заборављени од надлежних. Ја се борим да не буду заборављени. Нека бар овако скупа, ако не поименично, буду поменути. Боже, нико од њих посмртно није одликован, а одликовања су примили посланици који су прослављали неуспјех напада пуковника Лисице на Матузиће. А на Матузиће није нападао пуковник Лисица, него команде и јединице ОГ Добој у интересу безбједности Добоја, Озрена, Требаве, Теслића, Вучијака, Станара... Да ли то они могу да схвате?

Јесте, ја сам се љутио на власт, на органе власти, на њихов нерад. Долазе странке и стално се жале - овај краде друштвену имовину, приватну имовину, згрће богатство док наша дјеца гину и смрзавају се у рововима, онај се бави шверцом, онај трећи је силеџија у кући, у кафани, на улици, у граду, а власт ћути, милиција спава, систем спава. Рат не добија пуковник, команда (они могу добити неке битке). Рат добија систем. Мора да се изгради такав систем у коме ће се знати мјесто сваког борца, сваког подофицира,

официра, мјесто сваког човјека. И то на тактичком, оперативном и стратегијском нивоу. Без тога не иде.

Једне ноћи код мене долази један од људи из власти, један од оних на које народ показује прстом и велиходушно ме пита:

- Пуковниче, шта ти треба? Треба ли ти марака, долара. Само реци колико. Све ћеш да добијеш само немој више да нас критикујеш.

- Мени лично не треба ништа, рекао сам му. Само, било би часно и поштено да поднесеш оставку на ту своју функцију.

Свађали смо се дуго, до касно у ноћ. Он је послије јавио како сам ја хтио да га убијем. То уопште није било тачно, али притужба је отишла мојој претпостављеној команди и даље. А ја сам му говорио да треба да поднесе оставку због тога што не обавља свој посао како треба како народ од њега очекује. Међутим, као што рекох, притужба је отишла..

Враћам се још на тренутак у ОГ Добој. Хтио бих да поменем још неке ситнице које живот значе, људе без чијег би несебичног залагања, понекад скоро жртвовања био незамислив рад Команде. Ријеч је о женама и дјевојкама које нису имале радног времена, које су радиле, практично, свих 24 часа дневно. Радиле су са истом преданошћу и по дана и у пола ноћи, кад год је то од њих захтијевано. Сви из Команде ОГ Добој смо им на неки начин дужници. Оне су заслужиле да се то јавно каже.

11.
РАСПЛЕТ

Пошто су се односи између мене и локалних цивилних власти погоршали до мјере у којој је била немогућа било каква сарадња, а ја нисам ни на који начин могао да спријечим такав развој ситуације, позван сам у претпостављену команду, јер је по налогу виших инстанци требало да ми понуде неку другу дужност. Тамо сам затекао и генерала Младића који ми је кратко, војнички, саопштао:

- Лисица, ми смо одлучили да те пошаљемо у Бању Луку, за команданта Школског центра, а на твоје мјесто ће доћи други старјешина, пуковник...

- Добро, генерале, јесте ли Ви имали примједби на мој командантски рад?

- Нисмо имали, каже генерал Младић, али... Истина ти си почео да се понашаш помало самовољно, па и боемски, а то није...

Рекао је још неколико ријечи у том стилу, али ја их више нисам слушао.

- Генерале, ми смо прошли доста битака заједно. Ви најбоље знате како смо се срећно „надопуњавали“. Ја ништа не условљавам својим резултатима и само бих Вам рекао да је ово рат, а ја сам искусан и прекаљен официр. Не знам колико је ова одлука у овом часу исправна али ако Ви то наређујете, овда - „Разумем“. - Реците ми генерале када да се „пакујем“.

- Одмах, или скоро одмах.

- Мислио сам да ћу, након свега, на неку вишу дужност?

- Формирај Центар и мало се одмори.

Те задње ријечи су ме погодиле директно у срце, просто покосиле. „Одмори се“! Читалац ће се лако сјетити - у Книну су ме често „одмарали“. Све оно што сам доживљавао у Книну, у почетку рата, пукло ми је пред очима уз неминовно питање - није, ваљда, сад опет почело да се понавља.

Прекадам мисли које ме вуку у не тако давну прошлост као у бездан и окрећем се официрима, који су присуствовали овом мом „разговору“ са генералом Младићем.

- Слушајте ви, господо, вама је у свим досадашњим борбеним дејствима, а знате добро колико смо их имали, било довољно да је пуковник Лисица паметан четири сата, а да читав остатак дана, оних двадесет часова, буде луд, или све ово друго што ви мислите о њему. А ви са вашом памећу, па нека вас она служи читав дан, не можете никуд и нигдје нећете стићи. У томе је разлика између вас и мене. Овако како командују и ратују, појединци, рат се може одужити, а то ће бити велика штета. Успјеси и учинак појединих јединица су скромни, често никакви. Мени такви поступци не одговарају и ја сам зато хтио да овај несрећни рат завршимо што прије. Ми ћемо овај рат добити. Добићемо га зато што смо у праву. Проблем је једино цијена те побједе, а сами знате да сам настојао, уложио читавог себе, да та цијена буде што је могуће мања.

Добро знам да сам се некима и замјерио и хтио бих да знате да то није било из зле намјере. Да ли онда

треба због тог, и поред овог признања, да се извиним било коме, макар због повријеђене сујете.

Дакле, господо, ја идем на тај нови задатак и надам се да ћу га успјешно извршити. А, пошто „одлазим у професоре“ почећу нешто да пишем.

- Пиши мемоаре, каже ми генерал Младић.

- Хвала, могуће баш то.

Поздрављамо се у некој необичној журби. Сједам у „своја“ кола и правац - командно мјесто. Ћутим и осјећам да возач хоће да ме нешто пита.

- Ништа не питај, само вози, предухитрио сам га.

Мисли ми лутају, расипају се по бојиштима, губе. Пред очи ми искрсавају ликови храбрих бораца са којима сам ратовао, смјењују се Плехан, Бијело брдо, Костреш, Озрен, Матузићи, па опет ликови бораца, подофицира и официра палих бранећи српску земљу и народ. Помислим, Боже, па то су они што су, као и они живи који су данас на предњем крају, вјеровали у себе, своје команданте, у нашу коначну побједу, они што нису штедили себе и нису тражили да се ја „одморим“.

Кад смо стигли на командно мјесто већ је била минула поноћ. Једва сам саслушао рапорт дежурног и разабрао да није било јачих окршаја. Савладао ме умор и просто сам се срушио на кревет у канцеларији. Покушавам да заспим, али неће ме сан. Сан ме мори, сан ме ломи, ал' заспат' не могу... Не да мира једно једино, страшно питање: - Зашто, ко и са којим ме циљем прекомандује. И из борби у којима сам се већ осјећао као код куће, шаље ме у учионицу ? Неки би то једва дочекали, али ја сам то осјећао и доживио као неправду.

Ја знам, тачније, осјећам и ко то и зашто то ради, али то као одговор на питање које ме мучи не могу да кажем ни самом себи.

Те ноћи сам рекао сам себи: нека одговор на ово питање мало „причека“ и зато га ни данас не дајем. Нисам ли ја то негдје, ко зна у каквој ситуацији, рекао прејаку ријеч, као Иван Црнојевић у Млецима?

Сутрадан, позовем нижу команду и саопштим им „одлуку одозго“ о томе да идем на нову дужност и замолим их да о томе не постављају никаква питања - ко, како, зашто, у име чега - јер то више није битно и „не мијења ствар“.

-Вријеме примопредаје дужности је од 12,00 до 14,00 часова, сви потчињени треба да дођу у то вријеме и да се припреме за уобичајено реферисање, овај пут - новом команданту Оперативне групе.

Поједини људи из општинских структура власти већ знају... У тим општинским структурама била је велика већина људи, али рекао бих да, углавном, такви нису били у позицији да било о чему одлучују.

Чин генерал-мајора сам ускоро добио и мислим да сам га часно заслужио - у борби. „Покољења дјела суде, шта је чије дају свјема“, каже Његош.

Предао сам дужност новом команданту. Све је текло у најбољем реду, били су присутни сви одговорни официри. Захвалио сам се свима на сарадњи и пожелио им ратничку срећу.

Кад сам погледао на сат, било је тачно 14,00, устао сам и напустио састанак. Моје вријеме је истекло...

Нешто касније испратили су ме моји сарадници из ОГ Добој, људи из општина које су се налазиле у зони

одговорности оперативне групе и дали ми неке пригодне поклоне у знак сјећања на рад на том подручју.

Враћам се у Бању Луку. Не могу да се заустадим ни на једној мисли, свака ми измиче, а кола као да су прикована за пут. Све се своди на једно - идем кући, чека ме породица, она је човјеку увијек једино поуздано уточиште. Да ли сам срећан, или несрећан, питам сам себе, а у мени се мијешају осјећаља. Можда и једно и друго.

Боже, како је сада на Озрену? А, да, није то више у мојој зони одговорности. Затварам очи - слике ужаса.

- Вози брже, кажем возачу, као да ћу тако прекратити овај ужасни вакуум који ми је засјео у души.

Напокон сам стигао кући. Кажем тако сам себи, као да сам путовао Бог зна с како удаљеног мјеста, а не из Добоја, односно из његове околине.

Одморио сам се неколико дана у породичном кругу и са пријатељима прославио унапређење, по старом, добром обичају.

Шетам сам, или у друштву са пријатељима мојом Бањом Луком, а мисли ми, заокупљене ужасима рата, лутају: час сам на ратишту, час у вртлозима историје српског народа, час...

За вријеме једне такве шетње тргао ме познати глас:

- Здраво, команданте!

- Здраво, пријатељу, кажем.

- Зашто сам шеташ, побогу човјече. Знаш да то може бити опасно.
Гдје ти је обезбјеђење?

- Е, мој пријатељу, ако те не чува народ, твој народ, узалуд ти је обезбјеђење, нико те неће сачувати.

Опет ми пред очи искрсавају Книн, Обровац, Бенковац, Задар, Купрес, масакрирани људи, мој водник Мирко, који је пошао да помогие рањеном усташи - јер тако су га учили - а овај активирао бомбу... Мирку је било тек двадесет година. Па она несрећна старица са убијеном мачком у распараној утроби и онај страшни графит: „Истријебити Србе. Усташе из Читлука“.

Боже, полудјећу, све је то већ прошло, организовали смо се, не дамо се...

Враћам се, у стварност. Шетам градом као „обичан резервиста“, нико од званичних власти није ме позвао, да ме бар упита: „како си команданте?“ Али све ми то постаје некако јасно, знају они мене добро, али знају, исто тако, да и ја знам њих. Можда је то њихов одговор на онај мој поклич: „Смрт ратним профитерима!“ Кажем - можда. Можда сам био сувише строг командант, али таква су времена, и ја сам заиста мислио да, док траје рат, мора да влада ред, ратни закони, дисциплина. Моју поруку знали су сви моји борци: „Ако је рат, а рат је, шљем на главу, нож на пушку, а остало - зна се“!

Сцене бестијалног убијања и иживљавања на жртвама стално ме прогоне. Е, мој Данте, лош ти је пакао, ја сам видио страшније сцене, ево на крају, на самом крају XX вијека. Је ли могуће да Туђман и Изетбеговић хоће са мањем у Европу, преко лешева свог и мог народа? И гле чуда - Европа их прима!

Ми пред том историјском чињеницом немамо избора. Остало нам је једно једино рјешење: ми морамо да побиједимо! И, побиједићемо. У то сам увјерен. Ми смо осуђени на побједу, а давно је речено: оно што пропада, пропада с разлогом.

Кад сам се зауставио на тој мисли, сјетио сам се мог водника - тенкисте: „Лијо, немој да се мијењаш“. Без таквих не можеш да ратујеш, а само са таквима се добија рат. И нећу да се мијењам. Хоћу да останем онакав каквог су ме они хтјели. У суштини - нећу да мијењам моралне принципе.

Враћам се у стварност, у школу. Одакле да почнем, гдје су ми кадрови - професори, официри? Ићи ће, мора да иде, говорим сам себи. Довешћу у Центар ВРС све које знам и у које имам повјерење. Захвалан сам пензионисаним војним лицима, који су се одазвали на мој позив и помогли ми да средимо Центар, урадимо планове и програме. Шта тек да кажем за професоре са Универзитета, који су се добровољно јавили, преузели израду и реализацију планова опште-образовних предмета?

Грађани, предузећа, приватници, банка, сви су ми се јавили за помоћ. Хоће народ своје подофнцире и официре, оне који их неће изневјерити ни издати.

Центар војних школа „Републике Српске“ почео је са радом 01. 08. 1993. године. Погледам библиотеку Центра, нема војводе Степе, Путника, Мишића, а требају нам, нема Историје српског народа, нема Дучића, нема Црњанског, а има неки плачљиви Муса Ћазим Ћатић. Е, неће моћи тако. Почели смо и то

сређивати. Прохтјева доста, а пара и памети никад доста. Али, кренули смо.

У читавом граду, Бањој Луци, створена је позитивна клима, град прима свој Центар војних школа РС у нади да ће се поносити - град Центром и Центар градом.

ИСТРГНУТО ИЗ РАТНЕ БИЉЕЖНИЦЕ

ОПРЕДЈЕЉЕЊЕ

Ако је рат, а рат је, онда нож на пушку, шљем на главу, а остало - зна се!

У рату - одлучност; у побједи - великодушност; у евентуалном поразу - пркос; у миру - толеранција и добра воља.

КОМШИЈА ЈОВО ОДРЕДИО ЈЕ МОЈ ПОЗИВ

По завршетку мале матуре (данашња основна школа), сједим ја на неком дрвљанику, у мојим Ламинцима, док отац Саво довршава своје дневне сељачке послове.

Навратио до њега, неким послом, комшија Јово и пошто су се поздравили, упитали за здравље и поразговарали о текућим пословима, Јово баци поглед на мене и пита мог оца:

- Саво, заврши мали школу? Какав је био ђак?

Није се баш претргао учећи, одговори отац, завршио је с добрим успјехом.

- И, шта сад мислиш са њим, поче комшија.

- Мислио сам да га упишем у електро-техничку или техничку школу у Бањој Луци, али нисам успио. Сад мислим да га пошаљем у пољопривредну школу у Србац.

Ја сам све то слушао и кад је отац поменуо Србац, просто сам уздрхтао. Мислио сам: Боже, гдје ли је то. Ја за Србац до тада нисам чуо. Ни ја, као ни остала сеоска дјеца, нисам знао ништа из локалне географије,

„о ширем завичају“. Ми смо учили о Африци, Америци, Аустралији...

- Није то за твог Славка, врти Јово главом, него ти мене послушај. Био си у партизанима, имаш тамо у Београду неких познаника, генерала, пуковника, па ти њега упиши у војну школу.

- Ја сам мислио да оног старијег, Игњатија, упишем и није хтио ни да чује. Отишао у гимназију у Бању Луку, хоће на медицину, хоће да буде доктор. А ја немам пара. Није хтио ни онај средњи, Владо.

- Пусти ти то што они нису хтјели. Шта сад фали подофициру? Имају униформу, обућу, неке своје интернате, три оброка дневно. А и ја и ти смо, Бога ми, чешће са два, него са три. Знаш и сам каква.

- Богами, Јово, ти си у праву, рече мој отац и позва ме да ми саопшти своју одлуку: сине ти мораш у подофицирску школу. Ја мислим да ће бити најбоље да идеш у подофицире. И, тако је почело. Постао сам тенкиста.

САВЕЗ КОМУНИСТА - ПОКРЕТ ЗА ЈУГОСЛАВИЈУ ИЛИ ТЕНК

На састанку у Дому ЈНА у Книну, а такви састанци су одржавани широм СФРЈ, политички и војни врхови почели су да „траже замјену“ за разбијени СКЈ, који је био водећа и руководећа партија Југославије током 50 година. Све се одвијало по сценарију уобичајеном за све састанке некадашњег СКЈ. Ја у предложеном програму нове организације, СКПЈ, нисам видио ништа ново у односу на ранији програм СКЈ. Кад сам

се јавио за ријеч, рекао сам да ту нема ништа ново, да ми се не допада оно шта треба да се ради са народом и омладином“. Народ и омладина треба да раде, а не да неко ради са њима. Они који су „радили са њима“ и хоће поново „да раде са њима“ - довели су и народ и омладину, и све нас, довде докле смо доведени.

- Ви, другови и сада говорите да треба народ васпитавати, омладину васпитавати и преваспитавати. Ја вас увјеравам да ће тенк постати основно средство за „преваспитавање“, ако се то буде морало радити. И на крају: пошто неће ићи са овим и оваквим СКПЈ - ја ћу формирати партију ОМЈ. Она ће бити моћно средство за политичко убјеђиваље.

Почела су сашаптавања и гуркања.. Мени су, касније, на улици, прилазили официри, посебно они млађи и, у шали, почели да се прајављују у моју странку ОМЈ - Странку оклопно-механизованих јединица.

Већ одавно смо се увјерили колико је за одбрану српског народа радила моја странка - партија. Моја је, Бога ми, своје поштено одрадила и још и данас одређује.

А БИО ЈЕ ЗАДУЖЕН ЗА МОРАЛ

Са начелником штаба Книнског корпуса, пуковником Јанезом Ребуљом и његовим командиром за морално-политичко васпитање, кренуо сам у обилазак неких јединица Бенховачке бригаде. Штабски „моралиста“ Хас, како смо га у шали звали, био је

пуковник по чину, а потицао је из једне муслиманске породице у тадашњој БиХ.

Пуковник Ребуљ уз мало више пића, дремуцка на предњем сједишту, Хас ћути, а ја се досађујем. Да разбијем ту „атмосферу“, започињем разговор:

- Хас, Бога ти, реци ми нешто право. Ето ти си помоћник команданта за морал и та питања и мислим да нико није позванији за то од тебе.

- Хајде, Лијо, не околиши, питај.

- Ма реци ми одакле су муслимани? Да ли су они народ, нација или... и одакле они уопште на Балкану? Нису пали са Марса то знам.

- Немам појма, каже помоћник за морал.

Јанез Ребуљ се мало разбуди и климајући главом преко рамена и преко сједишта возила добаци свом помоћнику:

- Хас, немој да се правиш луд. То су потурчени Срби. Зна то свак.

- То није тачно, побуни се Хас.

- Како? А није тачно, ко су и одакле они у Босни, умијешам се поново.

- Ма то су Срби који су примили муслиманску Вјеру, ислам. И то је једино објашњење. Ја као Словенац немам разлога ни за какво друто тумачење.

Хас то не прихвата и остаје упоран у својој тврдњи да муслимани нису потурчени Срби, али не зна тачно како су се „обрели“ на Балкану.

А био је задужен за морал...

ТРИ ВОЗАЧА

Једно вријеме, у јеку борбених дејстава за Масленички и Шибенски мост имао сам три возача. Били су ми, заиста, потребни. Радно време војника-возача није смјело да буде дуже од 8 часова. Међутим, било је дана када сам ја радио 18-20 часова. Некад ми је недостајао бар још један час на она 24, па да одрадим све што сам планирао, ма не што сам планирао, него што сам морао да урадим одређеног дана.

Двојица су били Срби, а један муслиман. Десило се тако да сам на њихове молбе пустио на одмор двојицу Срба, породични разлози, а да се овај трећи не би осјећао повријеђен - одлучим да пустим и њега. Био је добар војник ЈНА. Одржао сам му праву малу лекцију о нужности и оправданости наше борбе и тражио од њега да се о истеку тих неколико дана обавезно врати у јадиницу. Обећао ми је. Шта се са њим дешавало у његовим Живиницама, отуда је био родом, могу само да нагађам. Подлегао је пропаганди Алијине СДА. Сам пао, па се ударио - каже народна пословица.

ИМАО ЈЕ ДЕВЕТНАЕСТ ГОДИНА

У свим борбеним дејствима, ма гдје се налазио - на било коме ратишту - брига о људима била ми је изнад свих других. Њихови животи, животи мојих бораца, за мене су били светиња. Ја сам их чувао и учио да се чувају. Слушали су ме и надам се да сада, након толико тешких ратних искушења, схватају колико сма био у

праву када сам им говорио да они морају да остану живи. Да баш тако: „Вама је тек 19 година, ви морате да останете живи“.

Мене не интересује држава као држава, мене интересује народ. Не интересује ме земља као земља, као простор, него народ. Е сад замислите те младиће од 19 година који су стављени под моју команду и моју бригу о њима. Нећу претјерати, вјерујте ми на ријеч, кад кажем да сам о њима бринуо више него о себи. У мене се била „уселила“ мисао да мени ништа не може да се деси.

Заувијек ћу памтити једну сцену која се одиграла негдје на прилазима Масленичком мосту. Ишао сам у напад са борцима, у првим редовима, како се то обично каже. Вриштим на њих да се сагну, да залегну, да пузе и пребацују се у скоковима, а ја идем као излетник.

- Залегните и Ви, потпуковниче, виче неко од њих.

- Ама,.... вам матер, ако ја залегнем, онако, војнички, ја не могу да устанем, али ви морате да пузите.

И шта се дешава? Несрећа. Војник који пузи на 3-4 метра од мене бива смртно рањен. Прилазим му и питам:

- Сине, шта би?

- Ево погоди ме. Команданте, је л да нећу умријети?

- Нећеш сине. Како умријети. Теби је тек 19. Ти мораш да живиш.

Подигао сам га и гледам му право у очи, готово избезумљен. Не интересује ме ни операција, која је у

току, не интересује ме ништа више, осим његовог живота и вичем на њега згрануто:

- Немој да се измотаваш, диши, не смијеш да умреш.

Али, све је узалуд. Умрије на мојим рукама. Данима ми је пред очима искрсавао његов лик. Коме је он Крив? Клинтону, Туђману, Изетбеговићу? Он је дошао да служи свој редовни војни рок у ЈНА. И гине на правди Бога.

СНАЈПЕРИСТА

Након два напорна дана и двије непроспаване ноћи, лежао сам на клупи борбеног транспортера М-60. Било је то на Бокањцу. Тенкисти и посаде ових борбених возила најбоље знају како је на тој узаној клупици. Сва могућа испарења нафте и њених деривата након рада моћног мотора пеку подједнако чуло мириса и чуло вида. Падао сам макар 5 - 6 пута са те клупе, али сам и нешто спавао. Пробудио сам се готово „сломљен“ од удобног коначишта и попео на лук возила. Слиједило је јутарње протезање, тек толико да провјерим да ли су ми све хости на свом мјесту и да пуним плућима удахнем чистог приморског ваздуха.

У том јутарњем „ритуалу“ прекинула ме оштра наредба стражара, војника ЈНА:

- Еј, ти! Шта се к....ш горе. Силази.

- Ма како ти то мени говориш? Знаш ли ти ко сам ја. Ја сам потпуковник Лисица.

- Ма, боли ме она ствар ко си ти и шта си. Али, брзо доље.

Скочим ја са транспортера и љутито га питам како то он са мном разговара.

- Е, мој потпуковниче, погледајте оно гробље, показује ми руком, на сто корака одавде. Из оног гробља туче снајпериста. Имали сте среће. Могли сте ту да погинете. Онако, без везе.

- Свака ти част, војниче. Ево руке. Ти си прави војник и борац.

Дуго сам размишљао о томе како војник поштује свог старјешину, команданта. Не бира он ријечи. Мени је оно његово „сиђи доље и немој да се к..чиш“, спасило живот. Вјероватно бих без тих његових ријечи, којима ме је „стјерао“ са транспортера, за који часак био мртав.

Борац штити свог старјешину, старјешина борца и граде међусобно повјерење. Без таквих односа нема ништа.

МАЉУТКА

На брду Чубријан, повише Бокањца код Задра, налазила се некадашња граница Краљевине Југославије и Италије. Са војницима тадашње ЈНА и нешто борбене технике разговарам о тек завршеној борби са усташама и ономе што даље треба да радимо. У плаветнилу неба над Задром нешто је затреперило у мом видокругу. Гласно сам запитао шта је оно, и добио одговор: противоклопна ракета, маљутка.

- Боже, зар и ракетама на нас већ пуцају... нисам стигао да довршим мисао, а на 10 метара од нас ракета је експлодирала. Тенк за извлачење, који се налазио тик до нас, био је са те непријатељске стране најуочљивији, али је она вјероватно навођена на нас, груписане поред једног транспортера. Оператору је, на нашу срећу, у задњи час, задрхтала рука. Умријети у једном таквом дану, с погледом на бескрајно плаво небо и плаво море, у дану који је сав од изазова за живот, Боже благи - какав ужас. Коме је данас до сијања смрти, питао сам се, не схватајући у том часу да на свијету, и међу нама, постоје људи који могу да убијају само ради убијања.

Изласком на Чубријан ја сам противничкој страни дао до знања да на некадашњој југословенско-италијанској граници стоји српски војник.

Сјетио сам се ријечи из извјештаја војводе Живојина Мишића краљу Александру. „Границе ће тамо бити гдје их ми повучемо, а ми ћемо их повући не онде где наше амбиције избијају на површину, него онде где историја и географија кажу. Где кажу језик и обичаји, традиција и најзад гдје се сам народ по слободној вољи определи, па ће то бити право и Богу и народу".

Нису нас ту зауставиле противничке снаге него одлуке државног и војног врха. Зар опет?

ШАТОР

Дошао сам у посјету једној групи војника и нађем их све на окупу са њиховим командиром -

заставником. Погледам на њихов шатор и видим овећу рупу.

-Заставниче, мени се чини да ви од овог шатора немате баш много користи.

- Како то мислите, команданте, да немамо?

- Па, погледај ону рупу, човјече. То прокишњава.

- Ма не, то само кад пада киша. Иначе...

Просу се војнички смијех.

ВОДНИК И БОЛНИЧАРКЕ

У касарни у Трбоуњу долази на моје командно мјесто командир једног вода са предњег краја.

- Знате, друже команданте, моја јединица је на предњем крају. Далеко смо од санитетске станице, а с обзиром на положај на коме се налазимо, ја бих у мом воду требао да имам болничарку.

- Добри, водниче, знате ли Ви да ни ја немам болничарку. Не мислим ја, него немамо болничарку на командном мјесту. И како то онда да ријешимо?

- Нема проблема, команданте, Ви само мени дозволите, а ја сам болничарку већ пронашао. Проблем је у томе што ми претпостављени не дозвољава да ја њу водим на предњи крај. Ви знате колико је мени на том положају потребна - падају гранате, мине, гађају нас из свих оруђа и оружја. Има рањавања, не можемо да укажемо стручну помоћ, а док ја то транспортујем до санитетске станице...

- Добро, добро, прекинем га ја, а да ли је та болничарка спремна да иде на предњи крај?

- Јесте, каже и просто поскочи од радости, ево ње напољу, можете са њом лично разговарати.

- И још нешто, воднче. Да ли је то заиста болничарка, да није љубавница?

- Не, Боже сачувај, каква љубавница...

Појавила се за минут-два и болничарка у мојој канцеларији.

- Јесте ли Ви, дјевојко, заиста спремни да идете са водником на предњи крај?

- Спремна сам, команданте. Из ових стопа.

- Онда, срећан пут?

Након неколико дана посјетио сам положаје поменуте јединице - вода и нашао сам водника. Мала команда и санитет били су смјештени у једној сеоској кући. Све је, заиста дјеловало беспријекорно.

Оно што је било санитетских интервенција, урађено је беспријекорно.

Али, причали су ми касније, након мјесец дана мој водник је нашао „стручнију" болничарку.

ОСМАТРАЧ

Обилазећи најистуреније положаје мојих јединица, нашао сам се на једном осматрачком мјесту. Није ми то био ни први, ни посљедњи пут, да се нађем на таквим мјестима,али оно што сам дожио на овој осматрачници - вриједи да се посебно помене.

Станем ја изнад мог осматрача, који је залегао на свом осматрачком мјесту - све у духу са правилима службе и питам га:

- Осматрач, шта радиш?

- Ево осматрам, поче он шапатом, непријатељске положаје. Лијево - тамо према.. Десно - до оне,..

- И, шта си примијетио? Колико су удаљени непријатељски положаји, прихватим и ја шапат.

- Ја мислим, једно 5 километара.

- Па добро, човјече, зашто шапћемо кад су толико далеко, кад можемо да разговарамо нормално?

- Ви можете, команданте, али ја гласније не могу. Промукао сам.

ГДЈЕ ЈЕ ПАМЕТ?

Често се чује да се могло више, боље, само да је било памети. Негдје горе, у врху, ја стварно не знам гдје је тај врх, али ми је још у живом сјећању мој дијалог са једним пуковником. Тада сам ја био мајор и предлагао сам нешто што ми се чинило сасвим логично, да не кажем - једино исправно.

- Ви то не можете да сагледате, мајоре. Ваш је видик мали, узак. Треба да се попнете мало горе.

- Дозволите ми, пуковниче, да се попнем тамо горе, на то брдо и да видим то што ви одозго видите, а ми доље не видимо.

Погледао ме бијело, а ја сам гласно размишљао. И сељак, и радник све знају. Сељак не види како струја тече кроз електрични кабал, али зна да је то струја и зна да је користи. То је његова брига. о оном осталом нека брине наука. Сељак зна да мора да пооре, посије, пожање, да прехрани породицу, да плати порез.

И ко то стварно види даље и боље - они „доље", или они „горе“? Или једни и други треба да знају шта виде и шта мисле „они други“.

ДАЈ БОЖЕ ДА МЕ ЗАРОБИ ЛИСИЦА

Ријечи истакнуте у наслову ове биљешке чуо сам од заробљеног усташког бојовника.

Кад сам га питао одакле му таква „молитва“ и шта очекује сада кад му је „молитва“ услишена, одговорио је:

- Сад сам сигуран да ћу остати жив. Прича се да Ви поштујете међународно ратно право... А да сам остао тамо, или пао у руке неком другом - зна се! Овако сам сигуран - ја сам сада Ваш.

ГАЋЕ

Већ је пролазио дванаести дан мог боравка на прокључалом Бенковачком бојишту. Са јединицама сам се налазио на предњем крају, у селу Гаћелезе.

Свако јутро, како је то налагао систем субординације, преко средстава везе јављао сам се мом претпостављеном у команди Книнског корпуса. У том периоду био је то пуковник Ратко Младић.

Навикао да ја директно, без околишења, тражим толико и толико граната, толико и толико конзерви, односно сувих оброка, а све ми се чини истовремено на још некој „вези", пуковник Младић ме одмах упитао:

- Гранате или конзерве, шефе (како је он нас, а и ми њега ословљавали)?

- Ни једно ни друго, шефе.
- Него?
- Гаће, забрундам ја.
- Какве гаће, Лијо, прасну он у смијех. А, да - да ти не требају кожне? Знам да је густо?
- Ја знам колико је густо, али и Ви знате да ја нисам од оних којима требају кожне гаће. Требају ми обичне гаће. Више не знам кад сам замнјенио веш.
- Добро, шефе, одмах Ти шаљем троје гаћа.

Шеф ми је послао тражене гаће, али, на моју невољу, по неком ко није имао „петље“ да их донесе у Гаћелезе. Након дан-два стигла је „нова пошиљка“, а шеф ме и сада у шали „дужи“ за гаће.

ЋАЛЕ,
ДАЈ ЏЕПАРАЦ

Било је то негдје на правцу Ново село - Купрес. Колона тенкова и транспортера крећу у одсудни напад за ослобођење Купреса. У ходу издајем борбене задатке неким јединицама, чак и појединим посадама. Један војник несмотрено скочи са транспортера право на мене. Једва сам се одржао на ногама. Ја му, онако војнички, креснем мајку што не пази како скаче и гдје скаче. Издекламовао сам му и то ко сам и шта сам, све у једном даху. Он се тргну, усправи се и војнички поздрави. Гледа ме право у очи и трепће живим младићким окицама.
- Слушај, стари, поче он.
- Нисам ја стари, прекинем га повишеним тоном, ја сам за тебе пуковник.

- Добро, господине пуковниче, пошто сте ми опсовали мајку, а ја сам њен син, Ви мени сада дођете као отац. Е, онда ћале - џепарац.

Спласнула је моја љутна и машио сам се за новчаник. Дао сам му све што се у њему нашло.

Отрча он тамо неким својим другарима и све им исприча. Проломио се смијех из кога се издвајао један глас:

- Кад ће опет да наиђе пуковник да му ја скочим право на главу и нека ми све опсује, само да добијем оволики џепарац.

Ја сам псовку платио новчаном казном, али сам са мојим војницима постао ближи. Ето, и „ородили“ смо се. Шалу на страну, мени је импоновао тај дух који смо створили у нашим јединицама - међусобно уважавање, поштовање, повјерење.

ЛУДНИЦА

У јеку операције за ослобађање Брода, негдје у близини Сијековца, посавског села чији су становници били прве српске жртве новог усташког геноцида на просторима некадашње Босне и Херцеговине, зауставио сам се пред натписом: „Лудница 100 м" са знаком скретања десно из правца мог доласка. Свратим, шта би друго. Након стотињак метара неког пољског, макадамског пута, наиђем на неку малу јединицу, десетак људи, и зачуђено их питам:

- Шта је ово, какав вам је оно тамо натпис?

- Е, то је наш „штос“. Знали смо да ће у овој општој лудници онај наш натпис некога зауставити и навести

га да потражи тобожњу „Лудницу“. И, ето, наишли сте баш Ви, команданте. Хвала Вам на посјети. Баш сте нас обрадовали. То нам је прилика да са командантом проговоримо коју ријеч.

ПО ОБИЧАЈУ ПРАВОСЛАВНОМ

Крећу јединице у напад. Као и обично и ја сам у некој од тих јединица, негдје на предњем крају. Сустижем једног војника и заустављам га зачуђен његовим невојничким изгледом:

- Стани мало, борац, наредим ја. Па на шта то личиш, човјече?

- Личим на себе, јетко ће он.

- Ти то само мислиш да личиш на себе. Такав какав си, како сада изгледаш, не личиш баш ни на кога. Па, вјероватно, ни на самог себе.

- Личим ја, пуковниче, на себе, личим.

- Добро, ето личиш. А јеси ли могао да се мало умијеш, обријеш, средиш. Идемо у напад, а ти такав. Не дај Боже да погинеш, ко ће да те сахрани таквог, необријаног, прљавог, никаквог.

- Немојте тако господине, команданте. У православљу постоји обичај да човјека када умре морају да окупају, обрију, обуку у најљепше што је имао, или што му се може да купи. Е, зашто бих ја сада трошио на то вријеме, ако је то дужност гробара. Према томе, ако ја погинем, Ваш је задатак, команданте, ја вам га дајем, да Ви преконтролишете јесу ли то они све урадили по православним обичајима. А сад, збогом! Журим ја у

напад. Видите докле су већ стигли ови моји. И не заборавите задатак, господине команданте.

Натјерао ме да се добро замислим. Гледао сам га како одмиче у напад и пожелио му да се сам окупа.

ТЕШКО Ј Е СА ВАМА, АЛИ БЕЗ ВАС ЈЕ ЈОШ ТЕЖЕ

Након ослобађања Дервенте командно мјесто моје оперативне групе, дакле и моје, налазило се у селу Кулина. Једном приликом, кад сам изишао пред врата те скромне сеоске куће, угледам стражара, који се досађује и нервозно шетка.

- Како си, питам га, тек да га мало „оживим“.

- Како кад, каже.

- Знам то, али мислио сам како је теби са мном?

- Право да Вам кажем, команданте, ни сам не знам. Не могу Вам одговорити. Када сте прије дан-два отишли одавде, и иначе кад нисте овдје, осјећам се некако несигурно. Не могу да спавам. Кад сте ту, осјећам се сигурније.

- Разумијем ја то, али како је теби са мном?

- Тешко је са Вама, команданте, али је без Вас много теже.

КАПЕТАН

Боже, шта су све људи у стању да раде. Војска, прави борци и њихове старјешине, упадају у неко мјесто, ослобађају га, а за њима се крећу неки мутни типови, са већ припремљеним камионима и људима,

одмах упадају у стамбене зграде и приватне куће и пљачкају оно највредније, оно што најбоље „пролази“ на тржишту (јер су се такви накрали и већ одавно подмирили личне потребе са најпробранијим „робама“). Они носе компјутере, видео рекордере, телевизоре, бицикле... У сљедећем „таласу“ иду они други, мање пробирљиви, а правом борцу, све ако би и хтио да нешто узме, а већина није никада узела ни колко око прста концда, остала је само метла. Једино је њу могао затећи као ратни плијен за себе.

Био је 7. октобар 1992. године. Са групом домаћих и страних новинара обилазим тек ослобођени Брод. У непосредној близини моста на Сави запну ми за око два војна камиона пред једном стамбеном зградом. Погледам боље, видим чисте каросерије, тек на једној 2-3 бицикла.

- Како сте ви, из које јединице, питам?

- Из те и те бригаде.

- А које ваш претпостављени, питам војнике који шеткају, досађујући се око камиона - пуковника Макрагића.

- Овај капетан. Ево га управо долази - артаљерац на ЗИС-овима.

- Стани капетане, кажем му, готово згрануто. (Он је стао и кад ме препознао почео је да се тресе као прут). Шта ово значи, господине капетане?
Откуд ови камиони овдје? Па, капетане, ти си артиљерац и у овом часу ти би требало да будеш на артиљеријским положајима, на оним својим „ЗИС“-овима.

- Па, знате, ушепртљао се капетан...

- А, тако, значи. Да ли ти капетане желиш да ти ја будем пријеки војни суд, кажем му стављајући руку на пиштољ. Да ли заиста да ти ја овог часа пресудим у име народа, у име Бога и не знам у још чије име, за ту нечасну работу, за пљачку.

Капетан је био активни официр, то подвлачим, јер сам често имао проблема са „резервистима“, али, ето, и он је подлегао искушењу, укључио се у пљачку.

- Капетан и даље краде, таква је држава...

- Капетане, не могу да те убијем пред овим људима, пред ТВ камерама, али, ја ћу ти судити кад - тад. Једно је сигурно - официр више нећеш бити. Како те није срамота? Вози те камионе, човјече, убићу те.

Ја нисам могао и не могу да одобрим пљачку. Било какву пљачку и било од кога. То не схватам као официр, као човјек. Мени падне мрак на очи кад видим војника који је украо дјечији бицикл. За мене је као човјека и родитеља бицикл био дјечија играчка, забава, успомена, његов живот. Свеједно о чијем је дјетету ријеч, јер дијете је дијете - то сам увијек понављао.Не крадите, на пљачкајте, немојте бити као они чијим крвавим траговима идете док ослобађате села, градове. Не и не као они ни у чему. Зло долази на зло. Ми не смијемо да дозволимо да нам оних неколико процената криминалаца, који се шетају кроз наше борбене редове, каљају част, поштење, достојанство. Увијек сам се питао шта ће некоме богатство у ратним условима, ако у души остају празни и ако губе част, а сутра можда и живот.

Сретни су они који у овом рату остану живи и часни, који сачувају и главу и душу, а одуже свој

отаџбински дуг, дуг према свом народу. Јесте ли живи, имате ли шта јести, чувајте се и не брините за мене - ето то су биле основне мисли сваког телефонског разговора са породицом.

Кад сазнам то, некако скупим нову снагу за оно што ме чекало у сваком, скоро сваком, наредном дану. Идемо даље.

КОМАНДАНТ

Три мјесеца, три и нешто више, од Дервенте до Брода, тридесетак километара, са скоро 15 000 бораца, респективном техником и под сталним борбеним дејствима. Боже, шта се све крије иза ове реченице – данонoћне чарке, гранатирања, гранатирања, искушења сваке врсте. На земљи, у ваздуху, у души, у мислима свих само једна мисао - ослободити Брод и изаћи на ријеку Саву. То је наша међа и наша граница. Сада наша једина преокупација. Али, како? На то питање нико нема одговора, или, тачније, сваки борац, сваки старјешина, има неку своју нејасну, магловиту мисао како то да се изведе. Ипак је споро сазријевала мисао о томе да се тај корак, без обзира на све што нас је очекивало и на што смо морали да будемо спремни, као и на евентуалне непредвидиве ситуације, мора направити. Кажем корак, а мислим на оних тридесет километара Дервента - Врод, на Посавину, притиснуту сваким изобиљем и војском, односно војском, чији се коначни судар очекује сваки час. Расте нестрпљење, нервоза. Над Посавином касно љето проводи своје хирове. Смјењују се несносне врућине, хише, које све у

трен претворе у каљугу, суви вјетрови који подижу облаке прашине, на све то додајте комарце, који пију крв и душу. И на све то - рат. Мртви и рањени.
Све се усковитлало, измијешали се живот и смрт, не знаш гдје је та линија која их раздваја и чега ће од то двоје бити више у данима, или сатима који долазе. Ја сам, заиста, понекада, тих дана и ноћи, мислио да сам више окренут лицем према смрти, него према животу.

Дани се још и некако подносе, човјек је стално у покрету, заузет текућим пословима, а зна се какви су послови команданта на фронту, али ноћи, ноћи постају права мора. Тада останете сами са собом и са проблемима који надилазе ваше, понекада вам се чини и све људске снаге, а савјест вам налаже да тражите рјешење. Ноћу се у команданта усели сав немир свих његових бораца, ноћу су у њега упрте све очи, он их осјећа иза спуштених поклопаца од несанице и умора, не само његових бораца него и свих оних који су те борце испратили на ово ратиште, очи неке претпостављене и свих потчињених команди. Ноћу се, понекад, и на фронту све смири, само командант нема мира. Шта урадити и како урадити, како подићи морал бораца, како и којим правцима извести напад, како ослободити Брод, како избити на Саву, како и само - како? Затворим очи чврсто ријешен да заспим, а филмском брзином преда мном се диже и спушта и таласа Посавина. Свака кота, сваки шумарак, сваки канал. У вилинско коло похватале се хуће и играју ми пред затвореним очима. Сваки сеоски бунар изгледа ми као непријатељско утврђење. Испод оног шљивика је минско поље, а дуж оне стазе траншеја. У

шумарку, или одмах иза, налази се нека минобацачка или артиљеријска батерија. Нема друге, идем главним сеоским путем, тамо ме не очекују. А треба баш урадити онако као што они не очекују. Треба сада урадити оно што никад човјек не би урадио при здравој памети. Нешто што би само урадио неко ко је сишао с ума. Баш то! Онда се тргнем, мокар од зноја. Гледам војску у покрету, неки кошмар, кретање у свим правцима истовремено - јединице се сусрећу, мимоилазе, а сви су кренули у једном јединим правцу - правац Брод. Једни друге питају, једни другима се смију у лице, свако за себе мисли да су они други мало „шенули", јер сви говоре, без обзира ко иде у ком правцу, да иду на Брод. Покрет, покрет, подићи цио фронт. Сви у напад. Слушам везисте, стижу курири, депеше. Рањени, осакаћени, мртви - никога не чујем, ништа не видим. Да ли се то будим? Је ли то био ужасан сан, или јава? Не, не иде овако: све карте поново на сто, све рачунице направити још једном, све поново преиспитати. Издати нову заповијест за напад. Поручник задужен за моју безбједност, збуњен мојом виком упада у собу и „буди" ме.

- Команданте, ви нешто вичете, издајете заповијест за напад. Покушајте да се смирите, заспите мирно, бар који часак.

Свиће. Устајем уморнији него што сам легао. Слушам претпостављене, слушам политичаре, слушам представнике цркве и народа - уважавам све што могу и мучим своју, командантску муку. Како и куда? Како са што мање губитака? Да, губитака! А код мене долазе

и траже да скокну кући на пар дана, на славу, на свадбу, на рођендан дјетету, у посјету болесном...

Ја сам у завади са собом. У рату. У још једном рату. Данима се свађам са собом. Нисам требао тако, ово морам да исправим. Можда постоји боље рјешење? Шта све командант треба и мора да смисли, да брине и пребрине и да, напокон, преломи и донесе одлуку? То само он зна. Боже, да ли баш само он? Одлука, Брод или фронт, а правац се зна тамо где нема мина бочно, маневар, маневар итд...

ИНСТИТУЦИЈА - КОМАНДАНТ

Долазим код потпуковника ВРС, команданта Дубичке бригаде, Радомира Маринковића. Приликом недавног сусрета жалио ми се што су времена оваква каква су, што потпуковник, комакдант нема никаквих овлаштења, што не може да заведе ред и дисциплину, што... Жалио је што није остао негдје на његовом Копаонику и вртио се око младих чобаница, умјесто што упорно неке момке одводи на положај, а они се прије њега врате на његово командно мјесто. Богорадио је како командант више не значи, не представља, ништа.

Сада сам га затекао да се брије. На неки плот ставио војничко огледало и брије се, без журбе. Вјероватно ме видио у огледалу док сам му прилазио иза леђа. Ударим га по рамену, да га изненадим, и питам:

- Шта радите, потпуковниче?

- Немојте да дирате у институцију команданта, каже он, не окрећући се према мени.

Поново га ударим по рамену и питам зашто се није раније обријао?

- Ја вас још једном упозоравам дз не дирате институцију команданта, да га не узнемиравате.

- Ма окрени се, институцијо, да видиш која је институција дошла и стоји ти иза леђа.

Он се креће, тобож збуњен, поздрављамо се и двије институције, двије командантске институције, сједају да на командном мјесту попију кафу и договоре се о сутрашњим офанзивним дејствима.

НАЧЕЛНИК ШТАБА

Командант Тенковске бригаде, данима ме молио, кад год му се указала „згодна“ прилика, да га поставим за начелника штаба те, или неке друге јединице истог ранга.

- Стани, човјече, шта те спопало? Зашто си навалио да идеш на нижу командну дужност, јеси ли ти читав? Знаш ли ти колико више има посла начелник штаба. Условно кажем, више.

- Знам ја то, господине команданте. Али знам још нешто.

- А шта је то нешто, прекинем га у по ријечи.

- То нешто се не може објаснити. Али, ево, овако: кад ја као начелник штаба завршим свој посао, ма какав он био и ма колики био, ја могу да одем и мирно заспим. Има ко да мисли - ту је командант. Мислим да ме сада разумијете.

Одмах сам га разумио и сада га разумијем и све боље и све више.

ПОТПУКОВНИК ИЛИЈА

Ја се као командант поносим мојом Тактичком групом у Добоју (ТГ-3). Били су то храбри и добри официри, дивни људи. У послу - прави професионалци, свак у свом „фаху“. Завршавајући ову књигу, једнога од њих морам посебно да поменем. А избјегавао сам имена мојих драгих сарадника и сабораца, увјерен да ћу се и о живе и оне што су храбро и часно пали за слободу српске земље и народа мање огријешити ако никога, или скоро никога појединачно не споменем, него да некога изоставим. Јер, никога нисам заборавио. Био бих људски обрадован ако сам у овој књизи проговорио у име највећег броја њих.

И у том строју, Илија је био нешто друго. Инжињер геодезије, резервни потпуковник, дика и у селу и у граду, оличење части и поштења. Нисам сусрео човјека такве гвоздене воље, такве ријешености и одлучности, толико посвећеног нашој праведној борби, човјека са таквим набојем психолошке спремности за борбу до коначне побједе. Свима у команди он је улијевао повјерење. Све нас је, у часовима умора, клонулости, па и повремене апатије, покретао наш командант артиљерије, потпуковник Илија Лукић.

Карта и све што је на њу унесено за потпуковника Лукића је било школска почетница, буквар. Без тајни. Свој посао команданта артиљерије на истуреној артиљеријској осматрачници Илија ради док око њега

падају гранате. Њега не интересују непријатељске гранате, које падају око њега, него његове, гранате његове артиљерије по противничким положајима.

Он диригује артиљеријском ватром и „уништава“ дејства противничке артиљерије. Све на своје мјесто доводи његова моћна и ненаметљива рука.

Након ослобођења Брода, потпуковник Лукић прекомандован је у неку другу јединицу. Кад смо се сусрели питао сам га како му је у новој јединици?

- Оно што смо ми урадили у ТГ-3, у одређеним ситуацијама - то је за ове моје садашње - наука. Оно што смо ми радили, ја мислим да се у овом рату више не може поновити. Ми смо комплетну ситуацију увијек имали у својим рукама. И не само имали, него и владали ситуацијом. Добро, ми смо се свађали, критиковали и из свега тога излазили са јединственим одлукама и то је онда једнодушно и одлучно спровођено. Ето, због чега смо онако ратовали, сламали усташе и тамо гдје су они мислили да су најјачи. Ако неко пита ко кога критикује или хвали „стару“ или „нову“ јединицу, ипак испада да смо сви везани за стару јединицу, ту смо сазревали и сазревали, па ипак је то домаћински.

- Прва љубав је „највећа“ љубав.

Ја сам предложио да се Илија унапреди у чин пуковника. Он је то, заиста, заслужио.

ПИСМО НАРОДНОМ ПОСЛАНИКУ

Више се не сјећам тачно гдје се то десило, али добро памтим шта се десило. Било је то на једном контролном пункту. Видим сељака гдје носи и проноси електричну писаћу машину.

- Зашто ти полицајац, милиционар, како хоћеш, не зауставиш тог сељака и погледаш шта то он носи?

- Ево носим писаћу машину, каже сељак и врати се према мени.

- А за шта ће ти та машина, питам, јер видим да његов прст не може да стане ни на једну типку, словни знак.

- Ја то носим за моју снаху.

- Добро, милиционар, зашто ти дозвољаваш да се овако пролази преко твог пункта, а да ти то не контролишеш. За ког си ђавола ту? Теби је наређено да не дозволиш да се овако развлачи народна имовина. Видиш, та машина је сигурно украдена, односно опљачкана, а ти као припадник службе јавне безбједности не спречаваш пљачку.

- То Ви, пуковниче, мени због ове машине?

- Баш због те машине.

- Е, мој команданте. То није ништа, то је ситница. Кад бисте Ви знали колико краде локални предсједник СДС - Добој? – Шлеперима. А ја да вратим овог сељака због једне писаће машине.

- Добро, па зашто ниси заустављао и тог предсједника - СДС.

- Па да летим са дужности. Нисам луд.

- Онда нећеш да будеш то што си сада, нити ће да тај што краде, пљачка, да буде то што је. Сви ћете ви мени одговарати за то - за пљачку.

Ја сам у Тактичку групу Добој дошао 22. јуна, а то се могло да дешава негдје након 5-6 дана.

Кад сам се вратио на командно мјесто, напишем једно кратко писмо Центру служби јавне безбједности у Добоју и затражим од њих да се испита све то што ми је на пункту рекао дежурни милицнонар. Ја нисам знао о којој се то личности ради.

Нисам дуго чекао одговор. Само умјесто одговора, добио сам обавјештење да је против мене подигнута оптужница. Тужи ме предсједник СДС Добој због клевете. Из тужбе сам тек сазнао ко је предсједник СДС, члан Кризног Штаба (како се то звало) и народни посланик. Лично сам му објаснио да нисам знао да је ријеч о њему, али то бих исто урадио и да сам знао. Написао сам само оно што је остало забиљежено у мојој свесци, само сам умјесто имена милиционара, написао његове иницијале. Кад је мене стигла тужба, можете замислити шта би било са милиционаром?

Извинуо сам се посланику, уколико нешто од онога што сам чуо није истина и питао га до чега му је више стало - сада у рату - до истјеривања правде, или до вођења рата?

Судићемо се, народни посланиче, послије рата, ако преживимо овај рат, и ако Вам до тога буде стало.

Њему то није било довољно. Ни командантово извињење ни објашњење и мени, бар тада ми се чинило тако, није остало ништа друго него да му напишем нешто опширније писмо. И то сам, заиста,

урадио. Под насловом: „Рапорт народном посланику“ у мојој радној билежници остало је дословно записано: „Данас око 18,00 часова јединице Тактичке групе Три избиле су на линију Дервента (Дервента је у нашим рукама) - Жировине - село Шушњари – село Влаховићи. Не знам да ли сте и колико, Ви томе допринијели као члан Кризног штаба? У запосједању тих линија било је мртвих и рањених. Ко ће, народни посланиче, да утјеши њихове мајке, очеве, сестре... А Ви мени одузимате вријеме Вашим приватним тужбама. Ви сте очито себи најбитнији, а људи који су остали без ногу и руку, шта са тим људима и њиховим најближим, народни посланиче и предсједниче СДС Добоја? Ко ће бити тужен за клевету и непоштовање народног државног богатства, за увреду крава, бикова, оваца, свиња н кокошију које скапавају од жеђи - одавде до, скоро до Брода? Ко је одговоран за то што је јечам пропао? Ко је крив што није ништа припремље-но за жетву пшенице? Ко није окопао кукурузе на српској земљи, народни посланиче, члану Кризног штаба, предсједниче, СДС? И још нешто: ако и има неке господе који мисле да ћу ја са „својом“ војском ослободити неке територије, а они по Добоју, Прњавору, Дервенти, Броду радити то што се ради (и што они раде) и причати да су незамјењиви - то неће ићи. Српски народ то неће дозволити.

Ја се лично залажем за правну државу и биће ми драго да сједнем на оптуженичку клупу и да ме, уколико сам крив, правни суд правне државе осуди на казну затвора. Чини ми се да би ми то била јединствена прилика да се одморим. Ја Вам, уз то,

посланиче, галантно нудим свој „примамљиви“ положај, па Ви водите војску и народ. Да не заборавим: ваљда нигдје на свијету не постоји поштена власт, а непоштен народ. А да постоји правна држава, неписмен сељак не би крао писаћу машину. Њега је то научила власт или безвлашће. Једно од то двоје. Треће не може да буде.

Ви се сада хватате за име тог радника Центра служби јавне безбједности Добој. Зашто као посланик нисте спријечили пљачку, паљевине, глупости? Па ваљда Вао је народ за то бирао. Са нестрпљењем чекам судски процес са којим ми пријетите, а Ви до тада командујте и изаршавајте задатке који, ето, мене западоше. И нека Вам је Бог на помоћи.

Смрт усташама! Смрт зеленим береткама и ратним профитерима! Живио поштен народ!

Сл. Лисица“

У додатку је још стајало:

Ех, сјетих се: а ко ће, која власт, посланиче, одговарати што је на овом простору неки крвник, Алија, било је то на ТВ, са својим крвницима убио Србина, она три дјевојке, на њихове очи, силовао пред њима њихову мајку, па њих три од 12,13, 14 година и потом их све три заклао? Ви сте били посланик народа овог краја, Ви сте у Кризном штабу - неко мора, ако има Бога, а има га, да одговара за то што благовремено није заштитио недужни српски народ. Идентичан текст лослао сам и Главном штабу ВРС.

БУНАР

Испричао ми је капетан Ђуро Фришчић да је са 2-3 борца и једним подофициром застао поред једног сеоског бунара са ђермом. Био је кратак предах у јеку најжешћих борби за Костреш, а ко није ратовао на Кострешу, тај и није био у овом рату - тако су говорили сви учесници у борбама за ову важну коту.

- Напили смо се воде, мало се расхладили и појели конзерве, суви оброк, које су нам дали тог јутра наши кувари. Неки су још јели, неки већ запалили ону „најслађу“ цигарету. Одједном се, као ненадан фијук прољећног вјетра, зачуо свима нама добро познат звук минобацачке гранате. Нисмо имали времена ни да легнемо, ни да трепнемо, граната је пала директно у бунар и разлегла се потмула експлозија и пљусак воде.

Мој команданте, замислите пречник сеоског бунара, оно над земљом извучено бетонско грло. Да смо га, којим случајем, затворили, или да је граната окрзнула његов бетонски зид, односно, отишла у било коју страну циглиниг 5, понављам 5 центиметара, ово Вам не би имао ко да исприча.

Један од тројице поменутих војника касније је погинуо, а двојица су живи и здрави. Код мене су, у Центру војних школа ВРС - ја их у шали зовем „бунарџије“.

ФОРМИРАЊЕ БРОДСКОГ БАТАЉОНА

Након ослобођења Дервенте и оних дугих дана до почетка напада на Брод и његовог коначног ослобо-

ђења, донесена је одлука да се формира Бродски батаљон. Батаљон је требало да сачињавају Срби који су избјегли усташку каму у Броду и Сијековцу. Формирање таквог батаљона, састављеног од људи рођених на тим просторима, људи који познају сваку стопу на овом подручју, уз то, махом уједених за срце од стране усташких злочинаца, било је више него оправдано.

Постављено је питање официрског кадра, јер ми у том часу нисмо имали довољно активних официра (оних што су прије почетка овог рата били у активној служби ЈНА), али ни официра и подофицира резервног састава. Брођани су се „снашли“ на доста оригиналан начин. Из сопствених редова изабрали су комплетан командни кадар. Нико није имао чинова, али они су се о томе договорили.

Извршио сам смотру батаљона и рекао неколико пригодних реченица о нашој борби, њеној неминовности, њеним циљевима, те о српском војнику - какав је био кроз историју и какав треба и мора да буде и у овом наметнутом нам рату.

Након тог званичног дијела, издвојим ја и постројим те њихове новоизабране официре и подофицире (рекао сам - без чинова) и окренем их лицем према борцима. Командни кадар - војнички састав, лицем у лице!

- Да ли сте ви, војници, спремни да извршавате наређења које вам поставе ови ваши официри, питам ја.

- Јесмо, проломило се громогласно.

- А ви, господо официри и подофицири, од овог часа морате да извршавате моја наређења.

Јесмо ли се добро разумјели?

- Јесмо, одјекнуло је опет из стотине грла.

- Живјели!

ДЈЕЧАЦИ И ДЈЕВОЈЧИЦЕ

Док сам вршио смотру новоформираног Бродског батаљона, запело ми је за очи неколико дјечјих лица. Кад је завршен онај званични, протоколарни дио церемоније формирања батаљона, ја још једном обиђем постројени батаљон и покажем на њих: 5-6 дјечака, више дјечака него момчића, и 2-3 дјевојчице и кажем им да изађу испред строја.

Питам их колико имају година и дјечаци додају - неко једну, неко двије године, а видим да је то 17-18 година и ни мјесец више. А дјевојчице?

Једној је тек 16, оним двјема нешто више. Родитељи погинули у Броду, односно у Сијековцу. Немају куд.

- Дјецо, кажем ја, правац у моја командна кола. Идете са мном на моје командно мјесто - тамо за вас има посла. Бићете моји помоћници, курири, шта кад затреба.

- А ви остали, слушајте! Нико испод 19 година не смије да буде у строју.

Након извјесног времена за дјевојчице су пронађена одговарајућа рјешења. Смјештене су код неке даље родбине и наставиле шхоловање. Дјечаци су неко вријеме остали код мене, на командном мјесту, а онда на командном мјесту једне друге јединице. Расли су, стасали, нешто касније и званично

мобилисани. Један од њих је већ завршио подофицирску школу - први у рату школовани подофицир ВРС.

КОКОШАРИ

На мом командном мјесту био је неко вријеме и „Заставник Зоља“. Тако смо га звали. У слободно вријеме узме он једног војника и оду у неки кокошињац. Зграбе по три кокошке и по три у другу руку и носе их живе према командном мјесту. Мимо њих пролазе неки трактори и камиони, који се враћају из сличних „акција“, а мој „Заставник Зоља“ за њима виче на сав глас:

- Кокошари, кокошари...

Заставник Зоља не чује како кријеште кокоши, он „није“ кокошар... Кокошари су они други, они што пљачкају камионима, тракторима...

Е, мој заставниче - све се то своди на исто. Кокошар је кокошар!

ЖЕЉА РАДА РАДОЊИЋА

У предаху битке борци „пресабирају“ утиске, почињу приче о свакодневном животу, причају се планови за сутра.

Кад је неко запитао Рада што би он најрадије радио, чиме би се бавио по завршетку овог рата, он је без двоумљења одговорио:

- Највише бих волио да будем директор рибњака у Прњавору.

- Откуда баш то, пита неко?

- Имао сам пред рат неку радњицу и мало-мало инспекција на врата. Затварај! Дај књиге. Инвентура. Е, брате, досадили су ми тим својим посјетама. А кад бих ја био директор рибњака па ми они, онако ненајављено, бану на врата и дрекну- инвентура, ја само изађем пред дирекцију и покажем им руком на оне десетине хектара рибњака и кажем мирно: изволите господо! Направите попис робе.

САМО ТИ, СТАРИНО ОБАВЉАЈ СВОЈЕ ПОСЛОВЕ

Пошто сам преузео команду Оперативне групе Добој ја сам, поред онога што су ме обавијестили потчињене старјешине, често, свакодаевно обилазио јединице. Хтио сам да стекнем и неки свој утисак, да дођем до неких сазнања којих обично нема у службеним реферисањима, а не добијају се ни другим „каналима". То је оно што командант сазна у директним сусретима са борцима, са локалним становништвом. То је оно чега нигдје нема у папирима, а живот је баш тога пун.

Приликом једног од тих обилазака сусретнем сељака са запрежним колима. Станем са мојим службеним колима и поздравим се са њим:

- Како си, домаћине, питам, тек да заподјенем разговор.

- Добро сам. Живи се и одмах је добро. Морам нешто да узорем и да посијем. Требаће. Ваља живјети.

- А, ко вам је овдје командант?

- Прича се, дошао неки пуковник, Лисица. Чуло се за њега и раније. Нарочито послије Купреса.

- Па какав је човјек тај пуковник, је ли то нешто наопако насађено?

- Е да је нама више таквих, ми бисмо давно побиједили усташе и зелене беретке. Међутим, власт, ова овдје, не ваља ништа. Они су говорили за ону бившу власт да није ваљала. И није. Али, Бога ми, ни они не знају шта хоће. Иако те први пут видим рећи ћу ти без околишања: нико од оних из СДС, што су на сав глас позивали у рат, није узео пушку у руке. Хајде да баш не кажем нико, али су, збиља, ријетки.

- Ма чича, нећемо о власти. Реци ти мени још што год о томе Лисици. Какав је, да ли хапси?

- Бога ми, прича се да је опасан. И хапси свакога, ко не извриш задатак. Али, сви кажу да је частан човјек, поштен. Прави официр.

Мало ме „затекао“, јер ја сам желио да сазнам како у народу „пролазе“ неке новине, које сам одмах до доласку увео у команди Оперативне групе и почео да их заводим у јединицама.

- Пожури ти, старино, обави те своје послове, а Лисица ће, очито, спровести то што је наумио, или ће, бар, локушати.

СУЗУКИ

Један мој старији водник прве класе у оквиру редовних послова контроле саобраћаја зауставио је возило марке „Сузуки“, које је било намијењено шверцу - продаја у СРЈ. Возило је било без икаквих

докумената и он га је заплијенио, одузео, и мене, као претпостављеног старјешину обавијестио о томе. Налазио сам се на истуреном командном мјесту у Теслићу. Пожалио ми се како су бројне и непријатне интервенције око тог возила.

- Слушај, стари кажем ја њему, сједи у тог „Јапанца" и правац Теслић. Дођи код мене. Овдје ћемо гаражирати то возило па ко буде заинтересован, нека га тражи код команданта Лисице. И „Сузуки" се нашао у Теслићу. Телефон на мом командном мјесту усијао се од интервенција. И то зову све људи „од власти". Поручују ми да се не играм, да се чувам, да се добро припазим, да ја не знам с ким имам посла, да сам дирнуо у осиње гнијездо. Ти имаш породицу, говоре ми у слушалицу.

- Хвала Богу да имам, ја им одговарам и свакоме ко зове понављам: ко је од власти, или лично, заинтересован за ово возило нека дође код мене у Теслић. Ако је у питању нека странка, мислим - политичка партија, па нека дођу. За мила Бога, па ја не једем аутомобиле. Ја само извршавам наређења која сам добио и која добијам од генерала Младића и генерала Миловановића. Ако је неком тешко да дође до мене, у Теслић, неха се обрати њима и све ће да буде у реду.

У међувремену, мој претпостааљени старјешина позива старијег водника и нуди му чин поручника, ванредно унапређење, само да врати „Сузукија" и преда његовом официру безбједности. Водник мене о свему томе обавијести.

- Ти си то открио, заплијенио, кажем ја њему, и довезао у Теслић. Ја ћу да предложим да будеш унапријеђен у чин поручника.

- Мени су то, команданте, ја сам Вам већ рекао, нудили у нашој претпостављеној команди - само да вратим „Сузуки“.

- Чуо сам, али мислим да ће бити драже да те ја предложим у тај чин, него да то иде онако, нечасно, уз условљавање.

- Ја сам возило и дотјерао овамо, сложи се он са мном, мене не могу да уцјењују.

Тада сам, на жалост схватио да постоји извјесна „спрега“ између појединаца у војним командама на неким нивоима, цивилних власти и полиције око неких нечасних радњи. Ако се тако у неком селу, или граду, повежу командант, предсједник, предсједник странке, командир милиције, локални директори - круг је затворен и у ту љуштуру више нико не може да продре. Све је „покривено“, озакоњеко - и свака злоупотреба је могућа.

Ето, због тога сам ја заговарао идеју и тражио да се изврши прекоманда резервног састава, да не стварамо српске домобране, да се људи не везују за своје село, а да их мимо тога ништа не интересује.

Јединице за одбрану српске земље, Републике Српске, треба да стварамо по мјери војне науке.

Ја се мало нашалим са мојим старијим водником, јер видим да га је све то „сатрло“.

- Пошто си ти, воднзиче, Вук, а ја Лисица, ми се некако лакше споразумијевамо. Немој ти то толико да узимаш к срцу.

Ја сам ускоро отишао из Добоја. Стигла ми је вијест да је мој старији водник прве класе, Вук, извршио самоубиство...?!

Због чега - Бог зна и „он“! због чега?

РОШТИЉ

Одлучио сам једног дана да посјетим моје десне сусједе, како ми војници кажемо. Моји десни сусједи су држали линију према Градачцу. Командант јединице којој долазим у посјету показује ми руком не баш много удаљени Градачац и каже:

- Сутра ће тамо да буде моје командно мјесто.

- Ви, господине никада нећете да уђете у тај град, рекао сам му, јер сам већ видио шта ради и како ради:

- Како нећу, због чега, зграну се он?

- Због тога што на 500 метара око Ваше команде мирише роштиљ. Из овог амбијента, из овог и оваквог самозадовољства Ви једноставно не можете да изађете а камоли да уђете у неки град, који се, уз то, брани. И то, још како брани.

Моја предвиђања су се, на жалост, испунила. Јединице мог десног сусједа нису никада ушле у Градачац.

ЖИВОТ

Запазио сам у току рата једну врло занимљиву појаву, коју би данас - сутра требало да изучава наука. Ни сам нисам сигуран ко би за то био најпозванији, јер појава се „дотиче“ неколико научних области. А ево о

чему се ради: мени је, и не само мени, остало необјашњиво како се живот брзо враћа на бојиште? Тек што су борци, бар на који часак отјерали смрт – дословно тако: отјерали смрт од сопствених положаја, учинила је,да се сдободније изразим, физички невидљивом, мада су свјесни да је она ту негдје, да вреба, у оним часовима предаха, пошто су збринути рањени и склоњени мртви, живот долази на војничке положаје истом оном снагом и силином са којом га је непријатељ прије извјесног времена покушавао да протјера, да уништи, угаси.

Ту је одмах досјетка, већ се родила анегдота, обрачун са смрћу преобрази се у тријумф живота.

ЈЕБ'О ТИ ГАЛИ МАТЕР

Одувијек сам сматрао да само компетентне људе треба бирати на одређене функције, како у органима власти тако и у привреди. Требало би најуспјешнијег, узорног домаћина у селу, који је знао створиги своје домаћинство и породицу, бирати за предсједника Мјесне заједнице. И тако редом, до предсједника Републике. Ко у свом послу, својој професији, није направио искорак, вјероватно неће ни у државним органима, ни у привреди, ни било гдје. Подразумијева се да то морају да буду високо морални људи.

Обилазећи зону одговорности, навратио сам у једну Месну заједницу да видим шгта има ново, како је стање у истој, који су проблеми и шта заједнички можемо да урадимо на њиховом отклањању. Неки проблеми су ми били познати: проблем сјетве - сјеме,

гориво, ђубриво, радна снага, механизација, проблем превоза ђака у школу, проблеми у здравству, појава пљачке, шверца - „ратног профитерства“, дезертерства појединаца са положаја, притужбе грађана на лош рад полиције и органа власти. Све то ме „натјерало на ову посјету“.

Улазим у зграду Мјесне заједнице и у канцеларији налазим предсједника.

- Здраво, предсједниче, кажем ја.

- Здраво, команданте.

Сјели смо за сто у канцеларији.

- Предсједниче, почнем ја, интересују ме проблеми у вашој Мјесној заједници. Знам да их имате преко главе, па дајте да видимо да ли можемо нешто заједнички да ријешимо?

Умјесто одговора, мене предсједник пита да ли сам гледао телевизију?

- Нисам, предсједниче. Ја немам телевизор, а и да имам, тамо гдје ја тренутно боравим нема струје, нећу ваљда телевизор да укључим у букву?

- Ја сам, команданте, гледао синоћ телевизију и знате шта каже Бутрос Гали?

- Не знам шта каже нити ме посебно занима, него ти мени кажи колико имаш бораца на фронту, колико имаш рањених и погинулих?

Предсједник ме зачуђено гледа, очито „затечен“ мојим питањем.

- Колико имаш, предсједниче удовица и распуштеница у својој Мјесној заједници? Колико имаш крава, бикова, коња? Колико имаш трактора,

камиона, аутобуса, путничких возила? Колико си засијао, имаш ли горива, ђубрива, сјемена?

Предсједник Мјесне заједнице ме гледа згрануто, а о наведеним проблемима очито не зна ништа. Устанем љутито и готово с врата му добацим:

- Јебо ти Бутрос Гали матер.

Без поздрава сам напустио предсједника и његоау Мјесну заједницу, питајући се до када ћемо се ми бавити „бјелосвјетском политиком“, умјесто да се окренемо себи, својим проблемима, животу.

ДА МИ НИЈЕ КАЗАО ГЕНЕРАЛ ЖИВОТА ПАНИЋ

У љето 1993. године, у неком приватном предузећу у Београду, случајно сам сусрео генерала Панића, тада Начелника Генералштаба Војске СРЈ. Били смо обојица у цивилним одијелима.

- Јесте ли Ви тај Лисица, пита ме Панић.

- Ја сам и поздрављам Вас.

Сјели смо у укусно намјештеном салону предузећа.

- Па, како сте, господине генерале, како здравље, почнем ја.

- Добро сам, а здравље спрам година, каже Панић и наставља; Пратио сам ја Ваш рад и дејства на правцу Дервента - Брод.

- И да ли се слажете са мојим одлукама и радом током те операције?

- Па било је добро, рече генерал, онако „узгред“.

- Радио сам по савјести, а употријебио сам у тој операцији све своје знање и искуство из ранијих борби, од Масленичког моста до Купреса.

-Добро, добро, поче генерал Панић, али ја знам како је Брод ослобођен.

- Е баш бих и ја желио да сазнам па ми то, ако сте расположени, објасните.

- Ево, овако: тамо негдје близу Брода, прича ми начелник Генерал-штаба, налазио се један поручник са пјешадијском четом. Поручнику је стигла вијест да је добио сина, а онда је, по нашем обичају почело честитање, па се уз то мало више и попило. Неко је предложио, у сред те свечанске атмосфере, да крену у Брод и ослободе га од усташа. Тако је и било - чета је извршила напад и ослободила Брод.

Гледам генерала, слушам га, а нити га видим, нити чујем. Не вјерујем сопственим очима и ушима. Само се ишчуђавам и ћутим. Поред мене је сједио и пуковник Марховић, „мој санитетлија" из ове књиге и нешто је хтио да каже, али сам га ја прекинуо. Он је након тога напустио салон, а мени се, напокон, „одријешио" језик:

- Хвала Вам, господине генерале, на тако лијепим информацијама и детаљном објашњењу. Баш је тако било. Ех, да не би тог поручниковог синчине, војска би још била на Ободном каналу. Имали смо срећу. Осјећао сам ја да ми недостаје нешто у мојим знањима о тој операцији. Е баш Вам хвала. Значи, то је то, синчић и поручник са својом четом весељака..

Прешли смо ка друге теме, више нисмо разговарали о војним операцијама. Можда ћемо о томе наставити кад генерал Панић сазна за рођење још

неког синчића, а тога, хвала Богу, код нас Срба има, па ће бити повода за разговор о борбеним операцијама и њиховим исходима.

А до тада, довиђења генерале.

Генерале што би са Вуковаром - мислим.

Како се не роди поручников син, а било би мање разарања и смрти...
Боже!

Ј А САМ ЗА ТОЛСТОЈА

У мају 1994. био сам на једном састанку високог нивоа. Разговарало се, што се готово само по себи подразумијева у овом ратном времену, и о питањима рата и мира.

За вријеме паузе, прилази ми један од учесника и пита ме, без околишења.

- Генерале, реци ми, искрено, да ли си ти за рат, или за мир?

- Ја сам за Толстоја, а, Бога ми и за Ану Карењину, кажем му ја, гледајући га право у очи. Само, како год буде, бојим се да смо све ближе Идиоту и Бједним људима. Знате, мислим на Достојевског.

ПОМЕН

И данас док пишем ове редове, биљежим виђено, доживљено, слуђено, једна мисао ми не да мира.

Нагледао сам се смрти и понекад сулудо, вјеровао да ме „неће метак“. Гинули су ми официри, подофицири и војници. Моја основна командантска мисао

била је како да сачувам животе да сачувам ту дивну младост, ту наду сваке куће, сваке породице, сваког народа. А знали смо, и те како знали, да су губици неминовни и тешки, тешки макар само кап крви била проливена. Ишли смо из борбе у борбу - онако како се то од нас тражило и тамо гдје нам је било наређено.

Сада ми ликови и имена тих мојих сабораца пролазе кроз мисли, појављују се и на јави и у сну, смијем ли да кажем - свакодневно. И то је мало: ја понекада, размишљајући о њиховој смрти, осјећам да сам и сам, са својих педесет, кад човјек још има право на сваку наду, на неки необјашњив начин, отишао са тим мојим саборцима, тамо негдје и некуда - с ону страну живота.

Имена свих мојих погинулих бораца записана су у службеним извјештајима и у мојим личним биљешкама.

Није вријеме да их наводим појединачно, али хтио бих да олакшам својој души и да одам дужну почаст њиховим сенима.

Помен ће им давати и одавати породице, јединице, општине и српски народ у за то прикладним приликама.

А ја, њихов командант, имам само једну поруку, ако није светогрђе слати поруке мртвима: нико није заборављен и ништа неће и не смије да буде заборављено!

ДВИЈЕ ИНТИМНЕ ЗАБИЉЕШКЕ

ЗАДЊА СУЗА

За вријеме једне моје кратке посјете породици у Бањој Луци, након првих окршаја са усташама у Книнској крајини, на вратима стана појавио се мој синовац, братић, мој миљеник - Љубомир. Каже, дошао да види стрица, а ја му у шали добацим да би било јефтиније да сам му послао моју слику па да је погледа, него што је дошао из Градишке.

- Нешто си ми се дуго задржао доље, на паркингу испред куће.

- Тукао сам неке дјечаке.

- Шта, побогу, тукао дјецу. Како то?

- Па лијепо. Туку они мог брата, Ненада.

- А шта ако је Ненад (мој син) крив. Није ни њему мрско да се потуче са вршњацима.

- Можда је он и крив, али они морају да знају да он има брата Љубомира и да не смију да га туку.

- А шта ако и они имају своју старију браћу, ви ћете да „заратите".

- Ма то је, стриче, онако, без везе. Дјечија туча. Сви су читави. Али морају да знају да Ненад има брата. И то је све.

- Реци ми Љубомире, шта Ненад каже на све то?

- Их, шепури се к'о паун и каже свима да ће ме одмах звати да дођем, само такне ли га ко.

- А како школа, питам ја?

- Добро, вели.

- Знам да је школа добро, на својим темељима. Него, како учиш?

- Ја се не жалим.

- Реци ми право, Љубомире, да ли ти идеш према школи, или школа према теби?

- Стрико, право речено - нађемо се на пола пута.

- Е нисам знао да зграда може да хода, али ако ти кажеш...

- Знаш, стрико, ја се изражавам фигуративно. Ја сам матурант гимназије, математички смјер и све тако волим да прорачунам. Е, отуда је оно на пола пута, на дола раздаљине.

- А ко попушта, ти или зграда?

- Попуштају професори.

- Шта смјераш по завршетку гимназије?

- Идем на економију, спољна трговина.. Знам нешто енглески, нешто италијански језик и желио бих да путујем по читавом свијету. Економија, језици и цио, цио свијет. Ето то су, стрико, моји планови. Јапан, Кина, Русија, Канада.. о Европи да и не говорим. Цио свијет. Земаљска кугла.

- Лијепо ти то замшиљаш. А знаш ли ти колико ћеш морати да радиш, да учиш да би све то постигао.

- Знам, каже, и ја ћу да учим, ја ћу то да постигнем.

Онда га, онако родитељски, питам да ли пије, да ли пуши, на што он одговара да то чини као и сви његови вршњаци - помало. Причам му оне овјештале фразе о томе како је то и колико штетно, па ипак нас већина пуши и пије, бар по мало, а нама слажете приче, као - друго смо ми старији. У себи помислим како се та прича вјечно понавља. Ми смо ту причу слушали од наших родитеља, наша дјеца слушају од нас, а њихова ће је слушати од њих. Боже, како се ствари споро мијењају, ако се уопште мијењају. Или се,

пак, све врти у круг, мимо наше жеље и воље, по неким нама незнаним законима васионе и нашег кратког гостовања у њој.

- Једно је то што ти мислиш, мој стрико, и сви стричеви и очеви на свијету, а друго је оно што ја осјећам, ја и овакви као ја. А то је битно.

Таквог сам га запамтио. Пун наде, вјере у себе. Сигуран и младалачки јогунаст. Пред њим је живот, пред њим је будућност, цио свијет је његов.Тако је он мислио, а мене је то испуњавало неким поносом који се не објашњава.

Поново сам у стану у Бањој Луци. Кратак предах од книнских збивања, а у мене се уселило сјећање на ранији сусрет са мојим миљеником, мојим синовцем Љубомиром. Поноћни су сати, а мени свака Љубомирова ријеч одзвања у ушима, у души. Мисли ми прекида оштар и продоран звук телефонског звона. Јављам се на тај поноћни позив и, пошто сам се представио, питам ко је? Саговорник, „доктор Десанчић", каже да се десила катастрофа.

- Твој синовац, Љубомир Лисица, погинуо је ноћас у саобраћајној несрећи, каже ми, на моје залрепаштење.

Збуњен, згранут, говорим доктору да се не прави блесав, да то није могуће и шта ми то говори.

- Смирите се Славко, каже ми доктор Десанчић, мени је жао што се то десило и што је мене запало да Вам то кажем. Али, Љубомир је мртав.
Погинуо је у саобраћајном удесу.

- А гдје је Игњатије, питам за брата, Љубомировог оца, доктора по професији.

- Он је ноћас био дежурни доктор (у Градишци) и само је могао да констатује смрт свог сина.

- Па шта каже, питам ни сам не знам зашто?

- Не каже ништа. Он је занијемно од бола. Он, једноставно, не може да говори. Покушао је да помогне сину, али он је већ био мртав кад су га довезли.

Мој Љубомир мртав! А она снага, планови, они снови? Али све је узалуд.

Зором одлазим са супругом и дјецом у Градишку. Изјављујем саучешће брату Игњатију и видим да он мене не види и не чује. Једноставно, он нас, скамењен од бола, „не региструје“. Исто је и са мајком Регином, Гином, како смо је звали од миља. Одлазим у мртвачницу и на моје тражење извукоше мог Љубомира на мртвачким колицима. Припремљен за сахрану - дотјеран као да се спремио на неки од путева његових снова, у бијели свијет. На мртвачким колицима лежи његових 18 година. Ја га дозивам, говорим му, као живом, дошао ти је стриц, шта се измотаваш. Стављам му руку на лице, пољубим мртво чело и тек тада, тада схватио сам да је мој синовац, Љубомир, мртав. Све до тог часа мене је испуњавала нека невјерица, ваљда једино у таквим часовима присутна у човјеку.

Излазим као луд, шетам Градишком, сусрећу ме неки људи, изјављују саучешће, а ја мислим зашто се сада не деси нека катаклизма, па да сви умремо у трену, да све нестане, да.. Вријеме сахране се примиче. Довезли су ковчег у наше родно село, Ламинце, и

сахрана је обављена по православном обичају. Дошао је из Градишке његов четврти разред гимназије, професори. Њиховим врелим сузама и цвијећем засут је Љубомирои ковчег. Он је био неки њихов мали „идол“, миљеник. Гледам их уплакане, са свијећама у рукама. Срце ми се цијепа. Једна плавуша, његова вршњакиња, можда његова дјевојка плаче више од свих. Тугује како то само може неко у њеној ситуацији - само она зна зашто и само она зна колико. Нисам никога питао за њено име, али никада је нећу заборавити.

Стојим над отвореним гробом и сјећам се сваког нашег сусрета, разговора... Замишљао тај судар „стојадина“ и аутобуса, замишљам мог синовца Љубомира, високог скоро 190 цм, и гледам ову плавокосу дјевојку са којом је, можда, планирао да обиђе свијет.

Сузе нисам покушавао да зауставим. То су биле моје задње сузе. Сузе за мојим миљеником, синовцем Љубомиром. Касније ми је умро отац Саво - нисам заплакао. Нагледао сам се смрти у рату. Гинули су ми дивни и храбри младићи, које сам волио и поштовао. Жалио сам их искрено, готово родитљски, али нисам заплакао.

Нека ових пар реченица буду помен и споменик љубави према мом синовцу Љубомиру Лисици.

ОТАЦ

Долазим из Книна у Градишку да посјетим родитеље. У Хрватској се већ ратује, а рат се све више надноси и над бившу Босну и Херцеговину. Из

Градишке одлазим у Ламинце. Сусрећем се са оцем Савом и видим да није добро. О томе су ми већ јавили. Поздравимо се, он дјелује још добро на први поглед, физички јак. На моје питање како је, одговара кратко:

- Добро сам. Онолико добро колико то може да буде неко са 70 година.

- И нису ти то баш неке године, покушавам да се нашалим и скрећем разговор на другу страну, како то каже народ. Ето, чуо си да сам ја тамо у Книну неки командант, па те молим да ми нешто објасниш. Ви сте, партизани, причали нама млађима, да сте унуштили усташе.

- И јесмо. И усташе и четнике...

- Па стани, човјече, откуд сада ово све.

- Ја се, вели, не разумијем у ово што се сада дешава. У ову политику. А отишао сам у партизане зато што су били антифашисти. И кад би опет почео неки свјетски рат, као онај други свјетски, опет бих био са антифашистима. Све оно што се сада догађа мени дјелује глупо. Ето, баш глупо. Ја у овим годинама не могу да схватим ово што се догађа.

- Како, упадам му у ријеч, па ево неки од ових лидера су твојих година. Дрмају странкама, стављају се или их стављају, свеједно, на чело тих нових држава - Хрватске, Босне.

Вјеруј ми, сине, људи мојих година, поготову они који су пропатили све оно што сам пропатио и ја, а морали су, не могу да владају ни са собом, па како ће онда да владају народом и државом. Све би њих требало јавно и хитно смијенити. Да буде мање зла. И још нешто: ако се овај рат прошири и код нас, мене

поставите у неки ров и ја ћу да пуцам. Само, нека ми нек покаже на коју страну, на кога да пуцам. Ја сам био за братство и јединство, вјеровао сам у то и друге убјеђивао. Сад видим да неки у то нису никада вјеровали. Идући за тим увјерењем и причајући да ће сељаци послије рата јести златним кашикама, ја сам из рата изашао са чином официра.

- Који ти је чин, Саво, питам, правећи се да не знам.

- Заставник. То је у оно вријеме био први официрски чин. И сада се сјећам тих прича о златним кашикама, о томе да ће сељаци да живе богато, да неће плаћати порез, да...

- А јеси ли, бар ти јео из златне кашике, питам оца.

- Да сам јео златном кашиком не би ти отишао у подофицирску школу. Сада би имао неко друго занимање. Ја сам само преносио оно што су мени говорили. Преносио сам вијерно, дословно, ко је смио да пита ко је Лењин, а ми смо преносили оно што је говорио Лењин. Ја сам нешто и читао, имао сам 4 разреда основне школе, а можеш да замислиш остале. Касније сам чуо за Тита, знатно касније. Крај рата сам дочекао на мосту код Сиска. Ту сам видио Бранка Ћопића. Ја, ама не само ја, него нико од нас није мислио да Бранко иде по земљи, него изнад земље и одозго, однекуд приповиједа нешто паметно. Добро, Тито је био врховни командант, али Ћопић, е он је био нешто друго, нешто посебно. А Бранко, некако мали, ситан човјек, без икаквог чина. Он је у мојој фантазији био нека грдосија од човјека. Можда има крила и може да лети с брда на брдо, чак и са планете

на планету. Ето, тако су нас учили, тако смо били „заведени“.

Ви млађи то сада видите, па гледајте шта је добро, а шта није. Знам, ти си официр, ратујеш, али труди се да останеш поштен, частан. Кратак је живот.

Тада се појавила и моја мајка Зорка.

- Како си, баба, питам је у шали и идем јој у сусрет, у загрљај.

- Нисам ја теби баба, него мајка. И докле год сам жива, ја сам за тебе мајка, а не баба.

- Добро, мајко, извињава се. Реци ти мени како је отац? Шта ти мислиш?

- Лоше сине. Он неђе дуго. Умријеће.

- Сви ћемо умријети, кажем ја, али...

- Знам, сине, да ћемо сви умријети, али Саво ће умријети брзо. Копни.
Губи се.

- Чекај, мајко, како копни?

- Фино, сине, к'о снијег. Копни. Нестаје.

- Можеш ли му ти ишта да помогнеш?

- Славко сине. Он се губи. Не зна често куд је кренуо, што хоће. Дешава се то све чешће. Ја сам се мало прије чудила кад сад видјела колико је с тобом разговарао.

Са братом Игњатијем сам се договорио да га смјестимо у болницу у Бањој Луци. Он је ускоро пао у кому. Гледам мог Сава прикљученог на неке апарате, а сваки мишић затегнут, све пуно живота, као код неког спортисте. Али, видим он мене уопште не познаје. Предложим брату да га одмах пребацимо на ВМА. Тамо су примили мога оца онако како то они раде -

хитно, професионално, уз сву пажњу и одмах га смјестили у одјељење за интензивну његу. Одмах су ми рекли да је у критичном стању, да та агонија може потрајати... ако издржи 24 часа. Долазим сутрадан и улазим директно у собу у којој сам оставио оца. Нема оних апарата, нема кревета, нема мог оца. Умро је прошле ноћи, саопштавају ми, изјављују саучешће и упућују ме доктору са којим треба да обавим разговор. Ја стојим, још једном ме зауставила смрт неког од мојих најближих. Сада се уопште не сјећам о чему сам размишљао и тек кад су ме поново позвали да пођем доктору, који ме је већ чекао, дошао сам к себи, постао свјестан гдје стојим - пред празнином коју је јуче испуњавала болничка постеља и мој отац у њој.

Отишао сам код тог љекара и дао сагласност да се изврши обдукција. Доктори ће доћи до нових знања, што ће можда некоме данас - сутра спасити живот. Назвао сам брата у Градишци и све му рекао. Рекао сам му и то да је право чудо како је могао да живи са таквим закречењем основне артерије која храни мозак. Отуда оно његово губљење.

Потом је услиједило оно што свакој смрти да печат нелијепог, процедуре, додварање особљу мртвачнице. Баш тако. Господе, па зар не може без тога, зар бар то не можемо да уљудимо, да се то организује тако да... А, свију нас то чека. Испраћамо све док и сами не будемо испраћени. Док смо сахрањивали оца Сава, ја сам мислио о мом синовцу Љубомиру, мојој великој туги. Нисам ни сузе пустио, али је плакала моја мајка, Зорка, оплакивала је свог мужа, друга, вршњака-обадвоје су рођени 1920.

Док сам посматрао уплакану мајку, никад себи нећу моћи да објасним, откуд и зашто, мени су кроз мисли текли неки стихови црногорског владике Његоша..

Дана, 12. августа 1994. године крштен сам по православном обичају у манастиру Крка. Учинио сам то по сопственој вољи и савјести. Кум Славољуб Марковић даде ми име - Ледимир.